P. HILLESTRÖM D. Ä.

Väfvaren och Målaren

AF

OSVALD SIRÉN.

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND.

Jacob Tetterwall

Karling
5.2.09

PEHR HILLESTRÖM d. ä.

Självporträtt. Nationalmuseum.

Målarens hustru. Egarinna majorskan J. Sundholm.

PEHR HILLESTRÖM d. ä.

VÄFVAREN OCH MÅLAREN
HANS LIF OCH HANS VÄRK

AF

OSVALD SIRÉN

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

STOCKHOLM
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG
1900.

FÖRETAL.

Emedan denna bok är skrifven i syfte att tjäna som akademisk afhandling, torde vissa partier af densamma — isynnerhet det, som behandlar Hilleströms värksamhet som väfvare — befinnas något långtrådiga af icke akademiska läsare. Orsaken härtill ligger dock delvis äfven i ämnets natur. Detta oaktadt har jag trott mig gå allmänhetens önskan till möte med att utgifva äfven en illustrerad upplaga af arbetet i dess helhet, men uppmanar jag hvar och en, som hyser intresse endast för hvad Hilleström **målat,** *att lämna bokens förra hälft oläst.*

Härmed ber jag äfven att få frambära mitt varma tack till de talrika personer, som dels gifvit mig råd och upplysningar, dels lämnat mig tillträde till sina samlingar, ofta iklädande sig besvär, synnerligast då de varit bosatta på landet. Största tacksamhet är jag skyldig Nationalmusei intendent dr. L. Looström och förste amanuens dr. G. Göthe samt därjämte professor O. Levertin, konsthandlaren C. U. Palm och föreståndarna för slottsarkivet och stadens arkiv, intendenten J. Böttiger och arkivarien J. Flodmark.

Stockholm i oktober 1900.

Osvald Sirén.

Släkten Hilleström. Pehr Hilleström d. ä:s fader samt hans tidigaste barndom.

Wäddö prästgård, belägen vid Ortalaviken uppe i Roslagen, är stamorten för den historiska grenen af släkten Hilleström. Innemot tvänne sekel efter Hilleströmmarnas första framträdande ur småborgar- eller halfbondelifvets obemärkthet, synes den gamla prästgården hafva bibehållit sin karaktär af deras släkthem och samlingsort.

Den första ättling, som vi med tillhjälp af Klerckers genealogiska anteckningar * kunna sluta oss till, är en viss såväl till karaktär som förnamn obekant Hilleström, som lefde under förra hälften af 1600-talet och var gift med Helena Ifwarsdotter. Af hans sju barn fortsatte endast den älste sonen, Ifvar, sina skolstudier vid Upsala akademi, två eller tre af de yngre gossarna, Peder, Elias och måhända Johan, blefvo bokhållare (den första på Forsmarks bruk), den femte sonen, Zacharias, slutade som borgare i

* K. B. H. S.

Nora, båda döttrarna gifte sig, Helena med kungl. munskänken Christoffer Balck, Anna, den yngre, med bonden Östen Nilsson.

Ifvar Hilleström, stamfadern för den historiska släktgrenen, prästvigdes 1672, tjänstgjorde först som predikant hos fältmarsken, friherre Gustaf Banér, sedermera som rektor vid Klara skola i Stockholm och utnämndes till kyrkoherde i Wäddö 1680, hvilken tjänst han afsade sig året före sin död, som inträffade den 13 maj 1714. Han var i enlighet med gammal god prästsed gift med sin företrädares enka, Elsa Halenia, och efterträddes af sin älste son Andreas, prästvigd 1709. Men utom denne son hade prosten Hilleström ett helt dussin barn, af hvilka emellertid sju stycken aldrig nådde mogen ålder. De återstående fyra gossarna fortsatte sina studier vid akademien, tvänne som studiosi jurisprudentiæ, de båda yngre synas haft för afsikt att egna sig åt humanistiska studier, men blefvo emellertid bryskt afbrutna i sin studieplan. Den yngsta och enda kvarlefvande dottern, Elsa Margareta, gifte sig med prosten Lang i Luleå. Älste sonen, Anders, vardt, som nämndt, sin faders efterträdare såsom kyrkoherde, sedermera kontraktsprost, i Wäddö präktiga pastorat, gifte sig och hade åtta barn; och hvad bättre förtjänar antecknas: i sin patriarkaliskt trygga ställning utgjorde han ett stöd för sina yngre bröder, som väl synas hafva varit i behof af hans hjälpsamhet.

Johan, andra sonen, blef landssekreterare i Upsala. Gift med borgmästarens i Norrtelje dotter Elsa Catarina Stjerncrona, hade han tre barn, af hvilka jag vill anteckna den älste gossen, sedermera löjtnanten Johan Hilleström, gift med Maria Elisabeth Neukirck, emedan han på 1750-talet bodde helt nära sin farbroders, löjtnant Pehr Hilleströms hem nere i St. Klara, och sålunda förmodligen varit en ofta sedd gäst hos sina yngre kusiner, väfvarelärlingen Pehr och hans syskon.

Prosten Ifvar Hilleströms tre yngsta söner inskrefvos alla samtidigt år 1704 vid Upsala akademi, enligt Roslags

nations matrikel *. Elias, den älste af dem, slutförde sina studier på fem år, det heter om honom: "Musas Academicas Anno 1709 reliquit. Commissarius Territorialis (mantalskommissarie) constitutus, et in hoc numere obiit." De yngre bröderna Julius och Pehr, af hvilka den senare, om dödsattestens åldersuppgift är tillförlitlig, skulle varit endast 10 år gammal, då han inskrefs vid akademien, fortsatte sina humanistiska studier ända till år 1716, då de båda i likhet med hundratal andra studenter drogo ut med de unga skaror, som utgjorde svenska folkets sista tribut till sin hjältekonung**. Angående Julius' vidare öden känner jag endast hvad matrikeln meddelar, att han "deinde autem vulneratus qua brachium in pugna quadam quum Carol XII saequeretur castelli cuiusdam muniti Praefectus constitutus est". Pehr däremot, målarens fader, har lyckligtvis själf dragit försorg om att alla hans skiftande öden blifvit bevarade åt eftervärlden. Flere än en gång söker han på gamla dagar, då han i följd af sina många motgångar råkat i ytterst bekymmersamma omständigheter, beveka de styrande till understöd äfven genom att framhålla sina förtjänstfulla studier vid akademien i Upsala. Sålunda omtalar han i en böneskrift, ingifven till sekreta handels- och manufakturdeputationen vid 1756 års riksdag, att hans "ungdom blef vid Upsala Akademie använd till de wittraste wettenskapers inhämtande". Hvilka de vittraste vetenskaperna voro, få vi upplysning om ur den citerade nationsmatrikeln, där efter Pehr Hilleströms namn står antecknadt: "Connsinavit disputationem de Aristotelis Elementis Anno 1716 die 11 febr., tandem militiae se addiaxit. Locum teneus extra ord. postea vero Centurio Legionis (Lieutenant) creatus." Att han bedrifvit sina studier med

* Roslags nation är numera sammanslagen med Uplands nation, i hvars arkiv nämnda matrikel förvaras.

** Upsala akademi var den enda, som trots de stora soldatutskrifningarna kunde fortsätta med sin verksamhet efter Karl XII:s stora nederlag; universiteten i Greifswald, Dorpat och Åbo stängdes, i Lund fortsattes undervisningen mera till namnet än till gagnet.

intresse och lämnat goda förhoppningar om framgång på den akademiska banan, kunna vi sluta till af det lika ovanliga som berömmande tillägget: "Eximiis ingenii dotibus insignis."

Kung Karl hade stupat i främmande land. Sverige var ett soldattorp med halfigengrodda tegar, där änkan och barnen hvarje ögonblick vänta, att fienden, som skymtar vid skogsbrynet, skall komma och sticka ned äfven deras sista ko. — Djärfvare än någonsin ryckte såväl ryssarna som danskarna an mot Sveriges kuster, sköflande och plundrande ända långt upp i landet. Det ringa sjöförsvar, som man ännu förmådde uppsätta, måste naturligtvis främst riktas på att hålla inloppet till Stockholm fritt för att handeln icke skulle afstanna. Detta var äfven den lilla eskaders uppgift, som — bestående af skeppet Wachtmeister, en brigg, en fregatt och en bark — under kommendören grefve Anton Wrangels befäl den 14 maj 1719 ansattes af 5 stycken ryska linieskepp à 50 kanoner utanför Sandhamnsskären. Efter en ytterst hårdnackad och ärofull strid och sedan kommendören sårats, tvungos svenskarna att vika. De räknade 110 sårade och döda, men dessutom togo ryssarna en mängd fångar, bland dem fältväbeln Pehr Hilleström *. Huru det sedan gick honom, berättar han i en böneskrift till Kongl. Maj:t ** på följande enkelt målande sätt: Jag fördes fången till Ryssland (d. v. s. Sibirien), hvaräst jag, någorlunda behandlad, bevisligen understödde mången af de mina ther nödlidande Landsmän, utan at jag then ringaste Ersättning therföre hwarken af them eller Cronan erhållit.

Samma år blef ock min både lösa och fasta egendom i Roslagen af Ryssarna skiöflad och upbränd samt i grund förstörd.

* Se närmare härom i Sverges Sjökrigshistoria af C. A. Gyllengranat. Andra delen. Carlskrona 1840.

** Ingifven den 8 dec. 1755 (R. A.).

År 1723, sedan jag ifrån Fångenskapet hemkommit, hafwa wäl Riksens Höglofl. Ständer upfört mig til Lieutenant wid thet tå efter dessein emot Ryssland inrättade Gräntse-Regimente: Men thet kom ej så wida i anseende til then hugneliga freden imellertid blef sluten, therföre jag placerades såsom Expectant wid Kungl. Lif-Regimentet til Häst med 50 R. Smt årlig Lön.

Med thenna Lilla lön måste jag låta mig nöja alt intil år 1747, tå uppå Riksens Höglofl. Ständers underdåniga tillstyrkan, jag erhöll dubbel Expectanie eller 100 R. Smt med Ampel föreskrift til nådig befordran, hvilket sednare Eders Kongl. Maj:ts och Riksens Höglofl. Krigs-Collegium äfwen förut eller den 14 Novemb. 1743 behagat giöra.

Både för och sedan then tiden har jag ofta wid ledigheten af mig anständiga sysslor giort underdånige ansökningar, men icke warit så lyckelig att winna nådig befordran.

Thesse wederwärdigheter och olyckor hafwa icke warit the enda, en annan icke mindre swår hände mig år 1751 den 8 Junii, tå all min lilla qvarlåtenskap wid then olyckeliga Branden i St. Clara församling lades i aska, hvilken så mycket mindre kunde räddas, som fara war, at jag med Hustru och Barn snart blifwit inbrände, thärest icke then Högstes försyn thet förhindrat.

Huru swårt mit öde och tungt mit bekymber alt ifrån år 1719 warit, lemnar jag obeskrifwit: Thet lärer nogsamt kunna befinnas, när uti nådigste consideration tages, at jag uti samfälta 32 års tid under flere mig tilstötta olyckor icke haft mer än then lilla Expectance-Lönen, hwilken icke en gång warit tilräckelig til hushyran, mindre at thermed kunnat föda och kläda mig, min Hustru och 12 stycken merendels små Barn.

Therföre in för Eders Kongl. Maj:ts Thron nedfaller jag med allerunderdånigste bön och anhållan, thet Eder Kongl. Maj:t af nådigste behiertande af mina tryckande omständigheter wärdes hugna mig med Thess Höga och Nådiga Fullmagt på ofwanberörda Capitains Beställningen

wid Brandwakts-Companiet här i Stockholm efter Captainen och Riddaren Mems, tå, til lisa för Cronan, i Staten årl. besparas 100 R. Smt.

Vi måste medgifva, att den gamle kaptenens vedermödor synas varit både många och oförtjänta, och att hans lefnadsomständigheter nu på ålderdomen tedde sig så dystert hopplösa, att ett beviljande af hans anhållan blott varit en naturlig gärd af mänsklig medkänsla. Men många voro de gamla soldater, som icke hade det gladare under denna sorge- och förnedringstid. Kapten Hilleström anhåller förgäfves nu liksom tvänne föregående gånger om tjänsten vid brandvaktskompaniet. Han får fortfarande draga sig fram med sin knappa expektanslön och sin stora familj, och detta oaktadt — såsom han följande år skrifver* — honom är "försäkran i nåder ofta gifwen, at blifwa til någon tjenst eller bettre wilkor förhulpen, af hwilken nåd jag icke wet mig i ringaste måtton hafwa förlustig giort medelst fel i mit upförande. Dock hafwer mig icke ännu bettre öde tilfallit, än at under några tusende befordringar af sådan art, som emot mina förtjenster kunnat swara, jag med engslan har måst se många stiga det ena steget efter det andra, utan at få fegna mig med jemförelse af dem, som wid min återkomst utur fångenskapet ännu woro oföddde. Jag understår mig icke at skylla någon för hwad mig öfwergått, utan har måst wörda det ena med det andra såsom en skickelse af Försynen."

Färre motgångar kunde lära en människa resignera!

Under tidigare år, då Pehr Hilleström uppbar endast löjtnantsexpektans, hade han jämte sin familj bott ute hos sin broder, prosten Andreas, på Wäddö prästgård, sannolikt ända sedan sin återkomst från fångenskapen i Ryssland 1723 och intill år 1743 — två hela decennier. Om han där uträttade stort annat än lefde ett stilla familjelif, undervisande sina barn, lämnar jag osagdt, men förmodligen skulle han i motsatt fall i någon af sina böneskrifter om-

---

* Inlaga till sekr. handels- och manufaktur-dep. 2 aug. 1756 (R. A.).

nämnt andra då ådagalagda förtjänster. Sin familj grundlade han i början af 1730-talet, då han ingick äktenskap med Charlotta Green, dotter af inspektorn vid Avestad kopparverk. År 1733 den 18 nov. såg deras förstfödde dagens ljus, eller som Gahm Pehrsson artigt uttrycker sig: "Herr Hofmålaren Hilleström anlände på den allmänna skåde-Platsen" *. Pehr var alltså den älste i den snabt växande syskonkretsen. Huru talrik denna med åren blef, är emellertid svårt att med full säkerhet afgöra, emedan de olika källuppgifterna härom icke stämma väl öfverens. I den ofvan citerade böneskriften omtalar kapten Hilleström som vi påminna oss "12 merendels små barn", men mantalslängden för samma år upptager endast 5 barn (den yngsta 9 år gammal), utom den redan fullvuxne väfvaren. Möjligt är, att tvänne af de yngre sönerna redan då befunno sig i Frankrike och England "på allehanda smedesarbeten", hvilket fadern omtalar 1756 **, men äfven om vi hålla detta för sannolikt, kvarstår enligt mantalslängden, som vanligen lämnar mycket noggranna uppgifter, ett deficit på 4 barn. Föga sannolikt förefaller det dock, att fadern skulle trott sig vinna någonting med att uppgifva sin familj större än värkliga förhållandet. Huru därmed må förhålla sig, kan föröfrigt göra oss detsamma; ingen af målarens syskon spelar någon roll i hans lifshistoria, äfven de, vi känna till namnet, försvinna genast i obekanta öden, så när som på yngsta systern, Elsa Erica.

Men låtom oss för en stund återvända till Wäddö prästgård.

Vidt och öppet vidgar sig hafvet därutanför. Skär och holmar, som eljes ligga täta längs Roslagens kuster, saknas nästan fullständigt vid Wäddö. Befolkningen är härdad vid storm och sjö, ända långt in i vårt århundrade

---

* S. L. Gahm Pehrssons manskriptsaml. Upsala bibl. »Kongl. Hofmålarens och Historie-Wäfvarens Herr Pehr Hilleströms Lefverne. Sammanskrifvit — — — — — den 29 maj 1785 af S. L Gahm Pehrsson, Hatare af nuwarande Theatraliska Tidehwarf.»

** Inlagan till sekr. h. och m. dep. (R. A.).

var det deras skyldighet att uppehålla postförbindelsen och persontrafiken mellan Grisslehamn och Åland, den allmänna sjöleden mellan Sverige och Finland. Prästgården och kyrkan, som endast åtskiljas af trädgården och den lummiga „stapelhagen“ *, ligga alldeles intill kusten, ehuru dock något skyddade, vid den s. k. Ortalaviken midtemot Ortala bruk. Den gamla karaktärsbyggnaden, som ännu i dag står kvar i uråldriga lönnars och askars skygd, är af de små och förtroliga, den innehåller blott en stor sal och på båda sidor om denna tvänne mindre rum**. Men dess läge är härligt. Från de västra rummen se vi öfver „sjöängens“ ungskog Ortalavikens fjärd smälta samman med hafvet. På andra sidan åter, i vinkel mot kyrkan, den gamla trädgården med riklig tillgång på bär och frukt och längre bort prästgårdens stora odlade gärden.

Det var utan tvifvel af stor betydelse, att lille Pehr fick framlefva sin första barndom på en sådan fridens ort under dessa tider af yttre krig och bittraste partisplit, att hans själ fick växa till under ständig gemenskap med naturen, i stället för att tvina bort vid någon af hufvudstadens trånga gränder. Han undgick dessutom lyckligtvis helt och hållet — sannolikt på grund af familjens knappa omständigheter — att bli bortsänd hemifrån till skola i Upsala. Fadern, som enligt hvad ofvan meddelades hunnit rätt långt i sina humanistiska studier och sannolikt hade godt om tid, inveg själf sin son enligt Gahm Pehrssons ord „i de nödwändigaste stycken; så att unge Hilleström således icke fått eller behöft någon undervisning i de allmänna Lärohusen.“ Denna lyckliga barndomstid af omväxlande lek med de jämnåriga kusinerna Helena Sofia och Lars Henrik***

* Så benämnd, emedan där fordom stått en klockstapel.

** Byggnaden är 18 m. lång, 8 m. bred, 2½ m. hög till takfoten, ligger på gårdens västra sida, snedt emot kyrkan; den användes numera icke som karaktärsbyggnad. För en närmare beskrifning af trakten, se F. V. Radloffs »Beskrifning öfver Norra Delen af Stockholms Län. Upsala 1804.»

*** Prosten Hilleströms två yngsta barn, de öfriga voro betydligt äldre än Pehr.

under prästgårdens lummiga lönnar och korta studietimmar inne i pappas kammare fortfor i 10 år ända till 1743, då kapten Hilleström med familj flyttade in till hufvudstaden. Huruvida Pehr under barnaåren visade håg och anlag för teckning, känna vi icke, men det förefaller icke osannolikt, eftersom han strax efter ankomsten till Stockholm sökte inträde vid ritarakademien.

I hufvudstaden vidtog för familjen Hilleström en ytterst svår och mödosam existens, och ju längre åren ledo, desto dystrare blefvo blott omständigheterna. Jag har icke varit i tillfälle att med önskad noggrannhet följa dess öden i Stockholm, i följd af att de äldre mantalslängderna till större delen förstörts, men den tidigare citerade böneskriften torde dock låta åtminstone motgångarna framstå med tillbörlig tydlighet. Jag påminner blott om eldsvådan i St. Klara 1751, då familjen förlorade all sin lösegendom och blef utan tak öfver hufvud, hvarför den nödgades, enligt hvad kaptenen i en annan supplik* omtalar, en tid uppehålla sig i en vedbod vid Johannes kyrka. År 1754 hafva de emellertid åter flyttat ned till Klara och bo, enligt 1755 års mantalslängd, i hörnet af Lilla Vattugatan och Klara Södra kyrkogata. Hushållet är rätt ansenligt: "Capitainen 61 år, (niuter Expectancelön) thess Fru, 47 år, sonen Johan Elias, 16 år, går i Ritschola, sonen Carl, 15 år, sammaledes, en son 11 år, dottren 13 år, d:o 9 år. Adolf Amadeus Sahlstedt 7 år, går i schola, är här för betalning. Har hos sig sin Brorsdotter Elisabeth Christina Hilleström 30 år. Husjungfrun Greta Regina Edenberg och Pigan Caisa Gofeing." Härtill komma dessutom, "Hotelis arbetaren vid Kgl. Slottet Hr. Pehr Hilleström, 22 år och Lärgossen Jacob Reinhold Schultze 15 år", som bo apart, ehuru i samma gård och synbarligen äfven tillhöra kaptenskans hushåll. Summa 13 personer, af hvilka 10 skulle lefva på kaptenens knappa expektanslön! Huru detta kunde förvärkligas förefaller oss gåtolikt. Men nöden har ingen lag. Vi hafva erfarit, hurusom kapten Hilleström, trots alla

* Ingifven till slottsbyggnadsdep. 15 jan. 1752 (S. A.).

bevekande böner och ansträngningar, fick vandra sysslolös ända till sin död, som inträffade den 2 september 1759. Ingen egendom efterlämnade han till bouppteckning; det enda skriftliga vittnesbörd om hans frånfälle är en fattigsedel*, som lakoniskt meddelar, att "Capitain Hr Petter Hilleström afled af hetsig feber 65 år 5 månader, bodde underst på Apelbergsgatan i gatläggar Johan Lindbergs gård." Hans hustru Charlotta Green hade tynat bort redan föregående år, den 10 mars, i lungsot**.

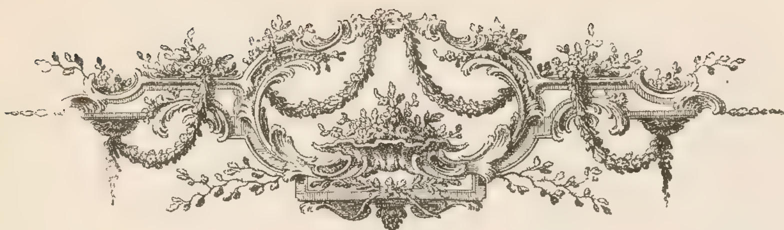
Många växlingar hade lifvet bjudit den gamle kaptenen och visserligen mera sorg än glädje. Men han var af den härdiga karolinska stammen, och en god fader förblef han under alla motgångar. Hvilken omtänksamhet han hyste för sina barns uppfostran till dugliga medborgare, hvad han uppoffrat för deras utbildning, och huru han skrifvit och bråkat hos höga vederbörande för att bereda dem en tryggad framtid, skola vi erfara i annat sammanhang.

* Förmyndarkammarens arkiv.

** Enl. St. Clarae Begrafningsbok för åhren 1748—59.

VÄFVAREN.

Pehr Hilleströms läroår och hans värksamhet som väfvare före utrikesresan.

Till de vackraste dragen i frihetstidens mångskiftande skaplynne hör otvifvelaktigt det varma intresse, hvarmed de olika partiregeringarne — i synnerhet hattarne — omfattade "alla slöjder och handteringar, som fordra smak" *. Uttrycket är karaktäristiskt för de styrandes uppfattning af industriens och konstens inbördes förhållande, det ger oss en antydan om den förkärlek, hvarmed den förra omhuldades, under det att den senare fick åtnöja sig med en tjänares ställning. Konstens betydelse af bildningselement, dess djupare värde såsom väckare och befordrare af individens andliga utveckling lärde sig den förståndsmässiga frihetstiden aldrig inse. Man hade en gång för alla af beundran för den modärna "upplysningen" kastat öfver bord allt, som låg utom det intellektuella dagsmedvetandets gränser och man fick äfven uppbära följderna häraf i form af en ensidig materiell utveckling och en prosaisk ytlighet,

* L. Looström: Svenska Konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro 1735—1835. Stockholm 1887, citat på sid. 97.

som för en lång tid undertryckte hvarje friare rörelse på själslifvets område. Att denna konstuppfattning däremot skulle värka ytterst befordrande på handslöjderna och konstindustrien är lätt att inse. Vi få icke häller glömma i hvilken tacksamhetsskuld vår tids svenska industri och konstslöjd står till frihetstidens. När vi häckla öfverdrifterna och ensidigheten i tidens uppfattningssätt, må vi tillika påminna oss, att då ofta gjordes uppoffringar och tack vare dessa äfven framsteg på konstindustriens och fabriksdriftens områden, som, relativt sedt, måhända öfverstego allt hvad man före våra dagar kunnat förspörja på samma gebit. Det kan ju invändas, att de af fosterländskt nit eldade ansträngningarna, som gjordes för den inhemska industriens och handslöjdens höjande oftast medförde väl kortvariga resultat, men ansatserna voro ärligt menade och bära vittne om god vilja och en oförtruten företagsamhet, värda vårt erkännande.

Särskildt anmärkningsvärda på grund af den fullkomligt enastående plats, de intaga i den svenska konstindustriens historia, äro de försök till grundläggande af en inhemsk tapetväfvarekonst, som då framträdde*. I sekler hade ju de väfda tapeterna och bonaderna varit omtyckta dekorationsföremål såväl i kungaborgen som i allmogens stugor, men icke förrän nu, vid medlet af 1700-talet, hade man gjort någon allvarligare ansträngning för att rotfästa konstväfveriet i Sverige. Tiden var dock för långt liden. Alstren af denna konstslöjd (allmogeväfnaderna undantagna) antogo i själfva värket redan — i följd af smakens förändring och de billiga papperstapeternas begynnande inträde — allt mera karaktär af öfverflödsartiklar, hvilka, då de visat sig umbärliga för den stora allmänheten, undanträngdes till de rikes slott och salar för att där föra ett

* Under Gustaf Wasas och Erik XIV:s dagar lefde som bekant den skicklige svenske konstväfvaren Nils Eskilsson, som efter Domenicus ver Wilts kartonger utförde stora tapeter i hautelisseteknik, men något försök att grundlägga en inhemsk tapetväfvarekonst — såsom under frihetstiden — gjordes veterligen då icke af regeringen.

lif blott “til lyst“. Förhållandet med det konstnärliga väfveriet blef småningom alldeles detsamma som med konsten öfverhufvud taget i Sverige på denna tid: konungaborgen blef dess fristad — här funnos egentligen inga feodala stormän, mäktiga nog att utöfva maecenatskap — och det understöddes blott i mån af sin användbarhet för de nya slottsgemakens inredande. De försök, som gjordes att inplantera den dekorativa plantan i svensk jordmån, voro naturligtvis omedelbara uttryck af frihetstidens nationalekonomiska betraktelsesätt, medlen, som brukades, voro de vid handslöjdernas och manufakturiernas upphjälpande städse använda: å ena sidan den inhemska råvarans förbättrande, samt å den andra höga tullar och stränga införselförbud mot allt utländskt material.

Jag vill här blott anföra några exempel från den textila industriens område för att belysa det antydda systemets grundsatser.

Genom manufakturkontorets förordning* af den 17 juni 1740 utfästes “wisse praemier för inrikes giorde kläden, blommerade sidentyger och fina lärfter“, samt för anläggning af väfstolar till fint kläde och blommerade sidentyg i två, tre eller flera färger. Råvaran förbättrades genom belöningar för olika slag af inhemsk ull, silke, lin och hampa samt diverse färgämnen. Manufakturkontoret kungör i september 1746 “Huru The som hafwa Schäfferier, kunna finna afsättning för then Ull the hafwa att föryttra“, den 30 april 1751 om premier för god svensk ull, den 31 mars 1756 “angående Tiden inom hwilken the Schäfferiegare, hwilka wilja njuta præmier för god Svensk Ull böra hafwa Ullen till hallrätterna lefwererad“, vidare påbjödos genom kungörelse af den 1 december 1753 “Wissa Præmier på Svenskt Silke samt inrikes planterad Krapp, Weide, Safflor och la Gaude eller Wau“, vidare utfärdades upp-

* Manufakturkontorets förordningar i originaltryck på K. B. Jmfr. R. G. Modée: Utdrag utur publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer. Stockholm 1742—1829 samt J. Böttiger: Svenska Statens Samling af Väfda Tapeter, del II. Stockholm 1895.

muntringar till "invånarna isynnerhet i de södra Orterna, hwarest en blidare Himmel och god jordmån försäkra om en lycklig utkomst", till mullbärsträdens plantering år 1757 och 1759. Anteckna vi därtill bestämmelserna af den 11 januari 1758: "Hvad Fabriquer och Handlande böra i akt taga om the wilja åtnjuta the Premier, som bestås för Swenske Wäfwerivaror, när the transporteras ifrån Tilwerkningsorten till andre orter at försäljas" samt kungörelsen af den 22 aug. 1766 angående "exportationspraemier för wissa här i Riket tilwerkade manufaktur- och slöjdevaror", så torde vi hafva nämnt de hufvudsakligaste maktansträngningar, som vid medlet af 1700-talet gjordes för att upplifva den inhemska textilindustrien.

Af dessa antydningar torde redan framgått, huru gynnsamma konjunkturerna voro — tack vare de styrandes oförtrutna intresse — för de textila yrkenas uppsving i större skala. Nu om någonsin voro ju de ekonomiska svårigheterna underlättade och framtiden tryggad såväl genom positiva som negativa förordningar, men det oaktadt måste vi medgifva, att den blomstring, det konstnärliga tapetväfveriet nådde i Sverige under senare hälften af 1700-talet, blott var den bleka eftersommarens; den egde intet af vårens löftesrika friskhet eller högsommarens mättade glans. För att trifvas och sätta frö måste en planta växa i sin naturliga jordmån och vanda klimatförhållanden; flyttas den till andra nejder, kan den visserligen stundom af en skicklig vårdare bringas till blomning, men får dock aldrig kraft nog att utveckla sin ursprungliga fägring eller förmåga att gifva näring åt nya generationer. Dess lif får aldrig den inre nödvändighetens sega härdighet, den blir alltid beroende af yttre vård och konstlade medel.

Detta blef det konstnärliga tapetväfveriets öde i Sverige. Ånyo infördt hit af franska yrkesmän, fick det ett visst anseende tack vare deras betydenhet och nådde en kort period af blomstring, men sannolikt hade det äfven med dem dött bort igen, om det icke genast erhållit en så tålmodig och sträfsam vårdare som den svenske yng-

lingen Pehr Hilleström. Då vi nu gå att lämna en kort skildring af förra hälften af Pehr Hilleströms långa lefnad, är det sålunda det svenska tapetväfveriets krönika under senare delen af 1700-talet vi berätta.

Samma år (1743) den unge Pehr Hilleström lämnade landtlifvets lugn på den gamla prästgården och anlände till hufvudstaden för att få den första handledningen i ett yrke, som han sannolikt valt i förhoppning att därmed lättast genom flit kunna förvärfva sig ett eget uppehälle och icke längre behöfva ligga den fattiga familjen till last, inlämnades till sekreta utskottet af en "Swensk man" prof på "en slags wäfnad af Camelgarn med chatterade Silkesblommor, Bouquetter, posliturer och figurer, hvilket til stolar, Bander och thet mera tienligit är" med anhållan om understöd*.

Detta tillfälliga sammanträffande är måhända värdt att antecknas såsom ett godt omen för den blifvande konstväfvaren. Under hela 1600-talet och förra hälften af 1700-talet hade nämligen tapetväfveriet icke haft någon fristad i det kungliga slottet; inga mera betydande väfvare, vare sig inländska eller utländska, finnas uppförda på statens konto: väfvarnas konst var under denna tid helt och hållet hänvisad till allmogens stugor, där visserligen ofta vackra och färglagda arbeten sågo dagen, men för hvilka dock städse det konstnärliga tapisseriet förblef en okänd sak. När sekreta utskottet rekommenderar "thenne Swenske fabriqeuren" hos slottsbyggnadsdeputationen med uppmaning, att deputationen måtte hos honom upphandla sådana väfnader, som "til thet Nya Kongl. Slottets meublerande tienligit wara kan för drägeligit och billigt pris, så wida Slottsbyggnings Cassan tillåter", så kan detta ju tydas såsom ett bevis för det nyvaknade intresse, hvarmed de styrande från denna tid började omfatta det inhemska tapetväfveriet.

* * *

* Jmfr J. Böttiger: anf. arb. sid. 128.

Det är knappast antagligt, att den 10-årige Pehr vid sin ankomst till Stockholm hade klart för sig, att han egde anlag till skapande konstnär, sannolikt inskränkte sig hans framtidsförhoppningar till en bättre yrkesmålareverkstad uppe på Södermalm.

Han sattes emellertid genast i lära hos ämbetsmålaren Johan Philip Korn, en yrkesman af godt anseende, hvars namn bevarats åt eftervärlden hufvudsakligen genom de grönaktiga, torra landskapsbilder han under senare år producerade i stor mängd. Af denna "snälla" mästare lärde han sig enligt Gahm Pehrsson "färgblandning"; under det att "Kongl. Hofmålaren Taraval och Hofintendenten, den snälla och muntra Johan E. Rehn voro den unge Hilleströms första läromästare i teckningen". Pehr besökte alltså jämsides med sina yrkesstudier den nyinrättade Ritareakademien på slottet.

Kongl. Ritareakademien, såsom den gamla ritskolan efter det grundläggande sammanträdet den 10 mars 1735 kallades, hade ännu ej hunnit ur sitt första utvecklingsstadium; undervisningen uppe i "audienssalen" på kungl. slottet hade bibehållit mycket af sin ursprungligen privata och hemtrefliga karaktär. Man samlades fyra gånger i veckan mellan 6 och 8 för att teckna efter naken modell. "Hvar och en som gjordt begynnelse i ritande och en gång fått högwälborna Herr Gref. Tessins polett, kan då infinna sig och taga rum på de i en halfcircul byggda bänkarne effter hvilken sida som han har största lusten att afrita eller i ler modellera den til eftersyn framstäldte karlen. Under det bemälte karl hvilar sig, aldenstund någre ställningar äro nog uttröttande, går Fransöske Slottsmålaren Monsr. Taraval omkring och utmärker hvad som är felat; hvilket hvar och en, då karlen åter ställer sig i sin förra positure själf får ändra*", o. s. v.

---

* C. R. Berchs beskrifning i »Anmärckningar wid Swänska Post-Tidningar». Jmfr Looströms anf. arb. sid. 44.

De unga konstadepterna* stodo här under den bästa ledning. Taraval, som otvifvelaktigt var den mest betydande talangen bland de inkallade franska målarna, ådagalade alltid "ett brinnande nit för allehanda ungdoms undervisning". Han uppoffrade ej blott tid och arbete — till en början utan ersättning — för att sprida kunskap om sin konst, utan öppnade äfven sitt hem för alla de unga, som behöfde hjälp och uppmuntran på en lefnadsbana, som då för tiden var ännu mera törnbeströdd än i våra dagar. Genom sin fina och varmhjärtade personlighet vann han deras sympati, och att hans inflytande såsom lärare blef af allra största betydelse för de svenska ynglingar, som vid hans hand inträdde i konstens helgedom, därom vittna bäst deras egna ord**.

I huru intimt förhållande den unge Hilleström stod till sin lärare omförmäla urkunderna ej, men säkerligen bevarade också han i likhet med sina kamrater månget värderikt minne från den vänlige "professorns" lektioner uppe på slottet.

Snart synes likväl en annan af de "store" särskildt tagit sig an den flitige gossen. Det var dåvarande öfverintendenten vid slottsbyggnaden, Kongl. Ritareakademiens præses, baron Carl Hårleman. Hans framskjutna ställning i den svenska konstens historia är tillräckligt både känd och erkänd för att här icke vidare behöfva utläggas. Då Gahm Pehrsson kallar honom "en nitisk Befordrare och Wän af Wetenskaper och Fria Konster", uttalar han likaväl samtidens som eftervärldens dom. Framför allt var dock Hårlemans intresse riktadt på konstindustrien, hvilket hade sin naturliga grund däri, att under tiden för hans

* Bland Hilleströms kamrater på akademien må nämnas: C. G. Pilo, Johan Säfvenbom, E. Hallblad, C. F. Adelcrantz m. fl.

** Så omtalar Säfvenbom i sin lefnadsbeskrifning (hos Gahm Pehrsson), att han hade den lyckan att blifva antagen i Taravals hus, »därest jag jämte fullständig Information äfven hade kost och kammare. — — Men denne sal. Herres död försatte mig åter i största förlägenhet och ville liksom kasta allt mitt hopp öfveranda, därest icke Sal. Baron Hårleman så ömt vårdat sig om mig.»

öfverintendentskap vid slottsbyggnaden, det slutliga inredandet och möblerandet af de nya kungliga våningarna inföll. Under sina utländska resor hade han särskildt studerat den modärna franska väfnads- och möbelindustrien och därigenom förvärfvat sig intressen och kunskaper, som han efter hemkomsten tillämpade bland annat genom att söka göra allt hvad i hans förmåga stod för uppväckandet och understödjandet af en inhemsk tapetväfvarekonst.

På hans inrådan skiftade Pehr Hilleström 1745 ritstiftet mot väfskeden, och under hela sitt återstående lif — han dog redan 1753 — förblef han den unge väfvaregesällens outtröttlige förespråkare hos slottsbyggnadsdeputationen. För att lära sig grunderna i det anbefalda yrket inträdde Pehr i lära hos den franske tapetväfvaren Jean Louis Duru, en af de yrkesmän, som inkommit genom manufakturkontorets föranstaltande år 1744 och nu var uppförd å ordinarie stat vid Kongl. slottsbyggnaden med ett årligt arfvode af 600 d. smt.

I Duru erhöll Pehr Hilleström visserligen en fackkunnig lärare, som, enligt Hårlemans uppgift, särskildt i hautelissearbetet egde goda kunskaper, men hvilken som människa var han af helt annan art än den vänlige Taraval, såsom den unge väfvaren minsann snart nog fick erfara. För honom begynna nu tunga arbetsår, en tid af långt mera skugga än sol. Endast med uppbjudande af all sin sträfsamhet och foglighet lyckades han dock härda ut och slutligen vinna ett visst erkännande.

Jean Louis Duru hade utbildat sig vid Les Gobelins i Paris och efter ankomsten till Sverige åtnjöt han mycken ynnest af slottsbyggnadsdeputationen, naturligt nog, då han var den enda yrkesman i landet, som egde någon skicklighet i hautelisseväfveriet*. Alla mera betydande väfnader, såväl möbeltyg som tapeter, hvilka voro nöd-

* Hans kamrat, Esprit Serre, synes hufvudsakligen ha sysslat med basselisse- och savonneriväfnad.

vändiga för det nya slottets inredande, föllo på hans lott att utföra. I hans värkstad hade alltså Pehr Hilleström godt tillfälle till grundläggande studier i konstväfveriets teknik. Men af en dugande och självständig väfvare fordrades icke blott skicklighet i handterandet af garnen och skedarna, han borde äfven ega insikt i mönsterritning för att själf kunna komponera och uppteckna ornament och figurer till sina arbeten. Hårleman, som var mån om att hans unge skyddsling skulle erhålla en allsidig utbildning, anför därför vid slottsbyggnadsdeputationens sammanträde den 12 augusti 1747, "hurusom Duru wäl med all flit söker att uti hautelissearbetet underwisa den hos sig warande swenske Lärlingen Hilleström, och at denna på sin sida gier hopp om skickelighet i framtiden. Men som ritning uti denna konsten nödvändigt erfordras, hvilket Lärlingen också till någon del skall öfwat, men behöfver däruti en god Läromästare, så framt han skal giöra något framsteg", så hemställer öfverintendenten tillika: "Om icke till fäderneslandets tienst och nytta Deputationen skulle wilja bestå en årlig wedergällning eller arfwode åt någon som honom uti ritning wäl kunde underwisa, i hvilken händelse herr Öfver-Intendenten wille tala med Lieutnant Rehn, som däruti skal ega god skickelighet samt söka förmå honom at med en skälig och dräglig wedergällning därföre åtnöjas. Hwilket allt Deputationen i betraktande af anförda omständigheter fann godt at bifalla." Ännu samma dag satte Hårleman beslutet i värkställighet. Hilleström börjar nu sin teckningskurs hos Jean E. Rehn, som utan afbrott fortfor i något öfver 4 år jämsides med hans arbete i Durus värkstad.*

De båda nya lärokurserna gåfvo den femtonårige gossen sysselsättning mer än tillräckligt: han nödgades nu — helt säkert med vemod i hjärtat — för alltid lämna sin plats uppe på ritareakademiens bänk. Att efter förmiddagens ytterst ansträngande arbete vid väfstolen under eftermid-

* Enligt Rehns kvitterade räkning. (S. A.)

dagarna med vaken uppmärksamhet och säker hand taga del af löjtnant Rehns undervisning, torde mången gång känts rätt tungt för lille Pehr, men att han dock städse samvetsgrant, med uppbjudande af all sin ihärdighet fullföljde lektionerna, hafva vi med kännedom om hans ovanligt plikttrogna karaktär skäl att antaga.

Löjtnanten, sedermera hofintendenten och konstakademiens vicepræses, Jean E. Rehn var en af de rikast begåfvade och mångsidigaste konstnärspersonligheterna i Sverige under förra seklet. Han hade redan som helt ung (1742) rest till Paris och där under Le Bas' ledning utbildat sig i gravyrkonsten, men samtidigt också egnat sig åt studier i det modärna dekorationsväsendet och mönsterritningen. Genom dessa studier och kanske ännu mer tack vare sitt förtroliga umgänge med Paris' konstnärer hade han lefvat sig djupare in i den eleganta franska stilen än någon annan samtida svensk konstnär; hans återkomst till Sverige blef därför af stor betydelse för den franska smakens utbredande i allt vidare kretsar hos oss, isynnerhet inom den tillämpade konstens områden. Dessutom var hans praktiska användbarhet den allra största. År 1745 hade han åtagit sig att utföra mönsterritningar för sidenfabrikerna i landet och följande år tecknade han kartongen till den stora tronhimlen i rikssalen, detta "standardwork" i det svenska tapetväfveriets historia, som Duru fick i uppdrag att utföra, men hvilket dock åtminstone till hälften föll på den unge Hilleströms skuldror.

Emellertid ville Rehn göra någonting mera direkt för konstodlingens höjande i landet och inlämnar i denna akt och mening på våren 1747 en skrifvelse till manufakturkontoret, däri han erbjuder sig att antaga "fijra skickeliga lärlingar", af hvilka han "ärnar undervisa tvänne uti ritande, och tvänne uti graverande emot et årligt premium af 600 d. kmt. för hvardera på trenne års tid och sedan i proportion". Manufakturkontoret drog emellertid i betänkande att bifalla härtill, emedan man befarade, att utgifterna komme att öfverstiga manufakturfondens tillgångar,

och i skrifvelse till sekreta handels- och manufakturdeputationen föreslås därför, att "twänne lärlingar blefwe antagna emot 100 d. smt. årligt premium för hvardera på trenne års tid".

Ehuruväl deputationen, sedan den tagit omständigheterna i behörigt öfvervägande, var af lika tankar med manufakturkontoret, "at Rikets knappa vilkor fordrade sparsam hushållning, men som Deputationen därjemte betänkte, at konster och nyttiga slögder äro de rätta medlen, hwarigenom landet kan bringas till wälmåga; så pröfwade Deputationen intet angelägnare wara, än att Swensk ungdom må underwisas i nyttiga konster och wetenskaper, i synnerhet sådana som ej äro allmänna och dessutom af andra nationer wedergällas med stora belöningar, emedan det eljest är omöjeligt att någonsin winna förr omtalte herliga ändamål." I anseende till allt detta samt närmast på grund af sidenfabrikernas behof af "behageliga mönster och dessiner", fann deputationen skäl att tillstyrka Rehns förslag, och priset ansågs så mycket billigare som löjtnant Rehn inför deputationen "muntligen sig förklarat, at han påtagit sig jämte berörda undervisning, bestå desse lärlingar deras årliga underhåll" *. Huruvida han värkligen uppfylde detta löfte vore intressant att veta, åtminstone befann sig den unge Hilleström redan följande år i mycket bekymmersamma lefnadsomständigheter. Hans fader inlämnade nämligen 1748 såväl hos Kongl. Maj:t som hos slottbyggnadsdeputationen suppliker — de två första i denna ömkeligt långa rad af tiggeriskrifvelser, som nu vidtager — i den senare anhåller han särskildt om någon "nådegåfva" för sin son väfvaren. — Efter att hafva tagit omständigheterna i öfvervägande vid sammanträdet den 28 aug. 1748 beslöto sig "Herrarne för att framdeles bese Hilleströms arbeten och däraf döma om huru mycket som kan komma att honom tillerkännas". Denna granskning torde dock icke egt rum förr än följande år, den 8 februari, då Hårleman

* Utdrag ur Riksens Ständers Sekreta Handels- och Manufaktur-Deputations protocoll, hållit den 5 Maij 1747. (R. A.)

inför deputationen uppvisade Hilleströms första läroprof, "ett stoltygsstycke i det så kallade Hautelissearbetet", hvilket ledamöterna förklarade sig med nöje anse och förmodade, "det denne lärling till Rikets och publiquens tienst i denna hitintils här obekanta konsten med tiden worde tilltagande". Därjämte tillerkändes Duru såsom erkänsla för den "flit och möda" han uppoffrat på lärjungen 120 d. kmt. samt lärlingen Hilleström "till dess ytterligare upmuntran uti dess påbegynta flit och förkofring" 180 d. kmt. För att pängarna skulle blifva rätt använda fann deputationen för godt att uppkalla gamle Hilleström och berätta honom, "det deputationen med denna discretion för dess son haft mästa afseende at förhjelpa honom till kläder". Kapten Hilleströms supplik från föregående höst hade alltså icke utan vidare lagts ad acta!

Må vi dröja ett ögonblick vid Hilleströms första egenhändiga arbete. Det var som nämndt ett stoltygsstycke, hvilket enligt den af Duru inlämnade räkningen framstälde "un chien, regardant son ombre" — den bekanta scenen ur Lafontaines fabler. Hilleströms följande arbeten, som inlämnades i december samma år, framstälde äfven motiv ur samma fabler: räfven och storken samt det sjuka lejonet.

Konstväfveriet sådant det utöfvades af de inkallade yrkesmännen vid kungl. slottet var naturligtvis en trogen kopia i miniatyr af de stora franska fabrikernas tillvärkningar. Såväl vid Les Gobelins som vid väfstolarna i Beauvais hade i de figurala motiven för tapeter och möbeltyg djurframställningarna allt mera börjat undantränga den äkta rococotidens herdeidyller och små själfsvåldiga genier i eleganta ramverk. Rococons ständiga lek och yra i välskötta teaterlandskap hade redan börjat värka tröttande; man fann ej längre behag i att sitta på rosafärgade amoriner eller slumra in med kinden lutad mot leende kärleksprästinnor, man hade behof af någonting värkligare, mera trygghet och mera innehåll. Omslaget i smakriktningen visade sig snart i tidens konstalster; i tapetväfveriet fram-

träder det särskildt efter Oudrys öfvertagande af inspektörskapet vid kungl. fabrikerna i Paris och Beauvais (1734). Nu blefvo de styfva rapphönshundarna och de ståtliga hjortarna omväxlande med fågelvärldens dekorativa figurer i stället det dagliga sällskapet på väggar och möbler. Samma publik, som helt nyss lefvat sig in i Arkadiens fridlysta nejder, trampade oförskräckt på morrande hundar och lutade sitt hufvud mot skogens vilddjur. Särskildt omtyckta motiv för gobelinsväfnader synes Oudrys teckningar till Lafontaines fabler hafva varit. De reproducerades ofta vid mönsterritningen i Frankrike, och då vi minnas, att vår svenska konstodling från medlet af 1700-talet blott var en stickling af den franska, så är det lätt förklarligt, att de vunno insteg äfven hos oss. Durus kamrat Esprit Serre utförde dem flera gånger i savonneriteknik *, och äfven Hilleström väfde som vi sett ifrågavarande motiv. Detta låg så mycket närmare till hands för honom, som löjtnant Rehn, hans lärare i mönsterritningen, studerat dekorationsväsendet i Paris just under Oudrys välmaktsdagar och till och med graverat en serie bilder ur djurlifvet efter samme mästare. Hilleströms stolsstycken finnas ej längre i behåll, men ett par skärmar med scener ur fablerna utförda i savonneriväfnad förvaras ännu på kungl. slottet. De tillskrifvas med största sannolikhet Esprit Serre. Nämnas kan i detta sammanhang, att på Nordiska museet finnes en synnerligen smakfull möbelgarnityr utförd i hautelisseteknik med djurscener infattade i rococokartuscher, som omgifvas af blombuketter och girlander mot ljusblå botten, ett arbete af mycken heder för mästaren, som antagligen varit en fransman.

Som sagdt, Hilleström fick af slottsbyggnadsdeputationen den 18 februari uppbära 180 d. smt. som diskretion för

* De af väfvarna inlämnade räkningarna, hvilka förvaras dels i Slottsarkivet dels i Kammararkivet innehålla ofta stycken med motiv som dessa: »la singe et le renard avec le loup, un renard et une cigogne qui mange dans une bouteille, le loup avec le hèron, le loup avec le brebis» o. s. v. Jmfr. J. Böttiger: anf. arb. sid. 134 o. f.

sitt första arbete, men denna belöning blef för honom icke af odeladt glädjande art. Hans lärare inlämnar nämligen kort därpå till deputationen en skrifvelse, som förråder rätt mycket missnöje med "herrarnas" tillvägagående och hvari han framställer egande anspråk på alla Hilleströms arbeten, motiverande sin fordran därmed, att vid de kungl. gobelinsfabrikerna i Paris betraktades mästaren alltid såsom egare af de stycken hans elever utförde. I händelse Hilleströms lärostycken kunde användas för slottet skulle Duru därför ersättas, i annat fall egde han rättighet att afyttra dem åt hvem han behagade. För öfrigt framhåller Duru i samma skrifvelse nyttan af att Hilleström sattes i tillfälle, att ett par år vistas vid gobelinsfabriker i Paris, och där få arbeta i täflan med de skickliga franska väfvarna. Deputationen lät värkligen dupera sig af Durus anspråk, hvilka framfördes genom öfverintendenten grefve Cronstedt vid sammanträdet den 15 mars 1749; man beslöt, att tilldela Duru 20 plåtar "för hvarje stoltygsstycke nu och framdeles till dess Lärlingen Hilleström till någon fullkomlighet kan hinna". Reseunderstödet däremot sattes icke en gång under diskussion.

Det lilla understöd den 16-årige gossen erhållit var välbehöfligt. Familjen Hilleströms omständigheter vid denna tid voro nämligen ytterst bekymmersamma. Fadern hade, som bekant, inga andra inkomster än sin "capitainsexpectans" à 100 d. smt. årligen, hvarmed han skulle underhålla hustru och flere barn, men det oaktadt synes han hafva gjort uppoffringar för att underlätta sin älste sons utbildning till väfvare naturligtvis i afsikt, att denne därigenom desto snarare skulle förvärfva egna inkomster. I det torftiga hemmet nere i Klara församling stod också en liten väfstol jämte garn och materialier, som fadren för egna medel anskaffat, för att Pehr på lediga stunder äfven hemma skulle vara i tillfälle att öfva sig sitt i yrke. Men ju längre tiden led desto tätare skockade sig blott

bekymren. Familjen förökades årligen med en medlem, men inkomsterna visade inga tendenser att växa. Förgäfves anhåller kapten Hilleström i trenne särskilda repriser genom underdåniga böneskrifter till Kongl. Maj:t, att blifva ihågkommen med befordran, då en kaptensbeställning vid brandvaktskompaniet i Stockholm stod ledig*. Lyckan synes helt och hållet ha vändt den gamle mannen ryggen. Det svåraste slag, som träffade familjen, var dock vid den stora eldsvådan i St. Klara församling den 8 juni 1751, då all kapten Hilleströms lösegendom förstördes — förlusten uppskattades af brandkommissionen till 6,000 d. kmt. — och var det hardt när, att han själf med hustru och barn blifvit innebränd. Händelsen framställes flere gånger i hans suppliker såsom en bevekande omständighet; vi hafva ju redan en gång hört honom omtala densamma, men jag vill emellertid anföra ett utdrag ur hans skrifvelse till slottsbyggnadsdeputationen, inlämnad i januari 1752, som nära berör den unge väfvaren och i all sin ynklighet kastar det skarpaste ljus öfver familjens utblottade tillstånd. Först omnämner han sin förlust af husgeråd, böcker, instrument och kläder. "Wjd samma olyckliga tillfälle förlorade äfwen min son Pehr Hilleström, jämte annat, alla sina ritningar, och som swårast war, någon qvantitet silke, stohl och förfärdigat arbete, som han wjd lediga stunder hemma hos mig giort, hwartill jag honom utaf egna medel alt nödigt förråd med mycken min afsaknad och kostnad, uphandlat och förskaffat hade, på det han så mycket bettre tillfälle skulle ega att i det så kallade Hautelisse och Gobelinsarbetet öfwa sig.

Ehuruväl jag alt sedan ofwanberörde tjd inga bekwämliga husrum för mig och mina många barn kunnat öfwerkomma, utan mestadels warit nödsakad att uti en liten wedbod wjd St. Johannis kyrka oss upphålla under största beswär och trängsel, har jag likwäl så lagat att förenämda min son ingen stund fått försumma i arbetet på det stora

* Första gången i januari 1748, sista i december 1755.

Stycket uppe i Kongl. slottet, hwilket alt jag förmodar Riksens Högloflige Ständers Slottsbyggnadsdeputation kunna wjd åskådandet med nöje och wälbehag ehrfara och förnimma.

Emedan mina beswärligheter wärkeligen äro de drygaste af allas, som jemte mig wjd branden lidit, fördristar jag mig att i största ödmjukhet anhålla och bedja, det täcktes Riksens Högloflіga Ständers Slottsbyggnadsdeputation nu nådeligen och gunstigt anse mitt bistra öde samt hugna min son med någon hjälp och undsättning eller nådegåfva."

Sannolikt läto de mot den unge väfvaren alltid välvilliga Herrar Deputerade beveka sig till ett mindre understöd, ehuru jag icke lyckats finna någon uppgift därom i protokollen.

Frågan om Hilleströms understödjande upptogs däremot något senare af annan anledning till behandling. Vid deputationens sammanträde den 17 juni 1752 omtalar presidenten grefve Nils Adam Bielke, att han varit uppe i Durus värkstad och besett "den gobelinshimmel, som Hilleström hade under händer för slottets behof och det med särdeles nöje i anseende därtill att en swänsk hunnit så långt i den wettenskapen." Hilleström som numera vanligen arbetade ensam i ateliern, i följd af lärarens växande förkärlek för lifvet å Stockholmskrogarna, hade emellertid tagit tillfället i akt och för herr grefven framhållit huru mycket af arbetet på detta stora stycke, som fallit på hans lott; Duru hade endast satt upp arbetet och "från början däruppå wäfwit til ungefärligen hälften". Och uttryckte han allt därföre det ödmjuka hopp, att af slottsbyggnadsdeputationen nu enligt honom gifvet löfte af Baron Hårleman, "blifva nåd- och höggunstigt ihågkommen". Grefve Bielke understödde äfven för sin del inför deputationen Hilleströms anhållan såsom billig och rättmätig. Öfverintendenten, baron Hårleman, "ansåg däremot klokast att med detta hafva anstånd til dess Hilleström får himmelen färdig, så har han giordt sig förtient til en proportionerlig betalning utaf det som Duru eljes bort hafva". Dessutom var

det herr barons afsikt, "att gifva Duru afsked, emedan han är genom lidderligt supande blefwen så lidderlig, at han aldrig går upp och något till Slottets tienst arbetar, och är ej heller någon bättring af honom at förmoda, och i stället låta Hilleström få Durus lön; ty om Deputationen nu skulle gifwa honom någon liten summa, så har han ingen nytta däraf, utan Fadren tager dem af honom och super upp dem" *. Vi spåra här tydligen, att förhållandet mellan mästaren och lärjungen ingalunda varit af bästa art.

Duru, som knappast såg en nykter sol, måtte icke hafva behandlat sin lärjunge med synnerlig skonsamhet, då Hårleman icke ens vågade gifva denne hans rättmätiga arbetslön af fruktan för, att den skulle bli honom fråntagen. Hade icke Hilleström haft sin ovanligt fogliga natur till hjälp, så skulle han helt säkert längesedan upphört att besöka Durus värkstad på slottet — nu aflopp det emellertid med mindre skärmytslingar. En sådan omtalar Duru i en odaterad skrifvelse till slottsbyggnadsdeputationen (sannolikt inlämnad i jan. 1752). Den franske väfvaren jäser af förtrytelse: af Hilleström har han gjort en "habillommé", men härför aldrig uppburit annat än otacksamhet: "Si je l'avoit fait a uns aprentist qui en eû de La reconnoissance je n'en auroit pas de regret. Il est encore mon aprentist selon tous Les Loys de monde puisse qu'il n'est pas hore de son temps. Se voyant aujourduy uns peu avancé il me traite avec une Efronderie sans pareille temoins. La veille des fête de nouël je luij dit pour quoy il n'nétait pas venu á son ouvrages; il me repondit avec audace l'epée au coté chapeau sur la tête, qu' il avait eü des affaires aprés les fêste. Je luij dit que je voudrait que la pièce soit finije dans trois semaines, luij disant vous vous metrez de ce coté la et moy de celui icij,

* Uttrycket »Fadren» är synbarligen en direkt öfversättning af den brukliga franska benämningen, »Père de l'atelier». Att Hilleströms fader skulle varit oordentlig har jag inga skäl att förmoda. Dessutom funnes ju ingen orsak att uppskjuta med arfvodets utbetalande till dess att Duru fått afsked, om uttrycket icke afsåge honom.

il me repondit efrontement, que si je travailloit qu'il ne travaillrait pas et qu'il s'en ijroit. Mes signeurs ettant encore mon aprentist je ne devrait pas être traité de cette façon de plus apresent quand je veue luij montré dans son ouvrages, il n'en prend pas aucune connoissance. — —"

Detta häftiga uppträde egde antagligen rum samma julkväll, som Hilleström hade hoppats få göra till en glad familjefest hemma i de sinas krets, sedan han genom Hårlemans välvilja erhållit en liten juldiskretion ur slottsbyggnadskassan. Vi ha nämligen icke skäl att förmoda, att den varmhjärtade öfverintendenten skulle lagt å sido Hilleströms till honom personligen stälda böneskrift*, där den unge väfvaren anhåller, att herr baron och öfverintendenten måtte taga i betraktande hans osparda flit och sedermera i nåder tänka på honom till instundande julehögtid, att han kunde få någon försträckning utur kungl. slottsbyggnadsdeputationens kassa. En sådan nåd skulle lisa icke allenast hans eget, utan ock föräldrarnas utblottade tillstånd; hvad som återstode på det under handen varande arbetet hoppades han med Guds hjälp strax efter hälgdagarna kunna uppvisa färdigt.

Lyckligtvis behöfde Hilleström ej länge mera samarbeta med Duru. Deputationen insåg naturligtvis omöjligheten af att kvarhålla i sin tjänst en arbetare, som skötte sina åligganden på det sätt som den franske tapetväfvaren, och då inga allvarsamma påminnelser hjälpte, beslöts i december 1752, att hans salarium skulle indragas och utlänningen skulle få respass hem. Emellertid mellankommo bevekande omständigheter: den kalla vintern, en nyantagen lärjunge samt måhända i främsta rummet herrar deputerades människovänliga sinnelag, som ogärna tillät dem att ställa en gammal uttjänt man på bar backe i främmande land. Alltnog, Duru uppbar alla fyra kvartalen för år 1753; det sista, som utbetalades "i anseende till den stundande hälgen", kvitterar han den 18 december.

* Inlämnad af Hårleman till S. B. D. vid sammanträdet den 9 dec. 1752.

Två dagar senare, vid sammanträdet den 20 december, beviljade deputationen Durus änka “15 plåtar till begrafningshielp för dess stora fattigdoms skull“.

Nu stod alltså tapetväfvaretjänsten vid kungl. slottet ledig, och Hilleström var den enda, som kunde ifrågakomma vid dess besättande. Att detta likvisst icke skedde inom den allra närmaste framtiden skola vi snart erfara. Först måste vi dock — för fullständighetens skull — egna en flyktig uppmärksamhet åt Durus förnämsta arbete under hans vistelse i Sverige.

Såsom tidigare nämdt, hade de franska tapetväfvarna Pierre Duru och Esprit Serre inkallats af manufakturkontoret för att med textilarbeten biträda vid de nya slottsrummens inredande. Det låg därför i sakens natur, att deras krafter hufvudsakligen skulle tagas i anspråk för väfvandet af stoltyg, skärmar och dylika mindre stycken, hvaraf behof närmast gjorde sig gällande.

De inköp af utländska tapisseriarbeten, som under tidigare år företagits, hade mest gält större gobelinväfnader, möbeltygen däremot ansåg man sig erhålla billigare genom att låta tillvärka dem hemma af inkallade franska väfvare; ej under därför, att vi i slottsbyggnadens räkenskapsböcker i dussintal kunna räkna de “stolstycken à 60 d. smt.“, som aflämnades såväl af Duru som Serre. De figurala motiven till dessa arbeten voro vanligen hämtade ur Lafontaines fabler i full öfverensstämmelse med den modärna franska smakriktningen, materialet var ylle stundom uppblandadt med silke. Af de franska tapetväfvarna nådde egentligen ingendera öfver en tämligen handtverksmässig ståndpunkt; båda väfde endast efter färdigtecknade kartonger. Duru synes dock hafva egt en betydande teknisk färdighet och, jämförd med sina yrkeskamrater i Sverige, intager han en rätt framstående plats. Att slottsbyggnadsdeputationen uppskattat honom efter förtjänst, därom vittnar det storartade arbete man anförtrodde till hans utförande. Jag syftar på tronhimmeln till konungens audiensrum.

Stycket påbörjades på hösten 1746 — efter kartong tecknad af J. E. Rehn — den 3:dje december samma år anhåller nämligen Duru första gången om anslag för upphandlande af "gulltråd till gobelinshimmelen". Dessa anslags- eller rättare förskottsbevillningar fortgå sedan under 4 års tid regelbundet med 3 à 4 poster å 100 eller par 100 d. smt. årligen ända till den 17 augusti 1753, då Duru anmäler himmelen färdig. Alldeles slutfördt var arbetet dock icke då ännu, kappan saknades. Denna fick Hilleström ensam utföra under det närmaste året. De fragment af detta monumentalstycke inom det svenska gobelinsväfveriet, hvilka ännu finnas i behåll låta oss endast ofullständigt ana dess ursprungliga härlighet. Själfva himmelens midtparti, som förvaras i statens historiska museum, består af en rococokartusch i genombrutet ramvärk med nedhängande blomstergirlander. Bottnen är af crêmefärgadt silke och mot denna afteckna sig i mörkare toner tvänne på moln hvilande lejon, hvilka uppbära det svenska riksvapnet, krönt af en krona på dufvovingar; till vänster om dem ett palmblad. Från öfre kanten sprida sig nordstjärnans bleka strålar öfver den allegoriska kompositionen. Det hela värkar mjukt och harmoniskt. Färgerna äro naturligtvis något urblekta, men ur kompositionen talar den eleganta smak, som aldrig lämnade en rococoornamentör af J. E. Rehns art i sticket. I sitt nuvarande stympade skick vittnar stycket kanske mest om senare tiders konstvandalism — det synes vara utrifvet ur själfva tapeten — men tänkt i sitt ursprungliga sammanhang, omgifvet af lätta blomsterfestoner, måtte stycket hafva varit af en synnerligen behaglig dekorativ värkan.

Kappan till denna himmel väfde som sagdt Hilleström. Den var 12 ½ alnar lång, väfd à lambrequins med blombuketter på ljusblå botten samt gullbräm. Den 27 mars 1754 inlämnade han den färdig och uppbar då för sitt arbete 550 d. kmt.; förskottsvis hade tidigare utbetalats

* Kongl. Slottsbyggnadens Cassaräkning 1746—53.

1,450 d. kmt. i särskilda poster. Den stora tronen i konungens audiensrum var dock ännu långt ifrån helt beklädd med erforderliga tapisseriarbeten. Hilleström sysslade tvänne år nästan uteslutande med stycken afsedda för denna praktmöbel, endast ett par gånger under denna tid omtalas i räkenskaperna, att han aflämnat andra arbeten såsom stoltyg samt ett porträtt. Först fullbordade han de tvänne återstående kapporna; den mindre, som blott mätte 3 alnar och steg till 480 d. kmt., blef färdig i maj 1754, för den större eller "yttre kappan", som var 12 alnar lång, kvitterar han den 6 november samma år 2,040 d. kmt. Härefter följer i september 1755 "ryggstycket till den stora himlen" à 400 d. kmt. — förutom gullträden, som upphandlats på slottsbyggnadskontot, samt slutligen — den 27 juli 1756 — sätet till den kungl. tronen, och armstödens beklädnader, hvilka arbeten betalades med en sammanlagd summa af 800 d. kmt., enligt hofintendenten C. F. Adelcrantz' värdering. Intet af dessa arbeten finnes numera i behåll, så att vi icke kunna veta någonting bestämdt angående deras värde och utseende, men vi hafva dock skäl att antaga, att äfven de, i öfverensstämmelse med den ofvan omtalade biten ur himlen, voro väfda efter Rehns mönster i ljusa färger med blomsterornament, och att de i samma grad som Hilleströms öfriga arbeten från tiden före hans Pariservistelse buro vittne om ett mycket mödosamt öfvervinnande af hautelisseteknikens stora svårigheter.

Hilleströms tekniska skicklighet vid denna tid kontrollera vi bäst i ett af honom signeradt porträtt, framställande öfverintendenten Hårleman *, hvilket hänger i Nationalmusei Konstslöjdafdelning. Detta torde nämligen vara samma "Portrait af Hilleström", som hofintendenten Adelcrantz företedde vid deputationens sammanträde den 19 mars 1755 "med framställande, att han kunde få pengar

* Porträttet är gjordt efter O. Arenii original (numera på Observatoriet) och kommer detsamma i afseende å likhet mycket nära.

eftersom han ingenting har att lefva af". Deputationen tillmötesgick äfven denna anhållan och beviljade den unge väfvaren, som helt och hållet var beroende af deras välvilja, emedan han på grund af sina arbetens dyrbarhet icke kunde räkna på någon afsättning hos privata, den icke obetydliga diskretionen af 100 plåtar (600 d. kmt.), hvarjämte de lofvade rekommendera honom hos riksens högloflige ständer. Samma gobelinsporträtt skulle emellertid förskaffa Hilleström ännu andra betydliga förmåner. Det leder oss öfver till det märkliga ständermötet år 1756.

Den varma omvårdnad för alla slag af fabriker och handslöjder, som utgör ett af de mest karaktäristiska dragen i frihetstidens oroliga anlete, nådde sin kulmen vid denna riksdag. Det segerrika hattpartiet fann de inhemska fabrikerna i högsta flor, men för att minska rikets underlägsenhet i utrikeshandeln, som enligt kommerskollegiets riksdagsrelation tilltagit ofantligt, höjdes tullafgifterna ytterligare och stränga införselförbud mot en mängd öfverflödsvaror påbjödos, under det att afsättningen af den inhemska industriens alster på allt sätt underlättades. Så infördes en del nya belöningar för tillvärkning och kringsändande af svenska fabriksvaror, men framför allt sökte man genom att underkasta tillvärkningarna ökad kontroll höja deras duglighet. Därjämte utdelades personella understöd åt olika slag af manufakturister, hvilka ansågos ega tillräcklig skicklighet för att värka befordrande på näringsflitens kvalitativa förbättrande. Äfven Hilleström fick sin släng af slefven.

I slottsbyggnadsdeputationens berättelse till riksdagen omtalas Hilleströms värksamhet i mycket berömmande ordalag. Man framhåller hans förtjänstfulla fortsättande af den under Durus lifstid påbegynta himmelen, hvilket arbete enligt deputationens mening ådagalade "lärlingens flit samt goda Art och Böjelse i denna konsten och slöjden". Redan öfverintendenten Hårleman hade lofvat rekommendera den unge Hilleström hos riksens högloflige ständer, och då äfven den nuvarande öfverintendenten, grefve Cronstedt, var af

samma tanke, så kunde deputationen icke undgå att anmäla honom till ett årligt understöd ur manufakturfonden "till vidare upmuntran och flit i dess påbegynta och väl anlagda vetenskap". Däraf vore han, ansåg deputationen, så mycket bättre förtjänt, som han under sina läroår nödgats underhålla sig själf och hans föräldrar befunno sig i ett utblottadt tillstånd. Dessutom hade han på öfverintendentens befallning för två år sedan antagit till undervisning i sin konst en svensk yngling, "hvilken skall visa god skicklighet och framgång, som länder Hilleström till så mycket bättre loford och ihågkomst". Herrar deputerade vid slottsbyggnaden voro emellertid icke de enda, som gjorde ständerna påminta om Pehr Hilleströms förtjänster. Hans fader, den utarmade expektanskaptenen med hustru och tolf barn, ansåg äfven tiden inne för ett effektivt framhållande af sin sons allt för litet uppmärksammade arbetsduglighet och det behjärtansvärda i sitt eget ömkliga tillstånd.

Sekreta handels- och manufakturdeputations acta från 1755—56 års riksdag innehålla icke mindre än tre särskilda böneskrifter från kapten Pehr Hilleström, alla skrifna i samma bedröfliga tonart och af ungefär samma innehåll, men, märkeligt nog, medförande helt olika resultat. Den första skrifvelsen, som behandlades vid deputationens sammanträde den 24 mars 1756, är särskildt egnad åt berättelse om Pehrs kunnighet som väfvare och hans "tillförlitlighet i denna djupsinniga slöjd". Då fadern på grund af den historik, han meddelat öfver sonens värksamhet, sammanfattar sin anhållan, kan det icke nekas att han gör det i väl valda ord. Han skrifver: "Pehr Hilleström har haft den nåden, att blifwa sin Läromästares efterträdare, men den nåden, att som han i lifstiden blifwa hugnad med någon viss årlig lön har honom icke tillfallit." För att ge tillräckligt färg åt framställningen af sin egen fattigdom upprepar han den kända beskrifningen af sina lidna förluster vid vådelden i St. Klara 1751 samt de dryga omkostnader han iklädt sig för sönernas "uppammande till

nyttiga lemmar i Riks Kroppen“. Innan ärendet afgjordes infordrade emellertid sekreta handels- och manufakturdeputationen manufakturkontorets utlåtande öfver denna anhållan, och synbarligen, emedan detta blef af helt och hållet afstyrkande karaktär, gick äfven deputationens beslut i samma riktning. Manufakturkontorets förklaring är för oss af rätt stort intresse såsom belysande de styrandes nationalekonomiska betraktelsesätt. Först söker man bemöta kapten Hilleströms träffande anmärkning angående Pehrs inträdande i sin lärares skyldigheter, utan att få åtnjuta hans rättigheter. Duru hade i egenskap af främling och den där först införde hautelissearbetet i landet såsom en personell förmån uppburit en viss årlig pension, och denna förmån hade förunnats honom icke blott för att dymedelst kvarhålla honom i landet, utan ock för att han i sitt yrke skulle undervisa en svensk yngling. “Alltså och emedan härutinnan icke är samma omständigt med Hilleström, som torde för sitt arbete vid slottet njuta så tillräcklig betalning, att han därför kan hafwa sin skäliga utkomst, och emedan Hautelissearbetet är en så kostbar tillwerkning, att det endast vid Kongl. slottet, men ej hos privatos kan finna afsättning, och i anseende härtill denna wäfnad icke tyckes wara för allmänna behofwen så betydande, att denna med någon ansenlig kostnad af Manufakturfonden behöfde upphjelpas“, kunde manufakturkontoret för sin del icke tillstyrka Hilleströms åstundna årliga lön och pension.

Angående de skador, kapten Hilleström uppgaf sig hafva lidit vid branden, kunde manufakturkontoret icke afgöra, om de värkligen inträffat, eller af hvilken storlek de möjligen varit, ej häller om han “haft hos sig någon sådan inrättning som för en ordentelig fabrique kunnat anses“. Manufakturkontoret kunde därför “så mycket mindre tillstyrka bifall till Löjtnant Hilleströms ansökning, som sådant skulle blifva ett eftertänkeligt prejudicat, stridande tvärt emot Riksens Högloflige Ständers gifna förordningar angående manufakturfondens förvaltning“. Intet

under, att handels- och manufakturdeputationen, efter att hafva tagit del af ett så ogynnsamt utlåtande, afvisade böneskriften under förklaring, att manufakturfonden icke vore ärnad till ersättning för de utgifter föräldrar finna sig föranlåtna att använda till sina barns uppfostran uti sådana handslöjder, som i framtiden kunna förskaffa dem deras nödiga utkomst.

Andra gången vi påträffa kapten Hilleströms namn i protokollet är den 13 juli. Herrar deputerade diskutera åter lämpligheten af att understödja honom med ett mindre premium, men denna gång tillstöter en omständighet, alltför tydligt vittnande, utan några kommentarier, om hans medellöshet, för att deputationen kallsinnigt nu som förut skulle kunnat afvisa honom. När nöden är som störst, är hjälpen närmast! Den situation, hvari den gamle löjtnanten råkat, var värkligen af synnerligen bevekande art: han hade blifvit inmanad i häkte emedan han till en af sina söners understödjande på utrikes ort dragit en växel på 180 kmt., "den han icke prompt förmått betala". Deputationen beslöt, att Hilleström ofördröjligen skulle undfå ur manufakturfonden ifrågavarande summa till växelns betalning, "på det att han må utur arresten härmed entledigas". Samtidigt uttryckte deputationen som sin vilja att "framdeles öfver hans ansökning om premier sig vidare utlåta". Om det blott var på grund af detta löfte eller måhända i följd af någon inflytelserik persons mellankomst som Hilleström kände hoppet vakna midt under högsommarens hetta är svårt att afgöra, men tydligt är, att gubben kände ny vind i seglen. Den 2 augusti inlämnar han en ny inlaga med ännu längre och utförligare beskrifningar af sina mångfaldiga vedermödor ända från sin ungdoms första år vid Upsala akademi och in till nuvarande tid af idel bekymmer. Framför allt framhåller han de uppoffringar, han gjort för sina söners uppfostran till dugliga medborgare. Han vågar därför uttala som sin förhoppning, att deputationen måtte gifva honom den undsättning, att han nu i sin tilltagande ålderdom må förspörja någon hugsvalelse och icke nödgas

under vidare suckan afbida den eljes tvärt emot det minsta hans förvållande öfverhängande faran af den ömkeligaste undergång. "Att mig, till wjdare fortfarande med de yngre mina barns hällsosamma uppfostran till följe af den prjswärdaste sorgfellighet för nyttiga slögders uppkomst i riket, äfven må lemnas något rum uti Riksens Höglofliga Ständers rikswårdande hiertelag, är nu min underdånödmjuka bön och begäran."

Suppliken föredrogs vid sammanträdet den 7 oktober samma år, och — mirabile dictu — i stället för att förklara sig utleda vid alla kapten Hilleströms böneskrifter finna herrar deputerade för godt, att "i anseende till de härvid förekomna besynnerliga omständigheter tillägga bemälte Lieutenant 1,000 d. smt. som hjälp för dess utrikes vistande söner". Ett vackrare resultat af sina oförtrutna ansträngningar kunde den gamle Hilleström icke önska sig. Han torde äfven känt sig tillfreds; hädanefter anhåller han icke mera å egna vägnar hos någon som hälst myndighet om understöd. I dess ställe börjar nu sonens namn att så mycket oftare förekomma under böneskrifter, de flesta ingifna till slottsbyggnadsdeputationen under den närmaste tiden isynnerhet med anledning af hans tillärnade utländska resa. Men låtom oss icke gå händelserna i förväg.

Slottsbyggnadsdeputationens riksdagsberättelse innehöll, som vi påminna oss, en varm rekommendation till understöd för dess skyddsling, den unge väfvaren. Saken hänsköts naturligtvis till sekreta utskottet, och som en bevillning syntes stå i god öfverensstämmelse med de rådande principerna för handslöjdens upphjälpande, så vann den äfven framgång. Utskottet beslöt vid sammanträdet den 12 oktober 1756, att alldenstund "det både nyttigt och angeläget är, att Konster och Wettenskaper samt hvarjehanda nyttiga handaslögder blifwa i Riket upbrackta, och, att i synnerhet infödde Swänske däruti inöfwade och upmuntrade warda, men Hilleströms arbete wid Slotts Byggnaden numera upphört", så skulle riksens ständers manufakturkontor genom protokollsutdrag underrättas därom, att

sekreta utskottet behagat tillägga väfvaren Hilleström ett årligt understöd af 600 d. smt. (att utgå: hälften af slottsbyggnadsmedlen och hälften af manufakturfonden), "samt att han må däremot inrätta Tapetmakeri af sådant slags arbete, som ofvanföre sagt är". Detta gynnsamma beslut påvärkades äfven däraf, att slottsbyggnadsdeputationen såsom prof på Hilleströms skicklighet i konsten inlämnat det tidigare omtalta gobelinsporträttet, framställande aflidne öfverintendenten, baron Hårleman. Jämte protokollsutdraget öfversändes nu detta arbete till sekreta handels- och manufakturdeputationen — där ärendet förekommer följande dag — med uppmaning, att "sedan det blifvit försedt med en vacker och sirlig ram, det skulle föräras till Commisarien och Borgmästaren Olof Bedenius Renhorn * samt Hilleström för sin möda och kostnad ihågkommas med någon hederlig discretion". Diskretionen ur manufakturfonden bestämdes som bekant till 300 d. smt. Vid samma möte hugnades äfven lärlingen Jacob Schultze, som redan i tvänne år arbetat hos Hilleström, "till vidare uppmuntran" med ett premium af 100 d. smt.

Hilleström fick alltså ändtligen inträda i samma löneförmåner, som hans lärare åtnjutit, men han hade erhållit sitt salarium under ett svårt förbehåll: inrättandet af ett tapetmakeri.

Då man närmare öfvertänker förutsättningarna för detta villkors praktiska realiserande, kan man till en början icke undgå att draga i tvifvelsmål, huruvida sekreta utskottet värkligen menade fullt allvar med sitt förbehåll.

* Olof B. Renhorn, borgmästare i Arboga, var en af 1755—56 års hetsigaste partimän. Utsedd till åklagare i den »Ständernas kommission» som under H. J. Wredes Ordförandeskap nedsatts att döma öfver de hofvets vänner, som ställt till tumult i bondeståndet den 25 november 1755, var han naturligtvis en för konungahuset ytterst obehaglig individ.

Att porträttet af Hårleman, drottningens motståndare på senare år, förärades just åt honom, få vi därför betrakta som ett försök, att ytterligare förarga den stolta drottningen.

Egde de styrande ingen aning om hvilka ofantliga omkostnader grundläggandet och uppehållandet af en sådan manufakturinrättning skulle kräfva? Trodde man värkligen, att Hilleström med sin knappa årslön skulle kunna förse en hel liten fabrik med de nödvändiga materialierna — för att ej tala om väfstolar och andra mekaniska artiklar, hvilka naturligtvis icke häller förefunnos i tillräcklig mängd — utan att själf lida brist på dagligt bröd? Ja, så synes värkligen ha varit fallet, ty då det senare befanns, att Hilleström (på grund af det absolut omöjliga i sakens natur) icke hade kunnat fullgöra ifrågavarande villkor, så uttryckte man sitt misshag och stälde till räfst. Äfven Hilleström själf synes till en början hafva hyst godt hopp om att kunna uppfylla alla på honom stälda fordringar, åtminstone ger han sig sken däraf. I den skrift, som han inlämnade till slottsbyggnadsdeputationen den 27 april 1757, förklarar han nämligen sin högsta åstundan vara, "att i alla delar efterkomma Riksens Höglofliga Ständers befallning till inrättandet af ett Tapetmakeri uti Hautelissearbetet. — Men", fortsätter han, "man måste befinna ogiörligheten af dess tillförliteliga wärkställande med mindre iag efter Öfver Intendenten, Högwälborne Herr Grefwe Cronstedts, förslag, först förrättat en resa till Frankriket, att därstädes giöra mig äfwen kunnig i Sawonneriets förfärdigande, som sedan jemte det mig redan bekanta Hautelissearbetet kan förskaffa mig tillräcklig syssla och iag se min utkomst, som igenom det senare ensamt ej kan ährhållas, och är då hwarken Riket eller iag dermed betient". Han anhåller om medel till ett års utrikesvistelse och slutar inlagan med följande vackra löfte: "Jag försäkrar som en trogen undersåte till Fäderneslandets tienst och ofwanberörda Tapetzeriets tillförliteliga inrättande sampt ungdomens öfwande därutinnan min flit blifva ospard, och mitt öfriga uppförande att giöra mig förtient och wärdig den nåd mig här wederfares; den iag så mycket mera giör mig säker om, som iag förnummit huruledes andre mina landsmän igenom resepenning i dylika nytiga ärenden blifvit hugnade."

Beslut angående stipendiets beviljande fattades antagligen omedelbart efter skriftens uppläsande, ehuru därom ingenting finnes antecknadt i protokollet. Blott en vecka senare är Pehr nämligen fullt resfärdig, hans fader har den 5 maj utfärdat ett slags frejdebevis * för sonen, där han skrifver, att å hans sida intet hinder ligger i vägen för honom att "numera efter undfången permission resa utomlands på utvisad tid". Huru mycket han ursprungligen erhöll i respängar, har icke ens den eljes så noggrant underrättade Gahm Pehrsson lyckats få reda på, men han förmodar likväl på goda skäl, att det varit "af något värde, ehuru icke öfverflödigt". Själf säger sig Hilleström, enligt samme sagesman, hafva varit understödd "med ett nog tarfweligt underhåll af Kongl. Slotts Byggnads Deputationen och Manufakturkontoret." Summans storlek kan göra oss detsamma; hufvudsaken är, att han fick det nödvändigaste för att genast kunna anträda sin resa. Med sol i sinnet och vårens fläktar lekande i det gamla kofferdiskeppets segel, styr han nu mot söderns länder.

* K. B. H. S.

Pehr Hilleström i Paris och hans värksamhet som väfvare efter hemkomsten.

Frankrike var vid denna tid såväl de fria som de tilllämpade konsternas förlofvade land. Allt, som erkändes skönt och eftersträfvansvärdt i konsten och slöjden, var vuxet i Paris, i akademiens salar, i Sèvres eller Les Gobelins' arbetshallar. Särskildt en svensk yngling som Hilleström hade ju från sina tidigaste år lärt sig beundra den franska smaken och stilkänslan — nästan all sin undervisning hade han mottagit af infödda fransmän — säkerligen var det därför med lika starkt intresse som öppen emottaglighet han steg i land på Frankrikes jord.

I Paris, Ludvig XV:s festberusade stad, hade den äkta rococon redan slagit ut sina yppigaste blommor, spridande en raffinerad doft vidt öfver Europa. Boucher var dagens storman, men jämte honom värkade förmågor sådana som Chardin och Baudouin, Latour, Fragonard, Nattier, Drouais och Vernet för att blott nämna några namn ur högen. Ända sedan renässansens dagar hade världen icke sett samlad å en plats en målaregeneration af så flödande rik begåfning med så mycken känsla och

äkta konstnärsglädje. Säge man hvad man vill om rococokonstens ytlighet och frivolitet — det var dock en konst, som sprang fram ur varma människohjärtan, ur kärlek till lifvet och skönheten, friskare och ursprungligare än le Grand Siècles eller neoklassisisternas anspråksfulla idealfigurer.

Vid denna tid började äfven den svenska konstnärskolonien i Seinestaden växa till. Alexander Roslin, som under sin långa Parisersejour städse förblef en stödjepelare för alla de unga svenska artister, som samlades här, hade redan vid tiden för Hilleströms ankomst till Paris förvärfvat sig ett betydande anseende, ity att han redan följande år, 1758, fick i uppdrag af staden Paris att måla en af de stora bilderna i Hôtel de Ville med anledning af Ludvig XV:s besök därstädes efter sin sjukdom i Metz 1744; ett arbete, som dock bedömdes föga gynnsamt af samtiden. En mera undanskymd tillvaro förde Gustaf Lundberg; hans glanstid var förbi, men såsom Membre de l'Academie och den eleganta världens forne porträttör räknades han dock ännu — åtminstone i hemlandet — jämte Roslin som den svenska konstens förnämsta målsman där ute. Utom dessa stormän ha vi att anteckna flere mindre betydande talanger, som just vid denna tid eller kort därefter sammanstötte i Paris. Johan Säfvenbom, den torftige landskapsmålaren, hade anländt redan 1751 och drog sig fram under ytterst kinkiga förhållanden. Bättre understödda voro visserligen Jonas Hoffman och Gustaf Hesselius, men ingendera uppnådde någon större konstnärlig fulländning än Säfvenbom. Däremot utvecklade sig såväl Per Krafft d. ä. som Lorenz Pasch d. y. tack vare sin djupare konstnärsbegåfning under vistelsen i Paris — den förra anlände hit 1755, den senare 1758 — till framstående porträttörer, som efter sin hemkomst uppburo det nationella porträttmåleriet med mycken framgång. Nämna vi ännu två så betydande konstnärsnamn som kopparstickarna Per Floding och Jakob Gillberg, hvilka båda lämnade hemmet 1755, så torde vi därmed ha afslutat listan på de svenskar, som på 1750-talet styrde kosan till

smakens och glädjens förlofvade stad i förhoppning att där lära sig den magiska lösen, som skulle öppna dem portarna till rococokonstens skimrande féslott.

Här var alltså ingen brist på sällskap för den unge Pehr Hilleström, då han anlände på försommaren 1757. Flere af de nämnda målarna hade varit hans kamrater i ritskolan, alla kände de sig naturligtvis samhöriga på grund af gemensam nationalitet, men likväl torde vi få antaga, att Hilleström aldrig trädde i det lifliga umgänge med dem, som de plägade sins emellan, ty han betraktades tills vidare som handtvärkare, icke som konstnär — han hade ju kommit till Paris för att lära sig väfva — dessutom gåfvo honom hans ovanliga flit och myckna arbete knappast tid till ifrigare kamrat- eller societetslif. Inga literära källor, vare sig tryckta eller otryckta, meddela någonting närmare angående Hilleströms lärotid i Frankrike; de enda upplysningar från denna tid äro ett par torftiga understödssuppliker ingifna till slottsbyggnadsdeputationen samt några rader i den biografi, som Gahm Pehrsson nedskrifvit på grund af Hilleströms personliga meddelanden. Han har antecknat, att väfvaregesällen "företog sig en vandring till Frankrike och Paris. — — Där öfvade han sig i målning halftannat år hos den store Kongl. Franska Målaren Boucher. Han bevistade ock flitigt Kongl. Målare- och Bildhuggare-Akademien, och sökte således att på allt sätt göra sig skickelig till Fäderneslandets tienst." Detta är allt — icke ett ord om att han skulle besökt någon tapisserimanufaktur eller öfverhufvudtaget egnat sig åt studier af den art, till hvilkas bedrifvande han erhållit sitt stipendium. Dock veta vi med säkerhet, att han ingalunda negligerade villkoren, som voro fästade vid understödet, samt sina egna vackra löften i sammanhang därmed, ehuru resans betydelsefullaste resultat otvifvelaktigt blef af helt annan art än han själf eller ännu mindre slottsbyggnadsdeputationen på förhand kunnat ana. För oss framstår den som en vändpunkt i hans utveckling — om till det bättre eller sämre är svårt att bestämma — men i alla

fall en tid af afgörande betydelse. Nu väckas hans målareanlag till medveten sträfvan, han börjar hädanefter med allt större intresse vända sina blickar mot mål, som han måhända sett otydligt hägra redan i sina tidigaste ungdomsdrömmar, men hvilka han ända hittills och ännu under ett tiotal år måste skjuta undan för andra tyngre plikter. Huru mycket tid han än må hafva egnat åt måleriska studier, är det likväl otvifvelaktigt, att han med ospard flit och möda sökte inhämta det franska konstväfveriets hemligheter. Släkttraditionen bevarar ännu väfvarens muntliga berättelser om de icke obetydliga svårigheter, han hade att öfvervinna härutinnan. Det var nämligen fallet, att man vid de franska väfverifabrikerna ogärna lämnade utländska yrkesmän tillfälle till mera ingående studier af de tekniska förfaringssätten. Enda möjligheten för den svenske väfvaren att värkligen förvärfva praktisk kunskap i metoderna, var att taga anställning som simpel arbetare och kläda sig i blå blus som de franska väfvarna. Denna berättelse bekräftas äfven af hvad Hilleström meddelar i den böneskrift, som han inlämnar till slottsbyggnadsdeputationen den 6 dec. 1758, sannolikt strax efter hemkomsten. Han anhåller där, att deputationen äfven behagade taga i öfvervägande "den stora kostnad iag nödgades giöra i Paris innan iag kunde tillpractisera mig fullkomliga grunden till Moretska Tapetzeriet, som för mig tillförende alldeles obekant, och med den acktsamhet för mig i Paris wille undandöllias, att iag med största möda slapp in i rummen, derest det arbetades, mindre kunde få tillfälle till minsta begrepp eller öfning därutinnan". Hvilken af de franska väfverimanufakturerna detta ogunstiga omdöme kan gälla, är omöjligt att afgöra, då uttrycket "Moretska Tapetzeriet" icke bevarats åt eftervärlden af någon annan än Hilleström, men sannolikast hänför det sig till "La manufacture de tapis de la Savonnerie", ty den teknik, som där tillämpades var det ju vår svenska väfvaregesäll framförallt skulle inhämta. Såväl Les Gobelins som La Savonnerie hade nyligen tack vare styrelseförändring börjat

arbeta med bättre fart och framgång än under de närmast föregående åren, då isynnerhet sur-inspecteuren M. Oudrys ofördragsamhet och direktörens inkompetens värkat i hög grad hämmande på fabrikernas arbeten.

Madame de Pompadour, "rococons gudmor", hvars ambition räckte till icke blott för politiken och bodoaren, men äfven för konsten och manufakturierna, hade 1751 försett Les Gobelins med en ny Directeur general, som egde större förutsättningar att kunna fylla den ansvarsfulla posten än hans närmaste föregångare. Den nye direktören var ingen annan än hennes unge broder Marquis de Marigny, som hon med klok beräkning låtit uppfostra enkom för detta kall ända från barndomen genom utmärkta konstnärliga lärare, hvilka äfven åtföljde honom på en resa i Italien. Trots sin ungdom saknade han sålunda icke kompetens, och det rikliga spe, som haglade öfver honom vid hans utnämning, torde mindre få skrifvas på hans eget än på hans stora systers konto. Af långt större betydelse var dock Bouchers fästande vid fabriken, hvilket skedde år 1754, då han på särskild anhållan af de tre entreprenörerna, Audran, Cozette och Neilson, kallades till "Surinspecteur des Gobelins". Redan under många år förut hade han varit anstäld som konstnärligt biträde vid Beauvaismanufakturen och äfven tecknat några större kompositioner för Les Gobelins, men från denna tid öfverger han helt och hållet den förra fabriken för att helt egna sig åt den senare. Om han värkligen med omsorg utöfvade sitt kall som inspektör, må lämnas osagdt. Hans eldiga, slösande rika konstnärstemperament gaf honom knappast tid att noggrannare öfvervaka de oerhördt tidsdryga och tålamodspröfvande väfveriarbetena, men han gjorde fabriken så mycket större heder med sina teckningar. Ingen samtida konstnär förstod bättre än han att taga hänsyn till hautelisseteknikens fordringar; fastän hans skimrande färgskala aldrig kunde komma till sin rätt i de väfda tapeterna, så höja dessa sig dock öfver andra arbeten från samma tid tack vare mästarens ovanliga, aldrig sinande kompositionskraft.

Savonneriefabriken arbetade under 1700-talet till stor del parallelt med Les Gobelins, ehuru de till en början stodo under ledning af olika direktörer. Den grundlades 1627, då genom ett kungligt bref tvänne entreprenörer fingo tillåtelse att tillvärka "toutes sortes de tapis, aultres ameublements et ouvrages du Levant en or, argent, soye, laine" i alla rikets städer med villkor, att de undervisade ett antal barn från hittebarnshuset; för Paris bestämdes antalet till 100, och som lokal för denna inrättning anvisades "la maison de la Savonnerie", en gammal tvålfabrik. Liksom Les Gobelins genomgick äfven Savonnerifabriken under slutet af 1600-talet en svår kris och reorganiserades af Colbert; icke långt därefter förenades de båda tapisserimanufakturerna på så sätt, att samma person utnämndes till direktör vid dem båda. Detta förblef äfven praxis framdeles. Den unge Marquis de Marigny var alltså från 1751 i egenskap af "surintendent des Batiments" högsta styresman äfven här, ehuru den egentliga ledningen af alla arbeten vid fabriken föll på entreprenörens lott, hvilken tjänst under 1750-talet innehades af M. Duvivier. Såsom redan antydts, tillvärkades vid La manufacture de la Savonnerie uteslutande s. k. "tapis du Turquie et du Levant", hvarmed menades väfnader efter turkiska och persiska mönster med denna karaktäristiska mjuka, sammetslika yta, hvilka ännu i våra dagar bära namn efter den gamla fabriken. Något egentligt tapetväfveri i stor skala efter konstnärliga kartonger sådant som vid Les Gobelins förekom här icke, de hufvudsakliga arbetena voro mattor och möbeltyger, af hvilka senare stora mängder levererades till de många slotten i synnerhet under första kejsardömet, då allt skulle göras nytt från grunden.

Savonnerifabriken har sålunda förvärfvat sig en bemärkt plats i det franska konstväfveriets historia — särskildt kan dess praktiska värde icke skattas för högt — men i afseende å konstnärlig halt, måste dess arbeten ställas långt bakom Les Gobelins' tillvärkningar, som under

alla skiften bibehållit sin rang af Frankrikes förnämsta textilalster *.

Vid dessa båda fabriker var det vår svenska väfvaregesäll Pehr Hilleström fick sin egentliga utbildning, och vi torde få antaga, att han isynnerhet sökte inhämta allt hvad möjligt var vid La Savonnerie, däraf att döma, att han efter hemkomsten nästan uteslutande sysslar med arbeten i denna teknik, som för honom tidigare varit fullkomligt obekant. Att han dock jämsides med dessa studier besökte Les Gobelins' rymligare — måhända äfven gästvänligare — salar, kunna vi sluta till af hans nära beröring med Boucher, äfven som af ett uttryck hos en annonym biograf, som meddelar, att han i Paris "arbetade på dervarande stora Hautelissefabriquen", som svårligen kan vara någon annan än Les Gobelins **. Det var ju för öfrigt hans afsikt vid resan hemifrån att så vidt möjligt äfven förkofra sig i hautelissetekniken — fullföljandet häraf bevisas bäst af den stora tekniska skillnaden mellan hans autentiska hautelissearbeten före och efter Pariservistelsen.

Oaktadt Pehr Hilleström ingalunda hörde till de slösaktiga, gestaltade sig dock lifvet och studierna i den franska konstmetropolen vida dyrbarare än hans mæcenater beräknat. Det ursprungliga reseunderstödet, som var afsedt att räcka ända till årets slut, visade sig otillräckligt redan inom två månader. Slottsbyggnadsdeputationen synes helt och hållet glömt taga med i beräkningen de dryga summor, en utlänning måste erlägga för att få tillträde till de franska tapisserimanufakturerna. Redan den 4 juli 1757 skrifver Pehr Hilleström hem till sin fader och klagar öfver att det är honom omöjligt att fullfölja sin studieplan i Paris, om icke åt honom kan utvärkas ökadt understöd af slottsbyggnadsdeputationen. Den gamle kaptenen, som ju alltid i mån af krafter och förmåga sökte under-

* För närmare beskrifning af de båda fabrikernas öden se Les manufactures nationales par Henry Havard och Marius Vachon. Paris 1889.

** K. B. H. S. Sv. konstnärer.

lätta sina söners utbildning i praktiska yrken, uppsätter genast en böneskrift till herrar deputerade, men denna föredrogs icke förr än vid sammanträdet den 2 november s. å. Han omtalar däri brefvet från sin son och att denne "gifwit wjd handen, huruledes han af brist på tillräcklig utkomst ej ser sig någon utväg till att kunna winna sitt föresatta syftemål, och få lära det så kallade Savonneriet, med mera som ährfordras innan han till följe af Riksens Höglofliga Ständer sig gifna instruktion kan bringa de sig ålagda tapetzerierna i behageligt stånd; hvarföre han anmodat mig att å sina wägnar hos Höglofliga Deputationen i ödmjukhet söka för sig någon undsättning och hjälp till de hinders undanrödjande, som dess medellöshet lagt honom i wägen". Han anhåller därför, att deputationen "tecktes taga denna omständighet uti nådgunstigaste och ömsint behiertande, sampt lika nådgunstigt så föranstalta, att Pehr Hilleström till sina wälmenta och för Riket nyttiga dessiners ehrnående, så wäl som alla andra slögders idkare, blifwer understödd: Lärandes han sedermera wjd lyckliga återkomsten ej underlåta att i detta wärket wisa huruledes han både egen förmåga och den honom beviljade hielp redeligen anwänt till fäderneslandets tjenst och nytta". Ansökningen bifölls tack vare öfverintendenten grefve Cronstedts tillstyrkan, deputationen beslöt att tillägga Hilleström "på en gång och i ett för allt 300 d. smts. understöd till Savonneriets lärande med hvad dertill hörer". Därjämte hade manufakturkontoret lofvat bidraga med en lika stor summa. Hilleström fick sålunda nu på en gång mottaga ett understöd af 600 d. smt., hvilket dock icke räckte längre än ett halft år; följande sommar är han åter helt och hållet utblottad och vädjar till deputationens hjälpsamhet. Han erhåller enligt protokollet för den 26 juli 1758 ett förskott af 600 d. kmt., "hwilket han genom dess arbete wid Kongl. Slottet kommer att ärsättja". Men icke häller denna summa förslog. Knapt hemkommen, ingifver han nämligen den tidigare citerade suppliken af 6 dec. 1758, där han i sammanhang med berättelsen om de ut-

giftsdryga svårigheterna att vinna tillträde till de franska fabrikerna, ser sig nödgad att emot sin vilja och all förmodan i största ödmjukhet anhålla om någon ytterligare undsättning till sitt befriande ur den gäld af 850 d. kmt., hvilken, såsom orden falla sig, "iag warit nödsakad att sätta mig uti innan iag såg mig istånd att kunna förrätta den kostsamma hemresa jag nödgades giöra igenom Bruxelle och Holland". Om deputationen ville betala en del af summan hade manufakturkontoret lofvat erlägga det öfriga. Och som deputationen hade sig bekant, "att Hilleström brukat sparsamhet och god hushållning på dess resa, samt således för brist af alldeles nödig utkomst blifwit tvungen att sättja sig i skuld, så fant Deputationen skiäligt, att bewilja honom 300 d. kmt. såsom ett ytterligare understöd till dess förrättade resa".

Såsom af det senast citerade aktstycket framgår, valde Hilleström sin hemväg öfver Belgien och Holland, sannolikt i afsikt att inhämta något vid de gamla väfverimanufakturerna i Bryssel, måhända äfven för att få se själfva kärnan af den flamländska och holländska målarekonsten, som vid denna tid åter börjat stiga i anseende, och hvilken isynnerhet på ett så borgerligt konstnärsgemyt som Hilleströms måtte hafva värkat starkt tilldragande. Därom veta vi ingenting med visshet. Protokollen tala endast om att Hilleström efter hemkomsten åter tog uti lika energiskt och tålmodigt som förut med arbetena i väfvareverkstaden uppe på slottet. Här förnöter han dag efter dag, år efter år vid bommarnas entoniga slag. Skottspolen slinter kanske något snabbare än förut, färgerna skifta något mjukare och konturerna forma sig säkrare, men det hela går dock långsamt, tröstlöst långsamt. — Han har fått lära sig därute, att väfvarens bästa dygder äro noggrannhet och tålamod.

* * *

Rätt betydande voro de förändringar inom familjekretsen, som mötte den unge väfvaren vid hans återkomst

från Paris. Det anspråkslösa hemmet nere i St. Klara var upplöst; modern hade dött redan i mars och den gamle kaptenen var bruten af ålder och vedermödor, han afled, som bekant, ett knappt år därefter i sin ensamma bostad vid Apelbergsgatan. Men förlusterna ersattes snart för Pehr, "knappt var vår unge konstnär hemkommen" — för att åter begagna Gahm Pehrssons poliserade uttryck — "förrän han begynte på att tänka bygga hjonelag". Tanken synes han äfven hafva förvärkligat nästan omedelbart, sannolikt var det redan i slutet af år 1758 han förde i brudstol kyrkoherdens i Harmånger och Jättendal, Carl Lodes dotter Ulrica. Att döma af att ingen anteckning om vigseln förekommer i de stockholmska församlingarnas böcker, försiggick bröllopet i brudens hem borta på Harmångers prästgård. Följande år återfinna vi det unga paret — väfvaren var då 27 år, hans fru 22 år gammal — i stadens mantalslängd. De ha hyrt sig en liten våning, i staden mellan broarna, nr 5 vid Pelikansgränd. Inkomsterna voro knappa: man beskattas blott till $1^{3}/_{4}$ Rdl, enda öfverflödsartikeln är ett guldur, men trefnaden trifves nog utan rikedom. Den 21 oktober hade familjen ökats med en liten knopp, som i dopet den 23 s. m. erhöll namn efter morfar och farfar: Carl Petter *. Dessutom hade Pehr i egenskap af älste bror tagit till sig sina båda yngsta systrar Brita (16 år) och Elsa (13 år), hvilka efter föräldrarnas bortgång stodo hemlösa, men icke nog härmed. Den unga frun fick med tillhjälp af pigan Anna taga vård om ett ännu större hushåll, "arbetaren Jacob Schultze (21 år) och Lärgossen Mattias Thorslow (15 år)", hafva båda såväl husrum som spisning hos sin lärare, väfvaren. Tapetfabriken vid Pelikans gränd var visserligen icke af de större, men alla lärograderna, mästare, gesäll och lärgosse, funnos dock representerade. Länge bor emellertid icke herrskapet Hilleström kvar inne i staden, de flytta upp till Södermalm

* Faddrar vid dopet voro tullförvaltaren Törngren och fabrikören Norin samt fru Norin och mademoiselle Bröms. Döpt af Adj. Past. Mag. Gottmarck. (Dopbok för St. Nicolai församling.)

— denna af anspråkslösare konstnärer synnerligen omtyckta stadsdel — deras adress är först Hornsgatan 17 ända till år 1769, sedermera Mariagatan 16, där de stanna i tio år, ända tills väfvaren på allvar tager uti med penslarna och för detta ändamål inreder åt sig en atelier i nedersta våningen af kungl. hofgravören Petter Suthers vackra hus vid Adolf Fredriks torg. Men det nya trefliga hemmet bragte sorg öfver målaren, samma år, han flyttade in, dog hans hustru. Under två årtionden hade han fått åtnjuta det egna familjelifvets värmande och stärkande inflytande; vi ha skäl att antaga, att han aldrig med samma jämnmod förmått hålla ut hela denna period af ständiga slitningar och ekonomiskt trassel, om han ej vid sin sida haft en så kärleksrik hustru som Ulrica Lode.

Se henne blott sådan hon framstälts af sin man vid medlet af 1770-talet! Hvilken intagande graciös varelse! Se den lilla skalken, som leker i mungipan! Hon kan knappast kallas vacker, hon har ju inga "drag", näsan är för kort och ögonbrynen äro tecknade i lustigt höga bågar, men det ligger någonting af putslustigt skämt öfver ansiktet, som gör, att vi genast känna oss bekanta med henne. Hon förstod nog att servera bons mots och spetsiga repliker med det rätta tonfallet, men på djupet af sitt väsen var hon mild och vek, en stilla själ, som kunde drömma bort långa timmar vid Atis och Camilla i en blommande syrenberså. Om hennes milda ömhet vittnar vackert Gahm Pehrssons karaktäristik; då hon "afsomnade i Herranom år 1779 endast 42 år gammal" *, skrifver han, "lärer det varit den enda gång Hon giorde sin Herre och kära Moder sorg". Det är mer än ett talesätt, då biografen tillfogar, att herr hofmålaren lefver "ensörjande och tviflar man på att Han någonsin bygger Hjonelag".

Efter fru Hilleströms död flyttade målarens yngsta syster Elsa Erica till honom, tog vård om hushållet och

* Enligt Begrafningsbok för St. Maria Magdalenæ församling dog fru Ulrica Hilleström den 31 aug. 1779 af barnsnöd; begrofs den 3 sept. för 8 Rdl. Dödsannons ingår i Inrikes tidningar den 13 sept. 1779.

de båda yngre barnen: dottern Charlotta Ulrica, född 1770 * och sonen Johan Gustaf, född den 14 maj 1771 **. Älste sonen Carl Petter var redan en yngling på 20 år och faderns högra hand i väfvareverkstaden.

* * *

Enligt den tidigare citerade anonyma biografen*** skulle Hilleströms första uppdrag efter hemkomsten varit, "att lära dåvarande Drottning Lowisa Ulrica Hautelissewäfnadens teknik, hvarför han åtnjöt en lifstidspension". Uppgiften, som i viss mån bestyrkes af Gahm Pehrssons uttryck, att "Drottning Lovisa Ulrica war i synnerhet wid hemkomsten Herr Hofmålaren Hilleström Minerva", torde emellertid som obestyrkt få emottagas med försiktighet. Någon extra lifstidspension uppbar Hilleströms aldrig, däremot är det icke osannolikt, att han meddelade drottning Lovisa Ulrika någon undervisning i hautelisseväfveri; som bekant omfattade drottningen med mycket intresse textilkonsten, hon grundlade t. o. m. en liten sidenväfvareskola på Drottningholm.

Väfvarens hufvudsakliga värksamhet efter hemkomsten var emellertid att tillvärka nya paradmattor för de kungliga familjemedlemmarnas audiensrum. Icke blott konungen och drottningen, utan äfven de tre prinsarna och t. o. m. den lilla prinsessan gåfvo audiens i egna gemak under höga himlar, och för hvar och en af de kungliga personernas räkning fick Hilleström i uppdrag att förfärdiga en golftapet.

Början gjordes med den, som var afsedd för konungens gemak. Kartongen tecknades af den bekanta dekora-

* Den 19 mars 1770 föddes Charlotta Ulrica, icke 1769 som Gahm Pehrsson uppgifver.

** Enligt dopbok för St. Maria Magdalenæ församl. döptes gossen den 15, dagen efter födelsen. Faddrar voro bankokamreren Carl Robsam och handlanden Olof Rudbeck samt fru Zeritz och fru Ulrica Wilson.

*** K. B. H. S.

tionsmålaren Lars Bolander, “mestadelen med blomster och ornamenter“ enligt den specificerade räkningen.

Mattorna hafva naturligtvis under tidernas lopp till största del gått förgängelsen till mötes, så att vi numera blott äro i tillfälle att bilda oss en bristfällig föreställning om deras utseende, men däremot kunna vi med tillhjälp af slottsbyggnadsdeputationens protokoll noggrant följa arbetets långsamma framskridande och äfven få ett begrepp om de uttröttande pänningetransaktioner, hvilka aldrig upphörde att förbittra Hilleströms värksamhet vid väfstolen. För att emellertid icke trötta läsaren med en noggrann kronologisk framställning af denna enformiga period i tapetväfvarens lif, som nu tager vid, vill jag inskränka mig till att meddela de väsentligaste sifferuppgifterna jämte ty åtföljande motiveringar ur Hilleströms suppliker och slottsbyggnadsdeputationens protokoll ända till år 1765, då ny lönereglering infördes för slottets väfvare.

År *1759 den 9 maj* anhåller Hilleström om ett förskott af *900 d. kmt.* för att kunna utbetala lärjungen Jacob Schultzes veckolön samt för att kunna upphandla nödvändiga materialier till den under arbete varande mattan, som nu är till tredjedelen färdig. Deputationen beviljar i anseende till Hilleströms “kostsamma förlag“ och arbetets tidsdryghet *600 d. kmt.*

Den 1 augusti s. å. anhåller Hilleström om att få beställa en med linjer graverad kopparplåt, hvarigenom han kunde undgå att med så mycken möda och tidspillan som hittills själf upplinjera det papper, han behöfver för sitt arbete. Därjämte begär han ett förskott å *600 d. kmt.*, hvilket är nödvändigt, emedan en eldsvåda på Södermalm förstörde de bästa färgerierna jämte en del ofärgadt garn, hvarför han nu nödgas på en gång uppköpa i silkeshusen så mycket färgadt garn, som erfordras till den halffärdiga mattan. Deputationen bifaller på öfverintendenten Adelcrantz’ tillstyrkan.

År *1760 den 19 mars* anhåller Hilleström om *1,000 d. kmt.* i förskott. Summan beviljas. Mattan uppvisas

som prof på väfvarens "flit och skicklighet". De sammanlagda kostnaderna för denna stiga till *4,800 d. kmt.*

Den 6 augusti s. å. anhåller Hilleström om *1,200 d. kmt.* för att uppköpa materialier till en matta, afsedd för drottningens audiensrum, hvilken han nu fått i uppdrag att väfva. Deputationen beviljar *900 d. kmt.*

Den 26 november s. å. anhåller han om lika stort förskott, samma bevillning.

År *1761 den 25 februari* som föregående.

Den 27 maj s. å. anhåller Hilleström om *600 d. kmt.*, hvilket bifalles. Mattan är till $^3/_4$-delar färdig. Den fullbordades i september s. å. Slutsumman *5,000 d. kmt.*

Den 7 oktober s. å. anhåller Hilleström om *2,000 d. kmt.* i förskott på en matta till kronprinsens audiensrum. Deputationen beviljar *1,500 d. kmt.*

Den 2 december s. å. anhåller Hilleström om *1,800 d. kmt.* i förskott på mattan, som är färdig till hälften. Beviljas *1,200 d. kmt.*

År *1762 den 27 juni* anhåller Hilleström om *600 d. kmt.*, som beviljas.

Den 31 mars s. å. anhåller Hilleström om *1,200 d. kmt.;* på öfverintendenten Cronstedts tillstyrkan beviljas *900 d. kmt.*

Den 16 juni s. å. är mattan till kronprinsens rum färdig. Slutsumman *5,000 d. kmt.* Hilleström anhåller samtidigt om ett förskott på *2,000 d. kmt.* till anskaffande af redgarn för en ny golftapet, beställd för prins Carls rum. Deputationen beviljar honom *1,500 d. kmt.* "i den afsikt att han medelst något tillräckligare understöd må sättjas i stånd, att på en gång upphandla så mycket redgarn af lika och enahanda färg, som till grund å hela golftapeten kan erfordras", för att denna nya tapets botten icke må — såsom med den förra varit fallet — "blifva af skiftande olika färg och utseende, som skje kan, då alt garnet därtill ej på en gång anskaffas".

Den 8 september s. å. anhåller Hilleström om *2,000 d. kmt.* i förskott till sina "arbetares aflöning" samt för att han ej med hustru och barn under stundande vinter

och dyra tid skall nödgas "träda inn i svåraste nöd och elände". Deputationen beviljar *1,500 d. kmt.*

Den 3 november s. å. beviljas Hilleström *1,500 d. kmt.* i förskott på mattan, som är färdig till $^2/_3$-delar.

Den 15 december s. å. anhåller Hilleström om *300 d. kmt.* såsom förskott till instundande hälg, hvilket beviljas.

År *1763 den 23 februari* uppvisas golftapeten till prins Carls rum färdig; den stiger till *5,300 d. kmt.* Hilleström anhåller samtidigt om *2,000 d. kmt.* för nödiga garns uppköpande till en matta, afsedd för hertig Fredrik Adolfs audiensrum. Deputationen beviljar *1,500 d. kmt.*

Den 15 april s. å. anhåller Hilleström om *1,800 d. kmt.* i förskott på sitt under handen hafvande arbete; beviljas *1,000 d. kmt.*

Den 6 juli s. å. utbetalas åt Hilleström i förskott *1,500 d. kmt.*

Den 28 september s. å. utbetalas åt Hilleström i förskott *1,000 d. kmt.*

År *1764 den 15 februari* anmäles mattan till Fredrik Adolfs rum färdig. Sammanlagda kostnaderna stiga till *5,300 d. kmt.* Hilleström anhåller samtidigt "i anseende till rudimateriens ovanliga dyrhet" om *2,000 d. kmt.* såsom förskott på den nya golftapet, han fått i uppdrag att väfva till prinsessan Sofia Albertinas audiensrum. Deputationen beviljar honom *1,500 d. kmt.*

Den 30 maj s. å. anhåller Hilleström om *2,500 d. kmt.* i och för mattans slutförande; beviljas *2,000 d. kmt.*

Den 27 juni s. å. anhåller Hilleström om *900 d. kmt.*, af det förra åtgick nämligen *1,800 d. kmt.* till en gälds betalande och det öfriga till utgifter med anledning af hans barns sjukdom och begrafning. Summan beviljas.

År *1765 den 23 januari* är golftapeten till prinsessan Sofia Albertinas audiensrum färdig; stiger till samma kostnad som de föregående: *5,300 d. kmt.*

Den 28 januari s. å. erhåller Hilleström till garns uppköpande för den stora golftapeten i rikssalen, som han nu fått i uppdrag att väfva, *3,500 d. kmts.* förskott.

Den 22 maj s. å. erhåller han *2,000 d. kmt.* i förskott på samma golftapet.

Samma dag utanordnas på öfverintendenten grefve Cronstedts föreställning ett ytterligare förskott af *18,000 d. kmt.*

Den 8 maj s. å. anhåller Hilleström om *6,000 d. kmt.* i förskott på en af de stora golftapeterna, som äro beställda "till nyttjande vid Kongl. Thronen uti stora Rikssalen, hvilka stycken i anseende till de mångfaldiga chatteringarne och den grannlaga teckningen fordra mer än vanlig möda och uppmärksamhet". Hans arbetare bör genast erhålla hvad honom enligt öfverenskommelse blifvit betingadt för hvarje kvartal nämligen *120 d. kmt.* per kvadrataln, hvilket utgör 240 d. kmt. i månaden, och dessutom behöfver han själf jämte familjen "ett nödtorftigt uppehälle under den tid, som fordras till fullbordande af slikt långvarigt arbete". Deputationen beslöt härvid, att kassören Stjernhoff skulle biträda Hilleström vid upphandlandet af det redgarn, som till ofvanberörda stycke rekvireras, samt att Hilleström sedermera skulle utfå däraf under handen af kassören så mycket han behöfde, "hvarförutan han till egit och arbetarens underhåll och aflönande har att njuta *600 d. kmt.* i månaden under arbetstiden, altsammans i afräkning på den öfverenskomna betalningen för detta arbete".

Denna bestämmelse angående Hilleströms löneförmåner vid slottet afsåg naturligtvis att upphäfva de ständiga förskottsbevillningarne. Ett helt år förflyter äfven utan en enda ny anhållan, men redan i *april 1767* är Hilleström åter framme med en supplik om *2,000 d. kmts.* förskott på den stora mattan.* Det beviljade månatliga

* Efter 1765 års riksdag inträffade ett häftigt omslag i statshushållningen genom mössornas öfvertagande af makten, äfven bevillningarna för slottets inredande minskades, och för att ställa arbetena på billigare fot indrogs genom en skrifvelse från sekreta utskottet af den 29 aug. 1766 slottsbyggnadsdeputationen och uppdrogs åt tvenne riksråd, att utan ersättning hafva inseende öfver slottsbyggnaden och slottsmedlen. Denna styrelse kallades slottsbyggnadsdirektionen.

förskottet synes dels hafva varit för knapt tilltaget, dels synes det därvid fästa villkoret, att det skulle åtnjutas endast under arbetstiden, beredt svårigheter. Redan i maj samma år framställer nämligen Hilleström ödmjuk anhållan om att blifva hugnad med "någon viss *årlig* lön". Vi skola strax omtala huru Hilleström gått förlustig sin tidigare lön ur manufakturfonden. Vid behandlingen af Hilleströms supplik, hvilket skedde vid tvänne särskilda sammanträden, den 20 maj och 4 aug., ansågs emellertid, att Hilleström — som inlämnat ett hautelisseporträtt af Sofia Albertina för att bestyrka sin skicklighet — såsom "en unique och habile swänsk konstnär bibehållas bör och så belönas, att han kan hafwa sin nödtorftiga utkomst". Den åstundade årliga lönen beviljades, och det bestämdes, att den skulle utbetalas förskottsvis på hans arbeten med *1,500 d. kmt.* i kvartalet dock med villkor, att öfverintendentsämbetet hvarje gång borde lämna intyg öfver att Hilleströms förfärdigade arbeten värkligen motsvara denna honom kvartaliter anslagna summan, hvarförinnan han icke egde att utbekomma sådana pänningar.

Som vi påminna oss, hade genom sekreta utskottets beslut vid 1756 års riksdag Hilleström tilldelats en årlig lön af *600 d. kmt.* med villkor, att han skulle undervisa svenska ynglingar i sin konst samt därtill inrätta ett tapetmakeri. Det förra villkoret sökte han naturligtvis uppfylla efter bästa förmåga. Redan förrän han kom i åtnjutande af lönen hade han hos sig Jacob Schultze, först som lärgosse, sedermera som gesäll, och samtidigt med honom i början af 1760-talet den unge Matts Thorslow, son af inspektoren vid stora sjötullen, hvilken dock snart fick nog af den tröttande och långtrådiga sysselsättningen och i stället söker sig in som e. o. vid Banco Contoiret. Sedan år 1760 undervisade han äfven en finsk yngling, Jacob Gabriel Ekebom, hvars fader var borgare i Eknäs, och om hvilken det heter i slottsbyggnadsdirektionens protokoll för den 23 dec. 1767, att han var "then enda Lärling, som af Hilleström — under 7 års tid — blifvit rätteligen

inöfvad". Med uppfyllandet af det andra villkoret — tapetmakeriet — förblef det däremot både si och så. Någon egentlig fabrik kunde Hilleström naturligtvis icke tänka på att få till stånd. Manufakturkontoret, de nyttiga slöjdernas vårdarinna, höll emellertid så strängt på dess noggranna uppfyllande, att, då ingen fabriksanläggning höres utaf, det tager sig anledning häraf, att den 23 mars 1763 inlämna till slottsbyggnadsdirektionen en ytterst onådig skrifvelse, däri Hilleström skarpt klandras för försumlighet i uppfyllandet af sina påbjudna plikter. På grund af att Hilleström sysselsätter sig med förfärdigande af tapeter uteslutande för slottets behof, "hwarmed allenast deras Kongl. Majestäters hof men ej allmänheten warder betjänt", anser manufakturkontoret, "att hädanefter icke Manufaktur- utan Slottsbyggnadsfonden bör vidkännas det som till Hilleströms understödjande tarfvas".

Vi kunna icke neka, att det framställda förslaget och den harmfulla motivering, hvarpå det stöder sig, förefalla oss riktiga och fullt berättigade, men detta var ingalunda slottsbyggnadsdeputationens åsikt i frågan. Låtom oss för en stund lämna ordet åt deputationens sekreterare för att höra huru grundfalska herrar deputerade ansågo tillvitelserna mot Hilleström och huru kraftfullt de förstodo att tillbakavisa alla anspråk på nya bevillningar ur deras egen fond. — — "Efter skjärskådande häröfver, pröfvade Deputationen godt, att genom bref under detta dato häruppå lämna Riksens Ständers Manufactur Contoir till svar: Att vid denna sakens närmare granskande lärer finnas, det Hilleström å dess sida fullgjordt alt det hvartill han sig förbundit, i det han icke allenast antagit en lärling, hvilken han å egen kostnad hos sig underhåller samt uti Hautelisse- och Savonnerie-wäfnad underwisar och öfwar, utan äfwen alltid warit beredd, att privatos, om de honom tillitat med dess arbete tillhandagå; men att privati alt hitintils ej något arbete af honom beställt, lärer ej såsom något fel honom kunna tillräknas, utan däraf härröra, att hans arbete är ganska kostsamt och dyrbart, samt tillika

mindre bekant här i riket: Att det understöd han här wid Kongl. Slottet i så måtto njutit, att arbete mot öfverenskommen betalning ständigt blifvit honom lämnat, ej är att anse hvarken för någon lön eller pension, därigenom han till arbete endast för Kongl. Slottets räkning varit förpliktigad, utan har han såsom allenast emot styckevis betingad betalning arbetande, haft all frihet att därjämte betjäna privatos: Att wid så beskaffade omständigheter lärer klarligen skönjas, det han warit alldeles sysslolös, därest arbete här wid Kongl. Slottet ej blifwit honom lämnat, och att han i brist af samma arbete hade warit nödsakad antingen att alldeles nedlägga dess konst och söka sig på annat sätt försörja eller ock att begifwa sig utomlands att därstädes med sin mera begjärliga och kjända konst söka sin utkomst; — men att intetdera af dessa alternativer lärer hvarken af Slottsbyggnads-Deputationen eller Manufactur Contoiret kunna tillåtas, sedan af allmänna medel nog kostnad för Hilleström gjord blifvit, och man ej allenast uti Hautelissearbetet, som af ganska få här i Riket förfärdigas, utan äfven i Savonneriewäfnad, som af ingen annan inom Riket, såwida deputationen har sig bekant, arbetas kan, har wisat prof på särdeles skicklighet och till nog högd uppbragt konst: Att då en wärkstads inrättande och flere lärjungars antagande och inöfwande, således sig själf förbjudit, då ingen hans arbete sökt, så lärer Manufactur Contoiret finna, det han ej kan anses medelst en sådan inrättnings underlåtande, hafwa förwärkat det af Höglofliga Sekreta Utskottet 1756, honom tillagda understödet; särdeles då i betraktande tages att han en lärling wärkligen underhåller, hvilket i närwarande dyra tid för ett nog drygt onus anses kan, som fulleligen swarar mot det understöd honom tillagt blifwit: Att i anseende till alt detta, och då Deputationen i anledning af dess utaf Riksens Ständers Sekreta Utskott wid sistl. Riksdag undfångna instruktion sig ej åtaga kan hwarken att tillägga Hilleström någon ständig årlig lön eller pension uppå Staten eller att försäkra honom om ständigt arbete

för Kongl. Slottets räkning, tycker Deputationen för dess del, att Hilleström skulle till dess wälfärd blifwa altför nära lidande om det hittils, ifrån 1756 af Manufactur-Contoiret njutna årliga understödet af 600 d. smt. nu blefwe för honom indragit, och att däraf tillika nödvändigt följa skulle att hans konst allmänheten till saknad med tiden skulle aldeles utgå, då arbete wid Kongl. Slottet framdeles för honom kunde tryta, och brist af privat arbete warde honom betagande all uppmuntran att själf öfwa konsten och än mer att den såsom brödlös åt andra utlära: Samt sluteligen att deputationen för den skull ej underlåta kunnat att detta alt Manufactur Contoiret till dess ömsinta skärskådande föreställa och öfwerlämna, i den säkra förmodan, att Manufactur Contoiret lärer bibehålla Hilleström wid framgent åtnjutande af det honom tillagda understödet intill dess Sekreta Utskottet eller Riksens Högl. Ständer annorledes förordnandes warda.“

Manufakturkontoret var dock obevekligt i sitt beslut. Den långa och kraftiga försvarsskriften lämnades utan afseende och Hilleström miste, som kändt, sitt understöd ur manufakturfonden. Hans nya löneförhållanden och alla därmed förenade svårigheter äro äfven omtalade. Hvad som under de återstående åren af Hilleströms väfvareperiod framför allt förorsakade honom ledsamheter, var villkoret, att han vid kvartalens uppbärande städse skulle vara försedd med ett arbetsbetyg af öfverintendenten. Måhända berodde försumligheten i detta afseende icke uteslutande på Hilleströms person, utan äfven i viss mån på oaktlåtenhet å öfverintendentens sida, faktum är nämligen, att slottsbyggnadsdirektionen äfven fått rikta uppmaningar till herr öfverintendenten att fordersammast ingifva utlåtande öfver väfvarens arbeten. Tillsvidare var det dock möjligt för den allt utom late och lättsinnige slottsväfvaren att med sina arbeten åtminstone något så när godtgöra de summor, som han tid efter annan uppbar i förskott; ända in på sjuttiotalet var han nämligen jämte sina lärlingar i full värksamhet med att väfva golftapeter för slottets behof.

Den stora tronen i rikssalen kräfde ännu åtskilliga beklädnadsstycken, afsedda dels för sätet, dels för trappstegen och planen närmast framför. Svårare blef det senare, då så väl tid som materialier började tryta.

När han därför 1771, i följd af slottskassörens anmälan vid sammanträdet den 9 dec. 1770, att kungl. hautelisseväfvaren allt sedan år 1767 vid kvartalens undfående icke företett erforderligt arbetsintyg af öfverintendenten, ser sig nödsakad att inlämna berättelse öfver sin värksamhet, så klarerar han situationen rätt väl, om än en mindre balans mellan de fullbordade arbetenas värde och de erhållna förskotten kvarstår som vittnesbörd om de svårigheter, under hvilka han arbetade, och tillika som orsak till slottsbyggnadsdirektionens skärpta stränghet vid kvartalens utbetalande.

Enligt räkning af den 4 maj nämnda år har han sedan 1765 "förfärdigadt och lewereradt till K. Rikssalen 20 större och mindre stycken i Savonneriewäfnad mestadelen med blomster och ornamenter", utgörande inalles 114 kvadratalnar à 348 d. kmt., samt. därtill "en Golftapet til Hennes Maj:ts Audiensrum" mätande 25 kvadratalnar till samma pris. Den sammanlagda summan för dessa arbeten stiger sålunda efter Hilleströms beräkning till *48,372 d. kmt.* Hofintendenten Rehn värderar emellertid arbetet endast till 324 d. kmt. per kvadrataln, hvarigenom slutsumman nedbringas till *45,036 d. kmt.* Då härifrån afdragas alla de förskott, Hilleström intill denna dag erhållit, uppstår ett deficit i afseende å de fullbordade arbetenas värde på *3,778 d. kmt.* Med anledning häraf beslöt slottsbyggnadsdirektionen, att såvida Hilleström ej framdeles "medelst arbete afbetalar denna dess skuld, så bör vid kvartalens undfående något innehållas till dess förberörda skuld blifvit alldeles godtgjord". Men ju längre tiden led, desto svårare blef det blott för Hilleström att tillfredsställa direktionens anspråk. I stället för att balansen så småningom skulle blifvit betäkt genom hans arbeten för slottet, växte den år från år, men lyckligtvis var Hilleström själf

oförvållande härtill och kunde därför icke häller ikladas direkt ansvarighet.

Till en början måste arbetena i slottsvärkstaden afstanna, emedan nödvändiga materialier saknades. Det var omöjligt att hos Stockholms manufakturhandlande erhålla tjänligt garn, och ingen — icke ens den berömde grossören Peil — ville åtaga sig att införskrifva sådant. Man fick därför vända sig direkt till Frankrike, men expeditionerna gingo långsamt, under ett helt år (1776) kunde Hilleström i följd häraf icke väfva ett enda hvarf. Dessutom förorsakade kartongerna dröjsmål, än var det hofintendenten Rehn, som ej i tid "utstakatt arbetet", än var det dekorationsmålaren Bolander, som anmälde sig opasslig, just då det gälde att uppgöra ritning till en golftapet för Hans Maj:t Konungens sängkammare. Dock, ännu mera hindrande än dessa omständigheter för väfveriarbetenas jämna fortskridande blef Hilleströms allt trägnare användande som målare vid hofvets fester på de kungliga lustslotten.

Konung Gustaf III, som säkerligen ansåg det vara af långt större betydelse, att hans skådespel och karuseller förevigades i bild, än om slottet fick några nya mattor, drog icke i betänkande att taga väfvaren från hans obligatoriska sysselsättning, att föra honom till sol och fest ur den tråkiga värkstaden, ut till det leende Drottningholm och där låta honom utveckla talanger af gladare art.

Allt sedan sin hemkomst från Paris hade Hilleström gärna på lediga stunder sysslat med palett och penslar — till en början mera som en rekreation — men ju längre tiden led, desto afgjordare synas hans intressen börjat vända sig mot detta håll. Från början af sjuttiotalet var han redan känd som konstnär; då akademien företog sitt första ledamotsval år 1773 hörde äfven Hilleström till de utkorade.

Utan tvifvel var det med uppriktig glädje och tacksamhet han mottog alla konungens beställningar på taflor, och att dessa uppdrag ingalunda sattes i andra rummet, då det gälde att dela sina krafter mellan målarens och

väfvarens lika fordrande och arbetsdryga kall, betygar den omsorg hvarmed de äro utförda.

Vi äro icke i tillfälle att lika noggrant som hittills följa Hilleströms väfvarevärksamhet mellan åren 1778—88, emedan slottsbyggnadsdirektionens protokoll från dessa år äro förstörda, så när som på några koncept. Förlusten är dock knappast värd att beklaga, vi ha alla skäl att förmoda, att detta decennium förflöt på ungefär samma enformiga sätt som det närmast föregående, ehuru under allt tätare slitningar för Hilleström mellan målarens och väfvarens lika kräfvande kall. Föröfrigt ega vi från år 1788 ett par dokument, som äro synnerligen upplysande för hans ställning under ifrågavarande tidskede.

Vid slottsbyggnadsdirektionens sammanträde den 10 april 1788 anmäldes, "att Hautelissearbetaren Hilleström nu på flera års tid icke med den drift, som wederbort, lagt hand wid de arbeten, hvilka honom för K. Slottet blifvit anbefalta, oaktadt han alltifrån 1777 den honom tillagda pensionen 333 Rdr. 16 sk. årligen oafkortat uppburit". I anledning häraf beslöt direktionen anmoda hofintendenten Rehn att göra sig noga underrättad om förhållandet "samt med omständligt memorial därom till Kongl. Directionen ofördröjligen inkomma och då tillika vid handen gifva hwad han därvid för egen del kan finna nödigt att erinra, på det K. Directionen må blifva i stånd att sedermera efter besinnande af omständigheterna sig häröfver behörigen utlåta". Det äskade memorialet inlämnades af Rehn den 30 april och samtidigt med detta vid sammanträdet den 17 maj föredrogs äfven en af Hilleström själf uppsatt utförlig berättelse öfver sin värksamhet under de tvänne senaste årtiondena, hvilken lämnar flere upplysningar af intresse och därför meddelas fullständig i bilaga. I sitt tämligen summariska memorial yttrar Rehn bland annat: "Huruvida Hilleström de tider, han ej arbetat med väfnaden, kan anses hafva förtjent den upburne pensionen genom det måleriarbete han på K. Maj:ts nådigste befallning förrättat, lärer Högl. K. Directionen högst-

uplijst teckas finna ankomma på K. Maj:ts nådigste utlåtande.

I öfrigt kan jag ej neka Hilleström det witsord, at han älskat flit och ej welat wara sysslolös, samt wid sin annalkande ålderdom icke, utan att lida brist på det nödwendiga, kan sakna det understöd han åtnjuter."

Tack vare detta förmånliga utlåtande samt Hilleströms löfte, att om en månad inlämna färdig den matta*, hvarmed han varit sysselsatt ända sedan 1783, kände sig direktionen lugnad och beslöt att låta saken "tilswidare härwid bero".

Hilleström höll ord; i protokollet för sammanträdet den 3:dje juli 1788 läsa vi: "Professor Hilleströms arbete anmäles". Detta var sannolikt det sista arbete, som Pehr Hilleström egenhändigt utförde i slottets väfvareverkstad. Åtminstone förekommer hans namn ej vidare i kungl. slottsbyggnadsdirektionens protokoll.

Af de lärjungar, som Hilleström tid efter annan i enlighet med manufakturkontorets påbud antog till undervisning i sin konst, känna vi redan närmare Jacob Reinhold Schultze, Matts Thorslow och Johan Gabriel Ekebom, härtill kommer ännu hans son, Carl Petter Hilleström. Som bekant fullföljde Matts Thorslow aldrig sin kurs, han slutade sannolikt, redan innan han hunnit öfver lärgossegraden. Återstå sålunda endast tre lärjungar, som förtjäna uppmärksammas i detta sammanhang. Bland dem är Schultze älst; han arbetade hos Hilleström redan 1754, då endast 15 år gammal. Hans värksamhet är föga känd, med säkerhet veta vi blott, att han hjälpte till med väfvandet af mattan för drottningens audiensrum. Huru länge han kvarstod som Hilleströms lärjunge, är ej häller bekant, men ännu i november 1760 omnämner Hilleström honom i en inlaga.

Ekebom började sin kurs hos Hilleström 1760 och

* Den var afsedd för drottningens stora sängkammare och mätte 80 kvadratalnar.

betraktades åtminstone till 1767 såsom lärling. Härefter synes han hafva utöfvat en mera själfständig värksamhet; 1768 väfver han nämligen några stolsstycken för Strömsholms slott och följande år mottager han beställning på ett helt dussin länstolsöfverdrag i hautelisseväfnad, afsedda för samma slott. Dessutom lämnade han under åren 1770—75 Hilleström rätt mycken hjälp vid utförandet af den arbetsdryga golftapeten för tronen i rikssalen. Han uppbar sedan den 4 april 1769 ända till sin död år 1775 ett årligt arfvode af 200 d. smt.*

Carl Petter Hilleström arbetade hos sin fader sedan 1773 och var efter Ekeboms död hans enda stöd och biträde. Därför inlämnar äfven Hilleström 1776 till slottsbyggnadsdirektionen en anhållan om att hans son måtte få uppbära den efter Ekebom lediga lönen på 200 d. smt., hvartill direktionen samtycker. Angående hans värksamhet är föga kändt; vi veta blott, att han biträdde vid arbetet på den stora golftapeten. Sedan 1784 torde han på grund af fadrens stränga sysselsättning med andra arbeten hufvudsakligen fått utföra detta arbete ensam. År 1794 uppbar han ännu arfvode som savonneriväfvare vid kungl. slottet, men huru länge detta fortfor, är omöjligt att bestämma, då de senare räkenskapsböckerna ända till år 1811 äro förstörda.

Ingen af dessa tre lärjungar har fått tillnärmelsevis samma betydelse i den svenska textilkonstens historia som deras lärare. Ingen af dem synes hafva egt vare sig förmåga eller uthållighet nog att arbeta sig öfver handtvärksmässighetens enklare stadier. Deras namn komma alltid att nämnas endast i sammanhang med mästarens. Under hans personliga vård nådde det konstnärliga tapetväfveriets vackra planta en kort period af blomstring i Sverige. Då hans värksamhet upphörde vissnade den åter bort — ännu egde den icke tillräcklig lifskraft att slå rot nordens karga jordmån.

---

* Jmfr J. Böttiger: anf. arb. sid. 139.

Att bilda sig en fullständig uppfattning af Hilleström som väfvare, att rättvist bedöma hans förmåga såväl i hautelisse- som i savonnerietekniken är numera vanskligt. Detta dels på grund af att större delen af hans arbeten gått förgängelsen till mötes, dels emedan han endast sällan signerade sina väfnader och den tekniska granskningen i allmänhet icke kan lämna annat än sannolikhetsbevis; naturligt nog, då det individuella icke kommer till sin rätt på samma sätt i en väfd som i en målad bild. Därför hafva äfven olika forskare kommit till alldeles motsatta resultat angående den stora taflan i hautelisseväfnad, framställande tre drickande och rökande bönder (böstb. af nat. storlek) efter Domenico Magiottos original, hvilken numera hänger i Nationalmusei konstslöjdafdelning. Efter noggrann kritisk undersökning, därvid välvilligt biträdd af intendenten L. Looström, har jag emellertid icke kunnat finna tillräckliga skäl för att betvifla den sedan seklets början gängse uppgiften, att taflan vore väfd af Hilleström. Härtill kan ytterligare som ett värdefullt sannolikhetsbevis läggas hvad som meddelats mig af en dottersondotter till väfvaren, nämligen, att ifrågavarande hautelissearbete tillhört Hilleströms dotter efter hennes giftermål med löjtnant Schürer von Waldheim. Det ligger ju nära till hands under dessa omständigheter, att låta fadern förblifva arbetets mästare. Dess tekniska öfverlägsenhet öfver fullt autentiska hautelisseväfnader af Hilleström från hans senare period sådana som det redan omnämda porträttet af Sofia Albertina (från år 1765) eller det urblekta porträttet af Gustaf III *, båda på Drottningholm, synes mig icke häller i grunden så stor som den vid första anblicken kan förefalla i följd af genrebildens större omväxling och format. Utan tvifvel är dock ifrågavarande tafla Hille-

* Båda porträtten efter original af G. Lundberg. Prinsessans porträtt, hvartill originalet hänger på Tullgarn, är anmärkningsvärdt, emedan den 15-åriga förefaller att vara minst 25 år. Af konungen förekomma andra likartade porträtt, ett i Upsala univ.-målningssaml., hvilket sannolikt utgått ur Hilleströms värkstad.

ströms förnämsta bevarade arbete i hautelisseteknik. Trots den starka koloristiska bundenhet och stelhet i ljuseffekterna, som vidlåder arbetets karaktär, det fåfänga försöket att med färgade garn åstadkomma oljemålningens eller pastellens individuelt skiftande nyanser, har dock väfvaren här uppnått en illusorisk värkan, som kommer originalet nära, ehuru nyanserna changerat betydligt *. Ehuru vi sålunda måste medgifva hautelisseväfvaren en plats öfver den vanliga handtvärksmässighetens medelnivå, är dock hans tekniska färdighet själffallet oändligt underlägsen det virtuosa mästerskap, som innehades af många samtida utländska väfvare, och hvarom arbeten i Drottningholmssamlingen, sådana som Ludvig XV:s porträtt, väfdt af Cozette, eller porträttet af Gustaf III, som på ena sidan företer savonneri- och på den andra hautelisseteknik, bära vältaligt vittnesbörd.

Hvilken skicklighet Hilleström uppnått som savonneriväfvare är knappast lättare af bedöma, dock förefaller det som om han i denna teknik vore värd en relativt högre rang. Ledsamt nog, är det bäst bevarade arbetet synbarligen ett af de minst representativa. Materialierna lämna i detta blott alltför mycket öfrigt att önska. Det är en stor matta, som numera fått plats i hertig Karls paviljong på Drottningholm **. Mönstret utgöres hufvudsakligen af vegetativa ornament, något brokiga. Det vackraste partiet är midten, där en aflång, hvit kartusch med ljusblått inväfdt i kanten innesluter stiliserade, blomkalksartade figurer i gult och rödt. Härifrån utgå blomsterslingor, 4 åt hvardera sidan, hvilka löpa samman i rika festoner. Värkan blir emellertid mycket oharmonisk, emedan bottenfärgen skiftar i svarta, bruna, gröna och rödbruna toner, syn-

* Originalet, som på Hilleströms tid tillhörde det i konstnärskretsar väl kända herrskapet Jennings på Skånelaholm, (Upland) har numera öfvergått i häradshöfd. Ljunggrens ego.

** Intendenten dr. J. Böttiger, den framstående specialforskaren på detta område, har med utmärkt tillmötesgående besett mattan samt bestyrkt min förmodan, att den vore väfd af Hilleström.

barligen en å väfvarens sida ofrivillig oregelbundenhet, beroende på att nödigt garn icke funnits att tillgå. Som vi påminna oss, blef af denna orsak bottnen å mattan till kronprinsens audiensrum "af skiftande olika färg och utseende". Det låge ju nära till hands, att just denna matta bevarats åt eftervärlden därigenom att dess förfelade utseende gjort den mindre lämplig till användning på slottet.*

Samma tämligen grofva savonneriteknik visa de rester, som ännu finnas i behåll af den stora mattan i tronsalen. Som sagdt, blott några bitar ur olika partier af den ursprungliga mattan, men dessa äro hopsydda till en mindre tapet, som ännu ligger kvar på tronpallen, lik ett ärevördigt gammalt minne, omgifven af modärn blå och gul kronduk. Naturligtvis kan den icke göra någon stor och hel värkan i sitt nuvarande skick. Bottenfärgen är ljusbrun, och mot denna afteckna sig i ljusgult stora stiliserade blomkalkar och geometriska figurer, antagligen samma mönster, som i den specificerade räkningen kallas "mosaik à la greque". Sannolikt utfyldes härmed mattans hufvudsakliga areal, men därjämte förekommo äfven mjukare och elegantare mönster. I midten af mattan är nu istyckad en bit, som förr suttit i annat sammanhang; den visar en rund krans virad med blommor och inom denna mot chokladbrun botten ett par kärfliknande, korslagda figurer och styfva blad. Färgchatteringarna gå hufvudsakligen i gult och rödt, men äfven blå och gröna toner bidraga att ge lif åt de smakfulla växtmotiven. Arbetet är synnerligen omsorgsfullt, den mjuka sammetslika ytan gör sig väl gällande i den ljusbruna bottnen. Hilleström öfverdrifver icke, då han talar om den stora golftapetens "mångfaldiga chatteringar och grannlaga teckning" och häraf följande "mer än vanlig möda och uppmärksamhet" ** vid utförandet. Såväl kartongtecknaren Lars Bolander som väfvaren Pehr Hilleström

* Detta antagande synes emellertid jäfvas af att den bevarade mattans dimensioner äro större än mattan för kronprinsens audiensrum. Den mäter ung. 9 m. i längd och 3 m. i bredd.

** I en supplik, uppläst den 8 maj 1765 i S. B. D.

gjorde naturligtvis sitt allra bästa, då det gälde ett praktarbete för en plats, mer upphöjd och mer aktningsbjudande än hvarje annan profan: själfva den kungliga tronen. Ansträngningarna voro icke fåfänga, därom vittnar måhända bäst det omtalade faktum, att man ännu i våra dagar, trots textilindustriens framsteg och arbetets stympning, anser den gamla savonneriväfnaden värd hedersplatsen bland mattorna i tronsalen.

Ringa äro resterna af hvad Hilleström väft under mer än fyratioårig trägen tjänst. — Låta vi tanken ett ögonblick dröja vid all den kraft och all den tid, han uppoffrade på dessa arbeten, som dock förskaffade honom långt mera trassel och obehag än billig erkänsla — för att icke tala om direkt behållning — kunna vi icke undgå att draga en suck, en sådan där lång resignerad suck, hvarmed vi pläga påminna oss dessa grå oktoberdagar, då en solglimt blott undantagsvis bryter fram för att hålla hoppet vid lif till nästa dag. Sådana dagar kräfva förtröstan och uthållighet mera än andra.

Bilaga 1.

Föredr. d. 17 Maij 1788,

Resolv. dito dato ut in prot.

Högwälborne Herrar Grefwar Kongl. Maij:ts och Rikets Råd, Riksmarskalk, Öfwerste marskalk och President, samt Riddare och Commendeurer af Kongl. Maij:ts Orden.

Öfver ett från Kongl. Slotts Byggnads Directionen utfärdat Extractum Protocolli, som igenom Herr Hof Intendenten och Riddaren Réen blifvit mig communicerat, rörande mine sedan 1767 wid Kongl. Slottsbyggnaden upburne qvartaler, hvilka till sin summa skola öfwerstiga wärdet af det arbete uti Savonneri-wäfnad, jag kunnat under den tiden till Kongl. Slottets behof fullborda och lefwerera; får jag i diupaste ödmiukhet mig förklara.

Sedan ofwannämda tid har jag i wäfnad tillwärkat och lefwererat en stor Tapet, utsedd att nyttijas å Riks Salen til beklädning öfwer den Kongl. Thronen med dess Trappsteg; hwarefter jag en lång tid nödgades se mig wara stadd utan arbete, som härrörde däraf at Kongl. Slotts Byggnads Directionen för godt funnit ifrån Frankrike införskrifwa det Redgarn, som til nu under händer hafwande arbete skulle anwändas; Til hwars ärhållande ganska länge kom att dröja. Dock likwäl hade jag under den tiden det glada tilfället, at så rengjöra, laga och förbättra en gammal och illa medfaren Tentur Hautelise Tapeter, som jag menar warit ämnade til beklädning i något af Hans Kongl. Höghet Kronprinsens rum.

1778 befalte Hans Kongl. Maj:st det jag på Kongl. Lustslottet Drottningholm skulle i oljofärg börja och fullborda en tafla, föreställande en Conversation jemte dess

pendent: Sedermera undfick jag hög befallning att i ofwannämda målningssätt afskildra de Carouseller, som wid berörda Kongl. Lust-Slott anstältes, jemte flere smärre taflor i allehanda ämnen.

Under den tiden ankom wäl ofwannämda Redgarn från Frankerike, men som det intet stod i min magt, at dela tiden emillan 2:ne arbeten, så måste garnet någon tid ligga obrukat, til dess tilfälle yppades, at kunna börja med det nu til sedt lidande arbetet, som består i en golf Tapet af ungefärligen 80 qwadratalnars storlek.

Ålderdom och svåra anfall af Gicktsiuka har ofta betagit mig förmågan at med den drift som jag önskat, kunna fortsättja et i sig sjelf nog långsamt och beswärligt arbete; Dock likwäl kan et godt samarbete intyga, at jag aldrig af försummelse eller ohåg eftersatt den tid jag billigtvis bordt til arbetet använda; så att om jag igenom anslagne qvartaler upburit mera än jag sedt mig kunna aftiena, har sådant intet haft annat, än ofwan anförda omständigheter och min lifsbergning till orsak.

Anhåller derföre i diupaste ödmiukhet, det jag för de förskotter och qvartaler, som hittils upburne äro, med til answar wara befriad, och at jag, lika med andra konstnärer, må hädanefter wid det förut anslagna blifwa bibehållen; utan att wara pålagd til ett ständigt deremot swarande arbete i Savonneri-wäfnad, då sådant ofta af millankommande hinder och orsaker kan på någon tid tryta, eller jag i andra göromål se mig igenom Hög befallning wara sysselsatt: Dock får jag i diupaste ödmjukhet försäkra at så långt min förmåga sig sträcker, aldrig eftersättja det, som Kongl. Slotts Byggnads Directionen mig i ofwanrörda wäfnadssätt behagar pålägga, utan med yttersta flit förrättadt til Kongl. Directionens wälbehag.

Med diupaste wördnad främhärdar Högloflіga Kongl. Slotts Byggnads Directionens

Allra ödmjukaste Tienare

P. Hilleström.

Självporträtt. Nationalmuseum.

MÅLAREN.

Skönhet är lek, lyder rococons trossats.*

Lifvet är en fest, en dans under högblå vårhimmel öfver lustgårdens fält, där fåglarna kvittra glädje i träden, källorna kvälla silfverklara ur marken, och kärlekens genier drifva sorgerna på flykten, när de unga gå i dans. Dagen är där molnlöst klar, skymningen ljus som ängsull, men när natten sveper sitt dok så svart, vaknar oron. — Hvem vet, kanske var glädjen blott en dröm, kanske är morgondagen grå och tom — —

Se blott på Watteaus människor. Alla hysa de midt i lekens yra en aning — halft omedveten — om lyckodrömmens obeständighet och uppvaknandets vämjelse.

Oaktadt värksam, förrän den dekorativa och arkitektoniska rococon ännu utbildat sina former, ger oss Watteau, målaren, bättre än någon annan konstnär en karaktäristik af stilens innersta art och kynne. Hans figurer, hans kolorit och kanske främst de spröda ornamenten och groteskerna kännetecknas alla af denna flytande lätthet och lekande elegans, som är rococons särmärke.

Hans utvecklingsgång är bekant. Huru han från att vara flamländsk folklifsskildrare och framställare af soldatscener blef "peintre des fêtes galantes", så småningom

* Jmfr A. Schmarsow: Barock und Rokoko. Leipzig 1897. sid. 319.

styrande allt längre ut från värklighetens kuster mot drömmarnas Cythère. Men jag tror, att man i allmänhet varit blott alltför benägen att förbise betydelsen af hans första värksamhetsperiod och hans ursprungliga anlag — främst emedan alla arbeten från denna tid ansetts förlorade* — ty ehuru han i sin senare produktion är skaparen af en ny stil, under det att han i sina tidigare arbeten blott är en skicklig efterföljare, så grundar sig dock hans konstnärliga storhet i väsentlig grad på de realistiska egenskaper — hans respekt för värkligheten — som bäst komma till sin rätt i hans ungdoms värk. Watteau, den sjuka enslingen, var ingalunda blott en vek drömmålare utan sinne för värkligheten, nej, om någonting öfverträffar hans ljusa poesi, så är det skärpan i hans prosa. Få konstnärer hafva mera hängifvet älskat naturen, få hafva egnat mera tid och omsorg åt sina studieteckningar. Huru öfvar han sig icke att behandla ett hufvud, en hand eller en fot i olika ställningar, huru noggrant återger han icke minsta veckfall på sina små kvinnors dräkter. Dessa figurstudier använde han sedan vid behof, insatte dem i de lummiga lustgårdarna, gaf dem lutor eller blommor i händerna. Det ligger utom allt tvifvel, att icke större delen af människorna på Watteaus taflor äro porträtt. Ända från sina tidigaste kända arbeten, såsom "La Filleuse" och "La Marmotte" (Audran sc), målade under första besöket i Paris, eller "Départ de Troupe" och "Halt de Troupe" (Cochin sc), målade i Valencienne, och in till det allra senaste, Gersaintsskylt, bygger han lika säkert på värklighetens grund. Här är dock icke platsen, att — huru frestande det än vore — närmare ingå på klarläggandet af den realistiska källådern i Watteaus konst. Jag hänvisar den intresserade till den rikhaltiga Watteau-litteraturen och främst till studium af mästarens arbeten — exempelvis samlingen i Potsdam, där

---

* Lady Emilia F. S. Dilke har i sitt vackra arbete »French Painters of the XVIII:th Century.» London 1899, påvisat intressanta exempel på Watteaus tidigare konst i privat ego.

intressanta jämförelser med hans samtida och efterföljare erbjuda sig — samt inskränker mig till att citera Emil Hannovers ord, som träffande angifva, hvad Watteau under andra omständigheter kunnat blifva: "Naar han då ikke blev en anden Teniers, skyldtes det for det første, at han kom fra en sydflandersk By, hvis Saeder var mere raffinerede, hvis Blod var mindre tykt end Antwerpens, hvor Tenies fødtes. Men frem for alt skyldtes det, at han som ganske ung omplantedes i den franske Jordbund og kom i Haenderne paa en Laerer, der var Indbegrebet af alt hvad der er franskt." *

Detta omisskännliga realistiska drag, som karaktäriserar rococokonstens förnämsta målsman, spåras mer eller mindre utveckladt äfven hos de öfriga franska 1700-tals-målarna. Ursprungligen hade rococostilen vuxit fram såsom en reaktion mot le Grand Siècles pompösa och massiva konst. Man hade ledsnat vid de strama reglerna och svassande formerna, man längtade mot större frihet och intimitet. Med reaktionen kommo naturligen äfven öfverdrifterna; illusionen och det drömfagra skenet fingo ofta ersätta den nyktra värklighet, hvaraf man under det föregående tidehvarfvet fått mer än tillräckligt. Dock, jämsides med sträfvan mot ovärklighet, bestod reaktionen mot barocken i en återgång till enklare och naturligare uttryckssätt, och detta medförde ofrivilligt studier af människorna, hvardagen och värkligheten. Härmed var ju genrekonstens första förutsättning gifven.

Något yngre än Watteau voro rococokonstens båda andra föregångsmän, de stora rivalerna François Le Moyne och Jean-François de Troy. Le Moyne var dekoratör till hela sin läggning, hans konst röjer inga genreartade drag, hans figurer och komposition äro något konventionella, men på koloritens område är han törnyare: "la rayon rose", som sedan blef alla rococomålarnes färgprincip, sprider

* Emil Hannover: Antoine Watteau, hans liv, hans vaerk, hans tid. Kjøbenhavn 1888, sid. 61.

första gången sin ljusa glans öfver Le Moynes rika kompositioner, som bära vittne om att mästaren klart insåg tidens kraf på "la decoration claire". Han banade väg för Boucher och alla de andra, "qui ont fait de la peinture d'eventail", hela raden af glada representanter för snäcklinjernas och pärlemorskimrets konst.

Hos den 8 år yngre Jean-François de Troy, en konstnär af djupare begåfning än Le Moyne, finna vi redan värklighetssträfvandena fullt utvecklade. Uppeggad af den framgång Watteaus och Lancrets galanta fester allt snabbare vunno hos allmänheten och orolig för att själf blifva åsidosatt och bortglömd som konstnär, började han måla en hel följd af mindre novellistiska kompositioner, i hvilka han med mycken framgång imiterade de nämda målarnas manér. Goda exempel härpå utgöra "La Conversation elegante" (Sans Souci), "La Surprise" (South Kensingtonmuseum), som en tid t. o. m. burit Watteaus signatur, "Le Dejeuner d'huitres" (Chantilly) m. fl.

Le Moynes elever Natoir, Carle van Loo och Boucher hade alla fått lära sig en flytande lätt teckning och en vervfull penselföring: en rutinerad teknik, som i förening med flödande skaparkraft småningom ledde dem till fabriksmässig öfverproduktion. Liksom läraren dekoratörer till profession, hafva de inom detta område åstadkommit sina berömdaste mästervärk, men åtminstone de båda sistnämda visa därjämte mycken begåfning för den genreartade sedebilden. Som Lady Dilke påpekat, har Carle van Loo i flere taflor, såsom "La Conversation Espangole", "La Lecture" o. a., ådagalagt, att, om han icke ansett det förmer att förvärfva sig namn såsom "peintre sérieux", vi utan tvifvel i honom fått räkna en af de mest framstående och poetiska framställarna af 1700-talets lif och människor.

Extravaganser i lif och värk hafva burit van Loos namn till eftervärlden äfven i speordets populära form: "vanlooter" var en benämning, som epigonerna i Davids atelier plägade använda för slarfvig teckning och vårdslöst yppig kolorit, ett öfverlägset begabberi, som med ännu större

skäl bort fästas vid Bouchers namn, ty svårt torde vara att finna en konstnär, för hvilken flyktigheten på skimrande fjärilsvingar vore en sannare symbol än för denne rococokonstens öfverstepräst. Att Boucher var en framstående genremålare, är egentligen ett alltför väl kändt faktum för att behöfva här närmare klargöras. Hans bilder af denna art på Stockholms nationalmuseum äro väl kända af en nordisk publik. Jag blir dessutom i tillfälle att längre fram återkomma till dem. Dessa och likartade genretaflor tillkommo alla under mästarens tidigare år, innan ännu hans dubbla lif af rastlöst arbete och frenetisk nöjesyra gjort honom till denne öfverlägsne, kalla faiseur, som möter oss i de stora mytologiska kompositionerna. "Boucher", skrifver Grimm den 1 juli 1758, "a peint à son retour d'Italie, quelques tableaux, qui sont d'une vérité, d'un coloris, et d'un caractère tout à fait admirables; aujourd'hui — — — c'est devenu un peintre d'eventail."

Huru manierad Boucher än må hafva blifvit med åren, huru långt han än aflägsnade sig från naturen, negligerande modell o. a. dyl., så få vi dock icke glömma, att det var han framom alla andra, som gaf målerisk form åt sin samtids lynne och sträfvanden; däraf äfven hans ovanliga popularitet.* Detsamma blef beskärdt hans svenska lärjunge Pehr Hilleström, ehuru i blygsammare form.

Vända vi oss till Watteaus epigoner Lancret och Pater, hvilka följa mästaren såsom "hvardagar efter helgdagen", så skola i bådas konstnärsskap jämsides med overkligheten,

* Lady Dilke skrifver på tal om Boucher: »If he were 'canaille', so was the society of his day; if he had manner, not style, the same may be said of the men and women with whom he lived. It is not the proper function of an artist to create his own surroundings: if he attempts to do so, it must cost him isolation from the quickest life of his time, and involves a heavy drain on his own forces. The man who embodies in his art the tendencies of an epoch, whatever may be his shortcomings, needs must be 'some one', and, as was said by David — destined to found the school by wich his uncle was held in detestation — 'N'est pas Boucher qui veut'!» Jmfr. Edmond & Jules de Goncourt: L'art du diex-hustième siècle. Tome premier. Paris 1873. Boucher, sid. 177 o. f.

som hos dem redan förlorat fésagans tjusning, ofta påträffa realistiska drag. Ingendera var fantasimålare på samma sätt som Watteau, därtill egde de icke tillräcklig uppfinningsrikedom och fri skaparkraft; de ha sett sina figurer just i de ställningar, i hvilka de afmålat dem. Hos Lancret, den äldre och synbarligen äfven mera rutinerade målaren, bryter den enkla värkligheten stundom fram i öfvertygande hvardagliga former. Jag påminner om gubben med tittskåpet, kring hvilket byns skalkaktiga flickor skocka sig, (sans Souci) eller "La tasse de thée" (lord Wantage, afb. i lady Dilkes bok); å båda bilderna fästa vi oss särskildt vid de älskliga barnfigurerna. Pater var flamländare liksom Watteau, värklighetselementet låg honom i blodet, pregnantast tager det sig uttryck i enskilda figurer på hans bilder, såsom exempelvis jungfrun å badscenen i Potsdam o. a. Hans konst är i allmänhet något tyngre och mindre elegant, ehuru vederhäftigare än Lancrets; han kan lyckas t. o. m. i tämligen rustika scener, hvilket bevisas af några bland de fjorton illustrationerna till Gil Blas, som hänga i Potsdam.

Värklighetssinnet, realismen, var dock hos alla de nämnda målarna, blott ett enskildt, mer eller mindre framträdande drag i deras konstnärsfysionomier; full och allsidig utveckling vinner det blott hos en fransk 1700-tals artist: Jean-Babtiste-Siméon Chardin. Det vore vilseledande att kalla Chardin en rococokonstnär, hans enkla måleri röjer intet af fantasikonstens strålglans. Ehuru han lefde midt i en generation, som begärde dröm och illusion af målarna, vågade han dock helt och hållet hängifva sig åt skildringen af det naturligaste och enklaste, han såg i sin omgifning: bara lifvet, det rama hvardagslifvet i borgarhemmen, där hvarken lyx eller ésprit bredde skimmer öfver föremålen. Och likväl slog han igenom, vann namn och ryktbarhet just på grund af allt detta, som skilde honom från de öfriga konstnärerna. Att så blef fallet berodde lika mycket på den innerliga hängifvenhet, hvarmed han fördjupade sig i sina ämnen, som på hans fulländade tek-

niska mästerskap, hvilket åt allt, som han vidrörde, gaf något af den oförgängliga skönhetens glans. "Il est certain que ce peintre a été celui de son siècle qui a le mieux entendu l'accord magique du tableau", skrifver Cochin.* — Chardin hör till de stora ensamma, som vandra egna stigar mot höjderna. Han tillförde konsten fullkomligt nya värden, vände åter till urkällan: lifvet och naturen, då andra börjat glömma dem. Att måla *sant* var hans högsta ärelystnad. Men han kunde därjämte hvad så många realister icke kunnat: gifva det sanna skönhetens adelsmärke.

Chardins efterföljare, en Jeaurat, en Lépicié o. a. voro samtliga högst opersonliga, tredje och fjärde rangens konstnärer, och kunna därför med tystnad förbigås.

En annan fransk 1700-tals målare, som jämte Chardin ofta plägar nämnas såsom representant för den realistiska riktningen, är Jean-Babtiste Greuze. Också han har ju nästan uteslutande sysslat med att skildra borgerliga hemscener, men hvilken vid skillnad i uppfattning mellan de båda konstnärerna! Som realist kan Greuze aldrig få plats bredvid Chardin. Medan Chardin helt och hållet är konstnär, är Greuze tendensiös moralist, effektsökande melodramatiker och annat, som har föga sammanhang med den egentliga konsten. Hela Greuze's konstnärsskap var ett utslag af den Rousseauska reaktionen mot rococons lyx och förfining, hvarje hans bild ville vara en liten lektion i sann dygdelära. Greuze visste synbarligen blott alltför väl, att det är långt svårare att vinna en sensationslysten publik med enkla och naturliga ord än med våldsamma gester och teaterpatos och — hvarför icke — en liten frivolitet. Han ger oss aldrig enbart enkla människor i deras naturliga sätt att lefva och känna, utan med en förkonstlad sentimentalitet och en medveten upprördhet, hvarmed deras oordnade klädsel — såsom Lady Dilke påpekat — ofta tyckas stå i en viss harmoni. Men jämsides med sina uppbyggelse-

* Jämför Lady Dilke: anf. arb. sid. 126.

taflor af "L'accorde de Village"'s art, har Greuze gjort förtjusande ingenueporträtt — han kunde måla 15 års flickor! — skada blott, att de moraliskt sensuella häntydningarna på förlorad oskuld o. a. dyl. äfven i dessa bilder stundom stöta oss tillbaka. Det hade knapt kunnat förvåna oss, om vår något spetsborgerlige svenske genremålare tagit inflytande af den ytterst populäre Greuze, men lyckligtvis har han gått fullständigt fri härför.

Oaktadt vid första påseendet vidt skilda konstnärspersonligheter, finnas dock i grunden flere beröringspunkter mellan Greuze och Pierre-Antoine Baudouin; det framgår tydligt nog af Baudouins bild "La petite Laitière" (Gutenberg sc). Baudouin fick dö, medan ännu esprit'ns och gratiens tidsålder stod i flor, innan reaktionen hunnit klippa hans tunna vingar. Hans bana var kort och hans begåfning starkt begränsad, men hans namn skall alltid bevaras åt eftervärlden af de beundransvärdt eleganta illustrationerna till det glada lifvet och de lätta sederna i Du Barrys Frankrike, små genrataflor, utförda i den läckraste guachteknik.

Den sista konstnär, hos hvilken rococons nervösa lifsoro ännu sprang upp som kaskadstänk, skimrande i solen, var Bouchers elev Jean-Honoré Fragonard. Han hörde till dessa sorglösa helgdagsbarn, som blott sträcka ut handen för att nå Aladdinsäpplet. "Ami de la joie et ennemi de la gêne et de la contrainte il ne travailla jamais que de l'inspiration" *. Arbetet var en lek för honom och därför präglas äfven nästan allt, hvad han gjort — såväl de stora dekorativa kompositionerna som de små lifsbilderna — af den geniala improvisationens lätthet, någonting af dagsländans glans och förgänglighet.

Utom denna brokiga rad af konstnärer, som dock alla hafva ett mer eller mindre utveckladt genreartadt drag gemensamt, värkade i Paris en ovanligt talrik skara af framstående tecknare och gravörer, en Moreau le jeune, bröderna St. Aubin, en le Bas, en Suruge, en Cochin m. fl.

* Jmfr Lady Dilke: anf. arb. sid. 61.

Dem tillkommer icke den minsta förtjänsten af att den franska rococokonsten blifvit känd vidt öfver hela den civiliserade världen. Deras blad efter de stora mästarnas arbeten utgingo i hundratal, och hvar de än hamnade, framtvungo de beundran för denna vårglädjens och de ljusa kärleksdrömmarnas nyckfulla och dock alltid lika harmoniska konst, som tack vare sitt värklighetselement aldrig skall förlora ungdomsfriskhetens tjusning.

Hvad Chardin genomförde i Frankrike och Hilleström i Sverige, nämligen borgarhemmets eröfring för konsten, detta gjorde Daniel Chodowiecki (1726—1801) i Tyskland. Jämte den präktige porträttmålaren Anton Graff är Chodowiecki den ende tyska konstnär från 1700-talet, som förvärfvat sig namn och uppmärksamhet utom eget lands gränser. Han började såsom miniatyrmålare, utbildade sig sedan så godt som på egen hand till gravör och är det i denna egenskap, såsom illustratör till den ofantligt rika och mångartade litteratur, som började öfversvämma hans andligt vaknande fädernesland, Lessings, Klopstocks, Wielands, Bürgers, Ewalds, Lavaters, Basedows, Nicolais, Pestalozzis, Göthes och musenalmanackornas Tyskland, han isynnerhet förtjänar ihågkommas. Alla dessa författare och andra därtill har han illustrerat. Större delen af illustrationerna äro små genrebilder, scener tecknade direkt ur lifvet, med en trohet och naiv enkelhet, som gör dem till lika älskvärda som värdefulla "documents humains". För den som något närmare satt sig in i Chodowieckis konstnärsskap, torde omedelbart framgått, huru mycken naturenlig öfverensstämmelse, som faktiskt förefinnes mellan honom och Hilleström. Båda äro germaner, båda äro som konstnärer nästan autodidakter med afgjord förkärlek för lifvets förtroliga sidor, två borgerligt enkla, glada och varmhjärtade personligheter, som förblefvo barn hela sitt lif. Men de lika anlagen hafva tagit sig olika uttrycksformer. Som nämdes, var Chodowiecki gravör till profession, blott undantagsvis har han försökt sig på oljemålning. Dels har han utfört några taflor, framställande

lekande och musicerande sällskap ute i det fria, ett slags fêtes galantes-bilder, närmast påminnande om Lancret (2 på museet i Berlin), dels några porträtt samt familjebilder, borgarhemsinteriörer, af hvilka de två förnämsta egas af fru dr. Ewald i Berlin *. Betraktade ur konstnärlig synpunkt som måleriska arbeten, äro de mycket obetydliga, färgerna äro emaljartadt hårda och kyliga, belysningseffekterna svaga, men sammanhanget är icke dåligt, människorna äro väl uppfattade, återgifna med äkta germansk Beschaulichkeit, där de sitta i stilla samspråk kring aftonlampan. Här finnes någonting, som gör, att vi genast känna oss mera hemmastadda än i de franska bodoarerna. Det har dock sin betydelse att komma en dagsresa närmare norden, luften blir klarare, stämningen lugnare än borta i esprit'ns och de lätta känslornas stad.

* * *

Det saknas icke öfversiktliga framställningar af målarkonstens öden i Sverige ända från drottning Kristinas dagar och intill vårt århundrade. Åtskilliga "inledningar" och tidskriftsartiklar kunna tjäna som vittnesbörd. Den som läst dem, har ej kunnat undgå att märka, att de namn, som städse upprepas, tillhöra konstnärer, hvilka egnat sig åt porträttfacket, vare sig enbart eller i förening med allegoriskt historiemåleri. Att så varit fallet inses lätt, då vi påminna oss, att konstnärerna under äldre tider i Sverige helt och hållet lefvat af de stores — främst konungahusets — gunst och nåd. Den intresserade må läsa, hvad andra skrifvit, jag vill inskränka mig till att meddela några sporadiska namn och drag: allt som möjligen kan lämna något bidrag till den äldre genrekonstens historia i

* Genom konstakademiens i Berlin första sekreterares, prof. W. von Oettingens, ytterst artiga bemedling blef jag satt i tillfälle att studera enkefru Ewalds rika Chodowiecki-samling, bestående af taflor, miniatyrer, handteckningar och gravyrer under instruktiv ledning af egarinnan samt prof. Oettingens intressanta och innehållsrika arbete: »Daniel Chodowiecki, Ein Berliner Künsterleben im achtzehnten Jahrhundert.» Berlin 1895.

Sverige eller åtminstone belysa dess utveckling ur porträttkonsten.

Den fortlöpande svenska konsthistorien vidtager först under riksenkedrottningen Hedvig Eleonoras dagar. Hvad dessförinnan fans af konstodling i landet, var — så när som på den släte konterfejaren Jacob Elbfas — utländskt lån. Äfven en lång tid hädanefter var det ju hufvudsakligen genom inkallade eller inflyttade målare, de fria konsterna kunna sägas hafva vunnit hemortsrätt i Sverige. Ehrenstrahl var hamburgare, Mijtens holländare, men båda dessa mästare, hvilkas namn pläga nämnas i spetsen för de svenska konstnärerna, blefvo under en lång värksamhet i landet nationaliserade och bildade hvardera skola af svenska lärjungar.

Martin Mijtens, som var bördig från Haag och kom till Sverige 1647 omkring 30 år gammal, företräder en enklare, mänskligt intimare och mera distingerad konstriktning än den pompöst storvulne och dock alltid en smula äppeltyske Ehrenstrahl, som lärt barockens svassande fraser i Rom hos Pietro da Cortona. Man skulle ju vänta sig, att hos holländaren Mijtens finna de första ansatserna mot en genreartad uppfattning af porträttet, men veterligen kunna sådana icke spåras i hans konst. Däremot har Ehrenstrahl i några bilder tillåtit sig en friare och liffullare komposition än den traditionella konterfejuppställningen. De bästa exemplen härpå utgöra "Medevi brunskarlar" (Gripsholm), en tafla, som framställer i halffigurer brunsmästaren vid Medevi jämte hans båda söner, gjutande af det hälsobringande vattnet ur krukor i glas, samt negerpojken, som roar sig med markattor och papegojor (Nationalmuseum), också egentligen målad som porträtt, ehuru af synnerligen fri, genreartad hållning. Båda dessa bilder visa tydligt, att i de sällsynta fall, då Ehrenstrahl icke målade under "Hof- Fruentimrets censur" *, han kunde vara en tilltalande, redbar realist, hvarom föröfrigt äfven hans porträtt från tiden före Romaresan bära vittne.

* C. G. Tessins uttryck. Tessin och Tessiniana. Stockholm 1819.

Ehrenstrahls förnämste lärjunge David von Krafft, oldfadern för frihetstidens måleri, öfverskred aldrig gränserna för den rena porträttkonsten. Först den följande målaregenerationen, och bland dem främst Kraffts elev Georg Engelhard Schröder, har i enstaka fall tagit sig friheter härutinnan. I Schröders konst träffar man ej sällan på pittoreska drag, religiösa och historiska motiv, behandlade i en något genremässig komposition*, och hvad särskildt i sammanhang med en framställning af Hilleströms konstnärsskap förtjänar ihågkommas: att Schröder har utfört kostymbilder af analog art med dem, Hilleström målade efter nationalklädd allmoge, skillnaden är blott den, att Schröder målade — turkar.

Martin Mijtens var icke den enda holländare, som inkom till Sverige. Sannolikt voro de inflyttade tredje och fjärde rangens artister flere än vi ens känna till namnet; ett par genremålare förtjäna emellertid i detta sammanhang ihågkommas, ehuru de näppeligen haft något inflytande på den svenska konsten.

Toussaint Gelton, en finmålare ur Cornelis van Poelenburghs krets, som synbarligen äfven tagit inflytande af Gottfried Schalken, besökte i två repriser (1658 och 1666) Sverige, då han bl. a. utförde små intima och karaktärsfulla porträtt af Carl X Gustaf och hans syster grefvinnan De la Gardie (Nationalmuseum). Gelton hade fått en omsorgsfull skolning, hans teknik är högt utvecklad, hvilket i förening med en stämningsfull eldskensbelysning gör hans genrebild af den skrifvande gossen i Nationalmuseum till ett intagande litet konstvärk.

En målare, som att döma af ett par mytologiska bilder i Finspongsamlingen, äfven synes tagit ett visst inflytande af den Poelenburghska riktningen, var Daniel Segers elev Ottomar Elliger, som enligt Houbraken vore född i Göteborg, ehuru af holländska föräldrar. Han vistades sedermera på olika platser i Skandinavien och dog i Berlin i kurfurst Fredrik Wilhelms tjänst. Elligers egent-

* Bilder af denna art egdes af Eichorn, såldes på hans auktion.

liga art var stilleben-, enkannerligen blomster-måleriet; hans tämligen hårda och kyliga blomsterstycken förekomma rätt talrika i tyska gallerier; Nationalmuseum eger tvänne, som fått plats midt i den svenska afdelningen. Om än icke egentlig genremålare, var dock Ottomar Elliger representant för likartade konststräfvanden, som Hilleström skulle företräda.

Ungefär samma hemortsrätt i den svenska konsthistorien som de båda sistnämda målarna kan tilldelas den holländska genremålaren Bartolomeus Matton (f. i Leyden mellan 1643 och 46, elev af Gerard Dou). År 1679 kom han öfver till Sverige och vistades här sannolikt hos sin frände Daniel Matton, som bodde vid Finspong, däraf att döma, att så många af hans i öfrigt sällsynta arbeten finnas på Finspong (numera 6 st., 1809 funnos där ytterligare 5). Måhända är han identisk med den i Stockholm på 1780-talet bosatte vinhandlaren Bartolomeus Matton. De genrebilder, som i Sverige bevarat hans namn åt eftervärlden, utmärka sig alla genom en värkningsfull komposition, mjuk modellering och ytterst omsorgsfull färgbehandling: Gerard Dous goda skola, men sakna fullkomligt det självständigt personliga elementet.

Äfven andra resande holländare, såsom Jürgen Ovens och Abraham Wouchters, hafva lämnat spår efter sig i Sverige, men ingenting, som kunde sägas stå i något sammanhang med genrekonsten.

Af inhemska målare åstadkoms ännu mindre på detta område än af de utländska, endast tillfälligtvis har någon af 1700-talets äldre porträtt- eller historiemålare skattat åt riktningen.

Carl Gustaf Pilo (1711—1793) representeras på Nationalmuseum bl. a. af en skomakarefamilj, slapt tecknad och målad i en tråkig, smutsgrå helton, som föga låter oss ana, hvilken djup koloristisk begåfning, Pilo i själfva värket egde. Detta synes mig tyda på att taflan vore målad på 1730- eller 40-talet, innan han ännu nått sin fulla utbildning. En annan konstnär, som likaledes i yngre

år stundom försökt sig på genren, var konstakademiens gullgosse, Jonas Hoffman (1731—1780). Men jämte dessa väl kända konstnärsnamn kunde framdragas — om det vore mödan lönt — en hel rad mindre kända, som tillhört mera försigkomna embetsmålare, t. ex. en Lorentz Lönberg, en Niclas Lafrensen d. ä., en Holm, en Boman m. fl., hvilka användes som porträttörer af stadens borgare, och då stundom vågat sig på att utföra en hel liten familjebild. Bland de rena yrkesmålarna uppehölls föröfrigt under hela 1700-talet ett slags genreartadt måleri, i det att gesällerna och mästarna ofta utförde sina profstycken efter de populära franska gravyrerna, hvarpå belysande exempel kunna ses i Nordiska museets skråafdelning.

Hvad jag här varit i tillfälle att meddela angående genremåleriet i Sverige före Hilleström, torde i vida högre grad varit egnadt att framhålla frånvaron än tillvaron af denna konstart. De obetydliga försök, som nu och då framträdt, stå utan kontinuitet och inbördes sammanhang och hade därför icke häller någon betydelse för den följande generationen. Hilleström är nationell nydanare. Som genremålare har han inga inhemska, men väl utländska traditioner att bygga på.

Porträttstudie. Ägarinna professorskan Th. Kjellberg.

Pehr Hilleström börjar måla: hans första decennium som konstnär.

Många äro de målare, isynnerhet från äldre tider, som offrat blomman af sitt lifs ansträngningar åt andra gudar än de sköna konsternas och likväl inskrifvit sina namn i konstens häfdaböcker. Medvetna eller omedvetna om sin själs innersta längtan, hafva de af förhållandena tvungits in på främmande arbetsfält, ända tills de — vanligen genom en lycklig förändring i sin omgifning — blifvit satta i tillfälle att fritt utveckla anlag, som länge fått växa till i tysthet. Då händer det stundom, att de vid ett oväntadt framträdande ur sitt incognito slå samtiden med förvåning och vinna en plötslig framgång — lätt är man förledd att öfverskatta deras begåfning, förbiseende den betydelse, lifserfarenhet och själsutveckling öfverhufvudtaget kunna hafva äfven för de egentliga konstnärsanlagens mognande. Någonting af detta kunna vi lära ur Pehr Hilleströms utveckling till konstnär.

Kort var hans första lärotid vid ritareakademien, ännu kortare hans vistelse i Paris och dessutom hufvudsakligen egnad åt andra studier än de rent konstnärliga. Blott i förbigående berörde honom rococokonstens glada fé med sitt trollspö, men mera behöfdes ej för att väcka till lif

de slumrande genierna i hans själ — de synas blott hafva legat och väntat på det rätta ögonblicket för att spritta upp till lek och gladt arbete.

Knappast någon af de svenska målarna från medlet af 1700-talet kan sägas hafva egt en så afgjord prædisposition för den franska konsten som Hilleström. Visserligen tillegnade de sig nästan alla samma konstuppfattning, men under många år af studier och arbete i Paris, några under hela sitt lifs värksamhet. Och likvisst kan ifrågasättas, om någon af dem — så när som på N. Lafrensen d. y. — bättre förmått tillegna sig och självständigt omsmälta självfva kynnet i den franska målarkonsten under Ludvig XV, Bouchers och Chardins så olika, men i grunden dock lika franska konstuppfattning.

Såsom i annat sammanhang redan omtalats, var det i Bouchers atelier, Hilleström inhämtade det hufvudsakliga af hvad han teoretiskt fått lära af målarkonstens teknik. Den ungdomskäre, gamle mästaren, hvars atelierdörrar ständigt stodo på vid gafvel för alla unga, som önskade undervisning i hans glada vetenskap, hade måhända spårat konstnärliga anlag hos den pigga, lille nordbon vid deras sammanträffande i väfvareværkstäderna och tog honom så en vacker dag hem med sig för att meddela honom de grundläggande begreppen om "styl" och "elegance". Det var en högtidsdag för den svenske ynglingen. — Att han sedan, så ofta det blott var möjligt, lämnade de tråkiga värkstäderna och vandrade bort till den märkvärdiga ateliern, som nästan liknade ett sagoslott med sina rika samlingar af kineserier och kuriosa från främmande land, af hafvets skimrande snäckor och jordens stenar, det kunna vi taga för gifvet. Därom bär äfven hans egen produktion närmast efter hemkomsten otvetydigt vittnesbörd. Enligt Gahm Pehrsson skulle Hilleström under sin Pariservistelse äfven tagit del af undervisningen vid konstakademien, sannolikt hade han härtill dock icke mycken tid öfrig.

* Jmfr Edmond & Jules de Goncourt: auf. arb. Boucher, sid. 249.

En vårens tid, en tid af väckelse och nytt lif för själen var detta år (eller något mera), som Hilleström tillbragte i Paris. Djupa och rika voro de intryck, han mottog under umgänget med de franska konstnärerna, ty fastän han efter hemkomsten ännu i 10 à 12 år nödgades låta penslarna nästan helt och hållet hvila för väfskeden, glömde han dock ingalunda, hvad han lärt, tvärtom. När han ändtligen — från 1770-talets början — på fullt allvar synes tänka egna sig åt målarkonsten, så gör sig den franska skolan hos honom ytterst starkt gällande, till en början med nästan imitatorisk noggrannhet. Säkerligen hade dock väfvaren under denna långa mellantid på lediga stunder underhållit och vidare utbildat sina kunskaper från Paris, men tillsvidare har jag icke påträffat något arbete, som med sannolikhet kunde hänföras till denna tid*, så när som på en tuschteckning, daterad 1760. Den framställer en ung man, stående framåtlutad mot en hög stolskarm. Figuren är lång och spenslig, nästan elegant, tecknad med lätt hand och fullkomligt fransk stilkänsla. T. o. m. den rätt uttryckslösa ansiktstypen med sin låga panna och det breda afståndet mellan ögonen röjer, att den uppstått under Bouchers omedelbara inflytande. Detta är det enda; och om äfven någon ny tafla uppdöke, som bevisligen vore målad före 1770, så skulle den helt säkert icke lämna något nytt uppslag för bedömandet af Hilleströms utveckling som målare.

Den tidigaste signerade tafla af Hilleström, jag känner,

* Enligt den tidigare citerade biografen i K. B. H. S., skrifven af anonym hand, skulle H. börjat »med att måla Porträtter i Pastelle, som lyckades väl och som i hans medellösa belägenhet skaffade honom någon förtjänst», jag har emellertid icke påträffat ett enda arbete som kunnat bestyrka uppgiften.

** Ett par genrebilder, som enligt Eichorns uppgifter vore målade af Hilleström under hans tidigaste år — den ena eges af öfverståthållaren frih. G. Tham, den andra af Östergötlands museum, äro till den grad olika alla andra taflor af Hilleström, att jag icke ansett mig kunna lita på uppgiften. Däremot äro sannolikt ett par taflor å nämnda museum, framställande skrifmaterial, tidiga studier af Hilleströms hand.

är hans självporträtt från 1771 (Nationalmuseum). Ingenting hos bilden förråder, att vi stå inför ett konstnärsporträtt, om icke den stora ritportföljen, mot hvilken målaren stöder sig. Ansiktet är högst alldagligt, utan starkare utpräglad karaktär, en knubbig borgartyp med kort näsa. Det enda, som tilldrager sig vår uppmärksamhet, är de ovanligt höga ögonbrynen. Men betrakta vi bilden längre, kommer i blicken ett visst uttryck af drömmande vekhet, nästan gränsande till likgiltighet, som ej rätt synes harmoniera med det drag af Stockholmsgamin, som dröjer öfver den fast hopknipna munnen. Målningssättet är ytterst omsorgsfullt, nästan minitatyrmässigt i detaljerna, konstnären har synbarligen eftersträfvat Bouchers flytande, glatta touche, men handlaget är tyngre och ovigare, den parisiska fläkten har stelnat i borgerlig torrhet.

Ehuru ännu strängt upptagen i slottets väfvareväkstad, hade dock Hilleström redan vid denna tid förvärfvat sig ett visst anseende som konstnär. Det framgår bäst däraf, att han hörde till dem, som behedrades med inval i konstakademien vid dess första ordinarie sammanträde, sedan den genom konungens stadfästande af stadgarna (5 jan. 1773) blifvit en privilegierad statsinstitution och erhållit sin officiella titel af Kungl. Målare- och Bildhuggareakademi. Hilleströms inval i akademien är anmärkningsvärdt icke blott såsom uttryck för den uppmärksamhet, hans måleri väkt i de styrande konstkretsarna, utan äfven såsom en sporre för honom att under närmare beröring med landets förnämsta konstnärer ihärdigt upparbeta sina egna anlag samt icke minst därför, att Hilleström härigenom fick officiell hallstämpel som artist, användbar för de förnämsta konstvänner, t. o. m. för konungen själf *.

Det var enligt konstakademiens protokoll vid sammanträdet torsdagen den 12 augusti 1773 kl. 4 e. m., som, "efter något discourerande resolverades", att till akademiens nästa sammankomst skulle inviteras "såsom utländska svenska

* Konungen hade förbundit sig, att icke i sin tjänst antaga andra målare än dem, som voro ledamöter i akademien.

ledamöter“ Roslin och Hall samt tretton stycken inländska, bland hvilka märkas: C. G. Pilo, Per Krafft d. ä., N. Lafrensen d. y., Ulrica Pasch, Adr. Masreliez samt hautelisseväfvaren Pehr Hilleström. Vidare framhölls vid sammanträdet, att de inländska ledamöterna egde att “förfärdiga de Receptioner, som dem af Akademien kommer at föreläggas enligt 15 Artikeln“. Nästa sammanträde hölls den 2 september, då de nyinvalda aflade eden, förestafvad af professor Hoffman. Oaktadt flera af akademiens ledamöter vid detta sammanträde afgåfvo synnerligen vackra löften om receptionsstycken, synes det dock för flertalet dragit tämligen långt ut på tiden innan löftena infriades. Hilleström inlämnar icke sina receptionsbilder förr än den 30 jan. 1776, för hvilken dag det heter i protokollet: — — — “Sedan besågos åtskilliga uppbragta Målningar, neml. ett stycke med kökssaker och ätande vahror, den Herr Hof-Tapetväfvaren Hilleström gifvit till Academien såsom Reception tillika med ett annat mindre föreställande en Riteschola af tvenne Lärlingar.“ Alltså tvänne arbeten af helt olika art, af hvilka åtminstone det ena (den s. k. ritskolan) måste räknas till det vackraste, som finnes i behåll från det första decenniet af Hilleströms målarevärksamhet. Synbarligen har han uppbjudit all sin förmåga för att med dessa taflor häfda sitt anseende som konstnär och visa sig fullt värdig kungl. akademiens hedrande uppmärksamhet.

Den lilla genrebilden inför oss i hans egen atelier uppe vid Mariagatan. Inredningen är ytterst enkel: ett bord och en högkarmad stol, till h. ett staffli med en halffärdig tafla, till v. en dansande gipsgenius på en hög piedestal, i bgr. en antik atletfigur, väggarna behängda med diverse studieteckningar. Det hade ju legat nära till hands, att konstnären skulle afmålat sig själf i denna omgifning, men han visste bättre råd. I stället för väfvarens knubbiga figur, se vi två de täckaste, små pojkar. Stora bror, som är ungefär 16 år gammal, sitter på en stol midt i rummet med en väldig teckningsportfölj i famnen, men

för ögonblicket är hans uppmärksamhet alls icke riktad på dess innehåll. De pigga, bruna ögonen snegla med ett förnumstigt uttryck bort mot lille bror Gustaf (5 år gml.), som krupit upp på den höga, skinnklädda stolen till v. och nu ligger lutad fram öfver bordet, djupt försjunken i teckningsstudier. Den lilla figuren är rent förtjusande. Den är uppfattad med samma känslighet och återgifven med samma trohet (ehuru mindre fasthet) som Chardins barnfigurer. Af Hilleströms samtida, Per Krafft d. ä., finnes i samma samling en tafla, äfven den framställande målarens båda barn studerande teckningar. Men hvilken skillnad i uppfattningen! Kraffts barn stå helt enkelt uppstälda vid bordet, de hålla visserligen teckningar i handen, men synas lika litet intresserade af dem som af hvarandra: när pappa ritar af dem, tänka de blott på att stå stilla. Hilleströms pojkar däremot äro fullkomligt omedvetna om ögonblickets betydelse, bådas tankar äro upptagna af helt andra saker. Kompositionen och det inre sammanhanget äro förträffliga. Öfver den lilla taflan hvilar en intagande förtrolig stämning, som låter oss hos Hilleström ana någonting djupare än blott faiseuren, som anstränger sig att efterlikna franska förebilder — den vittnar redan tyst om en svensk målare med varma känslor och förmåga att skildra det borgerliga hemmets små idyller i enkelt hvardagsspråk. I tekniskt hänseende utmärker sig bilden framför allt genom sin omsorgsfulla färgbehandling. Skalan är väl dämpad af den brungrå heltonen, som behagligt afbrytes af gossarnes blå och brunröda kostymer samt den hvita portföljpärmen. Ljuset, som faller in genom fönstret till v. i en bred strimma rakt öfver den lilles ansikte, ger rummet värme; skuggorna och halftonerna äro mjukare, än vanligen är fallet på Hilleströms arbeten från hans tidigare år. — Den andra som receptionsstycke inlämnade bilden blir jag i tillfälle att beröra i annat sammanhang.

* Samma motiv, ritande gossar, två tillsammans eller en allena har Hilleström behandlat flere gånger, goda exempel hos dir. G. Fredriksson samt hos fru Silfverstolpe på Nääs.

Med sin afgjordt realistiska begåfning, sitt sinne för det pittoreska och skönheten i det hvardagliga, sin ovanliga förmåga att lika lefvande återgifva människorna i full sysselsättning som i behaglig hvila, kort sagdt, tack vare sin gemytliga berättartalang i förening med känslig uppfattning, blef Hilleström snart en omtyckt målare, som man gärna använde för att erhålla en lifsbild från sitt eget hem. I de följande kapitlen skola vi mer än en gång se bekräftadt, att just i denna Hilleströms ovanligt utpräglade egenskap af *hemmets* målare ligger hans största betydelse för den svenska konst- och kulturhistorien. Ända från början af sin konstnärsbana och tills hans krafter tynade bort i ålderdomsslöhet, hade han sina lyckligaste ögonblick som konstnär, när han målade scener ur bodoar och kabinett, från barnkammare och serveringsrum, från kök och tvättstuga. Redan från denna första period hafva vi att anteckna en mängd dylika hemtrefliga interiörer. De framställa en ung dam, som slagit sig ned vid sitt eleganta bord med skriftyg i boullearbete för att författa en billet-doux, eller också sitter hon i peignoire framför sin toalett och fäster en mouch på kindens hvita hull, eller är det en äldre dam, som behagligt tillbakalutad i länstolen njuter sitt rykande morgonkaffe, men när dagen lidit längre, finna vi henne i full sysselsättning med husliga bestyr, malande kaffe eller huggande socker, vid sländan eller garnvindan. Tvätterskorna och kökspigorna, som senare spela en så framstående roll i Hillestöms produktion, hafva ännu icke fängslat hans uppmärksamhet i någon högre grad. Han hade tillgång till finare modeller: ännu lefde hans älskvärda hustru, och dessutom synes målaren varit rätt ifrigt anlitad af aristokratien.

En stor del af Hilleströms arbeten från hans första period hafva bevisligen eller med största sannolikhet tillkommit på beställning, en omständighet, som naturligen icke kunnat undgå att stundom förläna dem en viss stel prägel af "sittning". Detta är emellertid icke fallet med den serie af 11 stycken små genrebilder, som egas af

enkefru Silfverstolpe och hänga ute på det natursköna Näs i Rö socken af Upland. Stället egare var vid slutet af 1700-talet det styfva krigsrådet, sedermera statssekreteraren Carl Erik Wadenstjerna. År 1774 uppbygde och inredde han åt sig en ny karaktärsbyggning på Näs, och sannolikt önskade den förnäme herren, då allt var färdigt, äfven se sina kabinett prydda med bilder från stället och anlitade i detta afseende vår flinke målare. På några af taflorna kunna vi igenkänna interiörer från stället och möbler, som ännu finnas där, och på åtminstone en äro vi i tillfälle att stifta bekantskap med de kvinnliga medlemmarna af familjen Wadenstjerna. Man sitter och arbetar i hvardagsförmaket. Fru Wadenstjerna är en medelålders dam af distingeradt utseende, iklädd grå satinklädning med hvit fichu och svart förkläde. Hon har just upphört att nysta för att i stället hjälpa lilla Carolina (en flicka på 14 à 15 år) med hennes virkning, som råkat i oordning. Den äldre systern Sofia* (18 à 19 år) sitter till höger vid sitt lilla sybord, arbetande på en linnesömnad. Att porträttlikheten är träffande, framgår vid jämförelse med andra porträtt af damerna, men kompositionen saknar lif och människorna värka något dockaktiga. I de öfriga bilderna synes målaren mindre sträfvat efter porträttlikhet än intim rumvärkan.

Vi föras in i sofrummet. Den unga damen har just stigit upp, ännu har hennes toalett icke framskridit längre än till fästande af strumpebanden. När hon är färdig, blir det lillans tur att klädas. Det se vi å följande bild, där modern fäster snörlifvet på sin lilla flicka, en näpen tös om 6 à 7 år i hvita underkläder. Snart är den lilla redan i full sysselsättning; hon har tagit sin linnesömnad och sitter nu på en pall i barnkammaren, medan syster ser på bilder i en bok — smått förskräckta se flickorna upp från sina arbeten mot den fula käringen, som plötsligt kommit

* Den yngre var född 1762, sedermera g. m. öfverstekammarjunkar grefve J. G. Oxenstjerna af Korsholm och Wasa. Den äldre f. 1758, sedermera g. m. justitieombudsmannen friherre L. A. Mannerheim.

"Ritskola". Kungl. Akademien för de Fria Konsterna.

in för att hälsa på dem. Andra taflor visa oss köksdepartementet, där pigorna äro i fart med att tvätta och stryka, eller handkammaren, där en skinande förnöjd gumma väfver sin långrock eller kardar ull. Alla dessa ifrågavarande bilder äro målade med lätt och fin pensel, färgerna värka ofta kyliga och hårda; man saknar halftoner och mjukare modelleringsskuggor, men i stoffbehandlingen, vid återgifvandet af de brocherade och schatterande sidenkjolarna, visar Hilleström stundom prof på en virtuos-färgbehandling, som starkt påminner om Roslins mästerliga stoffmåleri.

Äfven landets högste konstchef, den älskvärde, fintbildade öfverintendenten C. F. Adelcrantz synes hafva senterat Hilleströms pittoreska konstnärsskap. Det förefaller sannolikast, att de båda taflor, som tillhört honom och allt sedan hans dagar hängt ute på det gamla Adelcrantz'ska godset Trångsund och med stället öfvergått till sin nuvarande egare, herr A. Scharp, målats af Hilleström på öfverintendentens beställning. Den ena framställer en förmiddagsscen förmodligen från hofrättsrådet E. Adelcrantz' (den förres broder) hem. Kring en "petit bonheur du jour" sitta tvänne damer, elegant klädda i blommigt siden och hvit mantilj samt plymer i håret, den ena sysselsatt med bandrynkning, den andra helt upptagen af att lyssna till den unga kavaljeren*, som sitter något till höger, föreläsande ur en bok — måhända Emile, att döma af åhörarnas något drömmande uttryck. Interiörens harmoniska elegans i gustafviansk stil med väggar i grön ton och smäckra guldornament bildar en fin inramning. Motstycket till denna bild för oss in i fruns bodoar. Klädd i hvit underkjol och peignoir sitter hon framför sitt toalettbord, samtalande med en modehandlerska, som ligger på knä framför henne, uppvisande ur sin pappask en barett med stora plymer, under det att kammarjungfrun i blågrön

* Sannolikt sonen Carl Gustaf f. 1757, han förefaller på taflan att vara 18 à 19 år gammal, en bekräftelse på att taflorna voro målade 1775 eller 76, som jag slutit till af deras stil-karaktär.

polonäs med stora engageanter står bakom och uppfäster fruns koaffyr. Genom dörren i bakgrunden inträder en annan jungfru. En tafla, så äkta parisisk till komposition och hållning, som härstammade den från stormästaren Bouchers egen atelier. Vi behöfva icke häller gå längre än till Nationalmusei franska afdelning för att finna dess motstycke eller — förebild: Bouchers "Modehandlerska". Likheterna äro påfallande; äfven här en ung dam i morgondräkt, sittande framför sitt toalettbord, samtalande med en modehandlerska, som ligger på knä vid hennes sida. De båda kammarjungfrurna saknas däremot. Formatet är ungefär detsamma, interiören och uppställningen förete endast smärre olikheter. Men hvilken skillnad i det måleriska behandlingssättet! Bouchers flytande tunna färg har här blifvit torr, modelleringen af ansikten och bara bröst, som hos den sensuelle parisaren är en kvinnodyrkares smekning, värkar hård och något tafatt hos Hilleström, och den genom fönstret till vänster infallande dagerns dallrande fina spel öfver mjuka draperier och tunna satinkjolar, som förlänar den franska bilden dess säregna charm, har stelnat till en nykter heldager utan skuggor och stämning. Mycket är på Hilleströms tafla väl gjordt, isynnerhet rumsinteriören och dräkterna, men här saknas detta i ord svåruttryckbara något, som kunde höja en väl målad modeplansch till rang af värkligt konstvärk.

Vida lyckligare är Hilleström vanligen, då han inskränker sig till mindre format och färre personer. Som exempel på fina bilder ur aristokratiens lif vill jag framhålla de båda, som egas af friherre C. C:son Bonde, den ena framställande en dam i svenska dräkten, samtalande med sin papegoja, den andra en förnäm dam af älskvärdt utseende, som knypplar spetsar; målade 1778 eller något senare. Till det mest intagande och sannolikt äfven tidigaste af Hilleströms produktion under 1770-talet torde få räknas de två känsliga, små bilder, till hvilka målarens egen hustru suttit modell: ena gången jämte sin lilla gosse, huggande socker, den andra gången ensam med en kaffe-

kvarn i knäet. Båda äro utförda med en omsorg, som endast den innerliga kärleken till ämnet kunnat framkalla. Den spröda gestalten är visserligen något blodlös, men genomdallrad af en lätt rococoelegans, som stilla dämpas af den svenska huslighetens klädsamma, hvita förkläde.

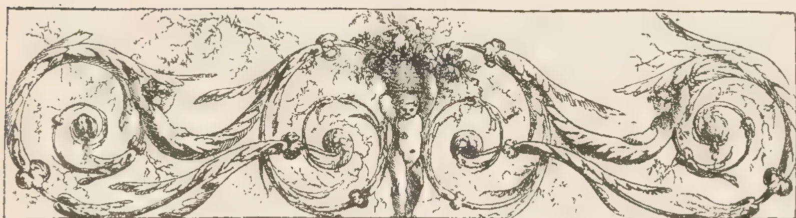
De anförda exemplen kunde ju mångfaldigas med beskrifningar af ännu flere taflor från 1770-talet, men sannolikt är det meddelade nog för att ge den riktiga föreställningen om huru starkt Hilleström under detta sitt första målaredecennium var bunden af sin franske lärares konstuppfattning och tekniska uttryckssätt. Men under det vi uppsöka och granska nybörjarens svagheter, framhållande hans naturliga underlägsenhet under rococomåleriets rikaste konstnärsgeni, hvars undervisning han engång haft förmånen åtnjuta, så må vi icke förbise, att redan i flere af Hilleströms arbeten från denna tid — främst de intima små heminteriörerna — spåras en självständig konstnärsindividualitet, som håller på att arbeta sig fram ur de inlärda formerna. Nordbons varmare, mindre rörliga och solglada temperament tager så småningom ut sin rätt. Bouchers raffinerade romanska elegans omsmältes i former af germansk sträfsamhet och nordisk hemkänsla. Hans liffulla, ofta skälfvande febrila teckning ersättes af en tyngre och lugnare konturföring. Den underbart lätta, svalt skimrande koloriten, som hans vänner liknat vid rosenblad flytande i mjölk**, ersättes — eller rättare — ersättes icke af en ljusfattig, något torr färgskala med omsorgsfullt inarbetade toner. I afseende å motivvalet måste vi däremot tillerkänna Hilleström större självständighet. Visserligen har ju Boucher, såsom påvisats, äfven härutinnan tjänat Hilleström som mönster, men bodoarscenerna utgjorde dock

* Taflorna egas af bibliotekarien Segersteen, Linköping. Den lilla gossen å ena bilden är synbarligen målarens yngre son, Johan Gustaf f. 1771, han synes vara omkr. 4 år glm. Taflorna tyckas sålunda målade omkr. 1775.

** E. & J. de Goncourt i anf. arb.

ingalunda Bouchers hufvudsakliga ämnessfär, isynnerhet icke under den epok af hans värksamhet, då den unge nordbon kom under hans inflytande. Han sysslade då hufvudsakligen med mytologiska kompositioner i stor stil, afsedda till mönster för Les Gobelins' väfverimanufaktur. Om Hilleström äfven på detta område slafviskt följt sin mästare, hade han sålunda ritat Olympens gudinnor i stället för Stockholms mindre eteriska skönheter, men från ett dylikt missgrepp frälste honom hans sunda borgerliga gemyt. Kompositionsförmågan, som småningom blir Hilleströms måhända mest beundransvärda egenskap som konstnär, är ännu icke fullt utvecklad, vi sakna ofta lif och sammanhållning i bilderna. Han är, kort sagdt, tillsvidare mera efterbildare än själfständig skapare. Men ju längre tiden lider, desto klarare insikt vinner han om att konstnären uppnår den sanna storheten endast och allenast genom hängifvet studium af naturen och människolifvet.

Karusell-, teater- och ceremonibilder.

Finnes det ett ord, som bättre än andra förmår gifva en sammanfattning af själfva det innersta i Gustaf III:s oändligt mångskiftande natur, så vore det väl "chevalerie". Såväl människan som konungen, såväl hjälten som författaren hyser samma ärelystna kärlek till de bländande dåden och de höfviska riddarelaterna. I hvilka former än hans rika inbillning klädde sig — lika väl om det gäller uppgörandet af plan för en revolution som för ett teaterstycke — alltid kunna vi dock ur dem förnimma en fläkt från långt äldre århundraden än konungens eget, från chevaleriets glänsande tidsålder.

Det var därför icke blott en förströelse och en maskerad, när konungen vid sina hoffester återinförde medeltida tornerspel, som icke varit brukliga vid svenska hofvet sedan Kristinas och Karl XI:s dagar, det var ett uttryck för hans egen själs behof att lefva sig in i en mer bragdrik och romantisk tidsålder än den stelnande rococons. När han midt i Drottningholms engelska park bygger upp ett

magiskt féslott och själf jämte hofvet under flere dagar bär riddarerustning, förande i hjälmen grefvinnan Höpkens färger, så torde nog, åtminstone i konungens fantasi, leken stundom blifvit till allvar, och de många fantastiska arrangemangen erhållit en långt djupare realitet än af simpla teaterkulisser.

Om vi sålunda påminna oss, hvilken stor betydelse konungen i självfva värket tilldelade dessa i våra ögon ytterst efemära tornerspel, så kan det knappast väcka vår förvåning, att han äfven önskade se dem bevarade i bild åt eftervärlden.

Såväl Pehr Hilleström som Elias Martin hafva varit värksamma i detta syfte; åtminstone den förre på direkt uppdrag af konungen. Aldrig skulle Hilleström, den borgerlige interiör- och stilleben-målaren, vågat sig ut på så väldiga uppgifter, om det icke skett ex officio. Att konungens val — då det gälde att utse en målare, som kunde i färg och form fängsla en fläkt af romantik och riddareanda — just föll på Hilleström, kan ju till en början förefalla oss något egendomligt och mindre väl lyckadt, men i Sverige fans för tillfället ingen konstnär, som varit uppgiften vuxen — de kungliga porträttörerna G. Lundberg, L. Pasch d. y. och P. Krafft d. ä. kunde näppeligen ifrågakomma, Elias Martin var otympligare än hvarje skyltmålare, då det gälde att återgifva figurrika scener, och Jonas Hoffman var alltför trög, C. G. Pilo för abstrakt för att gå i land med så liffulla ämnen. Den enda målare, som med värklig framgång kunnat lösa en så storvulen uppgift, var den genialiske dekoratören Jean Louis Désprez. Hans dramatiska fantasi hade förmått blåsa lif i de pompösa formerna och gjuta magisk trollkraft i den fladdrande belysningen, men han anlände till Sverige först fem år efter det den stora karusellen gått af stapeln på Drottningholm. Konungen, som i själfva värket icke egde något mera utpräglad sinne för skön konst, åtminstone icke i samma grad som för literatur, hade synbarligen känt sig tilltalad af Hilleströms behagliga genrestycken, så trogna den franska

modesmaken, och kallade år 1778, såsom framgår af Hilleströms inlaga till slottsbyggnadsdirektionen (se Bil. 1) målaren ut till Drottningholm, där han till en början sysselsatte honom med utförande af åtminstone tvänne konversationsscener *. "Sedermera undfick jag", heter det i nämnda inlaga, "hög befallning att i ofvannämnda målningssätt (oljefärg) afskildra de carouseller, som wid berörda Kongl. Lust Slott anstältes, jämte flere smärre taflor i allehanda ämnen."

År 1778 målade alltså Hilleström sina första karusellbilder från Drottningholm. Denna uppgift bestyrkes äfven af en anteckning hos G. J. Ehrenswärd i hans "Journal under min vakt ifrån den 1 juli 1779" **, där han omtalar, att, då konungen den 28 juli kom in till Stockholm för att välja teaterkläder till den förestående festen på Drottningholm, han äfven besåg "en tafla, som målaren Hilleström presenterade, föreställande en slags fête med carousel, som här på Drottningholm förlidet år gafs, där qvadriller och partier af vilda och flera folkslag voro". Denna tafla var endera af de båda mindre pendenter (vi igenkänna å den ena "vilda folkslag" i de rikt löfprydda ryttarena, beväpnade med väldiga träklubbor), som jämte tvänne något större karusellbilder med motiv från den stora torneringen följande år (1779) numera hänga i den s. k. hertig Karls paviljong ute på Drottningholm ***.

* Från denna tid börjar Hilleström benämnas Kungl. Hofmålare, såsom framgår af »Taxeringslängderna öfver Kongl. Maj:ts och Kronans Medel och Räntor uti St. Maria Magdalena församling» (K. A.), där han 1777 ännu kallas Kongl. Håf Tapetwäfware; 1778 Håf Tapetwäfware och målare, men 1779 endast Kongl. Håf-Målare. Något särskildt kungligt dekret ang. titelns förändring synes icke hafva utkommit; åtminstone återfinnes det icke bland Kungl. Riksmarskalksämbetets bref och handlingar. (S. A.).

** Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof af Friherre Gustaf Johan Ehrenswärd, utgifna af E. V. Montan, Första delen. Stockholm 1878.

*** Hilleströms framställningar af Gustaf III:s karuseller på Drottningholm hafva af flere förf. blifvit i förbigående berörda i sammanhang med slottets historia, men tillsvidare ej på fullt korrekt sätt. Octavia

Den första känsla, som vaknar hos oss, när vi träda inför dessa bilder, är förvåning. Huru har Pehr Hilleström, som gärna målar i det minsta möjliga format, vågat taga itu med dukar om ett par meters höjd och närmare tre meters bredd med ett 50 à 60 tal personer, af hvilka större delen äro porträtt? Huru har han haft förmåga, tid och kraft att värkligen slutföra dessa jättevärk och utarbeta dem med minutiös omsorg i hvarje detalj? Han, som dock ännu var mycket vanare att handskas med väfskedarna än med penslarna! Och huru kommer det sig, att han dock trots allt, trots sin ovana som målare, trots uppgifternas sällsynt stora kraf och trots sin starkt begränsade fantasi icke förfaller till innehållstomt skyltmåleri eller torr krönikestil, utan värkligen gjutit dramatiskt lif och romantisk äfventyrsstämning i några scener, ett eko — ehuru mycket aflägset — af riddarromanens hornfanfarer och hästtraf. Sannolikt berodde detta hufvudsakligen på hans ovanligt smidiga natur, hans förmåga att fullkomligt lefva sig in i de mest olikartade uppgifter i förening med hans utomordentliga arbetsenergi.

Såsom redan framhållits, skulle Hilleström säkerligen aldrig vågat sig på dessa uppgifter, om det ej skett ex officio; men jag föreställer mig, att, sedan han en gång tagit ihop med arbetet och spänt upp de väldiga dukarna i sin lilla atelier, det för honom var en sann högtid att i

---

Carlén i sin innehållsrika lilla bok om Drottningholm och Chr. Eichorn i första delen af sina »Svenska Studier» förlägga både den stora karusellen från år 1779 till år 1776 och angifva, att Hilleström då skulle afmålat densamma. Dr. A. Hahr, som i 14 häftet af »De kungliga svenska lustslotten» på grund af G. J. Ehrenswärds och Lars von Engeströms anteckningar rättar detta kronologifel, uppgifver emellertid oriktigt, att alla fyra taflorna framställa karusellen år 1779. Att ingen förf. uppmärksammat karusellen på Drottningholm år 1778, beror sannolikt därpå, att särskildt program och beskrifning icke trycktes för denna fest såsom för de öfriga. Icke häller har jag hos någon samtida memoarförf. funnit närmare uppgifter ang. densamma. Emellertid lider det ju intet tvifvel såväl på grund af Ehrenswärds som Hilleströms ord, att en karusell gått af stapeln på Drottningholm år 1778.

färger få återge all den härlighet, han bevittnat på det kungliga slottet. Arbetet vardt honom en glädje och en rekreation från de enformiga väfvaresysslorna. Att resultatet under sådana omständigheter utföll bättre än vi på grund af Hilleströms föregående produktion kunnat förmoda, är ju dock förklarligt *.

I tekniskt afseende visa dessa bilder ungefär samma ståndpunkt och utvecklingsgrad som de i föregående kapitel beskrifna genrebilderna, ehuru här naturligtvis större krafter tagas i anspråk. De äro väl tecknade, figurerna röra sig ledigt och hafva godt sammanhang. T. o. m. de ystra hästarna äro proportionerliga och liffulla, någonting som i hög grad är egnadt att väcka vår förvåning, om vi påminna oss de träbeläten, som på Hilleströms senare stora ceremonibilder gå och gälla för hästar. Porträttlikheten är i allmänhet svag, isynnerhet synas konungens skiftande anletsdrag hafva varit en svår stötesten för målaren. Största intresset eller åtminstone mesta arbetet har dock vår f. d. väfvare egnat dräkterna. Se blott konungens guldstickade underklädnad, öfver hvilken är spändt ett blänkande silfverharnesk, hjälmens yppiga fjäderbuske eller den hermelinskantade purpurmanteln, som från konungens skuldror faller ned öfver den hvita hästens kors! De äro återgifna ej blott med naturtrogen omsorg, utan äfven med målerisk skicklighet. Och detsamma är fallet med alla de öfriga, öfverflödigt rika och brokiga dräkterna. Härigenom får isynnerhet den ena af dessa bilder en orolig och plottrig färgstämning, en af de förnämsta orsakerna till att vi måste ställa de båda andra karusellbilderna, som målats ett år senare, och hvilka äro ännu större till sina dimensioner, högre i konstnärligt afseende.

Båda dessa senare taflor (i all synnerhet den ena) äro mindre knåpigt utarbetade, målade med något större fart och säkerhet i penselföringen, ehuru en smula mera dekorativt flyktigt, hvilket dock knappast kan anses som ett fel

* Uttömmande beskrifning af taflornas innehåll, återfinnes i katalogen.

hos bilder af denna art. De ha mera fläkt och stämning än de tidigare, de föra oss värkligen midt in i de spännande situationerna vid det praktfullaste af alla dessa konung Gustafs tornerspel på Drottningholm, det som hölls 30 aug.—3 sept. 1779.

Måhända saknar det icke sitt intresse att med tillhjälp af samtida memoarförfattare taga en flyktig kännedom om denna "chevaleriefête", hvilken, såsom Lars von Engeström uttrycker sig, var "mera lysande än enlig med sundt förnuft" *, så mycket mer som konungen själf uppgjort planen och med Oxenstiernas tillhjälp hopskrifvit ett slags text eller ceremoniel till densamma **.

På en höjd invid Kina var uppförd en väldig riddareborg med torn och krenelerade murar, "som skogsfrun vacker på framsidan, men ful på baksidan", hvilken kallades Le chateau de la roche Galtare. Utanför denna var en ridbana, där riddarna anstälde sina "courser", samt något längre bort till höger midt emot borgen två läktare, en för drottningen och en för de öfriga åskådarena. Slottet behärskades af "enchanteuren" Arcalaus (hofstallmästar Munck), som höll hos sig inneslutna flera förtrollade riddare och damer, bland andra Briolanie (hertiginnan af Södermanland). För att befria henne hade flere riddare sammansvurit sig mot Arcalaus. Såsom ett slags fältdomare fungerade Amadis de Gaules (hertig Fredrik Adolf), som tagit plats på läktaren bredvid drottningen. Festen börjar med att Arcalaus söner, "les chevaliers tenants", Dramis (baron von Essen) och Darison (baron Rålamb), iklädda skytisk dräkt, rida fram ur slottet. Med dem skola alla riddarna tur täfla med ränningar å ringar och hufvuden. Först

* Minnen och Anteckningar af Lars von Engeström. Utgifna af Elof Tegnér. Första bandet. Stockholm 1876.

** Denna text utkom under titel: »Sujet du Diwertissement Du (30) Aout 1779. A Stockholm De l'Imprimerie Royal (18 sid.). Le chant et les danses sont tirés de la 4:me scène du 2:me act de l'Armide de Quinault. — Här ingående verser äro författade af J. G. Oxenstierna och La Bourdonniėr. Stycket kallades »La Roche Galtare».

stridde romerska kejsaren Pater (grefve Bohlen), hans dam var la belle Sadamire (fr. Cederström). Sedan kom Esplandian, son af Amadis de Gaules (konungen), med sin dam Leonorinne (grefvinnan Höpken). Deras kadrille hade bulgarisk musik, turkiska pager, grekisk stallmästare och franska riddare. Just detta ögonblick är det, Hilleström framstält på den första af sina bilder. Midt på banan spränger konungen fram med ett vilddjurshufvud på sin lansspets, hans motståndare, baron Essen, synes på andra sidan om barrièren. Grefvinnan Höpken sitter med stolt hållning till höger på sin skymmel, som hålles af en negerpage i turkisk dräkt — en synnerligen fint insatt liten grupp. Till vänster hålla Agrais, son af konungen i Skottland (hertig Karl), och hans dam "la tendre Olive" (fr. Rosenstierna) samt Madanille (grefve Clas Horn) med sin moitié Erguinde (grefvinnan Hamilton), omgifna af sina väpnare och riddareföljen. Alla riddarna blefvo öfvervunna och intågade i slottet. Då framträder fén Urgande (fru von Standen) och presenterar Amadis häst och vapen, bedjande honom draga till strid mot enchanteuren. Han följer hennes uppmaning; strider först mot Dramis och Darison, som han öfvervinner, hvarefter han utkämpar ett ytterst häftigt envig med Arcalaus själf, "hvilket nog liknade allvar" *, men besegrar honom slutligen. Därpå drager hela sällskapet, såväl uppträdande som en del åskådare in i slottet. Där dansades en balett af nymfer och andra naturväsen, som vilja förföra Amadis, men, oaktadt han i värkligheten icke hörde till de svårbesegrade, bibehåller han nu sin ståndaktighet. I stället framträder fén Urgande och desenchanterar de förtrollade riddarna, hvilka fatta sina vapen och, anförda af Amadis, utkämpa en förfärlig strid mot eldsprutande drakar och furier, som försvara innersta slottstrappan. Detta är motivet för Hilleströms andra bild. Furierna rusa ut från slottet med facklor i händerna, men riddarna tränga tappert på. En drake ligger redan på rygg, den

* L. von Engeströms uttryck.

andra, som spyr väldiga lågor, håller man just på att bearbeta af alla krafter med sablar och spjut. Den i högsta grad dramatiskt spännande situationen, belyst af fladdrande fackelsken och drakens eldtungor, ger bilden värkligen stark stämning af Vasco da Lobeiras riddarroman. Äfventyret slutades med att Amadis, sedan han utfört sin bragd, inträder i en stor sal, där han desenchenterar Briolanie, hvarefter en balett dansades, i hvilken alla de tappra riddarena och sköna damerna deltogo. Som synes, rådde åtminstone ingen brist på fantasteri i detta festceremoniel med riddaresagans hela apparat af äfventyr och förtrollningar. Gustaf III har formligen njutit af att gifva fria tyglar åt sin "eldiga imagination", då han utan vare sig reda eller sammanhang behandlat motiv ur den populära Amadisromanen.* Vi måste onekligen gifva Ehrensvärd rätt i hans föga smickrande jämförelse, då han liknar pjesen vid "en spansk rätt, kallad Olla, i hvilken alla legumer och kötträtter sammanblandas". Men konungen själf uppträdde med "all den gravité den allvarsammaste sak skulle fordra". Hans person utgjorde själen och medelpunkten i upptågen, solen, så att säga, från hvilken all den bländande glansen utstrålade. Det är därför naturligt, att äfven Hilleströms bilder framför allt förhärliga konungens bedrifter, framhålla hans färdighet i riddaredygder — på alla fyra är det han, som segrande spränger fram, hälsad af sin dam.

Då vi stå inför dessa bilder, kunna vi icke neka, att det är med en känsla nästan liknande afund, som vi minnas den gustafvianska generationens förmåga att helt uppgå i minuten, att glömma hvardagens grå banalitet för ett vackert festskimmer och trots — eller måhända tack vare — en mycket bristfälligare kännedom om förgångna sekel än den, vi ega, framkalla deras lif och stämning, förvandlande leken till allvar, en förmåga, som måhända snabbare

* Gustaf III har äfven en annan gång behandlat motiv ur Amadis nämligen för det dramatiska fragmentet »Demorgons dotter». Jmfr. O. Levertin: Gustaf III som dramatisk författare. Stockholm 1894.

än något annat lynnesdrag bleknade bort, sedan konung Gustafs sol gått ned, och som vår tids långt mindre naiva och mera sönderstyckade människor fåfängt längta efter.

Vi gjorde orätt, om vi betraktade de s. k. karusellbilderna endast som ett slags kostym- och teaterillustrationer; jag tror, vi kunde skänka dem namn och värdighet af historietaflor med ungefär samma rätt som de klassisistiska målarnas idealiserande kompositioner. Ett tornerspel var åtminstone inom hofkretsarna en nästan lika betydande tilldragelse som ett fältslag.* Den värklighet, som afbildas, är visserligen af konstlad och efemär natur, men för stunden likväl fyld af lifvets egen öfvertygelse och varmt pulserande blod.

Detta utmärker i synnerhet den stora bilden med magisk, halfskum belysning, hvilken återger striden på inre borggården mot drakar och furier. Kompositionen är här anmärkningsvärdt god, värkan är koncentrerad i den grupp, som bildas af riddarna, hvilka bekämpa den oerhörda draken. Värdet hos denna bild ligger icke i samma grad som fallet är med de andra karuselltaflorna i ett omsorgsfullt återgifvande af alla de effektfulla kostymerna (i följd hvaraf deras värkan blir något splittrad), utan fast mer i det dramatiskt schwungfulla behandlingssättet, den goda kompositionen och den enhetliga färgstämningen, hvilket allt tillsammans, trots rätt mycken flyktighet i utförandet af flere detaljer, gör taflan till ett dekorativt konstvärk, som ådagalägger, att äfven Hilleström, den lille väfvaren, hade berörts af en fläkt af det gustafvianska chevaleriets anda.

Konungen hade skäl att vara nöjd med Hilleströms arbeten, de återgåfvo ju festprakten med tillbörlig noggrannhet och utgjorde vältaliga apoteoser för konungens våldsamma fantasi. Att han värkligen kände sig tillfredsstäld, framgår däraf, att han äfven fortsättningsvis

* Som ett exempel på hvilken betydelse man tilldelade dessa tornerspel, kan anföras att festen år 1779 äfven upptogs i »Gustaf III:s medaljhistoria».

använder vår målare, närmast för en större beställning ute på Gripsholm. Det var en väldig skara artister och handtvärkare af alla slag, som vistades därute året 1783, "det mest teatraliska kanske i den teatraliske konungens regering" *, för att biträda vid arrangerandet af de kungliga baletterna och teaterföreställningarna. Hilleströms uppgift var att afmåla alla de uppträdande personerna vid hofvet, och detta gjorde han till en början i enskilda små porträttbilder (49 × 34 cm), men sedermera äfven i något större kompositioner med flere personer. Resultatet äro vi i tillfälle att se på Gripsholm i det lilla kabinettet i andra våningen, dit inredningen från Gustaf III:s arbetsrum å gamla operan öfverflyttats: 22 stycken teaterbilder dekorera dess väggar (18 framställa uppträdande i Gustaf Adolfs ädelmod, 3 scener ur Helmfelt och 1 med motiv ur "Tillfället gör tjufven") jämte ett par taflor, som framställa konungen i riddaredräkt före tornerspelets början. På de förstnämnda 18 bilderna kunna vi igenkänna flera af hofvets mera framstående personer. Särskildt fästa vi oss vid hertig Karl i hvit sidendräkt som Gustaf Adolf och G. M. Armfelt (den rätta Sparren) med blågult skärp, afläggande ed under fanan, samt hans älskade — såväl i pjesen som värkligheten — Hedvig de la Gardie, iklädd hvit silfverbrokaddräkt. Mest beröm för sitt spel torde baron Barnekow som den gamle hofmästaren och lifpagen de Besche som den falske Sparren samt fröken Gyldenstolpe, "hofteaterns skälmska ingenue", i Elins roll hafva skördat. Alla personerna äro framstälda ensamma (endast på en bild se vi därjämte en statist), intagande diverse tragiska poser och inramade i ett procennium, utfördt i grisaille. Taflornas konstnärliga värde är ytterst ringa, men deras kulturhistoriska intresse så mycket större.

Mera betydande som konstvärk äro de tre bilderna med motiv ur Helmfelt, hvilka sannolikt tillkommit på våren 1783 kort efter första uppförandet af stycket, som egde rum i april på Ulriksdal. Tvänne framställa igen-

O. Levertin: Gustaf III som dramatisk författare.

känningsscenen ur sista akten med Armfelt-Helmfelt på knä inför sin fader, de Besche-Grundel. Den tredje, Helmfelts monolog ur andra akten. De uppträdande äro rätt uttrycksfulla, rumsdekorationen, flaggorna och vapnen på väggarna samt kostymerna omsorgsfullt målade, men bilderna gifva dock icke mycket af den stora dramatiska anda, som fläktar genom konung Gustafs skådespel. Uppgiften låg för mycket på sida om målarens egentliga ämnessfär.* Här, liksom i andra arbeten, utförda för konungens räkning, exempelvis den s. k. middagen på Stockholms slott, sign. 1779 (Drottningholm), sträfvar han synbarligen att göra sitt bästa, men — "man bemärkt die Absicht und wird verstimmt." — Teckningen måste i allmänhet erkännas korrekt och bra, individualiseringen af personerna i flere fall träffande, men målaren förmår ej skilja hufvudsak från bisak, och dessutom är paletten oftast saftlös och nyansfattig.

* * *

* Igenkänningsscenen ur sista akten af »Helmfelt» synes hafva varit ett af samtiden synnerligen omtyckt motiv. H. har gjort flere repliker med mindre förändringar af denna komposition; den bästa egdes 1899 af grosshandlar S. Josephsson. I äldre auktionskataloger påträffas dessa bilder flere gånger; första gången redan 1804 (aukt. efter fru C. Huth), »två taflor af Hilleström, på trä, Helmfelt träffar sin fader». Äfven ur »Gustaf Wasa» (uppförd första gången 1786 med Stenborg i titelrollen) har H. målat åtminstone 4 scener, enligt protokoll öfver en utmätning hos hofsekreteraren C. Stenborg den 29 apr. 1811: »4 st. taflor målade af professor Hilleström föreställande scener utur operan Gustaf Wasa — 50 Rd.» Stenborg återinlöste emellertid taflorna (uppgift, meddelad af arkivarien J. Flodmark). Andra populära operor, ur hvilka H. målat enstaka eller par scener voro: Glucks »Orfeus», sannolikt 2 bilder (sålda på aukt. 1855), Qvinaults »Roland», 1 scen, Grétrys »Zemire och Azor», 1 scen, Lullys och Piccinis »Atys», 1 scen, samt Favarts och Monsignys féerikomedi »Arsène», 1 scen. Se katalogen, där noggrann beskrifning af taflorna återfinnes. Alla dessa teaterbilder höra till den svagaste delen af målarens produktion, vanligen äro de illa tecknade och slarfvigt målade. De utfördes under 1780- och 1790-talen, synbarligen på spekulation, och vunno äfven rätt stor popularitet under det »theatraliska tidehvarfvet». Sin största betydelse för oss ega de såsom illustrationer till 1700-talets teaterhistoria.

Genom konungens påtryckning hade Hilleström först kommit att förirra sig ut på ett område, för hvilket han af naturen ingalunda var danad. Då början en gång lyckligen var gjord och ett, enligt vårt förmenande, öfverraskande resultat vunnet, så låg det ju nära till hands för målaren att äfven framdeles försöka sig på liknande uppgifter. Synnerligast om han egde aldrig så litet ärelystnad och popularitetsträngtan i sin natur, så måste vi tänka oss, att de stora formerna och de ceremoniösa, figurrika scenerna dock alltid bibehållit en viss lockelse för honom. Säkert är, att den popularitet och det erkännande, han så småningom förvärfvade sig hos samtiden, i väsentlig grad grundade sig på arbeten, dem vi måste anse som allt annat än lyckliga och adekvata uttryck af hans egen konstnärsnatur, under det att hans värkliga förtjänster som målare vanligen förbisågos, åtminstone af herrar kritici.*

Det vore af stort intresse, isynnerhet vid bedömandet af Hilleströms senare stora ceremonibilder, att något närmare kunna bestämma längden för hans uppehåll i Nederländerna samt de orter, han där varit i tillfälle att besöka. Själf omnämner han i en slags reseberättelse och böneskrift, som han strax efter hemkomsten inlämnade till slottsbyggnadsdeputationen, endast en ort, nämligen Bryssel, synbarligen för de där befintliga väfverimanufakturernas skull, men Gahm Pehrssons uttryck, att han "beság Nederländerna och Holland", låter oss ana långt vidare iakttagelser än blott inom textilindustriens område. Säkerligen tog Hilleström tillfället i akt och vandrade mången höstförmiddag genom de rika tafvelgallerierna i Holland och Belgien.

En målare, inför hvilken han då icke kunde undgå att ofta stanna, var David Teniers d. y., såväl på grund af

* Synnerligen belysande för denna falska värdesättning äro artiklar i Dagligt Allehanda 6 nov. 1781 och Stockholms Posten 12 okt. 1791, där hans ceremoni- och smedje-bilder höjas å nivå med målarekonstens mästervärk. Å andra sidan förtjänar ihågkommas, med hvilken ringaktning de s. k. »bambochaderna» omnämnas af konstdomare som Silfverstolpe m. fl. Härom vidare längre fram.

Fältlägret i Stockholm efter segern vid Svensksund 1790. Rosenberg.

dennes ovanligt talrika arbeten som deras ofta väldiga dimensioner. Dessutom var ju Brüssel, där vi med säkerhet veta, att han en tid uppehöll sig, själfva centrum för Teniers värksamhet ända från 1751, då han blef hofmålare och "Ayuda da camera" hos ärkehertig Leopold Wilhelm. Att han sett och t. o. m. rätt noggrant studerat arbeten af David Teniers, skulle jag emellertid våga påstå äfven utan stöd af de häntydningar, jag här anfört som ett slags sannolikhetsbevis.

Det är nämligen fallet, att Hilleströms senare ceremonibilder och den stora folkfestskildring, som han målat på 1790-talet, såväl i afseende å uppfattning som i behandlingssättet visa otvetydig påvärkan af den store flamländske kermess-skildraren. Hilleströms underlägsenhet är ju ofantlig — ännu större, än då det gäller en jämförelse mellan hans genrescener och de franska bodoarmålarnas bilder — hela hans utbildning och öfning hade ju varit riktad mot mycket intimare och borgerligare konstideal. Han egde hvarken den rutinerade säkerhet i teckningen eller det flytande föredrag, som kräfvas af de stora folkscenernas målare, och hvilka egenskaper utmärka Teniers måhända i högre grad än någon annan målare. Hilleströms styrka låg ju väsentligen i återgifvandet af pittoreska smådrag, en sanning, som äfven bevisas såväl negativt som positivt af de här åsyftade stora dukarna.

Den första framställer festtåget i Stockholm efter segern vid Svensksund 1790 (Rosersberg), den andra Gustaf III:s mönstring af borgerskapets kavalleri och infanteri å Adolf Fredriks torg den 30 sept. 1790 (Stockholms börs), den tredje en folkfest vid Svartsjö slott (öfverstinnan Boy). De två förstnämnda hafva ju redan i följd af de ceremoniösa ämnen, som här framställas — långa snörräta led af soldater eller ett högtidligt framskridande festtåg — gifvit anledning till ett stelt och afmätt behandlingssätt, och lägga vi härtill Hilleströms på senare år alltmer framträdande fallenhet för en viss spetsborgerlig torrhet, så är det lätt att inse, att resultaten icke kunde blifva vidare

glädjande. Huru misslyckadt resultatet stundom kunde blifva, äro vi i tillfälle att iakttaga i den oerhördt stela och tråkiga bild, som framställer borgerskapets mönstring. Här värka soldaterna, men i all synnerhet hästarna, mycket mera tennfigurer än varelser af kött och blod. Uppställningen är den möjligast tråkiga: skyllrande militär längs alla fyra sidorna af torget och ett rytteri, som håller inför den kungliga tronen till vänster. Det trefligaste å bilden är en liten bondpojke midt i förgrunden samt den karaktäristiska hunden, som loppar sig, ett realistiskt drag, lånadt af nederländarna, hvilket vi återfinna äfven på Hilleströms andra stora bilder. Den andra bilden gör en ojämförligt mycket trefligare värkan, tack vare de realistiska åskådargrupper, som här deltaga. Festtåget, som företrädes af en hel mängd i slaget eröfrade ryska flaggor, rör sig gravitetiskt från den s. k. kommendantsflygeln å slottet till Storkyrkan, hvars trappa redan beträdes af fanbärarna, medan soldater bilda häck. I förgrunden hafva en hop skådelystna från staden och landet samlat sig. Så se vi till höger några trygga dalmasar med sina gummor i ljusa vadmalströjor och hvita hucklen, hvilka med förvåning beundra all den kungliga ståten. En förträfflig kontrast är gruppen bredvid, sammansatt af ett par kavaljerer i bruna frackar, hvilka uppvakta två spensliga, små soubretter i hvita kjolar med panier och svarta fichuer samt stora schäferhattar. Eller gruppen längre till vänster: en pappa, som lyfter upp sin lilla gosse för att denne skall kunna se förbi de två unga damerna med stora hattar, hvilka, klädda i linon à l'anglaise och mörka fichuer, just passera förbi. Midt i förgrunden hafva vi åter hunden, som loppar sig, jämte en kamrat. Storkyrkan och slottsfasaden äro korrekt återgifna, och den skiftande belysningen af sol och skugga väl använd. Flera detaljer mot bakgruden äro mycket slarfvigt återgifna, målningssättet öfverhufvudtaget väl dekorativt, men som helhet gör sig taflan rätt ståtlig, åtminstone värkar den icke oljetrycksartadt torr och lufttom på samma sätt som den andra ceremonibilden. Huru högt samtiden skattade dessa ceremoniösa dukar, hvilkas

innehåll dock aldrig rätt förmådde fylla ut de stora formernas anspråk, framgår af den varma hänförelsen hos en anonym skribent i Stockholms Posten (12 okt. 1791), som jag här icke kan neka mig nöjet att citera: — — — — — "Hilleströms Tafla, föreställande Mönstringen af Stockholms Stads Borgerskap på Adolph Fredriks Torg, är ett mästerstycke, som täflar med de bästa Flamandska stycken i en lycklig efterfölgd af en Wouwermans eller Rugendas förträffeliga konst. Teckningen är correkt, färgblandningen liflig, och genom en god hållning är hwar och en af de många figurerna satt i behörig dag. Måleriets Genius tyckes hafwa wakat öfver hvarje penseldrag på denna utmärkta sköna tafla — — — — — — — — —
Skada om af ovanligt förakt för inhemskt arbete, denna högtideliga målning af Stockholms Stads Borgerskaps Mönstring skulle inom Fäderneslandet sakna samtidas aktning och belöning, samt sluteligen efter några Tidehwarf ur ett främmande Cabinett Swensk man med stolthet utbjudas, men aldrig i mening at kunna lösas.

Denna Tafla tyckes till sin natur berättigad, åtminstone täflande om ett ypperligt rum bland de dråpliga taflor, som nu bepryda Rådhus-Salen, at der beundras och för en efterwerld bewaras" *.

* Taflan inköptes, som bekant, af Stockholms stad. I Borgarskapets 50 älstes protokoll för 1791, 1792, 1793 omnämnes den flere gånger. H. hade nämligen utbjudit densamme till Borgerskapets älste för 1,000 Rdlr. »Herrarna funno alla omständigheter därvid wara så wäl och lifligen afmålade, att detta stycket förtjänte af borgeskapet inköpas, för at till åminnelse af en så märkelig händelse åt framtiden förvaras; Men som tillståndet af deras enskylda eller så kallade Bemedings-Cassa icke wille tillåta en sådan frikostighet, så kommo de öfverens at igenom friwilliga tilskott söka ihopsamla, den summan, som för denna tafla eskades, hwilken utgjorde 1,000 Rdlr. och hwartil åtskilliga af herrarna genast lofwade at wilja göra hederliga tilskott.» Lofva rundt och hålla tunt! Oaktadt påminnelser, förmådde Stockholms välburgna älste under halftannat års tid ej ihopbringa mera än 400 Rdlr. H. hade emellertid efter så lång fruktlös väntan på ersättning sänkt priset till 700 Rdlr. För de felande 300 Rdlr. skulle nu »Bemedlings-Commissionen» gå i borgen, men mycket snart anmäler Bem.-Com., att den icke kan göra något förskott innan »Herrarne

De nyss beskrifna ceremoniösa bilderna leda tankarna ofrivilligt till ett arbete af Teniers, sådant som den väldiga duken i Eremitaget, hvilken framställer medlemmarna i St. Sebastians skyttegille, uppstälda på stora torget i Antwerpen, under det gillets förestândare hötviskt hälsa magistratsmedlemmarna, som utträda ur rådhuset. Det lönar knapt mödan att här närmare ingå på de stora skiljaktigheter, som naturligtvis förefinnas mellan arbeten af tvänne målare, hvilkas utbildning gått i så olika riktning. Den ena en af de mest rutinerade mästare, som någonsin fört penseln, den andra en tämligen oöfvad målare af hemgjord art. Det säger sig själft, att någon jämförelse i afseende å stor målerisk värkan mellan arbeten af så olika värde icke kan ifrågakomma; det har häller icke varit min afsikt att framhålla olikheterna, jag har endast velat påvisa, att öfverensstämmelser faktiskt förefinnas, framför allt i afseende å motivets karaktär: en ceremoniell uppställning af en stor människomassa (delvis i uniform) på ett öppet torg, omgifvet af höga stenhus — likheter tillräckligt tydliga, för att den, som sett såväl Hilleströms festtåg som Teniers armborstskyttar, icke skall kunna undgå att inför den förra påminna sig den senare och i sitt sinne tänka: den stora flamländarens duk måtte allt hafva gjort ett djupt intryck på vår unge resande nordbo*.

En för Hilleströms konstnärsskap högst ovanlig tafla

och wederbörande gjort sitt bästa till dessa medels indrifvande». Målaren väntar igen ett par månader förgäfves på betalning, gör sig sedan påmint med det resultat, att en lång diskussion utspinner sig i de älstes råd den 29 juni 1793, under hvilken mycket olika meningar angående inköpet och dess godtgörande framställas. Saken var emellertid så långt framskriden, att köpet ej kunde återgå, hvarför Bem.-Com. ånyo uppmanas att anskaffa det resterande beloppet. Denna gång synes Com. fullgjort sitt uppdrag med tillbörligt nit; H. behöfver ej vidare påminna om betalningen. Borgerskapets 50 älstes protokoll i Stockholms stads arkiv hafva blifvit mig påvisade af arkivarien J. Flodmark.

* Taflan, som numera är nr. 672 i Eremitagegalleriet i Petersburg, såldes 1750 af St. Sebastians skyttegille åt G. Hoet för 5,000 gulden och befann sig vid tiden för Hilleströms resa i Haag, hvilken stad vi med skäl kunna antaga, att han besökte.

är den stora duk, som eges af öfverstinnan Boy och framställer en folkfest vid Svartsjö slott, målad sannolikt vid medlet af 1790-talet. Framför slottets façad på den stora terassen är traktens allmoge samlad, man fröjdar sig grundligt med dans och förplägning. I förgrunden synas flera grupper af drickande och rökande bönder, några hafva redan tagit sig för mycket till bästa. Midt på gården har folket bildat en stor ring, och nu går dansen i vilda svängar, så att rocksnibbarna och förklädena fladdra. Till vänster står herrskapet, som kommit ut ur slottet för att bevittna sina underhafvandes nöje, men något närmare förgrunden se vi tre pojkar, som slåss, jämte en hund, som ilsket skäller på dem. Som synes, en komposition af alldeles samma art som flamländska, enkannerligen Teniers, kermessbilder: vimmel af landtfolk i yr festglädje och det förnäma herrskapet, som på afstånd egnar skådespelet sin nedlåtande uppmärksamhet. Lika litet som hos Teniers finnas här några sådana robusta grofheter, som alltid karaktärisera det 16:de seklets nederländska bondeskildrares taflor. Allt går anständigt till, om än några gubbar redan kroknat af den rikliga förplägningen, men glädjen är äkta, figurerna blodfulla, svenska bönder. Detta bör antecknas Hilleström till förtjänst framom Teniers senare folklifsbilder, som förflackats af en stark bismak af policerad sällskapsvärld; bönderna värka å dem redan alltför städade och graciösa, för att vi rätt skulle kunna tro på deras folkelighet. I tekniskt afseende är bilden självfallet långt underlägsen allt, som utgått från Teniers värkstad. Erkännas bör dock, att den är ritad med frisk schwung — där är fart och lif i gubbarna och flickorna — men som målningsarbete är den svag. Färgskalan är oklar, behärskad af en gulbrun helton. Det förefaller, som om målaren af en eller annan orsak aldrig fullbordat taflan och vi därför i så hög grad sakna de erforderliga lokaltonerna. I sitt nuvarande skick är den egentligen blott en liffull ansats och ett bevis för mångsidigheten i Hilleströms begåfning.

Söker man uppdraga grundlinjerna till Hilleströms konstnärspersonlighet, betraktande hans produktion i dess helhet, så kan det icke nekas, att man inför denna ämnesgrupp, som bildas af karusell- och ceremonitaflorna, stannar ett ögonblick tvekande, huru de egentligen böra bedömas och uppskattas. De beteckna en oregelbunden kurfva å de eljes så räta och enkla linjerna, svår att beräkna, emedan här andra synpunkter och metoder än de rent konsthistoriska måste komma till användning, om vi önska ernå ett allsidigt och fullt riktigt resultat. Såsom jag redan flere gånger varit i tillfälle att framhålla, utgöra dessa bilder icke något karaktäristiskt eller ens fullt naturligt uttryck för Hilleströms konstnärsindividualitet, sådan vi se den utforma sig ur massan af hans arbeten, åtminstone icke för de djupaste dragen i densamma, men de bilda dock i och för sig en grupp af så väsentlig och enastående betydelse för den svenska konst- och kulturhistorien, att de vore värda en än mera ingående analys, än jag här ansett lämpligt tilldela dem. Det har nämligen framför allt varit min sträfvan att betona det innersta och mest karaktäristiska för *konstnären* Hilleström, lämnande det mindre väsentliga åsido, och inför denna synpunkt kunna karusellbilderna dock icke tilldelas annat än andra rangens värde. Ville man däremot särskildt framhäfva Hilleströms betydelse för den svenska kulturhistorien och främst betrakta hans bilder såsom tidsillustrationer, så borde denna del af hans produktion egnas vida större uppmärksamhet, ty säkert är, att få taflor med historiskt innehåll i samma grad äro egnade att väcka genklang hos eftervärlden, såväl på grund af de framställda ämnenas säregna och, trots all teateraktighet, ljusa, tilldragande karaktär, som på grund af den smidighet och enkla naturtrohet, hvarmed målaren löst sin uppgift.

Stillebenmålaren.

Stillebenmåleriet, fattadt i ordets vidsträcktaste betydelse, eller hvad fransmännen med en egendomlig, självmotsägande ordsammanställning kalla "nature morte", är en konstart, som aldrig helt och hållet varit bannlyst och bortglömd, ty huru än målarkonstens mål och medel skiftat, så har det dock alltid, t. o. m. under tidehvarf af fullkomligt abstrakt idealiserande konstuppfattning, funnits målare, som insett naturens — enkannerligen den s. k. "döda naturens" — absoluta oundgänglighet för all konst. Men ofta har detta naturstudium, detta allmänna stillebenmåleri, fortlefvat under andra former och med andra syftemål, än hvad jag ville kalla dess specifikt egna: man har afmålat naturen, djur och blommor och alla jordens härligheter icke för deras egen skull, men därför, att de tillhört en mäktig konung, eller på grund af deras lämplighet som dekorationsmotiv. Och sålunda har det kommit sig, att konstepoker, som stält sig principielt ringaktande eller direkt afvisande mot allt hvad naturstudier heter, gjort sig skyldiga till den efterlåtenhetssynden att gifva den "döda naturen" en viss hemortsrätt i konsten, ehuru, som sagdt, under främ-

mande täckmantel. Följden häraf blir naturligtvis en stor svårighet att uppdraga definitiva gränser för hvad som kan hänföras under benämningen stilleben, detta icke blott på grund af artens mångahanda förklädnader, utan äfven, emedan den ofta förekommer såsom en mer eller mindre dominerande fyllnad eller biomständighet inom andra arter af målarkonst. Då jag här emellertid något närmare kommer att ingå på denna art af konst och ofta kommer att nämna den vid dess gängse namn, så vill jag för undvikande af missförstånd framhålla, att jag med "stilleben" icke betecknar pompösa retour de chasse-bilder, eller de stora dekorativa dukar, som målats för att föreviga någon raritet ur en furstes hundgård eller orangerie, m. fl. dylika bilder, hvilka vanligen tillkommit i andra än rent konstnärliga syftemål. Stillebenmåleri i egentlig bemärkelse ville jag kalla den intima, anspråkslösa konst, som skildrar hemmets husgeråd, blommor och döda djur m. m. dyl. endast ur målerisk synpunkt, för att uttrycka en stämning eller en säregen färgskiftning.

Detta intima stillebenmåleri har alltid varit den borgerliga genrekonstens följeslagarinna. Då denna senare konstart varit död, har ej häller den förra kunnat slå rot. I den storvulna målarkonst, som föddes i Le Bruns atelier och med glansen från kung Sols barockfigur bländade Europa under ett halfsekel, sedan Italiens och Nederländernas konst domnat bort, hade de enkla och hvardagliga känslorna ingen plats; knappast någon hade då en aning om att äfven den obetydligaste, skenbart döda företeelse, som vi se i vår omgifning, eger sin säregna stämning, blott den uppfattas med öppet sinne och varmt hjärta. Men när barockens tidsålder ändtligen följt sin egen personifikation, Louis XIV, i grafven och människorna åter börjat längta mot en värld af ljusare dager, af mera sol och glädje, fick äfven det egentliga stillebenmåleriet småningom en viss existensrätt i konsten, till en början visserligen med bibehållande af starka reminiscenser från den effektfulla dekorationskonst i Oudrys genre, ur hvilken det

Stilleben. Egare kabinettskammarherre F. von Dardel.

hade utvecklat sig. Länge dröjde det dock icke, innan den värkliga, intima stillebenkonsten fick sin vigda stormästare.

Såsom i inledningen påvisats fanns äfven i denna illusionens och de ljusa drömmarnas konst, som vi kalla rococo, ett drag af värklighetssinne, ehuru ofta djupt doldt under en skimrande yta, men åtminstone i ett enstaka fall frambrytande med geniets oemotståndliga skaparkraft. Det var, när Jean-Baptiste-Simeon Chardin började måla.

Under hela förra hälften af sin konstnärsbana sysslade han uteslutande med målande af nature morte, och äfven sedan han börjat framställa sina älskvärda situationsbilder ur borgarhemmen, förblef dock denna målarkonstens anspråkslösa underart "la spécialité du génie de Chardin", som det heter hos bröderna Goncourt. Den bekanta historien om huru Chardin vid sitt inträde i akademien placerade sina receptionsbilder* i ett förrum, genom hvilket ledamöterna skulle passera, själf hållande sig undan i ett annat rum, och tack vare denna oskyldiga list fick höra sina bilder karaktäriseras af akademiens högdragna professorer med de amplaste loford, såsom målade af "un bon peintre flamand", hvilket uttryck sedermera blef den vanliga frasen vid karaktäriserandet af hans måleriska stil, kastar ett skarpt ljus öfver det värkliga värdet af hans anspråkslösa konstnärskap, på samma gång som det rätt träffande anger de inflytanden, under hvilka han förmodligen utbildat sig. En tysk konsthistoriker** har visserligen påpekat, att han torde lärt mycket af holländska målare, som William Kalf och Rembrandt — en mycket sannolik förmodan — men troligen komma vi sanningen närmast, om vi medgifva såväl flamländska som holländska stillebenmålare (hvilkas arbeten han varit i tillfälle att studera i

---

* Båda numera i Louvre: nr. 96. Intérieure de cuisine, och nr. 97. Fruits sur une table.

** R. Dohme i Jahrbücher der. Königl. Preussischen Kunstsammlungen. 1883.

franska gallerier) ett visst inflytande på utbildningen af hans stil, som dock sist och slutligen äfven i rent tekniskt afseende är mer oberoende af alla föregångare än någon annan stillebenmålares.

* * *

Om Pehr Hilleström varit i tillfälle att spela ledamöterna i svenska konstakademien samma spratt som Chardin och kunnat framställa sina receptionsbilder till bedömande utan angifvande af deras ursprung, skulle måhända någon bland professorerna kallat hans tafla med "ätande vahror" ett arbete af "en habil fransysk mästare". Ett sådant omdöme skulle åtminstone varit fullt lika värdigt och träffande som det ofvan citerade angående Chardin.

Inom intet annat af de ovanligt många af målarkonstens olika ämnesområden, som Hilleström odlade, har han förstått att i lika hög grad tillgodogöra sig själfva bouquet'en af den franska 1700-tals konsten, som då det gäller framställandet af liflösa föremål. Man kan ju påstå, att Hilleström på detta gebit är osjälfständigare än i egenskap af genremålare, att stillebenmålaren mindre framstår som individuell personlighet än såsom en begåfvad epigon, och ett sådant omdöme är berättigadt, i samma mån som man värdesätter konstnären på grund af det nya och öfverraskande i hans motivval och själfständigheten i hans uppfattning, men vill man däremot göra en värdering af hans måleriska begåfning och hans rent tekniska kunnande, förmågan att med färg och penslar gifva uttryck åt sina individuella konceptioner, då skall man nödgas medgifva, att Hilleström i sina bästa stillebenstycken framstår mera till sin fördel än i måhända någon annan af sina taflor. Jag tror, att detta tiotal små bilder, som i följd af sin ytterligt anspråkslösa karaktär hittills varit mera förbisedda än någon annan del af Hilleströms produktion, för alltid skola garantera sin mästare en plats bland Sveriges känsligaste och finaste färgkonstnärer.

De små och enkla känslornas målare, de, som icke ega kraft nog att uppstiga på den tragiska kothurnen eller glöd nog för att gifva uttryck åt de stora ögonblickens hänförelse, men hvilka i stället med aldrig sinande kärlek förstå att kringgjuta äfven de minsta föremål, de framställa, med ljusets och färgnyansernas skiftande stämningar, och hvilkas storhet till god del beror af att de, medvetna om sin begränsning, icke sträfva mot konstens absolut högsta ideal, utan i stället framställa, hvad som ligger inom gränserna för deras förmåga och anstår deras temperament — dessa äro de af naturen danade stillebenmålarna.

En sådan var Chardin, en sådan äfven Hilleström — i sällsynta ögonblick.

Bland äldre svenska konstnärer från 1600- och början af 1700-talet finnes ingen, som kunde kallas stillebenmålare ens i samma bemärkelse som de stora barockkonstnärerna i Frankrike. Johan Sylvius, Ehrenstrahl och yngre målare ur den senares krets hafva ju stundom snuddat vid genren genom att upptaga en stor rikedom af växt- och frukt-motiv i sina yppiga plafondmålningar, men sådant var för dem ett bimotiv, som naturligtvis infördes i dekorativt syfte; minst af allt var det stillebenmåleri i den mening, vi här fatta ordet. Den enda konstnär, som i detta sammanhang möjligen kunde bringas på tal, är Hilleströms forne lärare vid ritareakademien, den af Tessin inkallade franske målaren Guillaume Taraval, som på 1730- och 1740-talen utförde en mängd dekorativa dörrstycken och pannåer i privata hus, å hvilka nature morte'n — hufvudsakligen representerad af blommor och musikinstrument, vanligen leksaker för rosiga rococogenier — intager en rätt betydande plats. Att Taraval med framgång sysslat med värkligt stillebenmåleri äfven i stafflibildens form, bekräfta de två små taflor med skjutna fåglar, som nyligen kommit till Nationalmuseum. Sådana torde han likvisst hafva målat blott undantagsvis. Detsamma är förhållandet äfven med

Jonas Hoffmans nature morte-produktion. Ett par små dukar med skjutna fåglar och jaktsaker (en på Nationalmuseum) är allt. Hans temperament var ingalunda af den känsliga intima läggning, som kännetecknar den borne stillebenmålaren, dessutom hade han helt och hållet utbildat sig för den "högre konsten": historiemåleriet. Hilleström bröt alltså äfven på detta område ny jord för den svenska konsten.

Sannolikt hade Hilleström långt före sitt inval i konstakademien ofta öfvat sig med afmålande af diverse döda saker, husgeråd och trädgårdsalster, måhända äfven skjutna fåglar och annat villebråd — sådant plägar ju höra till en målares första öfningsämnen — och dessutom visa hans "ätande vahror" i akademiens samling en redan långt hunnen utveckling på detta område. I Östergötlands museum finnes en större, osignerad duk, framställande en gris, upphängd i ena bakbenet, och ett par gäddor jämte en kopparkittel på en stendisk, hvilken möjligtvis är ett tidigt arbete af Hilleström. Det är kallt och stämningslöst, utan intresse och förtjänar knapt ett omnämnande.

Hvad som i hög grad frapperar och intager i Hilleströms bild å konstakademien, är den ovanligt friska och saftiga färgen, påsatt med nästan impressionistisk raskhet. Taflan företer egentligen ingen komposition. Målaren har framstält trädgårdsvarorna huller om buller i en stor hög, just såsom han såg dem ligga på köksbordet, när jungfru Greta * återvändt från torget.

De väldiga kålhufvudena och kronärtskockorna svälla och skina så präktiga, att man tycker sig kunna nypa i bladen, lökarna äro just uppdragna ur jorden, blomkålen höjer sin korallkrona rik och saftig och äpplets fuktiga rodnad kommer det att vattnas i munnen på betraktaren. Hvarje växt har sin säregna smak och doft; ur köttstycket, som ligger till vänster, synes saften formligen sippra fram.

* Detta var namnet på H. tjänarinna vid medlet af 1770-talet, enl. taxeringslängden (K. A.).

Bakom står en soppterrin jämte en skål af blåhvit Rörstrandsfajans.

Jag har aldrig sett ett stilleben af Hilleström, som värkar till den grad omedelbar natur som detta. Det saknar de senare bildernas diskreta helton, men det eger i stället denna daggdrypande friskhet. Vore icke den dominerande svarta bakgrunden, som värkar tung och skämmer perspektivet, så skulle taflan vara värdig en färgkonstnär af mycket hög rang, kanske hälst en holländare ur de yngre van Heemernas krets. Denna bild är nämligen icke i samma påfallande grad fransk till sin karaktär som Hilleströms öfriga stilleben.

Stanna vi ett ögonblick inför de bilder, som egas af kammarherre F. von Dardel, stadsgeologen Lindström eller grefve Hamilton på Hedensberg, så fästa vi oss genast vid olikheterna med den nyss beskrifna. Trädgårdsalstren intaga på dessa bilder intet väsentligt rum. De framställa vanligen ett litet stilleben från middagsbordet. En stekt rapphöna eller ett garneradt grishufvud på en tenntallrik, jämte en iskuren brödbulle, ett saltkar af silfver, en soppterrin från Rörstrand, en skål med plommon eller ett téfat med gurkor samt en flaska rödvin med ett halffyldt glas bredvid, alltsammans uppställdt på matbordets hvita duk. Eller har målaren tittat in i hushållskammaren, där den oplockade hjärpen ligger på bordet ännu med kvarsittande vingar. — I dessa bilder se vi det franska, närmast Chardinska, inflytandet i dess fulla vidd. De äro ytterst delikat målade. Färgskalan är distingerad, tonerna få och dämpade, det hela insvept i en tunn, pärlgrå slöja. Målarens känsliga färgsinne kommer till sin rätt isynnerhet vid återgifvandet af fåglarnas kött, vare sig den saftiga bruna steken eller, om de ännu icke hängt på spettet, de i gult och grönt mjukt skiftande nyanserna å huden. Glansdagrarna å de halffylda vinglasen och de blanka tenntallrikarna äro af god värkan, och drällduken på bordet ger det hela stämning af en omtänksam husmoders ordningssinne och renlighet. Visa dessa bilder i tekniskt afseende starkt inflytande från

franska stillebenmästare — samma behärskade färgskala och lätta penselföring, ehuru de icke äro så virtuosmässigt glatta som exempelvis Desportes stilleben i Nationalmuseum — så tala de med en varmare, vekare och något torftigare färgstämning om sitt nordiska ursprung. En äkta fransk mästare, sådan som Desportes, arrangerar alltid en charmant uppställning med eleganta, skimrande silfverskålar, mjuka draperier och en rikedom af saftiga frukter. Hilleström däremot är ytterst okonstlad, borgerligt enkel ända till torftighet.

Jämför man Hilleströms arbeten med holländska nature morte-målares, med hvilka man kunde vänta sig en viss likhet på grund af rasgemenskap, skall man äfven finna beröringspunkter i afsende å motiv och uppfattning. Men hvilken skillnad i färgstämningen! Se blott en af Willem Claasz Hedas eller William Kalfs anspråkslösa, små dukar. Huru ofta hafva icke just de båda framstält de holländska borgarhemmens enkla husgeråd eller resterna af en hvardagsmiddag: några frukter i en delfterskål, en kokt krabba på en tallrik, en vinflaska med glas o. a. dyl. Samma effektlösa uppställning, samma rofylda stämning som hos Hilleström. Men hvilken luft, mättad af sol och glans! Mjuka skuggor och spelande dagrar, som komma silfverbägarna att gnistra och de höga spetsglasen att skimra i alla regnbågens färger! Hvilken must i färgen, hvilken oändlig nyansrikedom! För dessa målare synes icke existera en färgvibration i spektrum, som de icke uppsökt och efterbildat med sin smidiga pensel. Denna intensitet i koloriten och denna underbara smidighet i penselföringen, som i Nederländerna utbildats under generationer, förläna naturligen dessa stillebenmålares dukar en glans och en soliditet, som Hilleström aldrig drömt om. Men vi må äfven komma ihåg, att under de hundra år, som förflutit sedan de stora holländarna målade, andra färgideal, blekare och ljusfattigare, blifvit förhärskande i konsten. Häraf följer naturligen, att vi, måleriskt sedt, kunna spåra flere likheter mellan Hilleströms arbeten och senholländska

målares taflor, sådana som exempelvis J. Voncks och Lelienbergs skjutna fåglar, men vår svenske mästare är mindre enformig, han upprepar icke sig själf i samma grad som dessa epigoner, han förefaller oss förtroligare. Det är endast den fina gråskimrande färgskalan, som ofrivilligt framkallar en jämförelse.

Det är ju icke osannolikt, att Hilleström egnade en viss uppmärksamhet åt holländska stillebenmålares arbeten, när han under hemfärden från Paris en kortare tid uppehöll sig i Holland och Belgien, men jag tror dock, att de "Anklänge" af holländsk konst, som man stundom tycker sig kunna spåra i vissa af Hilleströms arbeten, hufvudsakligen nått honom i fransk öfversättning. Den nederländska konsten blef så småningom under 1700-talet allt ifrigare uppsökt och studerad af franska konstnärer, flere bland dem rönte däraf starkt inflytande — starkast måhända Chardin, som dessutom, i följd af sitt borgerliga, för den egentliga rococokonsten fullkomligt främmande gemyt, är den mest holländska bland alla fransmän.

Då tvänne konstnärers arbeten visa påfallande likheter, beror ju detta vanligen därpå att den ena ifrigt studerat den andras produktion, men stundom kan det äfven inträffa, att två målare, som aldrig sett hvarandras taflor, af en senare tid påbördas ömsesidigt inflytande. I dylika fall hafva vi naturligtvis att anteckna en ovanlig öfverensstämmelse hos två naturer i afseende å konstnärlig läggning, i deras sätt att se och känna. Men oftast torde man dock få söka öfverensstämmelsernas orsak i gemensamt inflytande af såväl det ena som andra här påpekade förhållandet. Detta är åtminstone fallet, då det gäller att bedöma Hilleströms ställning till Chardin.

De anmärkningsvärda likheter äfven i tekniskt afseende mellan Hilleströms bästa arbeten från hans mannaår som målare och Chardins konst, hvilka föranledt det ofta upprepade omdömet, att Hilleström först lärt af Boucher, sedermera af Chardin, anser jag i lika hög grad bero på värklig öfverensstämmelse i deras konstnärsgemyt som på medveten

efterbildning. Under sin Pariservistelse 1758—1759 torde Hilleström knappast kommit i beröring med eller tagit direkt inflytande af Chardin — mästaren var då icke längre en vogue, och dessutom synes Hilleström, efter allt att döma, fullkomligt bländats af den gamle Boucher. Hvad han lärt af Chardin, måste han hafva inhämtat genom studier i den vackra samling af Chardintaflor, som Tessin inköpte dels för egen del, dels för konungens räkning. Det är emellertid fallet, att just i de ögonblick, då Hilleström uppnått högsta spetsen af sin konstnärliga utveckling, då han finner de rikaste och kraftigaste uttrycken för sina äkta svenska känslor och sitt stockholmska sätt att betrakta lifvet och människorna, just då visa hans arbeten de största likheterna med Chardins. Detta synes mig tyda på någonting mera än vanligt studieinflytande, det antyder kynnesgemenskap, samma uppfattning af konsten och lifvet.

Att Hilleström som stillebenmålare studerat och härigenom tagit inflytande af Chardin, anser jag mer än sannolikt. Därom vittnar isynnerhet ett arbete, som till sin karaktär visserligen icke kan kallas stilleben, men hvars värde helt och hållet ligger i det stycke död natur, som förekommer å detsamma. Taflan framställer en flicka i naturlig storlek (knäst.), som med högra handen håller en grå hare i bakbenen*. Flickan är illa målad, tunn och kylig, banalt uttryckslös, såsom alltid då Hilleström försöker sig på människoframställning i naturlig storlek. Men haren! Ögonblickligen kommer man att tänka på Chardins döda harar. Samma fraicha och dock smekande mjuka modellering, samma värkningsfulla färgpåsättning i små plan, samma behandling af pälsen en masse och likvisst med detaljtrogen noggrannhet, samma förmåga att låta den framträda ur ramen, kringspelad af luft, kort sagdt, samma lif i det liflösa. Färgbehandlingen är icke fullt så degartadt pastos som hos den store fransmannen, och hvad vi isynnerhet sakna, är

* Den eges af grosshandlar J. Bäckström, Steninge.

Musikstunden. Östergötlands museum.

Chardins dämpade bruna fond, som ersättes af flickans blårandiga förkläde.

I dylika detaljer å sina genrebilder är det, Hilleström uppnår sina vackraste konstnärliga resultat. Han målar alltid accessoirerna: kabinettens smakfullt uppstälda möbler i gustafviansk stil, pendylen på chemineen, Rörstrands-servisen på bordet, glasen och framför allt kopparkärlen i hushållskammaren, kalfbogen och grönsakerna på köksbordet och alla de tusen andra saker, som gifva en interiörbild stämning och realitet, med samma — eller måhända större — omsorg som människorna. Hilleström blir ej sällan tråkig, enformig och tröttande såsom människoskildrare — hans psykologiska begåfning var ej synnerligen stor — men han är alltid treflig och underhållande, tack vare sitt okonstlade framställningssätt och sin trohet mot naturen, vid återgifvandet af de förtroliga interiörerna med allt deras enkla, stilfulla bohag. Stillebenmåleriet var för honom aldrig en bisak, en andra rangens konst, såsom det oftast blir för målare, hvilka lärt sig rita människor och lefvande djur. Tvärtom. Det bibehöll städse i hans flödande rika produktion en mycket väsentlig plats, främst beroende på hans afgjorda begåfning för denna, den anspråkslösaste underart af målarkonst, samt på hans bristfälliga tekniska utbildning, hvilket gjorde, att han, då det gälde framställningar af människor, återgifvandet af lif och uttryck, aldrig kände sig så hemmastadd, som då det gälde att afmåla ett kålhufvud, en rapphöna eller en kopparkastrull.

Vid hvilken tidpunkt Hilleström målade sina egentliga nature morte-taflor, är en fråga, mycket svår att definitivt besvara, då ingen af dessa dukar är signerad med årtal. Redan vid början af sin konstnärsbana, då han invaldes i akademien, framträder han ju med ett af sina bästa, måhända det allra friskaste, stilleben, och ännu så sent som in på 1800-talet, då hans människor blefvo långdragna, uttryckslösa dockor och hans palett ofta är mycket grumlig, kunna vi stundom finna saftiga, friska

grönsaker i hans små kök. Sannolikt förefaller det, att de distingerade små dukarna i pärlgrå helton, som utgöra den hufvudsakliga och mest karaktäristiska kontingenten af Hilleströms stillebenproduktion, tillkommit i slutet af 1770- eller början af 1780-talet, just vid den tiden, då Hilleström höll på att arbeta sig upp till värkligt själfständigt konstnärsskap, och då flere arbeten låta oss ana en konstnärsnatur med rika möjligheter, hvilka aldrig nådde sin fulla utveckling.

Hos en autografsamlare i Stockholm finnes ett bref från den 70-årige Pehr Hilleström, dagtecknadt den 18 Martii 1802, nedskrifvet med en af år och arbete öfveransträngd, starkt darrande hand. Adressaten är en ung dam på några och 20 år, mademoiselle Birgit Segermarck i Karlstad, som rätt ifrigt synes sysselsatt sig med palett och penslar. Den gamle professorn ger henne många goda råd angående skuggor och dagrar och andra målarkonstens hemligheter, och till sist skrifver han:

"För att wäna ögat vid Colorite och färgblandning efter Naturen, så wore artigt at ibland måla efter stillastående saker, som till exempel — et glas stående på ett bord med eller utan något uti — en blomma, en citron, en Qwist eller 1000 sådana saker; iag har funnit det vara en god och angenäm öfning."

Förvisso, en god och angenäm öfning! Men någonting mycket mera därtill: en känslig färgkonstnärs sökande efter uttryck för de skiftande stämningarna hos alla de obetydliga små föremål, han dagligen såg i sin omgifning. Denna öfning, denna trohet och ödmjuka respekt för naturen var det, som ledde Hilleström in på målarens rätta stråt och lät honom uppfånga en flyktig glimt af konstens eviga solljus.

Målaren på höjden af sitt konstnärsskap.

Målare, som under en mycket rik produktion — ofta genom yttre påtryckning — kastat sig in på flere olika ämnesområden, framstå naturligen inför eftervärlden som mera sönderstyckade, osäkrare och svagare personligheter än de, hvilka vandrat sin bana fram utan sidosprång, ledda endast af sin egen vilja. I själfva värket behöfver dock icke de förras konstnärliga begåfning vara större än de senares, den framträder blott på ett förmånligare sätt. Ge vi oss öfverhufvudtaget in på den vanskliga uppgiften att mäta konstnärerna inbördes, så måste ju den själfständigaste och djupaste tillerkännas främsta platsen, icke blott emedan han ser naturen mest olik mot andra människor, utan fast mer emedan han förmår ingjuta i den mera innehåll, någonting vackrare och själfullare än alla andra. Mångfrestarna, de som splittrat sitt arbete och sin begåfning, tränga sällan så rakt och beslutsamt sina ämnen in på lifvet som de hela och slutna konstnärspersonligheterna, men finna vi någon gång arbeten af deras hand, som lämna kvar i vårt sinne en varm fläkt, en aning eller ett eko ur deras egen själ, så böra vi naturligtvis vid den konstnärliga värderingen framför allt dröja vid dessa arbeten såsom de fullödigaste uttrycken för deras säregna begåfning.

Detta är, hvad jag önskade göra vid några af Hilleströms genrebilder från perioden 1780—1790.

Redan i föregående kapitel — särskildt det, som behandlade Hilleströms stillebenmåleri — har jag varit i tillfälle att framhålla vissa karaktäristiska sidor i hans begåfning, men, som sagdt, dessa voro blott enskilda, delvis ännu outvecklade drag — fullast och innerligast har Hilleströms konstnärsgemyt tagit sig uttryck i de små bilderna från Stockholms borgarhem — främst hans eget — af hvilka jag nu vill upptaga en del karaktäristiska exempel till närmare granskning.

Såsom en öfvergång från Hilleströms tidigare genrebilder, hvilka, trogna de Boucherska traditionerna, vanligen framstälde scener ur förnämare samhällskretsar, till de senare, i hvilka konstnären med större förkärlek berättar små historier från kök och tvättstuga, och hvilka, så när som på ett par undantag, aldrig nå högre samhällslager än den burgna medelklassen, förtjäna omnämnas ett par taflor, af hvilka den ena är signerad med namn samt årtalet 1780. De hafva tillhört drottning Desiderias samling och egas numera af Hans Maj:t Konungen. Motivet till bilderna synes konstnären hemtat ur eget kök och egen bykstuga, vi känna igen hans systers pigga drag, den korta näsan och de höga ögonbrynen, samt de båda yngre barnen, Johan Gustaf och Charlotta Ulrica. På den tiden voro målarens omständigheter ännu rätt knappa. Mamsell Hilleström sitter själf och rensar fisk, iklädd stort, hvitt förkläde och en hvit hufvudduk, stramt bunden med knuten uppåt. Tjänstejungfrun står just i beråd att gå ut med ett knyte buteljer, men har stannat ett ögonblick för att justera sin toalett: hon böjer sig ned, knytande strumpebandet kring högra knäet; den mörkröda kjolen är uppdragen. Båda kvinnornas uppmärksamhet är riktad mot barnen, som roa sig med att trampa sönder fiskblåsor. Gossen lyfter just foten för att stampa till — i nästa ögon-

blick smäller det! Faster har med en hastig rörelse smått förskräckt dragit sig tillbaka, hon sitter i spänd väntan. Den lilla flickan i gul klädning, som står bredvid bror, ser med högst allvarlig uppmärksamhet ned mot fiskblåsan på golfvet, och katten ligger på huk, färdig att hoppa fram, det första katastrofen inträffar. Kompositionen är mycket lyckligt funnen, allas uppmärksamhet är riktad på en punkt, och härigenom koncentreras naturligtvis situationens spänning i hög grad. Den lilla scenen är återgifven med medryckande omedelbarhet. Tyngre och tråkigare är dess motstycke, framställande en kvinna, som står vid den öppna murspiseln och tvättar kläder, samt en annan, som sitter bredvid och stöter i mortel, under det en liten gosse leker med en barkbåt i en vattenbalja. Vida bättre lyckade än de något uttryckslösa människorna äro kopparkastrullerna och träbunkarna å denna bild. Hilleström förnekar sig aldrig som accessoirmålare. I tekniskt afseende kunna taflorna knappast räknas till Hilleströms lyckligare arbeten. Färgskalan är trist och oklar, behärskad af den grå helton, hvari interiörerna äro hållna, och hvilken starkt dominerar äfven i de hvita lintygen, dukarna och förklädena. Penselföringen är något raskare, mer beslutsam, konturen fastare än å de tidigare bilderna, hvilket vittnar om mera medveten konstnärskraft, men vi sakna något af omsorgsfullheten i arbetet, en af målarens bästa förtjänster från hans tidigare år. Det kan icke nekas, att bilderna — delvis på grund af det stora formatet och de i följd däraf starkare framträdande måleriska bristerna — värka något tunga och grofva, stämningen är icke så intim som i Hilleströms senare likartade köksscener i mindre skala. Emellertid har jag velat omnämna dem såsom de enda fullt säkra och äfven i viss mån karaktäristiska exemplen från denna öfvergångsperiod, som leder vår målare till ett allt friare och själfständigare utvecklande af sina konstnärsanlag.

Från ungefär samma tid eller några år senare, att sluta af det fullkomligt likartade, ehuru något friskare tekniska utförandet, torde tvänne bilder härleda sig, hvilka

mera direkt än några andra taflor af Hilleström leda våra tankar mot holländska genremålare. De hafva dessutom sin särskilda historia, som förtjänar omtalas. Enligt en gammal, fullt trovärdig tradition, skulle Hilleström målat dessa taflor på beställning till Holland, men skeppet, med hvilket de skulle fraktas öfver hafvet, förliste vid Gotlands kust, och hela lasten såldes på auktion i Visby*. Ett egendomligt sammanträffande! Eller månne vi få antaga en medveten afsikt i denna öfverensstämmelse mellan taflornas destinationsort och deras säregna, för mästarens öfriga arbeten rätt främmande skaplynne? Det förefaller åtminstone icke omöjligt. Huru därmed än förhåller sig, kan föröfrigt göra detsamma, faktum är, att vi i dessa bilder ega en bekräftelse äfven från genremåleriets område på hvad jag i tvänne föregående kapitel framhållit, att Hilleström ingalunda passerade Holland och Belgien utan att egna en intresserad uppmärksamhet åt de rika tafvelgallerierna därstädes.

Den ena taflan framställer en något robust ung kvinna, som står och tvättar vid en bunke, så att löddret stänker, den andra en äldre kvinna, som sitter med ett såll i famnen, plockande fågel. Interiörerna äro mycket enkla, accessoirerna utgöras å den förra af ett par ämbar, en kopparkittel och en kastrull, å den senare af ett tjäderpar och några köttstycken. Uppfattningen är ovanligt käck, färgen är mustigare och friare behandlad än förut, ehuru vi äfven här icke kunna undgå att lägga märke till skalans starka begränsning: valörerna stämma väl tillsammans, men de finare öfvergångstonerna saknas.

Det är icke svårt att påvisa likheter i afseende å motiv och uppfattning mellan Hilleström och nederländska genremålare äfven från blomstringstiden i medlet af 1600-talet**, men sannolikast är dock, att de intryck, som Hille-

* Taflorna egas af en gotländska, enkefru Stenberg.

** Af Kaspar Netscher och Nicolaas Maas har jag sett enskilda arbeten med samma ämnen och stämning som hos Hilleström; jag påminner om den förres »Die Spinnerin» och »Die Näherin» i Dresden samt

ström ovedersägligen emottagit af nederländskt genremåleri, förmedlats af den yngre målaregenerationen, som följde efter de stora mästarna, upptagande de gamla motiven till likartad behandling, men utan självständighet, utan den ursprungliga, individuella kraften och det suveräna tekniska mästerskapet, kort sagdt, epigonerna från 1600-talets senare hälft. Gerard Dous lärjungar Peter Cornelisz van Slingelandt och Johan Adriansz van Staveren hafva båda målat genrebilder (Dresden, Stockholm), hvilka kunna nämnas såsom synnerligen belysande för hvad denna ostuderade målaregeneration förmådde samt för det nära sammanhang, hvari vår svenske genremålare i själfva värket står till densamma. Af en ännu senare holländsk konstnär, Johannes Tilius, (som lefde på 1700-talet) har jag sett en syende kvinna (Dresden), hvilken likaledes ofrivilligt framkallar jämförelse med Hilleströms spinnande och syende kvinnor. De yttre likheterna och behandlingssättet bli naturligen allt större, ju närmare tvänne målare stå hvarandra i tiden, men det hindrar icke, att man i afseende å personligt kynne och innehåll kan finna beröringspunkter mellan målare, skilda från hvarandra af sekel. Bland de stora holländarna är det en framom alla andra, hvars arbeten präglas af samma godmodiga, hvardagligt enkla, lugna och dämpade gemyt som Hilleströms: Gabriel Metsu. Man kan kalla flere af de andra samtida genremålarna större som konstnärer, men ingen af dem karaktäriseras af denna jämna måttfullhet och denna säregna harmoni mellan form och innehåll, som låter hvarje arbete af Metsu bli en sund vederkvickelse för betraktaren. Likheterna mellan Hilleström och en målare som Gabriel Metsu äro själffallet främst af "inre" art, de ligga så att säga i blodet, men jag har

---

den senares äppelskalande gumma, som nyligen (jan. 1900) inköpts till Gemäldegalleriet i Berlin. Sådana arbeten äro ju dock blott stänk i de nämnda målarnas produktion, som i öfrigt knappast kan väcka tankar på Hilleström, detta är däremot i hög grad fallet med en hel del arbeten af Gabriel Metsu.

velat framdraga just denne konstnärs namn, emedan han mera än någon annan utgör den lugna och tillfredsstälda medelklassens skildrare, och emedan han återger sina ämnen med samma utpräglade Beschaulichkeit, som vi skola iakttaga hos vår svenske genremålare.

Utom de båda ofvan anförda bilderna finnes ännu åtminstone en tafla af Hilleström, påminnande om holländska förebilder. Den är af något senare datum — sannolikt början af 1790-talet — att döma af den slappare teckningen och mindre mustiga färgen. Vi se en jungfru, klädd i ljusrandig kjol och med en mörk duk öfver axlarna, som står med en stor korg i handen, handlande fisk hos en af Munkbrons madammer. Synbarligen finner hon gäddan något dyr, men gumman som står på andra sidan disken ger icke med sig, utan håller fram betsmannet för att öfvertyga den missnöjda om huru drygt hon dock vägt. På disken står en träbalja och likaså på marken framför. En tafla af samma art och stämning och liknande uppställning som Metsus "Die alte Wildhändleriu" och "Die junge Geflügel-Verkäuferin" i Dresden. — Dessa knappa antydningar äro sannolikt tillräckliga för att visa, att beröringspunkter faktiskt förefinnas mellan Hilleströms genrekonst och den holländska äfven från dess bästa blomstringstid, ehuru vi ha skäl att antaga, att dessa intryck hufvudsakligen nådde honom i andra hand, förmedlade af epigoner, som stodo honom närmare i tiden — dessa talrika målare, hvilkas arbeten på 1700-talet voro långt mera värderade än i vår tid, då de i allmänhet utgallras ur gallerierna.

Men huru många likheter vi än kunna uppspåra mellan Hilleström och diverse målare från andra länder, skolor och tidehvarf, så kvarstår dock innerst inne i hans bättre arbeten någonting, som skiljer dem från alla andra, någonting nytt och individuelt, som skall försäkra honom en egen, blygsam plats i de värkliga konstnärernas krets. Under denna sin mannaålders fulla kraftutveckling, då hans konstnärsskap slog ut i rikaste blom, förblef han alltid trogen sitt land, sin samtid och sig själf. Ett faktum,

Den ovarsamma uppassaren. Efter öfverintendentsämbetets ...
egare C. G. von Rosen

som i och för sig vittnar om ett icke obetydligt mått af självständig konstnärskraft.

* * *

I en liten broschyr, som utkom i Paris 1741 med anledning af utställningen i Louvre samma år, yttrar författaren på tal om Chardins bilder: "Il ne vient pas là une femme du tiers etats, qui ne croie que c'est une idée de sa figure, qui n'y voie son train domestique, ses manières rondes, sa contenance, ses occupations journalièrs, sa morale, l'humeur de ses enfants, son ameublement, sa garde-robe." *

"Le tiers etat" hade fått sin egen målare, en konstnär, som värkligen gaf sig tid och ro att studera människorna, sådana de voro i hvardagslag, utan att klä ut dem vare sig till herdinnor eller gudinnor. Aldrig förut, knappast häller senare, har det franska borgarhemmet med dess enkla, arbetsamma invånare blifvit framstäldt med mera sanning och omsorg, innerligare kärlek eller större konstnärsskap än hos Chardin. Ständigt återvänder han lika varm, lika lugn och förnöjd till de små rummen, där den unga modern sysslar med sina barn, lär dem arbete och gudsfruktan i hvardagslag och på söndagsmorgonen klär dem fina till kyrkogång. Eller framställer han den unga modern allena. Hon har satt sig i kabinettet för att läsa eller i köket för att rensa grönsaker, men drömmarna komma smygande i ensamheten — hon glömmer af arbetet eller låter boken falla ned i knäet. — Det är som världen med allt dess buller droge så långt, långt bort — hon hör den ej, hon ser den ej, men solstrålarna väfva in en varm ton i den dämpade harmonien.

* Lettre à M. de Poiresson-Chamarande, lieutenant général, au sujet des tableaux exposés au Salon du Louvre, 1741. Jmfr. E. & J. de Goncourt, anf. arb. Del. I. Chardin. Chardin utstälde detta år i Louvre en af sina bästa taflor, nemligen La toilette du matin (nu i Nationalmuseum), samt därjämte den bekanta bilden, framställande en gosse, som bygger korthus (nu hos M. Jacque Doucet, Paris).

Chardin trädde aldrig utom gränserna för denna lilla värld, han hade aldrig behof af några större och anspråksfullare ämnen för sin mästerliga framställningskonst, han höll sig troget till den krets, ur hvilken han själf utgått, och därför blef äfven hans konst så mänskligt varm, så älskvärd och själfull. Må vara, att han stundom kan bli enformig, att hans fantasi icke är synnerligen stark, men hvad gör det, då hvarje hans arbete ger oss någonting af lifvet självt, ej blott kött och blod med färgens must, men någonting där bakom: en förtrolig hemstämning med doft af nytvättadt linne.

Det vore förhastadt att likställa Chardins och Hilleströms betydelse (frånsedt deras olika tekniska utbildning) för konsten i deras respektive hemland. Chardin bröt med en hel moderiktning, stälde sig helt ensam såsom målsman för en ny konst, Hilleström hade egentligen ingenting att bryta med, tvärtom. Efter Ehrenstrahl hade i den svenska målarkonsten ett drag af nationell borgerlighet allt tydligare börjat framträda, och ungefär samtidigt med Hilleström voro äfven två andra svenska konstnärer värksamma, som åtminstone i enskilda arbeten upptagit ämnen ur medelklassens lif till likartad behandling som han. Elias Martins genrescener, hvilka såväl i afseende å uppfattning som utförande stå Hilleström närmast, äro blott helt få stänk i hans produktion, och dessutom ingår han icke på någon intimare skildring af hem och härd. *

Niclas Lafrensen d. y. däremot har ofta upptagit till framställning alldeles samma motiv som Hilleström, men han ser med andra ögon på världen och berättar sina små historietter i en kyligare konversationston.

Tack vare sin lika grunda som smidiga begåfning blef Lafrensen den elegantaste och mest förfinade af svenska

* Egentliga genrebilder i olja af E. Martin torde vara mycket sällsynta, jag känner blott de båda värkstadsbilderna, som såldes på C. Eichhorns auktion. Däremot har han med grafstickeln utfört en mängd genreartade kompositioner.

målare; men förfiningen var artificiell, elegansen en drifhusplanta, som vuxit upp under hans långvariga vistande i den parisiska modekonstens heta atmosfär. Om han än aldrig helt och hållet förlorade sitt nordiska gemyt, så undanträngdes och omdanades det likväl fullkomligt af de franska intrycken, hvilka han icke förmådde självständigt omsmälta på samma sätt som Hilleström. Det säger sig självt, att den svenske parisaren nådde en högre *teknisk* utveckling än den temligen autodidaktiske stockholmaren — hans perlgrå eller blågröna små guacher höra ju till det mest utsökta i sin genre — men sådant kan dock inläras med flit och uppfattning i god skola. Innehållet däremot, det pulserande lifvet och den dallrande stämningen, allt detta, som ligger i människornas sätt att föra sig och vara tillsammans och i deras förhållande till den döda omgifningen, kan aldrig inläras med det ihärdigaste arbete; detta måste målaren taga ur djupet af sig själf och omedvetet gjuta in i färgen. Ju mera han förmår ge häraf, desto större är han som konstnär. Jag tror, att Hilleström i sina lyckligaste ögonblick i detta afseende nått ett steg fram om Lafrensen. Då Lafrensens biograf kallar honom "en försenad rococoartist" *, så anger han äfven därmed, huru starkt bunden målaren städse förblef af sina förebilder, närmast Baudouin. Äfven Hilleström var ju i hög grad påvärkad af hvad han inhämtat i Paris — isynnerhet formelt "bunden" — men han var dock vida mera än Lafrensen ett barn af sin tid och sitt folk, och ju längre dagen led, dess mera bleknade i hans själ de ursprungliga väckelserna, när det började kvällas, påminde han sig knappast längre de ideal, han en gång sett skimra i morgonens löftesrika rodnad. Hilleström kan föröfrigt aldrig få namn af rococoartist i egentlig mening, icke blott emedan hans bästa produktion i likhet med Lafrensens infaller först mot slutet af 1700-talet, utan än mer på grund af att hans

* O. Levertin: Niclas Lafrensen d. y. och förbindelserna mellan svensk och fransk målarkonst på 1700-talet. Stockholm 1899, sid. 84.

konstnärstemperament röjer föga af rococons sträfvan efter lek och illusion; därtill är han en alltför tungfotad och naturtrogen realist.

Af samtida porträttmålare förtjäna i detta sammanhang nämnas Alexander Roslin och Pehr Kraft d. ä., som båda ej sällan användt en genreartad uppställning i sina konterfej. Roslin har upptagit riktningen hufvudsakligen i sina stora porträttgrupper, af hvilka de bekantaste äro "Gustaf III och hans bröder", "Familjen Jennings" och målarens själfporträtt jämte fru. Alla dessa äro ju, som porträtt betraktade, utmärkta arbeten — med en liten inskränkning för den förstnämnda taflan — men däremot som genreartade lifsbilder förfelade. Människorna sakna i högsta grad inre sammanhang. Träffande utropar prof. Levertin på tal om medlemmarna af familjen Jennings å Roslins bild: "Så nära inpå hvarandra och dock så borta ifrån hvarann, så nära befryndade och så litet samhöriga!" *

Pehr Krafft åstadkommer stundom en något genreartad värkan genom att framställa sina människor i sysselsättning, stickande strumpa, spelande harpa, betraktande teckningar eller läsande i en bok, men dylika utvikningar från det rena porträttfacket äro jämförelsevis få i hans rika produktion och icke häller tillräckligt betydande, för att vi på grund af dem skulle kunna tillmäta honom någon egentlig begåfning för genrekonsten. De öfriga porträttmålarna, Lundberg, Pasch, Björk, Arenius, Breda, Wertmüller m. fl. hafva icke ens i enskilda arbeten lämnat något rum åt pittoreska genredrag.

Trots att andra målare skattat åt samma riktning, var det dock sålunda Hilleström och ingen annan, som blef de

* O. Levertin: anf. arb. sid. 44.

Att genremåleriet icke var alldeles främmande för Roslins konstnärstemperament, bevisas bl. a. däraf att han i sin ungdom, innan han ännu erhållit mycken konstnärlig vägledning, utfört en tämligen drastisk genrebild, framställande en heminteriör med flammande brasa och flere personer, som synas upprörda öfver den häftiga bastonad, modern tilldelar sin lille gosse. Taflan eges af konsth. C. U. Palm.

svenska borgarhemmens outtröttlige skildrare på samma sätt som Chardin varit det i Frankrike. Värkligheten, den enkla borgerliga värld, i hvilken han framlefde hela sitt långa lif, förblef hans bästa inspirationskälla, och så länge han var den trogen, bibehöll alltid hans konst en naiv omedelbarhet och en enkel stilfullhet, som tilltalar och försonar oss med bristerna. Han var, kort sagdt, samma andas barn som Chardin och bekräftar i samma mån som denne Ruskins ord, att "hvad vi dagligen se omkring och framför oss, hvad som är kärast för våra hjärtan och ögon, endast detta förmår handens eller läpparnas trollkraft ärorikt förkunna". Men det är någonting mera än blott denna naturens inre frändskap, som har gifvit mig anledning att så ofta här nämna Chardins namn och ingå på karaktäristik af hans konstnärsskap. Jag kan nämligen icke föreställa mig, att denna inre öfverensstämmelse *allena* skulle kunna förorsaka de stora yttre likheter, som faktiskt förefinnas mellan vissa af Hilleströms arbeten och Chardins. Synbarligen hafva intresserade studier äfven bidragit härtill.

I kapitlet om Hilleström som stillebenmålare uttalade jag redan min förmodan, att den svenske ynglingen knappast kommit i beröring med Chardin under sin Parservistelse; hans produktion närmast efter hemkomsten tyder åtminstone icke därpå, men detta hindrar ju icke, att han beundrat arbeten af Chardin i franska konstakademiens samling samt på konstutställningar. Af största betydelse var dock sannolikt, att han äfven efter hemkomsten — såsom påpekats — egde ett ovanligt godt tillfälle att närmare studera Chardin. Huru inflytelserna förmedlats, är föröfrigt af mindre betydelse, då deras existens i alla fall är odisputabel. Åtminstone två taflor af Hilleström tala nämligen ett så pass tydligt språk i detta afseende, att någon tvekan ej kan ifrågakomma. Ingendera är signerad med årtal, men alla kriterier — främst det tekniska behandlingssättet — tyda på att de äro utförda i början och medlet af 1780-talet. Vare det genast sagdt: båda

höra till det känsligaste och mest harmoniska, Hilleströms penslar skapat.

A den tidigare och tekniskt svagare af de båda bilderna * få vi bevittna en liten malheur, som händt den för oss redan välbekante Johan Gustaf. Han har fält i golfvet en blåhvit Rörstrandstallrik med allt dess innehåll, som nu rinner ut. Jungfrun har genast skyndat till; hon pekar ned mot golfvet och uppmanar den lille att själf plocka upp porslinsspillrorna. Men Johan Gustaf ser djupt olycklig ut och berättar, huru oförvarandes det tilldragit sig. Sammanhanget mellan figurerna är mycket bra och isynnerhet jungfruns uttryck vackert och fint återgifvet. Färgskalans dämpade ackord af brunt, mörkrödt, ljusblått och hvitt samt de omsorgsfullt målade accessoirerna: soppterrinen, spillkummen, kopparkitteln, morteln och lerkrukan åstadkomma en förtrolig stämning af hvardag i borgarhemmet. Emellertid måste den andra bilden, som visar om möjligt ännu starkare inflytande från Chardin, tillerkännas högre konstnärligt värde. **

Vi befinna oss äfven nu hemma hos målaren i hans lilla kök på nedre botten af Sutherska huset vid Adolf Fredriks torg. Hans syster, mamsell Elsa Erica, sitter på en kullstjälpt trästol och stöter i mortel. Men för ögonblicket låter hon stöten hvila, helt upptagen af att höra på pigan Anna Marias *** berättelse om sina inköp på Munkbron, därifrån hon just återvändt. Hon står ännu med den lilla hatten på hufvudet och förklädet fullt af färska grönsaker. Den högra, nedsträckta handen håller en fårbog, som hon synbarligen funnit för dyr; med en smått bekymrad min vädjar hon till mamsell Elsa Erica. — Ja, tiderna äro dyra — därom synas de båda hushållsmamsellerna vara ense.

* Egare: Öfverstekammarjunkaren grefve C. G. von Rosen.

** Egare: Prof. I. Benedixon.

*** Målarens jungfru vid början af 1780-talet, enligt taxeringslängderna (K. A.).

Hvilken intim människoskildring har icke Hilleström lämnat oss i denna enkla situationsbild! Huru fint och kärleksfullt har han icke återgifvit sin systers bleka profil med den lustiga lilla uppnäsan och hennes smått förvånade uppsyn eller den något långsträckta tjänsteflickan, som gärna ville anlägga ett riktigt bekymradt uttryck, om hon blott kunde för sin soubrettmin! Motivet i och för sig — två mamseller i ett kök — är knappast egnadt att intressera oss, men betrakta blott bilden en stund, och du kan ej förneka ett visst intresse såväl för Elsa Erica som Anna Maria; du lyssnar ofrivilligt till deras samtal och du lär dig tycka om och respektera dessa i all sin enkelhet så graciösa små kvinnor på samma sätt som målaren en gång gjort det. Jag vet knappt, om Hilleström målat en enda tafla, där harmonien mellan form och innehåll vore så fullständig och vacker som i denna. Karaktäristiskt nog, har han häller aldrig kommit Chardin närmare. Man vore frestad att antaga, att vår svenske Chardin haft en bestämd bild af sin franske mästare i minnet, då han ritade på sin duk den från torget nyss återvända uppköperskan. Jag syftar på “La Pourvoyeuse“, som förekommer åtminstone i två exemplar (ett i Louvre, ett i Neues Palais, Potsdam). Kvinnorna stå i samma ställning, ehuru vända åt motsatta håll — Chardins jungfru något mera lutande, stödd mot ett skåp — hållande ett köttstycke i ena handen (inknutet i en duk å den franska bilden). Båda vända det framåt böjda hufvudet i half profil mot åskådaren. Den vida skillnaden ligger framför allt i uttrycket. Chardins vackra parisiska, som förströdd står och drömmer om helt andra saker än torgpriser och matvaror, har å Hilleströms bild förvandlats till en riktig Stockholmssoubrett, som åtminstone för tillfället söker hysa mera bekymmer för hushållet än för någon ståtlig “palt“, som hon mött på hemvägen. Låt vara, att det ligger mindre poesi — om uttrycket här kan tillåtas — i den svenska flickans än i parisiskans uttryck, men detta är icke målarens fel eller förtjänst, han har återgifvit henne just sådan hon gick

och stod, hvarken sämre eller bättre. Om han värkligen haft den franska förebilden i minnet, så har han åtminstone användt den fullkomligt själfständigt, omsmält den i svenska former. Anslaget i färgen är klarare och käckare än förut, målningssättet pastosare än vanligen hos Hilleström. Måhända få vi häri se ett försök att närma sig Chardins säregna färgbehandling, som, enligt samtida berättelser, lika mycket skulle försiggått med tummen som med penslarna. Ett helt naturligt faktum är dock, att Hilleström aldrig kommer Chardin ens halfvägs så nära i afseende å teknisk färgbehandling som i afseende å bildernas kynne och innehåll. Chardin hade med ovanligt intresse och stor uthållighet egnat sig åt teoretiska och praktiska studier, under hvilka han småningom utbildat åt sig denna egendomliga kolorit med dess gräddartade touche och odrifna, mosaikmässigt bredvid hvarandra radade färgvalörer, en individuell teknik, hvartill konsthistorien icke kan uppvisa någon direkt förebild ej häller efterföljare. Om Hilleström värkligen i något enskildt arbete försökt efterlikna detta säregna målningssätt, så insåg han säkerligen snart nog sin oduglighet härför. Boucher hade en gång lärt honom måla med flytande tunna färger — sålunda gick det lättast och fortast att göra bilder — och detta förfaringssätt bibehöll han i hufvudsak hela sitt lif, om än hans färger stundom, isynnerhet på senare år, bli ofantligt torra och glanslösa. I likhet med sin lärare dämpar Hilleström gärna lokalfärgerna med en helton, vanligen i gråbrunt eller grågrönt, stundom till den grad, att de öfriga valörerna nästan förintas *. Hos Chardin däremot finna vi ingen annan samstämmighet än den, som åstadkommes genom att de angränsande tonerna ge ett eko, så att säga, af hvarandra, utan att hopsmältas. Hvilken vid skillnad, som existerar

* I flera fall är det numera mycket svårt att riktigt bedöma färgstämningen i Hilleströms taflor. Han använde dåliga färger, valörerna hafva skiftat betydligt, eller också händer det, att undermålningen, hvartill han synes användt mörk bolus och asfaltfärg, trängt igenom och fördärfvat den ursprungliga harmonien.

Hushållsbestyr. Egare professor Ivar Bendixon.

mellan den franska och den svenska *färg*-konstnären framgår tydligt, om vi exempelvis jämföra deras sätt att måla fonderna på sina taflor. Chardins bakgrunder äro mjuka och varma, ofta i en dämpad grön eller rödbrun ton, skiftande dagrar spela in; där är luft äfven bakom människorna. Mästerliga fondbelysningar, som ej sällan leda tankarna mot Pieter de Hooghs solfylda interiörer, hvilket bröderne Goncourt äfven påpekat. Hilleström däremot blir lätt kylig och hård (isynnerhet då ej hela rumsinteriören är medtagen) i sina mörka bakgrunder, de tränga för tätt in på människorna, som i följd häraf och på grund af bristande halftoner och modelleringsskuggor stundom värka något siluettaktiga. Som tecknare är såväl Hilleström som Chardin lugnare och tyngre än Boucher, men Hilleströms konturföring blir aldrig så energiskt beslutsam och öfvertygelsefull som Chardins. Hilleström trefvar och söker, men ger sig synbarligen aldrig tillräckligt tid till att grundligt och på egen hand lösa teknikens svårigheter. Blott tillfälligtvis uppnår han värklig harmoni mellan innehåll och form, däremellan förvånande oss med ytterligt ojämna arbeten.

Kompositionen hos Chardin är, som bekant, mycket enkel, den företer vanligen icke så pass mycken omväxling och lif som hos Hilleström; huru föga intresserad han var af självfva komponerandet, ådagalägges äfven däraf att större delen af hans bilder förekomma i två eller tre upplagor. Hilleströms temperament var i viss mening mera smidigt och lättrörligt; hade handen blott något lydigare förmått följa ögats och hjärtats intentioner, så vore utan tvifvel flere af hans små genrebilder än nu är fallet, utsökta bitar af pittoresk uppfattning och pulserande lif. Att tjuskraften i Chardins genrescener i vida högre grad beror på det mästerliga måleriska behandlingssättet än af kompositionen, under det att förhållandet är det rakt motsatta hos Hilleström, bevisar blott ytterligare, huru ofantligt mycket större den förre var som färgbegåfning, och hvilken sällsynt fallenhet för kauserande berättarekonst den senare egde.

Konstnärer, som framför allt lägga an på stämning och intim hållning i sina bilder, framstå naturligen bäst till sin fördel i litet format, tillgripa de större former som uttrycksmedel, växer äfven krafvet på innehåll. Det fordras då en rikare fond af egen kraft, för att icke stämningen må värka tunn och utspädd. Såväl Chardin som Hilleström har dock dristat försöka sig på människoframställning i naturlig storlek, men ingendera med synnerlig framgång. Detta gäller framför allt Hilleström, hvars tekniska ofullkomlighet skarpare framträder i det stora än i det mindre formatet, och då han dessutom aldrig gör sig mödan att i detta större format utarbeta en hel interiör med allt dess stämningsgifvande stilfulla och pittoreska bohag så som i de små bilderna, är det klart, att målarens brister vida mera än hans förtjänster här skola komma till sin rätt. Människorna, som framställas i knäbild af naturlig storlek, värka tunna och kalla mot den indifferenta, mörka bakgrunden. Teckningen är visserligen korrekt, men färgen torftigt nyansfattig — kolorering i stället för kolorit. Såsom exempel på detta slag af bilder förtjäna nämnas en kokerska och en tvätterska hos grosshandlar J. Bäckström, Steninge (den förra bildens speciella förtjänst har jag redan i kapitlet om stillebenmålaren framhållit), en fiskrenserska hos häradsh. Alexandersson samt en tafla ur Heleneborgssamlingen, framställande en seance hos mamsell Arfvidsson. En ung dam jämte sin väninna har kommit till den gamla häxan för att låta spå sig i kaffesump. Den gamla, hvars skrynkliga ansikte inramas af en stor bahytt, håller just på att i sumpen läsa damens tillkommande öde, som hennes väninna synes se bekräftadt i ett bref*. Denna tafla saknar emellertid icke ett visst intresse tack vare en lycklig komposition och synnerligen träffande karaktärisering af de båda damerna och

* Liknande motiv, en käring som spår tvänne damer i kaffesump eller i händerna, har H. flere gånger behandlat i medlet af 1780-talet. En bild af hvardera slaget eges af grefvinnan Dickson f. von Rosen, Göteborg, en af fru Edelstam, Stockholm och en annan af enkefru Silfverstolpe på Nääs. Dessutom förekomma spåscener i mindre skala. Lafrensen har äfven upptagit samma motiv.

den gamla käringen, men i afseende å utförandet är den ytterst slät, den värkar närmast halffärdig.

* * *

Det är mycket svårt att noggrant kronologiskt bestämma Hilleströms genrebilder från perioden 1784—94, emedan vi från detta decennium icke ega ett enda med årtal signeradt arbete. Tillnärmelsevis kan det ju ske med tillhjälp af de växlande fruntimmersmoderna och interiörernas möblering, men Sveriges kostymhistoria är ännu oskrifven, och huru mycket post festum Marie Antoinettes modenycker kommo till användning bland Stockholms borgartöser, är ofta vanskligt att fastställa, isynnerhet som mången vilseledande oregelbundenhet naturligtvis härvid förekommit, då de urmodiga dräkterna ofta nyttjades af tjänstefolket (vi se exempelvis på en bild från 1798 en jungfru klädd med väldiga poscher à la Pompadour). Emellertid är det intet tvifvel underkastadt, att Hilleströms jämnaste och själfständigaste produktion infaller just under dessa år; i närmare ett halft hundratal genrebilder har han lämnat oss intagande förtroliga illustrationer till 1780- och 90-talens borgerliga hemlif i Stockholm. Målaren har i nästan förvånansvärd grad förmått omsmälta alla utländska intryck och frigöra sig från tidigare troget följda förebilder; han framstår själfständig icke blott i afseende å uppfattningen, men äfven i behandlingssättet. Bättre än andra förråda dessa små bilder, hvilket varmt hjärta och älskvärdt konstnärsgemyt, som gömde sig hos Hilleström under den ofta något otymppliga ytan. För att kunna gifva en klarare öfverblick af dessa arbeten vill jag gruppera dem efter likartade motiv.

Ledd af ett rent måleriskt intresse för eldskenseffekter och klärobskyrbelysning, har Hilleström flere gånger ända från medlet och intill slutet af sin konstnärsbana försökt sig på framställningar af skumma små interiörer, i hvilka endast det lefvande staffaget, ett par unga damer i linon-

klädningar eller en hvitklädd tjänstejungfru, delvis eller helt och hållet belysas af talgljusets svaga låga. Detta arrangemang är naturligtvis ett utmärkt medel till åstadkommande af stämning. De små kvinnorna insvepas i en obeskriflig slöja af hviskande förtroligt skymningsprat eller ensamma tysta drömmar. För målaren oss till köket, där en jungfru granskar ägg framför ljuset, eller till den svagt upplysta handkammaren, där hon står lutad öfver en bunke, tvättande lintyg, blir stämningen naturligtvis något gröfre, men icke mindre varm och äkta för det. De små bilderna med enskilda figurer i ljusbelysning leda lätt tankarna till målare som Gottfried Schalken och hans efterföljare Arnold Boonen m. fl., båda hafva ju otaliga gånger framstält holländska flickor med liknande belysningseffekter, men deras framställningar äro vanligen inskränkta till bröstbildsformat, enformigare och mindre underhållande än Hilleströms, ehuru målade med mycket större teknisk virtuositet.

Afgjordt mest intagande blir målaren emellertid, då han på sitt enkla sätt berättar för oss, hvad han sett och känt, när han en eftermiddag tittat in i sin dotters lilla bodoar, där tapeterna "med arabesker i douça, sammanflytande färger" *, de enkla blå- och hvitlackerade taburetterna, de lustiga små porslinsburkarna à la chinois på trymåns marmorskifva och golfvets långrandade mattor gemensamt åstadkomma denna oförlikneliga stil och stämning — strängare än rococons nyckfulla lek, smidigare än empirens stelnade pomp — som hvarken före eller efter kung Gustafs dagar haft sin jämlike i Sverige. Gärna satt han kvar långt in på kvällen i förtroligt samspråk med de små mamsellerna — Charlotta Ulrica har ofta hos sig en jämnårig väninna — som alltid voro i full sysselsättning vid sybågen eller vid den stora gravyrportföljen, eller gemensamt granskande en liten billet-doux — måhända från den ståtlige löjtnant Schürer von Waldheim — hvars poliserade uttryck vållat Charlotta Ulrica bryderi, och som hon först efter samrådan med sin väninna går att besvara vid sitt

* C. C. Giörwells uttryck.

lilla skrifbord. I sådana stunder sänkte sig öfver den gamle målarens sinne den stilla "solitude", som blott den äkta gustafvianen kunde erfara i de ungas krets. Men när vaxljusen tändes och flickorna lade ifrån sig arbetet för att sjunga en liten "aire" af Gluck vid lutan eller spinetten, då njöt hans målaröga af att betrakta de näpna ansiktena, kransade af ljusa lockar, och de hvita halsarna, inramade af tyllfichyer, i den bleka klärobskyren. Sannolikt gjorde han då ofta små utkast*, som han senare utförde med all den omsorg och pietet, man egnar ett älskadt ämne. Ett tiotal sådana små bilder från den vackra, blåögda mamsell Hilleströms bodoar, där den gustafvianska hemtrefnaden breder någonting personligt varmt, nästan liknande poesi, öfver hvarje föremål, utgöra, betraktade som grupp, själfva kärnan af målarens mångskiftande produktion. Alla äro målade med samma kärleksfulla uppfattning och stiltrogna realism, ehuru resultatet i följd af större eller mindre omsorg vid utarbetandet utfallit något olika. Främsta platsen ville jag tillerkänna den, som framställer de båda unga damerna granskande ett arbete vid sybågen — måhända det finaste uttryck, som någonsin gifvits åt föreningen mellan fransk elegans och nordisk hemkänsla. Men äfven de båda "billet-doux-taflorna" (hos kanslirådet Becker och grefve Hamilton, Hedensberg), Vattengranskningen och Lutaspelerskan i Östergötlands museum samt den studerande damen (presidenten Östergren) äro stilfulla och harmoniska arbeten, som alla vittna om de varma känslor, hvarmed målaren gått till värket.

Färgbehandlingen är jämförelsevis pastos, naturligtvis främst i de belysta partierna, formatet tämligen litet (40 × 34 cm.) — just den storlek, med hvilken Hilleström bäst reder sig — så att de med mycken noggrannhet gifna detaljerna i följd däraf förete en miniatyrteknik à la

* Att pennteckningar och skisser af den äldre Hilleströms hand numera äro rätt sällsynta — ungefär ett dussin finnas på Nationalmuseum och något färre egas af doktor Bergsten (Norrköping) och bankodirektör Gagge (Vesterås) — förklaras däraf, att en af målarens ättlingar i andra led, som fått ärfva en stor samling dylika, användt dem som — hyllpapper!

Gerard Dou. Konstnären har, såsom redan nämdes, själfständigt tillgodogjort sig, hvad han lärde sig i Paris, och därtill lagt rätt mycket af sig själf, all den kunskap och erfarenhet såväl i afseende å innehåll som form, han inhämtat under trägna studier af naturen.

Ehuru "la charmante figure de sa fille aux beaux yeux bleux languissants, qu'il a su rendre d'une manière si ingénieuse", som Marianne Ehrenström uttrycker sig*, utgör Hilleströms trefligaste och oftast förekommande modell, så finnes dock en hel del andra likartade genrebilder, till hvilka han hämtat motiv från andra stockholmska borgarhem än sitt eget, och hvilka lika fullt framhäfva hans stora förmåga att karaktärisera de små borgartöserna och träffa den rätta hemtonen. Ett godt exempel härpå är "Musikstunden" på Östergötlands museum. I ett elegant gustafvianskt kabinett med gröna tapeter och guldornament på väggarna sitta tvänne damer. Den äldre, som är klädd i svart mantilj à la Maria Leczinska, vänder ryggen halft mot åskådaren — en synnerligen fint och stilfullt tecknad figur — den yngre sitter midt i rummet i en emmastol, smått förströdd knäppande på sin luta. Det är synbarligen en scen från något af Stockholms förmögnare borgarhus. Den unga damen röjer ingen medfödd elegans, hennes figur är knubbig, hennes drag något grofva, hon koketterar och vrider sig litet tafatt, och hur hon än anstränger sig att anlägga den blaserade parisiskans uttryck, tränger dock hennes medfödda skalkaktighet igenom och breder öfver det lilla ansiktet ett lustigt, nästan intagande drag af soubrett och herdinna i äkta stockholmsk förening. Toaletten är ytterst elegant, skiftande sidenrob med volanger och engageanter. På hufvudet bär hon en kokett liten hatt.

Likartade scener finnas flera. Stundom händer det, att målaren öfverraskar de unga damerna i pikantare situationer och lättare kostym. Jag hänvisar till förteckningens beskrifningar af bilder sådana som "Vid toaletten", "Fram-

* Notices sur la litterature et les beaux-arts en Suède par Marianne d'Ehrenström. Stockholm 1826.

för brasan“, “Dam värmande sig vid spisen“ m. fl. Att på grund af dylika, för Hilleström jämförelsevis sällsynta motiv, tillägga honom ett ekivokt drag af det slag, som karaktäriserar en god del af Lafrensens bodoarscener, skulle illa öfverensstämma med värkligheten. Hilleström var ingalunda pietist, tvärtom en sorglös sällskapsbroder, men i grunden en borgerlig bonhomme, som aldrig känt fläkten af den hetsande, frivola luften i Paris' “petites maisons.“

Hvilken utomordentlig kulturhistorisk betydelse dessa noggranna konstnärliga skildringar ur Stockholms borgarhem ega för en eftervärld, som gärna lefver sig in i en förgången solbelyst tidsålder, behöfver jag knappast öda ord på att närmare ådagalägga. Vare det nog sagdt, att, så när som på några dikter af Carl Michael Bellman och Anna Maria Lenngren, hvarken i ord eller bild finnas skildringar från den gustafvianska tidsåldern, som gåfve oss en så trogen, liffull och intimt personlig inblick i hemvanorna och hvardagslifvet som Hilleströms genrebilder. I allra högsta grad gäller detta om ett par ovanligt stora och figurrika taflor, som målaren sannolikt utfört på beställning 1797 eller 98. Tyvärr har den intressantare af de båda pendanterna för ett tjugutal år sedan sålts till England*. Den framstälde ett spelparti i Schröderheims hus nr. 9 vid Nybrogatan, bland deltagarna märktes förutom värdfolket grefve G. M. Armfelt, baron Mannerheim, “de tre gracerna“, prinsessan Sofia Albertina, som inträder med ridiculen på armen, m. fl. Motstycket finnes ännu i Stockholm, egdes af enkefru O. Franke. Det är en morgonstund i kommerserådet Jörgen Kristoffer Müllers eleganta salong (Skeppsbron nr. 1). Sex personer utom en jungfru och en liten flicka äro samlade kring tébordet. Kommerserådet själf sitter i schlafrock, artigt underhållande presidenten Holck, som jämte ett par damer kommit på besök. Kommerserådinnan i halfnegligé synes däremot icke vara vid humör; hon bryr sig hvarken om téet eller gästerna, utan

* Båda taflorna egdes af musikdirektör Löfvegren och hembjödos till Nationalmuseum 1865 för 900 Rdr.; nämnden afstyrkte emellertid inköpet.

sitter försjunken i senaste numret af Dagligt Allehanda. Synbarligen önskade hon hällre befinna sig på tu man hand i sin bodoar med den välmående unge kavaljeren, som står bakom henne och svalkar sitt té*. Den lilla fosterdottern Jeanette betänker sig ett tag, innan hon sträcker fram kringlan åt den bortskämda bologneserhunden. Jungfrun står vid fyrfatet och slår mera vatten på tékannan. Salongens möblering är smakfullt rik; bland prydnaderna lägga vi märke till tvänne stora statyer: Berninis David med slungan och en flöjtspelande faun. — En lika innehållsrik som fordrande komposition! Men målaren har redt sig godt i afseende å kompositionen: figurerna äro väl insatta, stå i lefvande sammanhang sinsemellan och i rätt proportion till interiören. Koloriten däremot är ovanligt misslyckad, sönderplottrad och orolig, utan några egentliga harmonier. Med största noggrannhet har konstnären återgifvit den brokiga turkiska golfmattan och damernas sidenrober, men utan att stämma de många valörerna i ackord, utan målerisk charm.

Ojämförligt mycket lyckligare som färgkonstnär framstår han i sina små interiörbilder, men äfven i dem börja mot slutet af 1790-talet allt bristfälligare färgharmonier och allt större torftighet i behandlingssättet göra sig gällande. En gång måste ju äfven den rikaste åder sina.

Motiven äro hufvudsakligen desamma som tidigare, ehuru köksscenerna, kokerskor och tvätterskor, spinnerskor och nysterskor allt mera börja undantränga de finare små bodoarskildringarna. År 1798 förlorade han dessutom sin käraste modell, då Charlotta Ulrica gifte sig med kapten Schürer von Valdheim**. Själf blir målaren gammal, snart 70 år, hans syn allt svagare och handen osäkrare.

---

* Enligt tidens chronique scandale skulle denne varit hennes älskare.

** Enligt Lysnings- och Budningsbok uti St. Mariæ Magdalena församling 1775—1809, vigdes Capitain Joh. Schürer och Jungfru Charlotta Ulrica Hilleström på betyg ifrån k. Artilleriförsamlingen den *18 okt. 1798,* men förelystes sista gången först den *20 okt.* Här synes föreligga en felskrifning eller ett tjänstefel!

Vid sybågen. Gouache från Fiholm.

Ännu återstår att omtala en följd af genretaflor, som, rätt talrika, bilda en fullkomligt afsluten grupp för sig. De kunde i självfva värket med ungefär lika rätt kallas porträtt som genrebilder. Kompositionen är den enklast möjliga: enskilda sittande figurer, vanligen i knästycksformat, utan andra accessoirer än ett bord bredvid sig, af interiören synes endast fondväggen, vanligen dekorerad med en tafla eller en byst. Som modeller för de flesta har Hilleström begagnat omväxlande två kvinnor, en ung och en gammal, sin vackra dotter och möjligen sin trotjänarinna Helena Roberg*, båda framstälda i flera olika sysselsättningar. Dessa bilder sakna, som sagdt, de egentliga genrescenernas alla stämningsgifvande och intagande små detaljer, målaren har helt och hållet koncentrerat sig på människoskildringen, han har sökt att med sin enkla konst återgifva de olika kvinnoansiktenas skiftande uttryck. Någon djupare psykologisk begåfning utmärkte icke Hilleström, men han egde dock en afsevärd förmåga att individualisera och träffa det momentana uttrycket hos personer, som han dagligen såg i sin omgifning. Han blir icke flack och indifferent som Lafrensen, då denne ger sig ut på att måla oljeporträtt i större format. De här ifrågavarande bilderna sakna visst icke innehåll; såväl den gamla som den unga talar till oss på sitt individuella sätt, hushållerskan med en röst redan spröd af ålder, Charlotta Ulrica med en kvinnligt mjuk stämma, ännu varm af ungdom. Öfver alla de sex bilderna af den skrynkliga gamla gumman dröjer den rofylda ålderdomens varma kvällskimmer. Vare sig hon sitter nedlutad öfver sin linnesöm eller öfver sållet, där hon samlar fjädrarna af en plockad fågel, eller läsande i en åldrig postilla, hvilar öfver ansiktet, som inramas af en hvit duk eller mössa, samma harmoniska frid. Särskildt vacker är bilden af den läsande gumman, iklädd hvit kjol, hvit pälsbrämad kappa och stor tyllmössa. De väl genomförda hvita

* Hon tjänade hos målaren från 1783 (enl. taxerings- och mantalslängderna), han omtalar henne som »min gamla hushållerska Helena Roberg» i ett bref af år 1802.

färgackorden förläna bilden stämning af dag, som stilla dör i ljus majskymning.

Lika mycken vek känslighet i uppfattning och utförande röja äfven bilderna af Charlotta Ulrica. Också hon har suttit långa timmar nedlutad öfver sin söm eller sin bok — stundom så länge, att ögonen slutit sig trötta och handen med boken sjunkit ned i knäet. En annan gång se vi henne, skrifvande en biljett vid sitt bord, eller också har hon slagit sig ned helt flyktigt för att ögna igenom ett par välkända sidor ur Candide, under det att författaren själf står bakom på den kanellerade piedestalen leende sitt satiriska löje. En utmärkt kulturbild, fyld af upplysningstidehvarfvets ytligt lätta esprit*.

Formelt kunna dessa taflor i allmänhet icke mäta sig med de bättre genrebilderna. Teckningen är visserligen känslig och korrekt t. o. m. i återgifvandet af svårare partier, såsom händerna, men känsligheten har ofta slagit öfver till slapphet. Färgskalan är vanligen starkt dämpad, behärskad af en gulgrön helton, som icke kan frånkännas en viss distinktion; man skulle blott önska, att konstnären förde penslarna med större brio, isynnerhet då han målar sin blomstrande unga dotter.

Jämföra vi dessa porträtt-genretaflor med ett par andra af likartad uppställning, framställande en fiolspelare, kunna vi icke undgå att lägga märke till, huru afgjordt Hilleström af naturen var danad till kvinnornas målare, ett faktum, som bekräftas af hela hans genreproduktion, där det manliga elementet intager en mycket obetydlig plats. Hans temperament var vekt och lättrördt nog för att afspegla kvinnosjälens små nycker och snabt skiftande stämningar, hans öga dröjde hällre vid det täcka och pittoreska än vid det manligt starka och utpräglad karaktärsfulla, hans hand var tillräckligt smidig för att göra en croquis af ett lockigt kvinnohufvud och en graciös gestalt, men egde ej tillräckligt behärskad kraft för att återgifva den regelbundnare och strängare manliga karaktären. En

* Egarinna: Fru M. Weber.

dylik vek begåfning är ju till en viss grad betecknande för det gustafvianska tidslynnet i gemen, men den framträder hos Hilleström ovanligt starkt potenserad.

De försök, han gjort i manlig porträttgenre, framhålla samt och synnerligen hans begränsning. Det är en fiolspelare — antingen ensam eller jämte en gumma, som sticker fram sitt hufvud bakom honom — sittande vid ett bord med noterna stödda mot ett krus. Eller också framställes han i sällskap med ett par kamrater, som blåsa klarinett. Ansiktsuttrycket är öfverdrifvet, nästan vildt, ögonen halfslutna, munnen står vidöppen. Minsann där är lif i bilderna, men de äro groft och flyktigt utförda, icke på vida vägnar jämförliga med de samtida kvinnliga framställningarna af ungefär samma storlek och uppställning *. Betydligt förmer i tekniskt afseende än de tre anförda taflorna är en fjärde porträttgenre af tvänne män**. Den är målad 1792 och framställer kapten Flodberg vid flottan, en gråhårsman af distingeradt utseende, sittande vid ett bord med ritningar, och stående bredvid honom, målarens yngre son Johan Gustaf, nu en 22-årig yngling, som sökt sig in vid flottan. Taflan är utförd med största möjliga omsorg: ansikten, händer och hår äro fullkomligt miniatyrmässigt utpenslade. Konstnären har synbarligen ansträngt sig att göra sitt allra bästa (att döma af en inskrift på baksidan, har taflan ursprungligen utgjort en vänskaps- eller tacksamhetsgåfva till kapten Flodberg, som måhända varit den unge H. till någon hjälp på hans sjömannabana),

* Fiolspelaren (hos ingeniör Bolinder) har vanligen gått under namn af Fredman (åtminstone sedan medlet af detta århundrade) och äfven reproducerats under denna titel i Litografiskt Allehanda. Deltagarna å den tredje bilden (hos stadsmäklar Alfr. Berg) vore, enl. en katalog från Konstföreningens utställning 1852, jämte Fredman Bellman och Sergel. Förutom att ingen likhet existerar mellan figurerna på H:s bilder och samtida porträtt af de nämda personerna, förtjänar antecknas, att Fredman dog 1767 och taflorna äro målade i början af 1790-talet. Modellerna synas tillhöra lägre samhällslager; en af bilderna bär på frånsidan inskriften »Blekingsbonde».

** Helenborgssamlingen.

men just i följd af den synbara ansträngningen, har det kommit någonting stelt och mödosamt in i bilden. Figurerna äro hvardera för sig rätt bra individualiserade, men fotografiskt sammanförda, utan den omedelbara lefvande rapport, som vanligen plägar känneteckna Hilleströms människor. Stämningen och det pulserande personliga lifvet, som ofta försonar oss med diverse formella laisser-aller-er, äro upplösta i en kylig torftighet, hufvudsakligen en följd af den totala frånvaron af rumsinteriör, och accessoirer. Visserligen framhäfver den grå bakgrunden skarpt de båda profilerna, men den tränger sig på, så att säga, och lämnar föga rum för luft och ljus. — Detta negativa exempel framhäfver på ett otvetydigt sätt betydelsen af de små rumsinteriörernas sammanhållande intima atmosfär och de döda accessoirernas förmåga att skänka lif och värme åt en bild, då de uppfattas af ett känsligt målaröga och återgifvas med den naturtrohet, som alltid förblef Hilleströms bästa konstnärsdygd.

Till den fåtaliga serien af manliga porträtt-genrebilder få vi äfven räkna det populära Bellmansporträttet på Nationalmuseum. Skalden, som sitter nedhukad bredvid ett bord, framställes, som bekant, i en ytterst gråtmild stämning: han för näsduken till ögonen, som fylts af tårar, vid tanken på den förödande Wiborgska smällen, hvaröfver han just håller på att författa ett ode. Men trots den åsyftade upprördheten och den sorgliga minen, förefaller vår Carl Michael dock oändligt tam och slö — det ser närmast ut, som om han plågades af svår snufva. Den svenske Anakreon var minst af allt ett motiv, som lämpade sig för den gode borgersmannens skildringskonst. För att lyckligt återgifva ett inspireradt Bellmansansikte hade fordrats en med originalet kongenial konstnärsbegåfning, som föröfrigt ingen af tidens porträttmålare egde — Hilleström löste uppgiften helt enkelt med att måla en idealiserad sentimental skaldetyp, fin och städad, som egentligen icke har stort mera att skaffa med Carl Michael Bellman än mången annan bedröfvad skald*.

* Taflan har tillhört presidenten J. G. von Carlsson, herre till Mälby gård, (Södermanland) där ett gladt sällskapslif fördes, i hvilket Bellman

Vid karaktäriseringen af den senaste gruppen af bilder har jag ju redan varit i tillfälle att framhålla Hilleströms förmåga och begränsning i egenskap af porträttmålare. Att denna art af målarkonst icke var hans egentliga torde tillbörligen hafva framgått, men det oaktadt kunna vi dock icke klandra honom för att han några gånger försökt sig på direkt porträttmåleri i bröstbildsformat. Resultatet har utfallit bättre, än vi haft skäl att vänta. Hvad likheten beträffar, är den naturligtvis omöjlig för oss att bedöma, men där är personligt lif i alla dessa bilder, vi få lära känna värkliga människor med blod i ådrorna och uttryck i blicken — icke bara typer och kläder. Taflorna äro alla familjeporträtt framställande hans hustru, hans syster och barnen, men framför allt honom själf. Vackert och intressant tack vare den ytterst omsorgsfulla tekningen och det på en gång spirituella och känsliga uttrycket är det lilla, redan tidigare omtalade porträttet af hans hustru. * Mindre betydande som konstvärk är den stora tafla, som sannolikt framställer hans syster (brb. i nat. storlek): en duktig medelålders kvinna, som med ett fryntligt leende sitter och stickar strumpa. ** Af hans många självporträtt förtjäna omnämnas utom det redan beskrifna af år 1771, det stora porträttet af år 1784 på Gripsholm, samt det 10 år senare (på Nationalmuseum), där målaren sitter i skjortärmarna, lycksaligt plirande ut mot åskådaren. Alla tre stå emellertid betydligt efter — såväl i afseende å omsorgsfull konstnärlig behandling, som i afseende å karaktärsfull individualisering — den ovala bröstbild, som eges af bibliotekarien Segersteen i Linköping. Målaren har här hunnit flera år in på sextiotalet, ansiktet är fåradt af djupa veck, han har pröfvat på med en hel del af lifvets besvärligheter, men de bruna ögonen blicka ännu pigga ut mot

jämte många andra af tidens litterära och konstnärliga stormän deltog; synbarligen har äfven Hilleström hört till gästerna på Mälby. Jmfr. G. Göthe: J. T. Sergel. Stockholm 1898, sid. 272.

* Egarinna: majorskan J. Sundholm.

** Egare: grosshandlar C. Olsson.

åskådaren. Det pudrade håret är sirligt uppsatt i kanonlockar, högra handen är instucken i västen och öfver den fast slutna munnen hvilar det trygga uttrycket af en ordentlig och trofast borgersman.

En fullkomligt enastående plats i Hilleströms produktion intager en porträttstudie, till hvilken sannolikt hans dotter suttit som modell.* Den är helt liten, (15 cm. hög) målad på trä i oval form. Men hvilken kläm och käckhet i utförandet! Hvilka känsliga, veka färgackord! Hufvudet är obetydligt framåtlutadt, det vågiga håret är sammanhållet af ett blått band, den röda koftan, som hon kastat öfver axlarna, är öppen framtill och blottar strimman af en gul tröja. Det är svårt att säga, hvad som mest intager: blickens stämningsdjup eller den varma gulldager, som breder vårmorgonens skiraste slöja af dröm och poesi öfver den 17-årigas ansikte — tillräckligt tunn för att låta oss förnimma ett genljud af ett nyss förklunget skalkaktigt skratt.

---

* Egarinna: professorskan Thérèse Kjellberg.

Gruf-, smedje- och eldsvådsbilder.

I Dagligt Allehanda för den 6 november 1781 läses:

Til en god vän i G....

I anledning af det ämne för wår discours, som föreföll uti sista samwarelsen före din afresa, war jag kort därpå hos wår wärda Hilleström och beság de ypperliga arbeten i Måleri, som kommit från denne berömda Konstnärs mästerliga hand. Hwad jag isynnerhet wäntade att få se, nemligen wissa traits utur wåra Operor: Zemir och Azor, Orpheus och Euridice, med mera, föll mig wäl starkt i ögonen; men hwad jag minst wäntade och jag ingenstädes förut funnit, frapperade mig ännu mera. Det bestod i en hel hop större och mindre, att jag så må kalla dem, Bergwärks-stycken, till större delen föreställande wisse orter och wisse slags arbeten i Fahlu Koppargrufva, alle så wackra att de wäl också utrikes torde tilwinna sig de störste kännares loford. Men hwad utaf alt behagade mig mäst, war ett stort Schillerie, som förestälde en Hammar-Smidja. Om utkastet, som troligast synes, blifwit gjort efter naturen, eller om wår Konstnär nyttjat inbillnings-

gåfwan, kan wara lika mycket: men det som är utom all wedersägelse, är, at Ordonnancen eller tilställningen ej är mindre lyckelig än självfwa Coloriten ojämförligt förträffelig. Eld-graden, som uti Ässian går i det närmaste til hwithet, skenet däraf som på sina ställen framstrålar, den mer än wäl träffade färgen på en uppglödgad och utur elden nyss lyftad jernmassa; alt är så intagande, at man ettdera måste hafwa litet eller intet sett, eller ock nödgas tilstå, at ett öga näppeligen kan fägnas med något wackrare. Til wår skickelige Konstnärs uppmuntran, wille jag wäl önska, at någon af de förmögnaste Bruks-Ägare gjorde detta Stycke til sitt och betalte honom därför rätt hederligt: men för allmän prydnad och för det gagn som unge Artister af detta mönster i sitt slag kunna hämta, önskar jag likwäl hälst, at Kongl. Målare-Academien wille göra det til sin egendom. Finnes ej dylikt äfwen i Kongl. Bergs-Collegii Rum, skulle det häller icke tyckas ur wägen: Kort sagt: jag önskar Herr H. at få sitt arbete hedersammeligen betalt; men äfwen at et stycke, som hedrar Swenska Snillet, föreställande en af Rikets Hufvud-näringar, et så originalt och wackert Stycke som detta, i alt fall ej måtte stanna i priwat mans rum eller å sådant ställe, som icke utan sällan besöktes af Patrioter, idkare, älskare och kännare af frie konsterne.

Stockholm den — November 1781.

N. N.

Vår brefskrifvares många patriotiska önskningar gingo till största del i uppfyllelse. Såväl Kongl. Bergscollegium, som landets förnämsta brukspatroner blefvo under årens lopp lyckliga egare af dylika bärgvärks och smedjebilder. Däremot införlifvades lyckligtvis aldrig någon af dessa taflor med Kongl. Målare- och Bildhuggare-Akademiens samling; min mening är nämligen, i olikhet mot brefskrifvarens, att "detta mönster i sitt slag" hade kunnat blifva af högst skadligt inflytande på de unga akademie-elevernas uppfattning af målarkonstens mål och medel. Åtminstone i

Midinens-drömme. Egarima fra M. Weber.

sitt nuvarande skick tilldraga sig dessa bilder utan undantag vår uppmärksamhet långt mera på grund af sitt åldriga utseende och sina ovanliga motiv än tack vare större konstnärliga förtjänster.

Såsom den citerade förf. nämde, har Hilleström med särskild förkärlek afmålat olika schakt och platser i Fahlu grufva, denna "Sveriges skattkammare och riksklenod". Vid få platser i Sveriges land äro så många ärofulla historiska minnen fästade som vid den gamla koppargrufvan i Dalarna. Allt ifrån Sturarnas dagar och in till vårt århundrade har ju Dala-allmogen, och särskildt kopparbärgsmännen, mer än en gång räddat riket ur en svår belägenhet, och därför har äfven deras namn fått en djupare malmklang än befolkningens å någon annan trakt. Därjämte må vi påminna oss, att Fahlu grufva under äldre tider varit Sveriges rikaste inkomstkälla, en naturlig skattkammare, utan hvilken flera af de ärofullaste historiska tilldragelserna — bl. a. Gustaf Adolfs fälttåg — aldrig kunnat ega rum. Väl värd var platsen sålunda, ur historisk synpunkt, att afbildas, men, måleriskt sedt, torde den däremot mindre egnat sig för behandling, i ty att grufschaktens belysning naturligtvis är ytterst svag — åtminstone råder å Hilleströms bilder ett egyptiskt mörker.

Tre fullständiga serier, hvar och en omfattande minst ett halft dussin bilder, förutom de i fyra- och femdubbla exemplar förekommande framställningarna af festligheterna vid Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs besök i grufvan, utgöra Hilleströms icke obetydliga gärd åt denna fosterländska märkesplats. Ledsamt nog, sakna emellertid taflorna nästan helt och hållet konstnärligt värde, deras intresse för oss är af topografisk och historisk art. Visserligen måste vi antaga, att de ursprungligen värkat betydligt klarare än nu till dags, men det ytterst flyktiga målningssättet förråder, att de tillvärkats i klump på beställning, utan synnerligt vare sig intresse eller möda å konstnärens sida. Nästan utan undantag förete de djup, svart natt — undermålningen af asfaltfärg har slagit igenom — ur hvilken bärgväggarna

och figurerna blott otydligt skymta fram i det svaga skenet från "stigarenas" högtburna facklor.

Ett särskildt historiskt värde tillkommer naturligen de bilder, som återgifva konungarnas besök nere i grufvan. Det är bekant, huru Gustaf III på hösten 1788 — lik den store Wasakonungen, hvars ättling han älskade kalla sig — drog genom Dalarna, talande till folket och entusiasmerande det till frivillig allmän beväpning mot danskarna, som infallit i Bohuslän. Öfverallt, hvart han kom, hälsades han af bönderna med jubel — allmogens rojalistiska stämning hade varit i gradvist stigande, sedan adeln börjat träda i allt skarpare opposition mot konungen — vid stora Kopparbärget var hänförelsen så stor, att bärgsmännen själfva spände sig som dragare för konungens vagn. Den 20 september, dagen efter det konungen anländt till platsen, arrangerades en storartad festmåltid nere i grufvans största rum, den s. k. Rådsalen. Denna högtidliga tilldragelse är det, Hilleström förevigat i åtminstone trenne bilder; omöjligt är det icke, att han varit personligen närvarande, med visshet veta vi, att åtminstone en af taflorna är målad samma höst på bärgslagets beställning. De båda andra utfördes sannolikt för privatpersoner. Taflorna framställa ett djupt, aflångt rum, illumineradt med facklor och mareschaller; längs båda sidorna äro långa bord dukade. Konungen, som sitter vid ändan af det ena bordet, håller just på att underskrifva privilegierna för bärgslaget å ett silfvervärk, benämdt "Gustaf III:s silfvervärk". Bredvid honom står "bärgshauptmannen" Bernhard Berndtson, och vid samma bord sitter hans svit, bland hvilken märkes hofstallmästaren baron H. von Essen, kammarpagerna, major J. G. de Besch, kapten E. H. Tersmeden och fänrik O. R. Möllersvärd. Vid det motsatta bordet hafva bärgsembetsmännen och bärgsmännen fått plats. Sex år senare, den 14 juli 1794, gjorde äfven Gustaf IV Adolf, åtföljd af sin farbroder, hertigen-regenten, ett besök nere i Fahlu grufva, och nu likasom tidigare ställa bärgsmännen till en festlig middag nere i en underjordisk salong, kallad Neptuni ort. Upp-

ställningen och illuminationen äro ungefär desamma som vid det förra konungabesöket — denna gång strålar Gustaf IV Adolfs namnchiffer i transparang mot fondväggen — två långa bord på ömse sidor och mellan dem ett litet, vid hvilket hertig Karl sitter jämte konungen, som synes tilltala en stigare. Äfven denna, i flera upplagor förekommande komposition är sannolikt först gjord på beställning af bärgslaget, och den detaljtrogna noggrannheten synes tyda på att konstnären varit ögonvittne.

Något mindre svartnade äro i allmänhet de bilder, som återgifva smedjeinteriörer. Det synes hafva varit en fullkomlig modesak under senare hälften af 1700-talet att måla smedjor och värkstäder. Bärgshandteringen och järnindustrien, som under alla skiften bibehållit en mycket framstående plats bland Sveriges näringar, hade vid denna tid tagit starkt uppsving och kommit i ropet. Flera konstnärer började på spekulation afbilda landets förnämsta bruk och industricentra; i bröderna Martins gravyrserier intaga de, som bekant, ett framstående rum. Hofgravören Johan Fredrik reste land och rike omkring, ingenstädes försummande att afteckna smedjorna och järnvärkstäderna, hvilka han sedan graverat i sitt behagliga akvatintamanér. Lika litet som bröderna Martin torde Hilleström varit ledd af något sådant modärnt måleriskt intresse, som i våra dagar lockat flera konstnärer till framställning af smedjor o. dyl. Utan tvifvel var det på direkt uppmaning af de förmögna brukspatronerna, han drog ut med penslar och färglåda till flere af de större bruken i Upland och Östergötland. Om än uppdragen lågo något på sida om hans vanda ämnessfär, så voro de dock välkomna för en konstnär, som helt och hållet var hänvisad till att lefva af sin produktion.

En af tidens mäktigaste bruksmatadorer, som med begärlighet synes anlitat Hilleström, var landshöfdingen, sedermera öfverståthållaren och excellensen grefve Samuel af Ugglas, egare till Forsmark bruk — inom parentes sagdt, en af de nybakade adelsmän, som svingat sig upp till ära och anseende hufvudsakligen genom förmånliga

affärer och hofmannasmidighet och därför icke betraktades med synnerligen blida ögon af sådana gamla patricier som Ehrensvärd, Engeström o. a. Af de båda omnämda skildringarna af konungarnas besök i Fahlu egde han repliker, men dessutom lät han Hilleström afmåla flere särskilda smedjeinteriörer från Forsmark. Enligt ett kvitto i statsgeologen Lindströms autografsamling har Hilleström den 6 juni 1793 fullbordat "Två taflor i oljofärg, som föreställa hammarsmedsyrken med dess förgyllda ramar", för hvilka han uppburit 80 Rdlr. sp. Jämt en månad tidigare har han, enligt ett kvitto å K. B., erhållit 30 Rdlr. sp. för en tafla, framställande "en del af parken med den rifna byggnaden" å Forsmark. Vi torde få antaga, att dylika kvittenser upprepades flera månader, ehuru de numera gått förlorade. Priserna voro, som synes, icke höga, men arbetet var icke häller af det grundligaste slaget; jag är ingalunda böjd att tro, det Hilleström skulle användt en hel månad på framställandet af ett par dylika smedjetaflor: målningssättet är i allmänhet det flyktigast möjliga. Andra förnäma bruksägare, som användt vår målare, voro baronerna De Geer till Leufsta och Finspong.

Flera tecken synas tyda på att den ovanligt stora smedjebilden (1,57×1,85), som numera förvaras i Nationalmusei förråd, och hvilken den ofvan citerade insändaren äfven omnämde, framställer motiv från ankarsmedjan å Finspong. Brukets egare under senare hälften af 1700-talet var Sergels och Ehrensvärds intime vän, kammarherren Jean Jacques De Geer, som gärna hos sig under somrarna på det vackra godset såg samtidens vittra och konstnärliga notabiliteter *, till hvilka vi äfven få räkna Hilleström. Visserligen hade aldrig Hilleströms konstnärsnamn en så aristokratiskt förnäm klang som exempelvis Sergels, men hans popularitet under 1780- och 90-talen synes varit utomordentligt stor, att döma af den starka efterfrågan, hans bilder rönte. Och hvilken konstnär har väl föröfrigt

* Se härom närmare G. Göthe: anf. arb. sid 255 o. f.

större förutsättningar att vinna allmänhetens ynnest än den, som låter publiken själf spela hufvudrollen i sina scener? — Å den stora smedjetaflan se vi brukets egare, som med sin unga, vackra, blott alltför beryktade fru (f. Taube) jämte ett par gäster träda in i smedjan för att åse, huru några muskulösa smeder hamra ut ett glödande ankare på städet framför ässjan. En förman i grön rock synes vara herrskapets ciceron. Afgjordt bäst lyckad är gruppen af de duktiga arbetarna, som belysas af skenet från härden, däremot förefalla de högförnäma besökarna väl träaktigt stela. Färgskalan är i denna, likasom i de mindre smedjebilderna, behärskad af en oklar, gulbrun helton.

Från hvilka bruk och smedjor Hilleström i öfrigt hämtade motiv till denna talrika bildergrupp, har jag i hvarje enskildt fall icke kunnat afgöra, men ännu i dag hänga på flera af de upländska bruken, Harg, Schebo, Söderfors, Leufsta, Gysinge, Gimo och Forsmark sådana taflor, eller också hafva de för icke länge sedan blifvit sålda. De flesta äro målade på 1780- och 1790-talen, en enda liten känner jag, som är signerad 1805.

Som redan nämndes, sakna gruf- och smedjebilderna så godt som allt konstnärligt värde — vi ha att göra med en samling kulturhistoriska planscher, som borde betraktas endast ur denna synpunkt och saklöst kunde lämnas åsido vid en karaktäristik af målaren Hilleström, om de icke kvantitativt intoge ett så betydande rum i hans produktion.

Större konstnärligt intresse såsom uttryck för Hilleströms förmåga att åstadkomma stämning genom fladdrande eldskensbelysning ville jag tillmäta flera af de eldsvådsbilder, hvarmed målaren på senare år tidt och ofta synes experimenterat. Mig veterligen har Hilleström aldrig målat landskap vid full dagsbelysning. Det är alltid kväll eller natt å dessa bilder — mörker, som blott delvis skingras af flammorna från ett brinnande hus, en stockvedsbrasa eller för någon gång af själfva blixten. Värkligt fullgångna

konstvärk äro de lika litet som smedjebilderna, utförandet är ofta tämligen skissartadt: teckningen negligerad — någon underritning förekommer i de flesta fall icke — färgen impressionistiskt påkluddad. Synbarligen har målaren anlagt flera af dessa taflor under pågående eldsvåda och sedan lämnat dem åt sitt värde, hvilket äfven bestyrkes däraf att större delen halffärdiga taflor, som upptagas i Hilleströms bouppteckning, utgöres af just sådana eldsvådsframställningar. Trots sitt ofullbordade tillstånd och utförandets flyktighet finnes dock stundom i dessa bilder, som, enligt N. Arfvidsson, blott äro "litet gul färg bland svarta träd" *, en viss målerisk brio; de fladdrande lågorna och de hastande människorna, som skynda att rädda, hvad räddas kan, ge en stämning af ångest och oro, visserligen tarflig, men dock stark nog, för att vi omedelbart skola förstå den.

Det är isynnerhet inför dessa bilder, hvilka inspirerats af målarens intresse för klärobskyreffekter och de skarpa belysningskontraster, som uppstå, då flammorna från ett brinnande hus en mörk höstkväll slå emot himmelen och skuggorna bli så djupa och långa, vi påminna oss Hilleströms råd och upplysningar till den tidigare omtalade unga damen i Karlstad, mademoiselle Birgit Segermarck, för hvars konstnärliga utbildning han synes hafva hyst mycken omtanke. Den 28 april 1802 skrifver han bl. a.** "— — — war intet rädd för mörka skuggor, der de erfordras, ty sådant giör effekt i målningen, i synnerhet om de blifva så kallad smälte i färgen som gränsar till dem, sådant sker bäst med en torr pensel. — — — Min nådiga Wän, glöm intet att ibland kopiera naturen, det må vara i hvad som hälst, ty sådant giör ögat vant att se det sanna och fullkomliga, som ofta saknas i målade saker — —." I ett annat bref af samma år meddelar han henne recept på färgen till skuggorna. Jag vill emellertid anföra brefvet från början, emedan det ger oss en

* Se kalendern Frey 1841.

** Bref i Nordiska Museets arkiv.

antydan om den gamle målarens artiga stil och stora tillgifvenhet för den unga damen. Han skrifver*: "Hennes sista bref, som förkunnade ännu längre dröjsmål med ankomsten till Stockholm, war ganska oroande. Jag trodde mig så snart få den oskattbara äran att se Henne, men det har slagit felt, får nu således sträcka hoppet om en så angenäm Moment till in på Sommaren, Gud låte oss då träffas med hälsan.

Hon behagar underrätta mig om sin påbörjade målning, och tillika Hennes bekymmer om färgen till skuggorna; sådant är lätt öfvervunnit, endast man tager Florentiner laque, brun åcker och blå stärkelse, ganska fint rifven, så har hon svart hon i det fallet önskar — till halfskuggor blandas detta med witt — alt som man ser at det tarfvas, under det at man endast ökar eller minskar wissa färger eller sätter till af andra, till thess hon har fergen passande efter sin åstundan — för all ting war intet rädd för mörka saker der hon ser at sådant tarfwas, ty det förorsakar lif och efect i målningen — —".

Ett ytterligare bref ** från samma år inleder han med att bedja "på det wördsammaste om förlåtelse" för sin ofantligt darrhändta piktur, "dessa mina kråkfötter, som lär vara svåra nog at begripa och läsa."

Därpå fortsätter han: "Alla dagar är iag sysselsatt med penslar och färger, för at framalstra oduglighete. Jag har 10 taflor at måla för en högtförnäm herre här i staden, som lärer tarfwa hela instundande sommar för att kunna få dem färdiga — utom dess är mitt Cabinette rätt tomt, sedan iag aflåtit 7 pieser inom en kårt tid."

Brefvet afslutas med följande faderliga förmaning: "Min Sköna berättar i sin sista skrifvelse det hon ärnar resa till Stockholm — min glädje at få träffa Henne skulle bli obeskriflig. Men at Hon ärnar söka at bli myndig, sätter mig uti litet bekymmer, ty iag kienner för väl hennes goda öma hierta och Hennes rara ädelmod mot andra,

* Bref i kassör Barthelsons autografsamling.

** Bref i konsthandl. C. U. Palms autografsamling.

som kunde sammantagit bidraga alt för snart igenom för mycken frikostighet, till den olägenheten, at Hon en gång kunde få se sig i mistning af sitt gods och brist på det nödvändiga, hwilket Gud allsmäktig hindre och förbiude. — — — Charmanta Wän, tröttna intet at skrifva mig till, som med så mycken estime mottager Hennes ärade bref.

Mademoiselles
ödmjukaste tienare."

Beställningar synas icke hafva trutit — de 10 omnämnda taflorna voro sannolikt kostymbilder — men krafterna började småningom taga af hos 70-åringen. T. o. m. målaren själf är medveten om att hvad han numera skapar mest är "odugligheter".

Professor Hilleströms värksamhet vid konstakademien. Hans ålderdomsproduktion.

Konung Gustaf hade dött, och med honom bleknade det sista skimret af stormaktsdröm, af poesi och riddaranda, som trots Sveriges försvagade yttre maktställning dröjt kvar kring konungens person. Borgarseklet bröt in — det vardt höst för de fria konsterna — frost och gråstämning. Icke så, att med ens allt intresse och allt understöd från de styrandes sida skulle afstannat, ingalunda. Hertig Fredrik Adolf var ju fortfarande konstakademiens nitiske beskyddare, och den unge konungen visade flere gånger efter sin tronbestigning prof på värkligt intresse för konstutöfningen i landet genom att besöka akademiens utställningar och genomdrifva förnyade bevillningar till utvidgande af dess värksamhet.

Närmaste ledningen af de fria konsternas hem var anförtrodd åt Lorenz Pasch, som valdes till direktör efter C. G. Pilo vid sammanträdet den 15 maj 1793, otvifvelaktigt Sveriges jämnaste och mest begåfvade porträttmålare från denna tid och därtill en handlingskraftig och initiativ-

rik man, som icke blott fullgjorde sina åligganden med tillbörlig omtänksamhet, utan äfven framkommer med flere reformförslag till undervisningens förbättrande. Præsesplatsen däremot innehades af en man, hvars andliga fysionomi utgör ett talande — eller rättare skrifvande — vittnesbörd om den glanslösa stämning af byråkrati och snustorr borgerlighet, som från medlet af 1790-talet allt mera vinner öfverhand i den svenska konsten. År 1795 hade Carl Fredrik Fredenheim öfvertagit sysslan efter den noble gustafvianen friherre Carl Fredrik Adelcrantz. Få personer hafva med så mycken möda och naiv omsorg som Fredenheim sörjt för att alla deras små och löjliga sidor blifvit bevarade åt eftervärlden. Ur alla hans själfbiografiska utkast och talrika diarier talar den själfbelåtne ceremonimästaren "med Poloni esprit",* hvilken blifvit högste konstchef eller, såsom han själf har titulerat sig, "konungens minister för de sköna konsterna",** icke så mycket på grund af vetenskapliga eller konstnärliga kvalifikationer, som tack vare sina hofmannameriter och de förtjänster, han inlagt vid ordnandet af Hans Maj:ts konstsamlingar och uppställandet af "Kongl. museum" i slottets s. k. biblioteksflygel. Det vore dock orättvist att icke tillerkänna honom en betydande administrativ förmåga, arbetsduglighet och ordningssinne, kort sagdt, embetsmannadygder, men det djupare konstsinnet eller den naturliga glansen af grand seigneur, som utmärkt alla hans föregångare, saknade han fullkomligt. C. F. Fredenheim var, enligt Lars von Engeströms bittert träffande ord, "en god fjäsker, som gaf sig af med konsterna dem han ej förstod." Något förstod han dock — ehuru på skrifvarens vis — men hvad han i betänklig grad var renons på, var ideel kärlek till konsterna, utan hvilken dock ingen borde få sig högsta ledningen af dem anförtrodd. Han var, som sagdt, en karaktäristisk typ för denna eftergustafvianska epok, då man med yttre medel sökte uppehålla konsttraditionerna och icke skydde ansträngningar för

* Uttryck af prof. Levertin.

** Se L. Looström anf. arb. sid. 353.

att förbättra undervisning och administration, men under hvilken dock trots allt konstens heliga flamma dag för dag flämtade allt svagare. Tiden saknade de fria konsternas innersta lifsvilkor; "det osynliga i luften, som gör en epok poetisk och konsteggande var borta" (Levertin). Det är en ledsam historia detta att så småningom se glöden slockna, lifsyran kväfvas af doktriner och den äkta konstnärsglädjen trängas in i teoretiska paradformer, att se den soliga elegansens små gratier skygga draga sig tillbaka för de anspåksfulla gestalter, som med stolt klingande namn ur en historiebok och fantastiska kostymer från teaterns klädloge, gå och gälla för konungar och stormän, och likväl nödgas vi taga del af allt detta, om vi önska följa de gamla gustafvianska målarna ända till deras lifs slut. Några af dem, såsom G. Lundberg, P. Krafft d. ä., C. G. Pilo, behöfde icke öfverlefva de långa, frostiga höstdagarna, men andra däremot, hvilka med skäl kunna sägas hafva "öfverlefvat sig själfva", förete detta gradvisa förtunnande af musten och halten i sin konstnärliga produktion, förorsakadt dels af ålderdom dels af förändrad smakriktning och allt detta nya, som bars till Sverige med vindarna från första kejsardömets Frankrike och nationalitetssträfvandenas Tyskland. Lika tydliga som tråkiga exempel på detta succesiva nedåtgående äro Hilleströms ålderdomsarbeten. Men innan jag går att närmare belysa den sista perioden i hans målareverksamhet, vill jag egna några ord åt hans karrier vid konstakademien.

Vid det högtidliga årssammanträdet den 24 januari 1794, som hölls under hertig Fredrik Adolfs præsidium, anmälde præses "nödvändigheten att åter besätta den efter afledne Professor Gillberg ledigvarande Tecknings-Professors sysslan, hvartill högstbem. Herre dels i anseende till Ancienniteten ibland de konstnärer, som därtill kunde komma i fråga, dels i afseende på allmänt känd skicklighet föreslog till omröstning Kongl. Hofmålaren Hilleström. Hvarefter den däraf anstälda omröstningen så utföll, att bemälte Kongl. Hofmålare erhöll alla Rösterne och således

enhällig kallelse.“ I den underdåniga framställning till kungl. maj:t om fullmakt för Hilleström på “Profession vid tecknings-Scholan efter Naturen“, som finnes protokollet bilagd, omtalas Hilleström såsom “en af Akademiens älsta Ledamöter, känd för god Figur-Tecknare, hvilket egentligen utgör denna sysslas Hufvudsak“. Helt säkert hade akademien gjort ett lyckligt val; vi ha alla skäl att antaga, att Hilleström blef en ovanligt lämplig lärare. En jämn och redbar karaktär, som härdats till tålamod under de långa åren vid väfstolen, i förening med ett hjärtligt och gladt gemyt gjorde professorn förvisso omtyckt och värderad af ungdomen. Själf synes han hafva förblifvit ung till själen hela sitt långa lif, ännu 70 år gammal korresponderar han ju, enligt hvad vi erfarit, chevalereskt med den unga damen i Karlstad. Denna äkta gustafvianska, harmoniska själsungdom under silfverlockar framkallar bilden af en annan åldring, som likaledes bevarat sitt sinne ungt: de lärda mödornas patriark, C. C. Gjörwell.

Redan år 1796 omtalar Thure Wennberg i sina “Reflexioner öfver Expositionen i Kongl. Målare- och Bildhuggare-Academien“ detta offer åt konsterna, detta nit för ungdomen och denna aktning för Allmänheten, som flere år utmärkt Herr Professor Hilleström“.

Bland de unga målarelever, som under Hilleströms professorstid besökte modellskolan och sålunda varit i tillfälle att draga mer eller mindre nytta af hans nitiska undervisning, förtjäna nämnas: Johan Bolinder elev 1783, (första pris i modellskolan 1797) J. A. Hansson (första pris 1800 och 1801), som bl. a. utfört sin lärares porträtt, Gustaf Hasselgren (första pris 1803 och 1804) J. G. Sandberg, elev 1794 (första pris i antikskolan 1806 i modellskolan 1807 och 1809) Fr. Westin, elev 1795 (första pris 1806 och 1807) Pehr Krafft d. y., (utmärkte sig isynnerhet vid akademiens första stora utst. 1794, då endast 17 år gml.) Alex. Laureus (elev 1802 första pris 1805). Ingen af dessa målare kan dock egentligen sägas hafva trädt direkt i sin mästares fotspår, icke häller veta vi, om någon

af dem stod i närmare förhållande till honom än det, som uppstod under två månaders årlig undervisning. För Sandberg och Hasselgren anhåller professor Hilleström år 1801 och 1802 om diplom; af dem har synbarligen den förre emottagit djupare inflytande af sin lärare, ty, oaktadt Sandberg mycket snart egnar sig åt historiemålning, så bibehåller han dock alltid pittoreska drag i sitt konstnärsskap, hvilka exempelvis i det vackra nationalkostym-värket "Ett år i Sverige" tagit sig uttryck, hvilka han synbarligen lärt af Hilleström. Tänka vi på de öfriga eleverna, sedan de utvecklat sig till själfständiga konstnärspersonligheter, är Alex. Laureus utan tvifvel den, som närmast påminner om Hilleström. Huruvida den unge finnen särskildt väckt professorns uppmärksamhet och omvårdnad, känna vi icke — vid hans inträde i modellskolan var Hilleström redan på 70-talet — men synbarligen har Laureus med intresse studerat Hilleströms genrebilder. Den mängd af eldskensstycken i Schalkens manér, som Laureus utförde con amore isynnerhet före sin Romaresa, hafva sannolikt i betydlig mån Hilleströms små mamseller eller kökspigor i talgljusbelysning att tacka för sin tillkomst. Men Laureus var barn af en tid, som trodde sig syfta högre i konsten, hans begåfning är mera lyrisk och romantisk än den realistiske sedetecknarens; i de arbeten, där hans känsliga målaresinne utvecklat sina bästa möjligheter, står han alldeles frigjord från de Hilleströmska traditionerna. Dem har han målat under Italiens blåa himmel, i Roms osterior och klosterruiner, där lazzaronerna eller de mörkhyade flickorna drömma bort tiden — och han har gjort det med mycket mera must och färgglöd än Hilleström någonsin varit mäktig af. Om han hade stannat hemma längre, är det däremot icke otänkbart, att hans utveckling blifvit mera analog med Hilleströms.

En ung målare, som åtnjöt Hilleströms undervisning redan innan denne tillträdde sitt professorat vid akademien, var Lars Svensson Sparrgren; redan på 1780-talet kopierade han arbeten af Hilleström. Men icke häller han synes hafva tagit djupare inflytande af lärarens konstriktning.

Han fann rätt snart — från början af 1790-talet — sitt eget område, miniatyrkonsten, inom hvilket han efter N. Lafrensens död blef den suveräne härskaren. Akademiekamrat och jämnårig med Sparrgren var Hilleströms son Carl Petter, som, enligt hvad vi tidigare erfarit, till en början ärnade utbilda sig till väfvare. Därtill saknade han emellertid nödig uthållighet. Han begynte i stället måla, agreerades af konstakademien jämte Sparrgren 1794, vid samma möte, där fadern valdes till professor, tjänstgjorde därefter en tid som teckningslärare vid Karlberg, men hängaf sig allt mera åt ett utsväfvande lif — hvarom hans ekivoka teckningar bära otvetydigt vittnesbörd — för hvilket han redan år 1812 dukade under. Det är som målare af små strandlandskap, både i olja och akvarell, han förtjänar ihågkommas. Den enda af Hilleströms elever, som värkligen synes haft för afsikt att troget fortsätta hans genre, var Elias Martins son, Fredrik Erik. Ett par ytterst klåpigt utförda genrebilder * samt några otymppliga gravyrer i punktermanér, utförda efter Hilleströms kompositioner, antyda denna riktning, men lyckligtvis insåg han snart sin oduglighet för målarkonsten och upptog i stället sin farfaders, snickaremästarens, yrke, dock först efter att den 30 januari 1808 hafva upplämnat till akademien af sina underhaltiga gravyrer efter “Prof. Hilleströms målningar af svenska provinse-Costumer“, därmed inneslutande sig i “Ledamöternas ynnestfulla åtanka till dess antagande som agrée“.

Utom vid ungdomens undervisande togs professor Hilleström i anspråk för en mängd andra uppdrag vid akademien. Hans sunda, borgerligt betänksamma omdöme, hans arbetsduglighet, pålitlighet och tekniska erfarenhet på olika områden gjorde honom mycket användbar i allehanda kommiteer m. m. dyl. Flere gånger får han i

* På Upsala univ. målningssaml. finnes en interiör, sannolikt målad af Fredrik Erik Martin; öfverstinnan Hazelius (Stockholm) eger en annan, framställande ett kafferep, på baksidan af denna tafla är präntadt med bläck: »Martin Opus Ejus Optimum.»

uppdrag att jämte direktören eller någon af ledamöterna afgifva omdöme angående diverse olika färger, som af privatpersoner eller genom kommerskollegium inlämnats till akademiens bepröfvande. En annan gång gäller det att uppsätta närmare bestämmelser för den franska "Mönster-Dessinateuren Gattes" värksamhet i Sverige eller att såsom löftesman gå i borgen för den procent af den Ribbingska dispositionen, som skulle betalas till kronan. Alltid är Hilleström redo för dylika sidouppdrag, hvilka naturligtvis utföras par honneur, och detta oaktadt han samtidigt flitigare än någon annan af akademiens ledamöter — C. F. Breda undantagen — exponerar på de årliga utställningarna. I de stridigheter och trakasserier, som allt emellanåt bragte de gode akademieprofessorernas sinnen i svallning, intog Hilleström så vidt möjligt en lugnande och förmedlande ställning, så exempelvis var han den ende, som ansåg, att tilltalet emot akademiens självrådige vaktmästare Gyllenspaak borde förfalla — sakens utgång blef dock en annan. Det anförda torde vara nog för att visa det självklara i att akademien under årens lopp allt närmare sökte fästa hos sig en sådan akvisition som professor Hilleström.

År 1805 vid sammanträdet den 11 maj, då genom Masreliez' val till direktör efter Lorentz Pasch, rektorssysslan vid modellskolan blef ledig, föreslog praeses professor Hilleström till nämnda tjänst, hvartill han äfven enhälligt antogs, dock under förbehåll, "att Herr Rectorn hädanefter som hittills ville fortfara med bestridandet af dess Professors-Syssla uti kongl. Academiens Modellskola", oaktadt det heter i statuterna af år 1773, att "Rectorerna befrias ifrån den ständiga och Speciela undervisning, hvilken Professorerne åligger, men böra däremot den sista arbetsdagen i hvar månad under deras Qvartal infinna sig i Academiens Läro-salar, at tillika med den månaden hafvande Professoren öfverse och rätta lärlingarnes arbeten." *

* Rektorerne voro fyra till antalet, lika många som akademiens skolor; i praktiken voro de ett slags ordningens väktare, ehuru af föga betydelse; sysslan afskaffades 1841.

Louis Masreliez, som tog statuternas bestämmelser för direktören, att "vid ansvar, tidigt, noga och personligen efterse, det allt hvad undervisningen rörer går i sin jämna gång, samt ungdomens tillärande blir så grundeligt och tillräckeligt, som Kongl. Maj:t vid Academiens instiftelse till ögonmärke haft", vida lättare än den energiske Pasch, och som icke häller i afseende å flit torde föregått sina elever med synnerligen godt exempel,* dog redan efter 5 år. Det gälde åter att utse ny direktör. Härtill föreslås då sent omsider Sveriges störste konstnär J. T. Sergel, men den äran kom post festum, han är redan så godt som oduglig till allt arbete och afsäger sig på grund af sjuklighet akademiens hedrande uppdrag. Afsägelsen framföres af sekreteraren vid sammanträdet den 12 maj 1810, och då föreslår praeses, öfverintendenten Edelcrantz, omedelbart till direktör "Herr Professoren och Rectoren P. Hilleström, hvilken efter framledne Directeurens afgång samma syssla förestått; och blef efter anstäld omröstning Herr Professoren enhälligt till Academiens Directeur antagen, hvarvid äfven kongl. Academien yttrade sin önskan, det ville Herr Directeuren, såvida gjöromål och hälsa det tillåta, fortfara med deltagandet i undervisningen vid Academiens Modellschola. Herr Directeuren, som nu var närvarande, aflade hos Herr Praeses och Academiens ledamöter sin tacksamma vördnad för ett sådant Deras förtroende, försäkrande sig efter bästa vett och förmåga söka uppfylla de honom härigenom ålagde nya skyldigheter." Då Hilleström öfvertog direktörskapet, var undervisningsvärket, som nämndt, icke längre i samma goda skick som vid Lorentz Pasch' död. Några nya ansträngningar till dess förbättrande gjordes icke häller, det enda är, att bestämmelserna för inskränkande af elevernas antal vid principskolorna, hvilka under Masreliez' tid tilltagit i oroväckande grad, ånyo upplifvades.** Föröfrigt förflöt tiden stilla, utan störingar, den

* L. Looström anf. arb. sid. 396.

** L. Looström anf. arb. sid. 357—358. Enligt en af Hilleström

Själfporträtt. Egare bibliotekarien Segerstedt Linköping.

ena dagen den andra lik. Direktören fullgör punktligt sina embetssysslor, hvarje år inkommer han med "Ödmjuk berättelse rörande undervisningsvärket i kongl. Academien för de Fria Konsterna", och hvarje år innehåller den ungefär detsamma. Principskolan har alltid varit "uppfyld af en betydelig samling ungdom", ritandet efter lefvande modell och antiker plägar bedrifvas af talrika lärjungar "med önskelig framgång och förkofran", anatomiföreläsningarna hafva vanligen varit väl frekventerade, medan åter föreläsningarna i geometri och perspektiv "hafva efter vanligheten varit af ungdomen ganska litet besökta, då endast 2 eller 3 sig vid läsetimmarna infunnit." Därjämte inkommer direktören ibland med förslag till täflingsämnen, valda ur romerska historien eller mytologien.

Hilleström kvarstod som direktör ända till sin död, den 13 augusti 1816. Valet, som enligt statuterna blott gälde för ett triennium, förnyades år 1813 vid sammanträdet den 29 maj, då direktören omvaldes med 11 röster emot 2, som tillföllo C. F. Breda. Ännu 1816 den 1 juni, då Hilleström redan var en gubbe på 83 år, uttrycker akademien som sin enhälliga önskan, att han må kvarstå såsom direktör, underlättande tjänsten med att fritaga honom från all undervisningsskyldighet, utan att han därför skulle gå förlustig sitt arfvode som tjänstgörande professor (100 Rdr. spec.) Då direktören och riddaren * Hilleström efter valets förrättande åter inkallades, hälsar honom praeses med ett kort tal, däri försäkrande honom "om Academiens erkännande för den grannlaga omsorg, hvarmed bemälte Herr Directeuren redan i sex år sitt embete bestridt, och med tillönskan, att samma kraft som hittills måtte ännu honom bistå." Därjämte underrättade han honom om den lättnad i

---

undertecknad förteckning öfver eleverna vid principskolan uppgick deras antal under perioden 1810—1813 till 694 st. Under Masreliez' sista direktörsår steg elevantalet till »öfver 570».

* Hilleström hörde till de mycket få konstnärer, som utnämnts till Wasariddare, en utmärkelse, som äfven betygar hans stora anseende i samhället.

arbetet, som akademien önskade bereda sin direktör. Vi se inför oss den hvithårige lille hedersmannen med en glädjetår i ögonvrån: det kändes godt att på ålderdomen, då handen icke längre med framgång förmådde föra penslarna, få ett så varmt erkännande för plikttroget, redbart arbete och icke skjutas åsido som ett uttjänt maskineri.

Länge fick emellertid akademien icke vidare åtnjuta sin fridsälle, gamle direktörs omvårdnad, han dog, som nämndt, efter 2 månaders tjänstgöring den 13 augusti, 84 år $9^1/_2$ månad gammal, * dödsorsaken var värkligen, enligt St Clarae församlings Lik-bok — "ålderdom". Den 19 i s. m. försiggick begrafningen. Vid akademiens sammanträde den 31 hemställer professor Grandel, "om det ej vore billigt, att till nämnda Directeurs sterbhus fullt qvartal till den 1 oktober borde utbetalas, hvilket kungl. Academien till alla delar gillade." Sin éloge funèbre erhöll Hilleström först den 19 oktober, då herr öfverintendenten F. S. Silfverstolpe i ett kort tal tolkade "dels den saknad kungl. Academien rönte genom förlusten inom några få veckors framlopp af 3:ne värderade ledamöter: Directeuren och Riddaren Pehr Hillström, sekreteraren hr. prof. Tempelman samt hofgravören J. F. Martin, dels den fägnad Academien tillskyndades genom att återse i sin sammankomst närvarande 2:ne konstnärer af utmärkt snille — — — o. s. v. hr. Gustaf Hasselgren och Bildhuggaren J. N. Byström."

Under de 6 år, Hilleström skötte direktörstjänsten vid akademien, innehades praesesstolen af den långtrådige teoretikern Abraham Niclas Edelcrantz och hans efterträdare, den retoriskt cirklade och artige Fredrik Samuel Silfverstolpe. Ingendera af dessa herrar hyste synnerlig aktning för Hilleströms konstnärsskap, ehuru de värderade honom personligen. Båda bekände sig till den modärna klassisistiska riktningen, enligt hvilken sådana realistiska lifsbilder som Hilleströms pittoreska genretaflor betraktades nästan som en konstnärlig oart. Sålunda yttrar Silfver-

* Annons om dödsfallet ingår i Inrikes Tidningar nr. 86 år 1816.

stolpe i sina "Anmärkningar i anledning af K. Målare- och Bildhuggare-Academiens utställning 1809": — — "Ifrån dessa historieämnen stiga vi ned til de låga, hvartil vi billigt räkna alla så kallade Bambochader. Sådana finnas fyra, n:r 5—8 af Prof. Hilleström."

C. F. Fredenheim däremot, som innehade öfverintendenturen 1795—1803, hyllade andra gudar i konsten; att han uppskattade, t. o. m. öfverskattade, Hilleströms konstnärsskap, har han tydligt nog uttryckt i sina journaler. Jag kan icke förtiga, att mellan de båda männen, den byråkratiske, självbelåtne, ehuru flitige och plikttrogne öfverintendenten, hvilkens skrifklåda aldrig stillades, och den outtröttlige lille professorn, som med åren blir allt torrare, finnes en viss likhet, ett gemensamt drag af arbetsmyra och uppkomling. Hilleström, som var en "ganska artig, stilla och öfvermåttan höflig man" *, hade äfven förmånen att räkna sig till de konstnärer, med hvilka den ofta rätt kitslige öfverintendenten hälst umgicks. Ofta besöker han konstnärens atelier för att beundra "hans artiga inventioner och små conversationsstycken" ** eller för att "encouragera honom till expositionen" ***, han beställer taflor af honom, resonerar med honom i konstfrågor och bjuder honom äfven hem till sig på galamiddag. En bild, som, af lätt insedda skäl, alldeles specielt intresserade den ceremoniöse öfverintendenten, var Hilleströms framställning af Konung Gustaf IV Adolfs besök i konstakademien på högtidsdagen den 26 januari 1797. Kanske saknar det icke sitt intresse att med ledning af akademiens protokoll för nämnda dag följa gången af det höga besöket.

Kl. 12 precis ankom Hans Maj:t, åtföljd af sin adjutant, grefve Clas Horn, och emottogs vid utstigandet ur vagnen af hans kungl. höghet hertigen af Östergötland jämte akademiens praeses, ämbetsmän och öfriga ledamöter. Konungen begaf sig genast till akademiens stora samlingsrum, hvarest,

* Gahm Pehrssons uttryck.
** Fredenheims diarium 14 febr. 1800 (N. M.).
*** Fredenheims diarium 2 jan 1802 (K. B. H. S.).

sedan Hans Maj:t intagit sin stol, hertigen i ett underdånigt tal å akademiens vägnar anhöll att i konungens person få vörda en beskyddare med den nådiga välvilja och höga ynnest för henne och de fria konsterna, som hon aldrig saknat, men alltid erfarit hos konungens högst salige herr fader. Härtill täcktes Hans Maj:t i nåder svara, att det skulle blifva honom "ett värkeligt nöje att visa samma bevågenhet för ett värk, så nära förknippadt med konsternas bestånd, och hvilket, skyddadt af Dess Herr Fader, har den äran att vara anfördt af en älskad Faderbroder, försäkrandes Academien om ett lika fortfarande nådigt beskydd." — Därefter föreställdes alla ledamöterna för konungen. Årsberättelsen upplästes af sekreteraren, och då den vittnade om direktörens synnerliga nit, utnämde konungen honom, Masreliez, på stället till vasariddare. Efter att ännu i förbigående hafva tagit expositionen i ögnasikte, aflägsnade sig konungen, åtföljd af akademien en corps på samma sätt, som han emottagits.

Denna märkeliga tilldragelse ur akademiens historia fick Hilleström af hertig Fredrik Adolf i uppdrag att i bild föreviga. Den 18 februari 1797 antecknar Fredenheim i sin dagbok: — — — "Efteråt till Professor Hilleström och gaf honom Hertigens svar angående den af honom beställta målningen öfver Konungens höga besök i Målareakademien den 26 januarii." Arbetet med denna tafla skred emellertid långsamt — mycket långsamt för Hilleströms förhållanden — framåt; steg för steg kunna vi i Fredenheims diarier följa dess gång. Den 25 aug. s. å. åser han med nöje "anläggningen". Tre dagar senare beställer han en kopia på papper i tusch och bister. Den 6 okt. har han besök af Hilleström, som önskade några uppgifter i och för sin tafla; den 13 nov. är den "fullt anlagd." Den 28 dec. emottager han en "lavis" af densamma, för hvilken han följande dag sänder professor Hilleström sin komplimang. Sista gången Fredenheim omtalar bilden är den 2 juli 1800, då han varit i konstnärens atelier och sett, "huru det avancerade med hans

tafla öfver konungens besök" samt påpekat det orätta i att där insätta grefve Lantinghausen, som blef hedersledamot först den 24 jan. 1798, men däremot nödvändigheten af att taga med rikskanslern grefve Sparre, "utelämnad på någons tillsägelse, som hatar honom". Därjämte tillstyrkte han "en annan färg på fonden af stycket eller salens väggar, som iakttages". Taflans höge beställare, hertig Fredrik, som målaren bl. a. ärat med att miniatyrmässigt noggrant utföra hans lilla receptionsbild öfver dörrposten till höger, blef sannolikt aldrig dess lycklige egare. Han dog nämligen 1803, och ännu 1806 antecknas den i katalogen öfver konstakademiens utställning som "en icke alldeles fullbordad tafla". Kort därpå inköptes den emellertid af Sergels originelle vän Pehr Tham på Dagsnäs, som torde skattat den synnerligen högt*. Att just denna tråkiga tafla tillvann sig så mycken uppmärksamhet och beundran hos samtiden, förefaller oss i hög grad oförtjänt, utan tvifvel bör den räknas till de mest underhaltiga konstvärk, som utgått från Hilleströms atelier. (Se beskrifningen i förteckn.) Akademiens ledamöter stå alla uppsträkta i sina officiella uniformer, styfva och liflösa som tennsoldater. Hertigen och konungen stirra på hvarandra, men ingendera synes dock stort fästa sig vid den andres närvaro. Den trefligaste gruppen, i hvilken vi genast igenkänna den pittoreske realistens liffulla pensel, synes längst till höger i dörren, där den uniformerade vaktmästaren tränger tillbaka en hop lärjungar, som nyfiket titta in.

Af något äldre datum äro tre andra "akademiska" bilder, som likaledes i hög grad intresserade öfverintendenten, och till hvilkas utförande han åtminstone varit indirekt orsak. Fredenheims förtjänstfullaste arbete för de fria konsterna var, som nämndt, ordnandet af "kongl. museum" eller "stenmuseum", som det vanligen kallades, hvilket till

* Se G. Göthe: anf. arb. sid. 275.

Taflan har som gåfva af grosshandlaren L. O. Smith öfvergått i Nordiska museets ego. Den visar, enligt min mening, inga ofullbordade partier numera.

stor del hade hans nit att tacka för sin tillkomst. Det öppnades för allmänheten i okt. 1794, och följande år är Hilleström sysselsatt med att måla såväl exteriörer som interiörer af detsamma. De första exemplaren af dessa arkitekturbilder tillkommo på uppmaning af Fredenheim för hertig Karls, museets höge stiftares, räkning, och äro därför äfven försedda med hertigens vapen och krona på ramarna*. Sedan ålder hafva de befunnit sig på Rosersberg. Den första framställer en vy af Logården, östra slottsfasaden reser sig till vänster och i medelgrunden nord-östra flygeln, där museet var inrymdt. De båda andra framställa interiörer från museets skulpturgalleri med åtskilliga åskådare som staffage. (Se beskrifningen i förteckn.) Samma kompositioner upprepade Hilleström i mindre skala för museets styresman, öfverintendenten Fredenheim. Den 28 april 1798 antecknar denne i sitt diarium: "Prof. Hilleström skickade mig Vuer af Musei bägge Gallerier, rätt väl målade i olja med ett ganska förbindligt bref. Kanske reconnaisance för ringen, gifven den 17 och en precieus tillökning af mina samlingar. Fingo genast rum uti mitt inre kabinett." Den 17 april hade öfverintendenten gjort "Prof. Hilleström present af en ganska stor och vacker diamantring af Rosenstenar för hans tafla af Logården, som jag gaf åt Secretr. Schröder för att pryda dess landtgård**." De båda museiinteriörerna, som behedrades af Fredenheim med plats i hans inre kabinett, tillhöra numera Nationalmuseum. Mycket obetydliga i konstnärligt afseende, slarfvigt målade och tecknade med tvifvelaktigt perspektiv, ega de intresse hufvudsakligen som unika minnen från museets barndomsdagar. De stora bilderna däremot på Rosersberg äro utförda med största omsorg, korrekt tecknade, målade i en

* I sin »Concept-biographie till 1796» har Fredenheim för den 30 sept. 1795 antecknat: »Til detta år hörer en liten vacker entreprise af Prof. Hilleström, att på min begäran måla en Vue af Musei Stora Gallerie och en af det mindre och en af det yttre med Logården, dem H. K. H. Hertigen af Södermanland köpte af honom. De exponerades 1796 i Målar Academien.» (K. B. H. S.)

** Jmfr. »Concept-biographien» den 30 maj 1796.

kylig, gulgrå helton, närmast påminnande om senholländska arkitekturmålares taflor. Genre-, stilleben-, porträtt-, historie-, teater-, dräkt-, gruf- och landskapsmålaren framträder som en icke oäfven arkitekturmålare! En så obegränsad mångsidighet påminner blott alltför mycket om fabriksmässighet. Ju längre tiden lider, och ju mera rutinen slappas, desto mera gör sig äfven öfverproduktionen gällande.

Hilleström hörde, som nämndt, till de lyckliga, hvilkas sinne förblir ungt in i ålderdomen, och det förefaller nästan, som om han inför sig själf ej häller velat tillstå, att de kroppsliga krafterna så småningom aftogo. Han fortsätter att måla om möjligt ännu ifrigare än förut — trots ökade göromål vid akademien — den utomordentliga skaparkraft, som härvid skulle fordrats för att hålla de kvalitativa synpunkterna å nivå med de kvantitativa, egde han icke på vida vägnar — snabbmåleriet slår öfver till samvetslöst slarf. I allmänhet bibehålla dock genrebilderna en treflig och värkningsfull komposition, pittoreska karaktärsdrag, som uppbära en fläkt af lif, men utförandet, såväl teckningen som färgbehandlingen, vårdslösas oförsvarligt. Människorna bli dumma och uttryckslösa — ofta med en butter min öfver det runda ansiktet — de graciösa små mamsellerna undanträngas allt oftare af robusta pigor, tills slutligen äfven det manliga elementet, representeradt af bönder och mer eller mindre maskeradmässiga konungar och stormän, vinner insteg och släcker sista gnistan af poesi och konstnärlighet i Hilleströms måleri. Detaljer och accessoirer, som ju målaren tidigare återgifvit med aldrig tröttnande omsorg och en betagande naturtrohet, försummas eller utelämnas fullständigt. Vi stå inför bilder, ur hvilka borgarseklets nedstämmande, glädjetomma torftighet slår emot oss i kalla fläktar.

Det lönar knappt mödan att ingå på närmare beskrifning af Hilleströms bilder från denna tid. Delvis höll han sig till likartade genremotiv, som vi lärt känna från hans glansperiod på 1780-talet. Så utställer han exempelvis på konstakademiens exposition 1801 bland annat följande

trilogi: "I. Ett ungt fruntimmer, som skrifvit en biljett och därmed bortsänder sin kammarjungfru. II. Korrespondensen upptäckes af ett åldrigt fruntimmer, som blir både brydd och bestört. III. Det unga fruntimret blir för sin brefväxling förebrådd af sin guvernant." Att döma af beskrifningarna borde ju dessa bilder vara små harmoniska konstvärk, ungefär sådana som de tidigare bodoar- och kabinettscenerna. Harmoniska! Ja, hvarför icke, men en harmoni af säregen art. De karaktäriseras samt och synnerligen af en symetrisk långdragenhet, som kommer oss att med vemod tänka på den tid af smak och elegans, som så nyss stigit i grafven. Få på hvarandrn följande smakriktningar te sig inför eftervärlden så skarpt afgränsade gent emot hvarandra som empiren i förhållande till den gustafvianska stilen. Öfvergångsformer finnas naturligtvis här, likasom alltid, då en ny stil växer fram — all utveckling är organisk — men först då stilen konsekvent omformat alla detaljer och genomträngt alla den tillämpade konstens olika områden, märka vi rätt dess innersta kynne och egenart, dess opposition emot sin föregångare och hvad nytt den kommit åstad.

Det ligger ju i sakens natur, att Hilleströms konstnärsskap bättre än någon annan af de kvarlefvande gustafvianska målarnas konst skall afspegla den smakens revolution, som i Frankrike delvis redan föregått den politiska. Ingen konstnär hade trängt så djupt in i det dagliga lifvet som han, ingen hade så troget som han studerat och återgifvit alla modets och sedernas, dräktens och möblernas skiftningar, och när äfven i Sverige den grundliga ombildning af fult och vackert trängt igenom, som lät den förtjusande gustafvianska stilen stelna bort i empirens arkeologiska kyla, är det sålunda ur Hilleströms genrebilder, vi få den klaraste och mest omfattande inblicken i den vida skillnad, som råder mellan de båda stilarternas kynnen. Hvad som omedelbart frapperar oss i hans taflor från 1800-talets början, är denna redan framhållna, symetriska långsträkthet, en rätlinjig parallelism, som, kon-

sekvent genomförd i alla detaljer, förlänar taflorna en matt prägel af tamhet och långtrådighet. Allt värkar, som vore det uttänjdt på längden, de små kabinetten bli så höga, bord- och stolfötterna tunna och smala, trymåerna på väggen, talgljusen på bordet, allt värkar så märkvärdigt långsträkt — och människorna i stil härmed. Ofrivilligt påminner man sig Carstens karaktäristik af Abilgaards människor: "lange, tynde figurer med magre, edderkopagtige extremiteter"; de komma oss att tänka på gummidockan i sagan, som, då den fick ledsamt, tänjdes ut till sin dubbla längd. Man vore nästan frestad att tro, att också Hilleströms modeller haft kroppar af kautschuk, så häftigt hafva de vuxit på några år. Härvid spelar naturligtvis kostymens förändringar en mycket väsentlig roll. De högt uppe under bröstet gördlade, slätt fallande tunikorna i förening med de virade långschalarna och en opudrad håruppsättning à la Greque eller à la Titus, hvarpå bars en liten "bonnet rond", göra helt andra varelser af de små damerna, än de hvita muslinsredingoterna och bredskyggiga schäferhattarna.

Genrebilder från denna tid, framställande ett par läsande eller skrifvande mamseller, damer vid sin morgontoalett allt från det stadiet, då strumporna dragas på, och ända tills sista comet-bandet är fästadt, eller vid aftontoaletten, innan de krypa in bakom de tunga sparlakanen, ifrigt jagande små plågodjur, m. fl. liknande scener, kunna vara både förtroliga och underhållande, men de meddela aldrig denna varma, personliga stämning, som de tidigare bodoarbilderna. Ofta äro de väl gjorda med pittoreska arrangemang, men de äro ej skapade med inspirerad kärlek; numera upprepar dessutom Hilleström samma motiv flere gånger. Utförandets bristfällighet, den slarfviga teckningen och den torra, grumligt matta färgskalan, där valörerna förekomma nästan alldeles odrifna, ofta på ett sätt, som lifligt påminner om de klumpigaste impressionisternas bilder, bidrager ej häller att glädja betraktaren. Det erkännandet äro vi dock skyldiga den gamle mästaren,

att han aldrig blef omålerisk i samma grad som exempelvis Wertmüller, denne gemytfattige linjekonstnär, som till den grad duperat den gode Fredenheim med sin renhåriga klassisism, att han kallar honom den "främste af landets själstolkare". Ehuru linjerna rakna och färgerna förlora sin must och saft, så bibehåller Hilleström dock i sina lyckligare ögonblick en efterklang af den bortdöende tidens gladare lif. Hilleström var född novellist och ger därför i allmänhet icke såsom andra samtida målare former utan innehåll — snarare tvärtom. Hvilkendera ensidigheten, som kan anses bära tydligare vittnesbörd om förfall, må lämnas därhän, klart framstår emellertid, att Hilleströms realistiska begåfning var djup nog att göra sig gällande äfven under en tid af afgjord idealism.

Ett synnerligen lämpligt ämnesområde för Hilleströms måleriska talang öppnade sig genom det vaknande intresset för det nationela och folkeliga i alla dess olika former, som efter sekelskiftet blef en af de mest karaktäristiska kulturströmningarna såväl på kontinenten som hemma i Sverige.* Jag tror nämligen, att vi inom ramen af denna allmänna kulturrörelse äfven kunna infoga den växande uppmärksamhet, som man nu började egna de färgglada och omväxlingsrika svenska folkdräkterna, hvilka af den närmast föregående, af fransk elegans bländade generationen nästan helt och hållet förbisetts. På denna tid däremot händer det icke sällan, att man i den fashionabla världen — åtminstone på maskeraderna — får se dalkarlar och vingåkersgummor. Bland dem, som specielt synas hafva intresserat sig för närmare kännedom om nationaldräkterna var den mondäne hertig Fredrik Adolf. Enligt Fredenheims anteckningar, beställer han flere gånger af Hilleström "Svenska province-costumer". En annan högförnäm intresserad var drottningen i Preussen, som genom svenska envoyéen i Berlin baron Schulz von Ascheraden, hvilken vänder sig till Fredenheim, beställer "Bond-Costumer".

* Ang. den nationela rörelsen på de fria konsternas område se Looströms anf. arb. sid. 413 o. f.

Inom parentes sagdt, utvecklade sig affären mellan Fredenheim och baron Schulz till en för den formalistiske öfverintendenten synnerligen karaktäristisk misshällighet, förorsakad af att baronen icke brukat tillräckligt artiga ord i ett af sina bref.

Om Hilleström först upptagit de svenska landskapsdräkterna till behandling endast af måleriskt intresse för deras rika, harmoniska färgsammansättningar, eller om det ursprungligen skedde på grund af beställning, känna vi icke, men från medlet af 1790-talet och ända tills han upphör att måla intaga de en mycket framskjuten plats i hans produktion. Dels utgöras dessa taflor af enskilda eller ett par sammanstälda figurer, som äro utpyntade i den respektiva landskapsdräktens hela ståt — ett liknande arrangement som i de tidigare målade bilderna af de uppträdande i "Gustaf Adolfs ädelmod" — dels af stuguinteriörer, ofta med mycket talrika grupper af allmoge i olika sysselsättningar. Denna senare art af folkdräktbilder är naturligen den afgjordt intressantare, människorna framställas i liffulla situationer, de lysande brokiga kostymerna, husgeråden och den hemtrefliga stugan ge värkligen i flera fall intryck af kärnsundt, svenskt bondelif; hade målaren blott icke i så hög grad låtit motivens robusta karaktär invärka på det formela utförandet, som — lindrigt sagdt — är groft, så skulle han i en stor del af dessa bilder lämnat värdefulla bidrag till den svenska etnografien. I de flesta fall torde deras etnografiska trohet vara fullkomligt tillförlitlig, konstnären har rest omkring i de olika landskapen och afmålat befolkningen på ort och ställe, dock finnas undantag, såsom bilderna framställande lappläger och karelarstugor, hvilka sannolikt åstadkommits med tillhjälp af någon resebeskrifning. Huru som hälst, faller dock bildernas afgjordt största värde inom kulturhistoriens, icke inom konsthistoriens råmärken. För sin stora popularitet hos samtid och eftervärld, hafva dessa dräktbilder i väsentlig mån bröderna Martins gravyrer att tacka. Såväl professor Elias Martin, biträdd af sin son Fredrik Erik,

som hofgravören Johan Fredrik Martin utgåfvo gravyrserier af Hilleströms allmogeframställningar; isynnerhet den senare gravörens akvatintablad (10 st.), hvilka äfven utkommit i färger med tryckt försättsblad, presentera Hilleströms kompositioner i en mildare och mera njutbar form än originalen*.

Klandra vi Hilleström för slarf och otymplighet i dessa bildserier, så borde vi hafva än skarpare ord till hands för att karaktärisera hans ålderdoms grand effort, historietaflorna, i hvilka han på utställningarna 1804, 1807, 1808 och 1809 blottade sin inträdande åsderdoms skröplighet och sin fullkomliga brist på historiskt sinne**. Det är samma sorgliga historia, som med Lafrensens ålderdomsarbeten, men — hvad hade min son på galejan att göra? För Hilleström var det ju intet tvång, såsom för Lafrensen, att kludda ett kvarts hundratal dukar fulla med gestalter, iklädda diverse fantastiska kostymer, och bärande namn ur svenska historien ända från Ingjald Illråda och Olof Skötkonungs dagar till Gustaf III. Långa präntade inskrifter på taflornas frånsida angifva, inför hvilka stormän vi befinna oss. Då målaren exempelvis vill framställa Bjällbojarlen i debatt med Ivar Blå och rikets herrar, återkallar han i minnet synbarligen en session från stadens rådhus — de välmående gubbarna sitta i en pelarsal, uppradade kring ett aflångt bord — men för att ge det hela en smula "tidsfärg", förser han dem med tofviga skägg och fruktansvärdt blängande ögon, trycker blanka hjälmar på deras hufvud och kantar deras dräkter med skinnbräm. Dock, vi få icke glömma, huru ofantligt underlägsna den gustafvianska tidsålderns människor i gemen voro vår generation

* Titeln lydde: Costumes des Paysans de divers cantons en Suède Gravés d'après les Tableaux de M:r P. Hilleström par J. F. Martin, demeurant dans le Regeringsgata, la maison N:o 74. Le Prix de Cahier, contenant dix planches, en couleur 8 Riksd. En noir 4 Riksd.

** På utställningar 1798, 1799 och 1801 förekommo äfven religiösa kompositioner af Hilleström: Nikodemi besök hos Frälsaren, Kristus och den samaritanska kvinnan, Kristi förklaring. Den andra af dessa, en stor duk (1,48 × 0,96), som finnes på Säfstaholm, Grefve Trolle-Bonde, vittnar ej om fallenhet för denna måleriart.

i afseende å noggrann historisk uppfattning och kunskap. Hilleström var ett barn af denna tid — ett föråldradt barn. Barnen ha sina naiviteter och det ha gubbarna också — just detta gör dem ofta så älskvärda. Må vi därför tiga med alla elakheter och i stället läsa Gudmund Silfverstolpes fint karaktäriserande ord med anledning af Hilleströms bidrag till utställningen år 1808:

"Jag instämmer äfven i år med den kännares omdöme, som, enligt Smålänningens utsago förledet år, fäldes öfver denna mästares arbeten. Den personliga aktningen och aktningen för ålderdomen förbjuder en noga granskning däraf. Hr. Hilleströms anseende och värde är väl bestämdt genom hans arbeten i yngre år. Här ser man hans bemödande att uttrycka sin kärlek för konsten: konsten lik kvinnan synes däremot sky en bedagad älskare" *.

* * *

Innan vi lämna målaren, må vi ännu en gång stiga in till honom för att taga farväl och tacka honom för de älskvärda små anekdoter, hvarmed han så förträffligt förstått att underhålla oss. Eftersom det står oss fritt att välja tidpunkten, böra vi naturligtvis aflägga besöket, medan hans charmanta dotter Charlotta Ulrica ännu är hemma — innan han flyttat till konstakademien — i den trefliga våningen "uti det stora Sutherska huset på Södermalm i den flygeln, som wetter åt Adolph Fredriks torg och där 2:ne Stenpelare wisa sig wid ingången". ** Ett besök, som, i förbigående sagdt, äfven notablare turister pläga företaga, så exempelvis de båda resande fransmännen (år 1791) herrar Fortia och Boigelin, hvilka bl. a. omtala, att de hos M. Hillerstroem sågo "entre autres le portrait de sa fille, avec une marque au sein, que le tonnerre lui a faite sans le moindre mal: nous avons demandé à cette demoiselle si la marque existoit encore, telle qu'on la voyoit

* Anmärkningar i anledning af Kungl. Målare- och Bildhuggare-Akademiens Exposition 1808, utgifne af G. A. Silfverstolpe.

** Gahm Pehrssons beskrifning.

dans le portrait; elle nous a assuré que non: comme elle est fort jolie, nous aurions bien voulu ne pas nous en tenir à sa parole." *

Vi smickra måhända bättre, om vi adressera en mindre närgången komplimang till den välväxta unga damen, som, klädd i hvit muslinsklädning och skär fichu öfver den djupa urringningen, träder oss till möte i förmaket och med en graciös handrörelse ber oss taga plats i den pärlfärgade pinnsoffan med ljust kattunsöfverdrag.** Framför denna står ett "pelarbord, förgyldt och med grön marmorskifva", som uppbar "en förmakslampa med botten af hvitt glas". Från båda sidoväggarna luta sig fram mot hvarandra höga, "gammalmodiga speglar" med skarfvade glas, som genast halshugga oss, då vi se i dem, och från det hvita taket hänger en antik ljuskrona. Borta i ena hörnet drömmer moder Ceres vid sitt ymnighetshorn "på en piedestal af träd", och i det andra synes "en man, som stöder sig på en hög stubbe" (härmed åsyftas sannolikt den flöjtspelande faunen, bekant från målarens taflor), mellan fönstren stå kanellerade kolonner med Sergels byster af Gustaf III och Karl XIII och på spegelborden andra byster, såsom Seneca, Shakespear, Milton m. fl., som äro svårare att identifiera. Målaren egde inalles 13 porträttbyster, 5 statyer och ett dussin medaljonger, till stor del förmodlingen inrymda i hans atelier. Genom dörren se vi in i den ljusa salen med det stora "gulmålade matbordet" (med skifvor) och det dyrbara "thebordet af mahogny" samt "stolar beklädda med målad väf". I taket hänger en 8-kantig lykta, och på mahognychiffonierns gråa marmorskifva stå ljusstakar af tenn och mässing och bredvid dem ligga ljussaxar af järn. På mindre bord vid fönstren stå fågelburar och mellan dem hänger en papegojsbur. Då emellertid målaren, som ju

* Voyage de Deux Français en Allemagne, Danemarck, Suède, Russie et Pologne, fait en 1790—1792. Tome second. Paris 1796.

** Beskrifningen af hemmets inredning grundar sig på bouppteckningsinstrumenten efter fru Hilleström samt efter målaren själf. Förmyndarekammarens arkiv.

eljes är själfva artigheten, fortfarande dröjer inne på sin atelier, anhålla vi af mamsell Charlotta Ulrica att få göra en liten titt i hennes kabinett, hvilket vi redan genom professorns bilder lärt oss beundra. Ja visst, med förtjusning! Det är hållet i en mjuk, mattgrön ton. Ett dylikt "pelarbord, förgyldt och med grön marmorskifva", som i förmaket, står framför "kanapéen med lösa tageldynor", en mahognybyrå med ett lackeradt skrin står vid ena väggen och vid den motsatta en sparlakansäng "med tak och öfverdrag af rutigt lärft", 8 stoppade stolar härtill med öfverdrag af samma tyg. Väggarna dekoreras af en mängd af hennes faders taflor, upphängda i symetriska zigzag-linjer, i hörnen stå byster, bland hvilka vi genast fästa oss vid den satiriskt leende patriarken från Fernay. Icke för ro skull står filosofen här inne i det lilla kabinettet: den unga damen har ju både vittra och konstnärliga intressen*. Hon har tagit in till sig en del af sin pappas bibliotek, som innehåller tidens allmänna religiösa, historiska och geografiska arbeten och därtill en vacker samling af konsthistoriska böcker. Vi fästa oss vid några prydligare volymer: Werkstätte der heutigen Künste oder die Neue Kunsthistorie, 1761 af Du Fresnoy, Entretien sur les Vues et sur les Ouvrages des plus Excellants Peintres anciens et moderns par Felibien, Memoires sur la Peinture à l'Encaustique et sur la Peinture à la lire, par le comte de Caylus, det populära arbetet, som lockade så många dilettanter att försöka sig på vaxmåleriet, vidare Manuel das Artistes et des Amateurs par Le Petity, Traité de Vernis 1723, Observations Historiques et Critiques sur les oeuvres de Peintres, Tome 2., Nachrichten von Frankfurter Künstern und Kunstsachen, Der wohlanführenden Mahler von J. M. Cröcker samt en liten bok, som säkerligen ifrigt studerats af vår pittoreske sedeskildrare: Les Meurs, tryckt 1751.

Ingen höres emellerti af ännu; vi slå oss ned i

* På K. B. finnes en samling rimbref af Bellman, af hvilka åtminstone ett är illustreradt med en akvarell af m:lle Hilleström.

kanapéen och vår näpna värdinna lyfter fram "brädspelet, faneradt med elfenben och ebenholtz jämte brickor". Men knapt ha vi hunnit beundra det vackra marketeriarbetet och rada upp brickorna på sina platser, förrän atelier-dörrarna slås upp — vi uppfånga en hastig skymt af interiören och inredningen: ett stort bord, ett par stafflin, ett par goss-statyetter på piedestaler, gipsmedaljonger, gravyrportföljer, ofullbordade taflor m. m. dyl. samt på fondväggen ett gravyrporträtt af målarens ungdomslärare, François Boucher — mera hinna vi ej, innan dörröppningen alldeles fylles af en stor gestalt: Sergels imposanta figur. Rart främmande. Han har gjort besök i sin kollegas atelier för att utvälja ett par taflor åt Tham på Dagsnäs.* Bakom honom skymta två andra figurer, den ena är själfvaste "hofsekreteraren" Carl Michael i grön syrtut — en lika ofta som gärna sedd gäst i huset — hvilken upprymd dansar och viftar med ett pappersblad i luften, den andra en liten figur, temligen "stadig till kroppen", iklädd brun syrtut, randig väst af engelskt tyg, trekantig halsduk af cambrick, knäbyxor och svarta strumpor samt glasögon på den lilla uppnäsan, professorn, värden, som vi saknat. Han hälsar oss välkomna i de förbindligaste ordalag och gör sina ursäkter: "Pardon, mitt charmanta herrskap, det har varit mig omöjligt att slita mig lös. Broder Carl Michael, som eljes icke plägar räkna beständigheten till sina kardinaldygder, har med mildt våld hållit mig kvar, tills jag acheverat illustrationerna till hans aimabla verser, som skola tillsändas vår gemensamma vän "hennes nåd på Tjelfvestad". "Ja, ja", skyndar sig skalden att bekräfta, "alltför länge har jag occuperat broder Hilleström, men se, se blott! (han visar oss papperet) Med hvilken talang han tecknat

Telje stads kavallerie
i sin högtidsparadering
med standar och lifmundering!

Se, huru grisarna slå bakut och stegra som ystra fålar där de

* Se G. Göthe: anf. arb. sid. 275.

hasta under grymt och skri
att sin helsning få frambära,
att aflägga sitt besök,
dock i fruktan att för nära
nalkas nådig systers kök.

Icke längesedan gjorde han en lika ypperlig invention af borgmästare och råd uti Telge stolta stad, som högtidligen gingo att bringa herrskapet på Tjelfvestad sin lyckönskan dum och glad. Medge, att den var förträfflig, trinde Fidias!" * Han vänder sig med en frågande gest mot Sergel. "Förvisso, vår glade broder Hilleström ritar suggorna nästan lika agreabla som de små mamsellerna! — Ah, pardonnez charmanta mademoiselle!" Han bugar sig så djupt, hans korpulens det tillåter, för Charlotta Ulrica, som rodnat helt svagt. "Bekymra eder intet, herr professor, mon père är öfvad såväl i den ena som i den andra genren." "Ja, sannerligen, han är mångsidig min nådiga, men i bambochaden är han dock en djäfvul!" **

* Hilleströms teckningar till flere af Bellmans rimbref till herrskapet Kämpensköld på Tjelfvestad finnas reproducerade i Carléns upplaga af Bellmans arbeten, del IV sid. 341 o. f. Att Hilleström illustrerade dessa personliga bref, synes tyda på ett mycket nära vänskapsförhållande mellan honom och Bellman, hvilket äfven bestyrkes däraf att skalden i stycket "Färden från krogen till grafven" bland andra deltagare i processionen framför "Brodern Hilleström med porträttet." Däremot torde den mera aristokratiske Sergel icke hört till hans intimare umgänge, Hilleström förekommer märkligt nog ej en enda gång i Sergels groteska porträttgalleri af samtida, där föröfrigt nästan alla hans umgängesvänner uppträda i mer eller mindre karrikerad gestalt. (Nationalmuseum.)

** Jmfr. G. Göthe: anf arb. sid. 286.

Slutord.

Föga har jag att tillägga. Framställningen af Pehr Hilleströms lif och värk har utan tvifvel redan förefallit mången lång och omständlig, man har under läsningen tänkt, att ämnets egentliga värde knappast motsvarat en så utförlig behandling. Men, enligt min mening, härleda sig sådana tankar af obekantskap med Pehr Hilleströms lifsgärning samt af min oförmåga att framhäfva det väsentliga i hvarje olika sida af hans värksamhet. Gärna medgifves, att boken hade lämnat ett helare och vackrare slutintryck, om somligt uteslutits, men detta hade kunnat ske endast på bekostnad af grundligheten: ett offer åt den konstnärliga formen, hvartill jag icke ansett mig hafva rätt, emedan jag tror, att det bestående värdet hos ett sådant arbete som detta väsentligen ligger i dess fullständighet.

Huru olikartade sinsemellan föröfrigt utvecklingsfacerna i Hilleströms långa lif kunna förefalla, huru vidt skilda de många olika af målarkonstens ämnesområden, som han upptagit till behandling, ligga från hvarandra, så sammanbindas de dock af en röd tråd: det är samma *människa*, som arbetat på dem alla. Att så varit fallet, att vi ur Hilleströms skiftande lifsvärk kunna framdraga en afslutad individ, som tryckt sitt väsens prägel på allt, hvad han gjort, har i främsta rummet varit min sträfvan

att ådagalägga. Ty värdefullast är dock i grunden, hvad vi kunna sätta till af vårt eget jag i hvarje vårt arbete. Därnäst har jag sökt klargöra, hurudan denna individ var i lif och värk, under hvilka inflytanden han utvecklade sig, och i hvad mån han förmått tillgodogöra sig dem. Detta hoppas jag tillräckligt tydligt framgått ur de särskilda kapitlen för att här icke vidare behöfva omsägas med nya ord.

Det säregna förhållandet, att Hilleström delat sitt lifsarbete mellan väfvarens och målarens kall — hvilket till större delen torde få tillskrifvas de yttre förhållandenas omgestaltande förmåga — har naturligen icke kunnat undgå att förläna en prägel af halfhet åt mycket af hvad han gjort. På ingendera värksamhetsområdet nådde han den utveckling, som han sannolikt kunnat genom att egna sig helt åt det ena. Huru stora hans möjligheter som väfvare voro, därom vill jag icke yttra mig, men visst är, att han som målare hade kunnat blifva någonting större än nu blef fallet, om han offrat mera arbete och omsorg på sin tekniska utbildning. När han på allvar tog uti med penslarna, hade han redan hunnit betydligt öfver de sedvanliga läroåren, som han egnat åt andra sysselsättningar än målarens — intet under då, att han gaf sig föga tid till tekniska studier och öfningar. Följden af dessa försummelser blef för hans konst en vanprydande ojämnhet, som beredt oss mången öfverraskning. Konstnären har nästan alltid — om vi frånse hans ålderdomsproduktion — någonting lifsvarmt, personligt kändt och upplefvadt att meddela oss, men han förringar sina ämnen blott alltför ofta med styfva och klumpiga uttryck: skildringens värkan blir dubbelt svagare än den kunde hafva blifvit med större möda och omsorg. Att vi hafva rätt till ett sådant påstående, torde tillbörligen framgått vid skildringen af hans bästa arbeten, de få fullmogna konstvärk, som han skapat af sin kärlek till hemmet, stämd i varma färgackord. Dessa arbeten är det, som alltid skola försäkra honom en plats i främsta ledet af den gustafvianska tidens konstnärer.

Huru smaken än må skifta, hvilka nya synpunkter och ideal, som än må vinna herravälde i konsten, så skola dock städse dessa sanna, harmoniska framställningar af lifvet själft, sådant det lefvats vid en viss tid, bibehålla något af det värde, som intet mästerskap kan ersätta. Visserligen kunna de icke uthärda jämförelse med de största utländska mästares arbeten af samma art, men, sedda under den synvinkel vi i allmänhet kunna tillämpa på den äldre svenska konsten, måste de erkännas tillhöra det finaste, som sett dagen i Sverige, främst tack vare den harmoniska enhet, som här ingåtts mellan de förtroliga motiven och den känsliga färgtekniken. Komma vi därjämte ihåg, att Hilleström i dessa arbeten är nationell nydanare, att ingen konstnär före honom upptagit det svenska hemmet med allt, hvad däri inbegripes, till målerisk behandling, så måste vi medgifva, att hans betydelse för konstutvecklingen i Sverige icke står långt tillbaka för hans ovärderliga bidrag till fosterlandets odlingshistoria. Att han blef populär — jag ville nästan säga alltför populär — i de gustafvianska hemmen, hvilkas outtröttliga, enkla och varma framställare han var under sina lyckligaste år, är naturligt. Att hans rykte sedermera bleknat mera än de samtida porträttmålarnas, har främst berott på ojämnheten i hans produktion samt därpå att hans bästa arbeten varit bortglömda i privatsamlingar. Men de förtjäna ett bättre öde. Om jag med denna studie i någon mån kunnat häfda deras rätta värde, anser jag min uppgift fyld.

BESKRIFVANDE FÖRTECKNING.

Det torde befinnas naturligt, att jag aldrig tilltrott mig kunna hopbringa en fullständig förteckning öfver Pehr Hilleströms taflor, då vi genom en uppgift i katalogen öfver den Retrospektiva konstutställningen i Stockholm 1898 (sid. 20) erfara, att, enligt en af målaren egenhändigt uppgjord förteckning öfver sina arbeten, dessa skulle uppgå till 1,065. Denna originalförteckning har emellertid såväl konstakademiens sekr., intendenten L. Looström, som jag själf fåfängt letat efter. Enligt en anteckning af den tidigare citerade, anonyma biografen (K. B. H. S.) skulle antalet af Hilleströms taflor vara 1,000. Huru som hälst, är det tydligt, att det numera, då taflorna äro spridda hos privatpersoner öfver hela landet och delvis t. o. m. förstörda, är omöjligt att åstadkomma en fullständig förteckning öfver dem. Hvad jag här kan framlägga — ett resultat, som hufvudsakligen grundar sig på en stor mängd personers välvilliga anvisningar samt därjämte uppgifter, hämtade ur gamla auktions- och utställningskataloger — torde dock vara ett fullt tillräckligt material för ett riktigt bedömande af Hilleströms konstnärsskap. Visar det sig, att ett större antal värdefullare arbeten ännu kunna bringas i dagen, så hoppas jag framdeles bli i tillfälle att komplettera denna förteckning.

Genretaflor och porträtt.

1. **Målarens självporträtt.** Half figur. Den 39-årige målaren sitter vänd mot h. med ritstiftet i h. handen, som hvilar på en stor portfölj. Brunt, lockigt hår med svart rosett i nacken, rödbrun rock, hvita spetsmanchetter. Grågrön bgr. — Sign. P. Hilleström 1771.

D. 0,24 × 0,20.

Nationalmuseum nr. 1401.

2. **Sockerhuggerska.** En dam i blå klädning med hvita engageanter samt hvit mössa med blått band sitter vid ett bord och hugger socker. Bredvid bordet står en liten gosse och snålas, på en taburett ett sockerskrin; på bordet stå en sockertopp och en sybåge.

D. 0,39×0,36.

3. **Kaffemalerska.** Samma dam, iklädd ljusbrun klädning och hvitt förkläde samt en hvit mössa, sitter i en hushållskammare och mal kaffe. Till h. ett skåp, hvarå en fågelbur, i bgr. ett annat skåp, å hvilket en kaffekanna, en korg med koppar samt en handduk. På stolkarmen en nyckelknippa. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

2—3. *Bibliotekarien Segersteen, Linköping.*

4. **Vid morgonkaffet.** Interiör af en gustaviansk bodoar i mörkgrönt. Vid det skulpterade bordet sitter en dam i blå dräkt och hvit mössa läsande, i en bok. En annan står bredvid bordet med ryggen mot åskådaren, serverande kaffe. Hon bär en ljusröd klädning af brocheradt sidentyg samt en liten hvit mössa. Till h. en knyppeldyna på fötter, en »petit bonheur du jour» och mot bgr. ett konsolur i rococo. Till v. en trymå, på marmorskifvan en potpourrikruka, en nipperask m. m. I fgr. den kokande kaffepannan på ett fyrfat. — Sign. Hilleström 1775.

D. 0,52 × 0,63.

Fröken S. Envall.

5. **Morgontoalett**. Interiör af en elegant bodoar. En ung dam, klädd i peignoir och blågrön sidenkjol sitter framför cheminéen, där elden brinner, knytande sitt strumpeband ofvanom knäet. Mellan hennes fötter ligger en katt utsträkt. En annan dam, lika klädd som den föregående, står med ryggen vänd mot åskådaren, hållande i den upplyftade v. handen en hvit mössa. Till h. står toalettbordet med draperi kring spegeln, därbredvid en stol, å hvilken ligger en mörkröd pelisse. Bakom damerna en japanesisk afdelningsskärm och framför cheminéen en broderad dito, å hvilken hänger en ridicul. På golfvet en dampust och en fjädervippa.

D. 0,53 × 0,62.

6. **Musik=duo.** Interiör af en elegant gustaviansk salong med taflor på de mörkgröna väggarna. Vid den öppnade klavecinen sitter en yngre dam, iklädd blågrön sidendräkt med stora engageanter. Bakom henne står en ung man i brun kostym, spelande flöjt. Till v. står en annan dam och lyssnar. Hennes klädning är af skärt, brocheradt siden; därtill bär hon en hvit fichu; hög pudrad koaffyr. I bgr. ett elegant rococobord med kaffeservis, till h. en soffa, framför denna ett bord med noter.

Motstycke till föreg.

5–6. *Fru Du Bois.*

7. **Morgontoaletten.** Scen i en elegant bodoar. En ung dam sitter halft åt v. vid sitt toalettbord i blå sidenkjol och peignoir, medan frisören håller på att sätta upp hennes hår i lockar. En kammarjungfru i ljusröd klädning, kommer från h., bärande en låda med band. I fgr. till v. går en annan, blåklädd kammarjungfru och bär bort en klädning af blått blommigt sidentyg samt en ljusröd pelisse. I fgr. leker en liten hund med en muff, en annan kommer springande. I bgr. en afdelningsskärm; taflor på väggarna.

D. 0,73 × 0.82.

Nationalmuseum nr. 1149.

8. **Modehandlerskan.** En förnäm dam sitter vid toalettbordet i sitt ljusgråa kabinett, klädd i hvit peignoire; kammarjungfrun, som bär ljusgrön dräkt, står bredvid och sätter upp hennes koaffyr. I fgr. en modehandlerska, som ligger på knä framför sin pappask, ur hvilken hon framvisar en liten plymagerad barett; hon är iklädd gul-grön-randig kjol och svart fichu samt duk på hufvudet. Genom dörren i bgr. kommer en jungfru in med en grå sidenrob på armen.

D. 0,74 ½ × 0,62.

9. **Förmiddagsunderhållning.** I ett gustavianskt kabinett i grönt sitta tvänne damer, den ena, som är iklädd grön sidenkjol och svart fichu, sysselsatt med bandrynkning; den andra, som är klädd i röd sidenbrokadkjol och hvit axelkappa samt en rosenkrans i håret, svalkar sig med solfjädern. Båda lyssna uppmärksamt till en ung man, som sitter i en län-

stol till h., läsande högt ur en bok. Han är klädd i hallonröd frack, knäbyxor och hvita strumpor samt värja vid sidan. Rummet är elegant möbleradt, taflor på väggarna. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

8–9. *Herr A. Scharp.*

10. **I hvardagskabinettet.** Porträtt af statssekreteraren C. E. Wadenstjernas fru och döttrar. En medelålders dam af distingeradt utseende, iklädd en grå klädning med engageanter samt hvit fichu, svart förkläde och en liten mössa på den höga frisyren sitter framför en nystfot med ett nystan i famnen. Bredvid henne står en flicka på omkring 15 år, klädd i ljus klädning och hvitt förkläde; hon visar modren en virkning. Till v. sitter en något äldre dotter, i blå dräkt med hvita insatser, syende på en linnesömnad, bredvid henne står ett sybord af inlagdt trä. Väggarna i mörkgrönt.

D. 0,32 1/2 × 0,41.

11. **Morgontoaletten.** En ung dam, nyss uppstigen, klädd endast i blå underkjol och hvit natt-tröja samt mössa med rödt band, sitter på en stol, knytande sitt strumpeband. Till h. mot bgr. står den obäddade sängen, omgifven af ett grönt förhänge, till v. på en stol ligger hennes klädning. På v. väggen ett öppnadt fönster.

D. 0,32 1/2 × 0,41.

12. **Lillans toalett.** En liten flicka på 7 à 8 år, klädd i hvita underkläder, står framför sin moder, som sitter på en taburett midt i fgr., något framåtböjd, sysselsatt med att snöra till den lillas snörlif; hon bär en hvit tyllpeignoir. På en stol till h. ligger moderns dräkt; på en taburett i fgr. den lilla flickans kläder. I bgr. en hög väggspegel. Motstycke till föreg.

13. **Ritande gossar.** Två små gossar (på ungefär 15 och 5 år) öfva sig i teckning. Den större, klädd i brunt, sitter på en kullvältad stol med en portfölj i famnen och tecknar efter en gipsamorin, som är uppstäld till v. Den yngre sitter bredvid honom med ryggen mot åskådaren. På väggen samt på en ställning till h. rödkritsteckningar.

D. 0,32 1/2 × 0,41.

14. **Besöket i barnkammaren.** I ett enkelt litet rum sitta två små flickor vid sina arbeten. Den äldre (7 à 8 år gammal) håller på med en linnesömnad, den yngre har låtit sin bok falla ned i famnen. En gammal käring, klädd i svart och stödd på en hög käpp, har just inträdt; hon pekar spörjande på flickans sömnad. Genom dörren i bgr. synes en rumsinteriör.

Motstycke till föreg.

15. **Ullkarderska.** I en hög 1600-tals karmstol sitter en förnöjd gumma, klädd i gult lif och blårandigt förkläde, hvit hufvudduk och hvit

fichu, kardande ull. På ett bord bredvid henne en hög ull samt en korg, fyld därmed. I fgr. till v. ett lackeradt kinesiskt skrin.

D. 0,51 1/2 × 0,40.

16. **Spinnerska.** En rätt välmående medelålders dam, klädd i violett chatterande sidenrob och svart förkläde samt hvit mössa, sitter vid en s. k. långrock; med h. handen väfvar hon det stora hjulet, i den upplyftade v. håller hon en ullhärfva. Till v. står ett elegant bord, hvarå en porslinsvas, till h. en pall, hvarå en korg med ull.

Motstycke till föreg.

17. **Bykerskor.** I en rymlig bykstuga står en kvinna framför en stol, å hvilken en träbunke, och tvättar med uppkaflade ärmar. Hon bär grå kjol, blekblått underlif och mössa af samma färg. En annan har just kommit in med ett fång ved, som hon lägger ned vid stolen. Hon är iklädd grönt lif och ljusrandigt förkläde. Vid den stora spiseln i bgr. står en tredje kvinna och häller vatten på kitteln. På golfvet träkärl och en korg med kläder. Genom dörren i bgr. tittar en flicka in.

D. 0,40 1/2 × 0,51 1/2.

18. **Strykerska.** Ett enkelt rum med ett bord midt på golfvet, vid hvilket en jungfru står och stryker linne. Hon är iklädd blå kjol, ljusrandigt lif och hvit mössa. Till h. sitter en annan kvinna i rödt lif och stort hvitt förkläde, stickande strumpa; de samtala lifligt. I bgr. står ett stort skåp, till v. en grön kakelugn på fötter.

Motstycke till föreg.

19. **Spågumman.** Vid ett litet rundt bord sitter en gammal gumma i svart dräkt med hvit fichu och hvit mössa samt brillor på näsan, spående i kaffesump åt en ung dam, som sitter bredvid henne med ett bref i handen. Hon är iklädd blekröd, pälsbrämad kofta, blå kjol och hvit mössa. I fgr. leker en mops med en pall, till h. en nystfot.

D. 0,39 × 0,30.

20. **Spå i kort.** En ung dam, klädd i violett kjol, ljusröd tröja, hvit fichu och mössa, sitter vid en byrå med utdragen skifva, radande upp kort. Ett förnöjdt småleende leker kring den lilla munnen. Till h. på en stolkarm en blå rob och en röd, skinnbrämad kofta.

Motstycke till föreg.

10—20. *Enkefru E. Silfverstolpe f. Wensioe.*
Nääs (Rö socken, Upland.)

20 1/2. **Den lilla koaffeusen.** Interiör af ett gustafvianskt kabinett. En liten flicka är sysselsatt med att kamma sin moder.

D. 0,50 × 38. (Bukowskis kat. n:r 30, 1887).

Baron Wrangel.

21. **Damskräddare.** Interiör af ett rococokabinett i grått. En skräddare, klädd i lång brun rock, tager mått till en tröja på en ung flicka, som står framför honom mot h., klädd i rödt lifstycke och blå

underkjol. I fgr. till h. en stol, å hvilken hänger en hvit, blommig klädning, på v. sidan ett litet bord, å hvilket ligger ett tygstycke samt måttsticka. I bgr. en kamin, å hvars fris en porslinskruka samt en tekanna jämte två koppar.

D. 0,52 × 0,40.

22. **Damskomakare.** Interiör af ett rococokabinett i mörkgrönt. En skomakare, klädd i blå rock och pudradt hår, ligger på knä framför en ung dam och tager mått af hennes fot. Hon är iklädd hvit peignoir och violett schatterande sidenkjol, uppsatt pudradt hår. I fgr. till h. en blå taburett, å hvilken ligger en röd sypåse, till v. en skällande liten hund. I bgr. till h. skymtar, halft skymd af ett förhänge, en säng. — Sign. Hilleström 1776.

Motstycke till föreg.

21—22. *Grossh. E. Cederlund*

22 1/2. **Framför brasan.** Interiör af ett kabinett. Framför den flammande brasan sitter en ung dam, värmande sig. Hon lyfter den blå sidenkjolen upp öfver knäna; snörlifvet är till hälften öppnadt, ingen tröja. Bakom hennes stol står toalettbordet med spegel, ljusstake m. m. Närmare fgr. till v. en stol, öfver hvars karm ligger en mörkröd pelisse. På kakelugnskransen stå tékanna och koppar.

D. 0,60 × 48.

Arkitekten Fr. Liljeqvist.

23. **Modehandlerska.** Interiör af ett svagt belyst gustavianskt kabinett med väggar i grått med guldornament. Vid ett bord midt i rummet sitter en ung dam, iklädd blått lif, hvit fichu och bindmössa. Hon har just lagt ifrån sig linnesömnaden för att granska en schäferhatt och en stor hvit plym, som en bredvid stående modehandlerska utbjuder ur sin pappask. Hon bär en alltför stor pelisse af ljusblå satin samt mössa på hufvudet. Till h. synes den uppslagna klavecinen.

D. 0,78 × 0,65.

Fröken F. Stål.

23 1/2. **Läkarens besök.** Interiör af ett sjukrum. Midt på golfvet står ett aflångt bord, vid hvars ena sida ett fruntimmer halfligger i en fåtölj (enligt uppgift fru Schröderheim). Midt emot henne sitter läkaren i brun rock, knäbyxor och peruk. I ena handen håller han en käpp, i den andra en stor gåspenna; han står i beråd att skrifva recept. En yngre dam i rödblommig klädning står bredvid den sjuka och räcker henne en kopp té. Vid väggen midt emot den sjuka en trymå, å hvars bord ett fat med blod och en väska med instrument. Där bredvid en fältskär i brun rock, knäbyxor och peruk sysselsatt med att rengöra en lansett. På bordet stå ett par medikamentsflaskor, på golfvet en tekittel; under doktorns stol ligger en lavementsspruta.

D. 0,72 × 83.

Egarinna, som önskar förbli onämnd. Norrköping.

24. **»Ritskola».** I en atelier med diverse teckningar på väggen samt en halffärdig tafla på ett staffli till h. befinna sig två gossar. Den större, som är klädd i blå dräkt, sitter midt i rummet med en stor portfölj i famnen. Han sneglar bort mot lille bror, som står på knä på en hög stol, framåtlutad öfver ett bord, tecknande efter en plansch. Han bär rödbrun dräkt. Till v. i fgr. en gipsgenie på en piedestal, i bgr. en antik atletfigur. — Sign. Hilleström.

D. 0,39 × 0,50.

Kungl. Akad. för de Fria Konsterna.

25. **I ritskolan.** En liten gosse (6 à 7 år gammal) står framlutad öfver ett bord och tecknar efter en förläggsplansch, v. benet stöder han på en stol. Han är klädd i ljus tröja, violetta byxor och hvita strumpor. På bordet ligga teckningar, äfven på golfvet jämte en uppslagen portfölj; väggarna prydas likaledes af rödkritsteckningar. — Sign. på en portfölj: H.

Trä. 0,35 × 0,40. Retrosp. utst. nr. 91.

Direktör Gustaf Fredriksson.

26. **Gosse som läser i en notbok.** Bröstbild. Den mörklockige, lille gossens bruna ögon se upp från boken med ett själfullt uttryck. Han är iklädd röd tröja, bakom hvilken skjortlinningen sticker fram vid ärmarna och halsen. Mörk brun bgr.

Trä.

Upsala univ. målningssaml.

27. **Porträtt af målarens hustru, Ulrica Hilleström (född Lode).** Bröstbild åt h. Hon bär öfver axlarna en svart spetsfichu. Det mörka håret är uppsatt i hög koaffyr, hvarpå en liten barett med hvita fjädrar. V. handens fingrar äro instuckna i en halföppen bok, som ligger framför henne på bordet; h. handen hvilar på v. armen.

Trä 0,24 × 0,17. Vacker ram, prydd af en rosett.

Majorskan J. Sundholm.

28. **Strykerska.** Interiör af ett enkelt rum. Midt på golfvet står ett rundt bord, vid hvilket en jungfru står och stryker linne. Hon är iklädd blå kjol med hvitt förkläde samt gult lif. Under bordet en korg med kläder. Till h. en stor karmstol.

D. 0,34 × 0,28.

29. **Tvätterska.** Interiör af en tvättstuga. Till h. den öppna spiseln, där elden flammar. Framför denna på en stol en bunke, öfver hvilken en jungfru står lutad. Hon bär brun kjol med hvitt förkläde, blått lif samt bindmössa på hufvudet. Till v. i fgr. en bunke.

Motstycke till föreg.

28—29. *Fröken F. Stål.*

30. **Vid skrifbordet.** En aristokratisk dam, iklädd en hvit- och röd-randig, djupt urringad sidenklädning, sitter vid sitt eleganta, skulpterade skrifbord. Gåspennan har just stannat, hon ser tankfull upp från arbetet.

D. 0,53 × 0,39.

31. **Vid toaletten.** En dam i hvit peignoire sitter framför sin toalettspegel just i beråd att lyfta h. handen till ansiktet för att fästa en mouche, som hon håller på pekfingret. På en stol något till v. i fgr. en gulrandig rob samt en pälsfordrad sidenkappa.

Motstycke till föreg.

30—31. *Konsth. A. Mattson.*

32. **Vid kaffebordet.** Vid ett litet rundt bord med hvit duk och kaffeservis sitter en medelålders dam, iklädd blå morgondräkt och hvit mössa samt ett svart förkläde, i behaglig siesta med armarna i kors; den h. handen håller en bok. Enkel gustafviansk interiör.

D. 0,38 × 0,29.

33. **Vid skrifbordet.** En yngre dam af fint utseende sitter vid sitt skrifbord. Hufvudet är lutadt i v. handen; smått skalkaktig ser hon upp, som hade hon en liten lustighet i tankarna, den hon ämnat skrifva ned på papperet framför sig. Hon är iklädd ljusrandig sidenklädning.

Motstycke till föreg.

Ungefär samma komposit. i något större format som nr. 30.

32—33. *Direktör Fr. Vult von Steijern, Kaggeholm.*

34. **Vid toaletten.** Framför ett toalettbord, försedt med hvita draperier, sitter en dam i peignoir och ljusblå sidenbrokadkjol. Hon står just i beråd att med h. pekfingret fästa en mouche på kinden. I bgr. den obäddade sängen bakom mörkgröna draperier, bredvid denna ett litet rococobord.

D. 0,40 × 0,30.

Hr S. T. Ateners sterbhus, Amundstorp, Sköfde.

35. **Vid toaletten.** I ett gustavianskt kabinett sitter en äldre dam framför sitt toalettbord, på hvilket stå en del askar och toalettsaker. Ryggen är vänd mot åskådaren, men bilden återgifves af spegeln, hon står just i beråd, att med h. handen fästa en mouche på kinden. Hon är klädd i spetsmössa, grön kjol och hvit fichu. På damens h. sida sitter en yngre herre i peruk, grå kostym, knäbyxor och värja i skärt skärp. Bakom står jungfrun med fruns pelisse på armen. Till h. en stol, å hvilken befinna sig diverse kläder och en hatt. Öfver dubbeldörren tvänne stuckamoriner, som kyssas. — Sign. Hilleström.

Trä. 0,40 × 0,34. Retrosp. utst. nr. 99.

Brukspatron H. Tamm, Fånöö.

36. **Dam samtalande med sin kakadora.** En hofdam af aristokratiskt utseende, klädd i svenska dräkten samt hög pudrad frisyr, underhåller sig med sin kakadora. Den hvita fågeln sitter något längre åt h. på en förgyld ställning. Närmare i fgr. på en gul dyna ligger en liten svart hund. Rumsinteriören är synnerligen rik och smakfull, i gustaviansk stil med guldornerade väggar och en stor trymå samt flere taflor på väggen i fonden. — Sign. Hilleström.

D. 0,50 × 0,38.

37. **Spetsknypplerska.** En dam af aristokratiskt utseende, klädd i en svart, prickig sidensalopp och kjol af schatterande siden samt hvit tyllslöja på hufvudet, sitter vid sitt lilla skulpterade arbetsbord, sysselsatt med spetsknyppling. Till v. bredvid henne står ett rundt bord med té-servis af ljusblått porslin. Bodoaren är rikt dekorerad med ornament i guld. Mot fondväggen en hög spegel med bord, på hvilket står en stor potpourrikruka. En stor mängd taflor på väggarna samt på en piedestal den mediceiska Venus. Till h. i fgr. en taburett.

Motstycke till föreg.

36—37. *Friherre C. C:son Bonde.*

38. **Nysterska.** En enkel rumsinteriör i grönt. Vid en stor nyst-fot sitter en ung mörklätt kvinna, iklädd gul kjol, violett lif, hvit fichu och hvitt förkläde, nystande garn af en slända. Till h. bredvid hennes stol står en spinnrock.

Trä. 0,38 ½ × 0,31 ½.

39. **Nysterska som insomnat.** Samma rumsinteriör som i föregående bild och samma figur. Hon är här iklädd hvit kjol, gult lif och hvit fichu. Hufvudet hänger tungt mot bröstet, ögonen äro slutna. Till h. står en grön pall, å hvilken en sypåse.

Motstycke till föregående.

38—39. *Grossh. J. Lovén.*

40. **I tvättstugan.** Framför en öppen stenspis, å hvilken en gryta kokar, står en jungfru med uppkaflade ärmar och tvättar. Hennes gulrandiga kjol är uppfästad, så att den gröna underkjolen synes, gult lif och hvit mössa på hufvudet. Till h. bredvid henne sitter en annan kvinna, stötande i mortel, hon är iklädd grönblått lif med rosetter, ett stort hvitt förkläde och hvit hufvudduk. I fgr. leker en liten gosse med ett skepp i ett ämbar. Kopparkärl på spisen och på golfvet samt vedträd. — Sign. Hilleström 1780.

D. 0,79 × 0,65 ½.

41. **I hushållskammaren.** Samma kvinna, som å föreg. bild stöter i mortel, sitter nu rensande fisk. framför henne en pall, å hvilken ett stenfat med fisk. Till v. vid ett lågt skåp stå en liten flicka och en gosse, trampande på fiskblåsor, en katt sitter på lur för att nappa åt sig en. Flickan är klädd i gul dräkt, gossen i grön med hvit mössa. Till h. i fgr. står en jungfru nedböjd, bindande sitt strumpeband; hon bär röd kjol och gult lifstycke samt en duk knuten kring pannan. Bredvid henne står ett knyte med flaskor. I bgr. en öppen dörr, genom hvilken synes en trappa.

Motstycke till föreg.

Båda bilderna bära på frånsidan lappar med drottning Desiderias namnschiffer samt anteckning: »acheté a une vente 1855»; den senare dessutom Carl XV:s namnschiffer.

40—41. *Hans Maj:t Konungen.*

42. **Det brustna perlbandet.** Interiör af en bodoar i grönt. En ung dam sitter vid ett spegelbord. Hon är iklädd ljusgul klädning och urringadt, ljusrödt lif; på hufvudet en hög tyllmössa med spetsar och röda rosetter. En kammarjungfru i ljusgrön klädning ligger på golfvet med ryggen mot åskådaren, hopsamlande perlorna från ett söndrigt halsband; i h. handen håller hon ett ljus. Till h. fönstret med draperi. I spegeln synes öfre partiet af en sänghimmel.

D. 0,42 × 0,36.

43. **Den lille tecknaren.** Interiör af ett rum i gult. Det är svagt upplyst af ett ljus, som står på bordet, men skymmes för åskådaren af en ung flicka, som står lutad mot bordet i profil åt v. Till v. om bordet sitter en liten gosse, sysselsatt med att i rödkrita afteckna en gravyr ur en stor bok. Flickan bär blå kofta samt en mörk kjol, spetsmössa på hufvudet. Gossen är iklädd ljusröd kostym och grå strumpor. Till h. ett ljusgult draperi kring fönstret. På fondväggen en teckning.

Motstycke till föreg.

42—43. *Kammarherre P. E. Ehrenheim, Grönsöö.*

44. **De sönderslagna tallrikarna.** I ett enkelt kök med stenväggar ligger en liten gosse i brun jacka kullramlad på golfvet; han har snubblat och i fallet slagit sönder ett par porslinstallrikar, hvilkas skärfvor nu äro kringspridda på golfvet. Bredvid honom står en flicka och betraktar missödet med högst bedröfvadt uttryck, hon lyfter förklädssnibben till ögat. Dräkten: violett lif och halflång blå kjol med hvitt förkläde. I bgr. ett skåp, där porslinskärl äro uppradade, till h. en trästol med en hatt på karmen.

D. 0,78 1/2 × 0,64 1/2.

Grossh. J. Lovén.

45. **Hos spåkvinnan.** Knäfigurer i en oval infattning, målad i grisaille. En gammal gumma, klädd i gul brokad och svart mössa, spår en ung dam i handen, hon lyfter just brillorna af näsan. Den unga damen bär en röd sidenkappa med pälsbräm samt en stor halmhatt på hufvudet. Bredvid henne står en annan dam, klädd i grönt, hvilken betraktar insidan af sin hand med ett förnöjdt småleende. Framför dem ett bord med några böcker. — Sign. P. Hilleström f. 1784.

D. 0,60 × 0,69 1/2.

Fru Silfverstolpe f. Wensioe, Nääs.

46. **Hos spåkvinnan.** Knästycke i målad oval infattning. En gammal gumma med mössa på hufvudet (Mamsell Arfvidsson?) håller på att ur kaffesumpen framläsa en ung dams tillkommande öden. Denna jämte sin väninna, som slår kaffe i en kopp, står bredvid och följer med spändt intresse den gamlas förehafvande. Båda äro elegant klädda med plymagerade baretter.

D. 0,52 × 0,63.

Fru Edelstam.

47. **Idem.** Knästycke. I hufvudsak samma komposition som nr. 45. — Sign. Hilleström 1788.

48. **Idem.** Knästycke. Samma personer som å den föreg., men sibyllan spår här den unga damen i handen.

Motstycke till föreg. Retrosp. utst. nr. 90.

47—48. *Grefvinnan M. Dickson f. v. Rosen, Göteborg.*

49. **Hos spågumman.** Vid ett bord sitta tvänne unga damer (den ena med ryggen mot åskådaren) jämte en äldre kvinna, klädd i en blå kåpa med uppslagen kapuschong samt brillor på näsan. Hon läser ur sumpen i en kaffekopp den ena damens öde. Den unga damen är iklädd blå sidenrob med Watteauveck och engageanter samt hvit fichu. Den andra damen, som bär mörk dräkt och hvit mössa, håller ett bref i h. handen, kaffekannan i den v. Halfva figurer i naturlig storlek. — Sign. Hilleström.

D. 0,80 × 1,10.

Heleneborgssamlingen.

50. **Den sönderslagna tallriken.** En ung kvinna, klädd i blått lif, röd kjol med hvitt förkläde, hvit mössa på hufvudet samt hållande en kruka under v. armen, bannar en liten gosse, som fält i golfvet en tallrik med gröt. I bgr. till v. ett skåp, å hvilket stå uppradade buteljer, en kruka och en mortel. Till h. ett bord med en soppterin och en spillkum; på golfvet en kopparkittel.

D. 0,54 × 0,43. Retrosp. utst. nr. 88.

Öfverstekammarjunkar grefve C. G. von Rosen.

51. **Självporträtt.** Bröstbild. Den 53-årige målaren sitter på en karmstol, vänd i halfprofil åt h. H. armen lutar han öfver stolkarmen, håller ett stift i handen; v. handen stöder han mot en blå ritportfölj. Han är klädd i en ljusgrön dräkt med dubbelkrage, löst knuten hvit halsduk, spetskrås och spetsmanchetter. — Sign. i h. hörnet på ritportföljen: Pehr Hilleström 1785.

D. 0,79 × 0,64.

Gripsholm, katalognr. 1069.

52. **Hushållsbestyr.** Enkel interiör af ett kök, i hvilket befinna sig tvänne kvinnor. Den ena sitter midt på golfvet å en kullstjälpt stol, stötande i mortel. Hon är iklädd blått lif, röd kjol, hvitt förkläde samt hvit mössa med blått band. Hon ser upp mot den andra, som står något till v. med en fårbringa i handen och en knippe morötter i sitt förkläde. Hennes dräkt är gul- och hvit-randigt lif, ljusröd kjol och hvitt förkläde, på hufvudet bär hon ofvanpå den hvita mössan en liten halmhatt. Till v. står ett brunt skåp, å hvilket en korg med ägg och en kopparkittel. I bgr. en hylla med diverse kärl samt en tunna och en kvast, till h. en kruka och en korg.

D. 0,31 1/2 × 0,44.

Professor Ivar Bendixon.

53. **Porträtt af Pehr Hilleström d. y.** En ung man, iklädd grön frack och knäbyxor, röd väst och hvita strumpor samt svart tre-kantig hatt på hufvudet, står i en spänstig ställning något framåtböjd, med v. benet framsträckt och en lång käpp i h. handen, betraktande en antik staty (närmast påminnande om Apollo Sauroktonos), som står på ett lågt skåp. Mot skåpet står lutad en blå ritportfölj, på väggen hänger en studieteckning, några andra ligga på skåpet.

Kopparplåt.

Enligt inskrift på baksidan föreställer bilden målarens son.

Kungl. Akad. för de Fria Konsterna.

54. **Strumpstickerska.** Porträtt af konstnärens syster Erica Hilleström (?) Midjebild en face. Hon är iklädd en ljusgrön klädning, ljus tyllfichu samt en hvit mössa med rosett upptill. Båda händerna synas; hon är sysselsatt med att sticka strumpa, nystanet håller hon under v. armen. Ett skalkaktigt leende spelar kring munnen, ögonen titta skälmska upp.

D. 0,67 1/2 × 0,52.

Grossh. Olsson.

55. **Fiskrenserska.** Knäst. i nat. storlek. Framför en disk står en yngre kvinna, iklädd blått lif, röd kjol med grått förkläde samt hvit mössa på hufvudet, rensande en stor gädda. Några andra fiskar ligga bredvid. Till h. en korg, till v. ett fat med fisk. På fondväggen hänga diverse kökssaker samt ett köttlår. — Sign. Hilleström.

D. 1,19 × 1,2

Häradsh. C. Alexandersson.

56. **Tvätterska.** Knästycke i nat. storlek. Framför en hög träbunke står en äldre robust kvinna, iklädd blått lif, brunt förkläde och blå kapott, med uppkaflade skjortärmar och tvättar linne. Hon tittar upp åt h. med ett skälmaktigt, smått förargadt uttryck. Svart bgr.

D. 1,10 × 0,79.

57. **Kokerska.** Knästycke i nat. storlek. En yngre kvinna, klädd i tegelrödt lif och blårandigt förkläde står vid ett bord med en hare, som hon med h. handen håller i bakbenen och med den v. stöder under framkroppen. På bordet en kopparkittel samt ett par fåglar. Svart bgr.

Motstycke till föreg.

56—57. *Grossh. Joh. Bäckström, Steninge.*

58. **Dam värmande sig framför brasan.** En dam med spetsmössa på hufvudet står med ryggen vänd mot en öppen spis med trymå. Hon håller klädningen upplyftad baktill för att värma öfre delen af benen vid den flammande brasan. På v. sidan om damen står kammarjungfrun, äfven klädd i spetsmössa, hon uttager band och blommor ur en på bordet stående ask. Till h. en stol. Interiören i gustaviansk stil; 4 kopparstick på väggen t. v. På spiselkanten två böcker, en matta på golfvet. — Sign. P. Hilleström.

D. 0,34 × 0,43.

Brukspatron H. Tamm, Fånöö.

58 a. **Framför kakelugnen.** En ung dam står framför kakelugnen och värmer sig. Bilden framställer, enligt uppgift, en scen från Finspong.

0,57 × 0,50.

58 b. **Vid tebordet.** En dam, klädd i blå rob, sitter vid sitt tebord och samtalar med en liten flicka. (div. fajanspjeser m. m.) Enligt uppgift, återgifver bilden en grefvinna Fersen.

Motstycke till föreg.

58 a—58 b. *Bukowskis katalog nr. 8. (1883).*

59. **Tvätterska.** Interiör af en tvättstuga. En medelålders kvinna, iklädd röd kjol, mörkgrönt förkläde samt hvitt, djupt urringadt linne och en blå nackalufva, står vid en träbunke och tvättar, så att tvållöddret stänker, på golfvet invid ett par ämbare. Mot bgr. den stora, öppna härden, där en gryta kokar. Dörren i bgr. öppnar sig till en gång.

D. 0,52 × 0,41.

60. **Fågelplockerska.** I ett enkelt kök sitter samma kvinna som å föreg. bild (ehuru här sedd i profil) och plockar fågel öfver ett träsåll. Hon är iklädd blått lif och ett stort hvitt förkläde samt en hvit mössa med blåa band. ser just upp från sitt arbete med ett tankfullt uttryck i blicken. Till v. står ett lågt skåp med öppen dörr, på detta befinna sig ett par sockertoppar och köttskånkor samt ett tjäderpar; på golfvet stå några buteljer.

Motstycke till föregående.

59—60. *Enkefru Stenberg.*

Enligt en af en gammal Gotlandsbo, majorskan Sundholm, meddelad uppgift, skulle dessa bilder blifvit målade på beställning till Holland, men skeppet, hvarpå de befunno sig, förliste utanför Gotland och den räddade lasten bortauktionerades.

61. **Carl Michael Bellman**, författande ode öfver Wiborgska smällen. Knästycke. Skalden sitter vid ett bord en face, lutad åt v. och för näsduken till de tårfylda ögonen. På bordet ett bläckhorn, några pappersark och hans svarta hatt. Han bär röd rock med pälsuppslag. Målad oval. — På det mindre papperet läses: »Högvälborne Herr Statssecret. von Carlson»; på det större: »Ode — —

D. 0,40 × 0,34. — Taflan har ursprungligen tillhört presidenten von Carlson (se företalet till Carléns upplaga af Bellmans dikter). Litografi af O. Cardon samt i »Bellmansgalleri»; Stockholm 1874.

Nationalmuseum nr. 1148.

62. **Porträttstudie.** Brb. i oval ram. Hufvudet är vändt något mot v. samt framåtlutadt. Hon är iklädd en gul klädning och bär på denna en röd kofta; i det vågiga håret ett blått band.

Trä. 0,15 × 0,11.

Professorskan Th. Kjellberg.

63. **Lutaspelerska.** Vid ett bord, å hvilket befinner sig en notställare, sitter en ung dam, spelande luta. Hennes dräkt är hvit kjol och violett lif samt en hvit fichu, knuten öfver bröstet; bredvid henne sitter en liten hvit hund. Det gula kabinettet upplyses endast svagt af ett å bordet stående ljus, som kastar reflexer öfver damen. Till h. i fgr. en sybåge.

Trä. 0,33 × 0,28.

Östergötlands museum.

64. **Billet=doux.** Ett litet gustavianskt kabinett i blågrönt med enkla möbler i samma färg. Tvänne unga damer sitta bredvid hvarandra midt i rummet ytterst intresserade af ett bref, som den ena läser högt. De bära schäferhattar på sina lockiga hufvud och äro klädda i gustaviansk hvardagsdräkt: den ena skär, den andra violett redingot med hvit fichu. Bakom deras stolar står ett bord, å hvilket en kortlek är utbredd, till v. kakelugnen med infattad spegelskifva och en porslinsvas på frisen. Genom dörren i fonden aflägsnar sig en ung man, iförd svenska dräkten och puderperuk, till ett annat kabinett i helhvitt.

Trä. 0,38 × 0,32.

Kanslirådet Becker.

65. **Romanläsning.** Ett gustavianskt kabinett med grå väggar och guldlister. Vid ett större skulpteradt bord, å hvilket ligger en hel hop böcker, sitter en ung dam försjunken i läsning. Hon är klädd i gult lif med hvit fichu och hvit kjol samt schäferhatt på det lockiga hufvudet. En jungfru i grön kjol och rödt lif står vid bordet med en kopp choklad på en bricka. På andra sidan bordet en fåtölj. Genom dörren i bgr. synes ett ljust kabinett med tafvelprydda väggar. Till v. i en nisch ett Niobehufvud.

Trä. 0,40 × 0,34.

Presidenten Östergren.

66. **Vid sybågen.** Halfskum interiör af ett kabinett i brunt. Midt i rummet stå tvänne unga damer vid en sybåge, å hvilken ett broderi är uppspändt. Den ena, som är klädd i grön, djupt urringad dräkt med en lackröd duk öfver axlarna, står framåtlutad öfver bågen och jämför arbetet med mönstret. Den andra, i hvit kjol och gult lif med hvit fichu samt schäferhatt på det blonda, lockiga hufvudet, står bredvid med ett ljus i handen, hvilket skarpt belyser hennes bröst och ansikte, men hvars låga hon skymmer för åskådaren med handen. På fondväggen en hög spegel, som reflekterar ett fönster, flere taflor på väggarna, i hörnet en byst. — Sign. Hilleström.

Trä. 0,40 × 0,34. Retrosp. utst. nr. 91 1/2.

Fröken Frænkel.

67. **Vattengranskningen.** I ett svagt upplyst kabinett sitter en ung dam, ljusklädd med gul schäferhatt, vid ett bord, hvarå ligga uppslagna ett par böcker. Hon lyfter till ljuset med h. handen en vattenkaraffin, hvars innehåll hon synes undersöka. Karaffinen jämte glas har just burits

in af en jungfru i ljus dräkt, som nu står framåtlutad öfver bordet, talande med en förklarande gest. Ljusets låga, som befinner sig bakom karaffinen, belyser de båda damernas ansikten.

Trä. 0,39 ½ × 0,33.

Östergötlands museum.

68. **Förtroendet.** Tvänne unga damer sitta i ett gustavianskt kabinett med väggar i blått och guldornament djupt intresserade af ett bref, som den ena komenterar, lifligt gestikulerande. Den ena är klädd i gul redingot och violett kjol; den andra likaledes à l'anglaise med väst af hvit linon och lif af randigt violett tyg samt hvit fichu. Båda bära schäferhattar på det lockiga håret.

Trä. 0,38 × 0,31.

69. **Brefskrifverska.** I ett gustavianskt sofkabinett sitter en ung dam, skrifvande vid ett stort bord. Dräkten är gul med svart fichu och hvitt förkläde; på hufvudet bär hon en stor halmhatt. Till v. synes sängen under baldakin; framför bordet en stol med en kappa öfver karmen, till h. ett rundt bord, å hvilket står en vattenkanna.

Motstycke till föreg.

68—69. *Grefve Hamilton, Hedensberg.*

70. **En läsande dam.** Ett gustavianskt kabinett i brunt med guldornering och kanellerade pilastrar. Vid ett bord midt i rummet sitter en ung dam med lockigt hår, klädd i ljusblått lif och hvit kjol, snedt framåtlutad, läsande en bok; på bordet ligga flere böcker. Till v. i en väggnisch står en antik staty: en flöjtspelande gosse, där bredvid en byst; genom dörren i bgr. synes ett grått kabinett.

Trä. 0,40 × 0,34.

71. **Gravyr=studier.** I ett rum med tafvelprydda, mörkgröna väggar befinna sig två unga damer. Den ena, som vänder ryggen mot åskådaren, betraktar gravyrer ur en stor portfölj, som står på en stol framför henne. Hon är iklädd violett lif med stora paniéer samt hvit kjol; på det lockiga hufvudet en schäferhatt. Den andra damen sitter läsande i samma ställning, iklädd blå kjol samt gult lif med en svart fichu. I bgr. öppnar sig mellan tvänne kolonner utsikt till ett rum, där antika statyer stå uppstälda, bland hvilka märkes mediceiska Venus.

Motstycke till föreg.

72. **Den insomnade nysterskan.** I ett mycket enkelt rum sitter en ung kvinna framför en stor nystfot, hon har somnat in, hufvudet hänger på sned, händerna hvila i skötet. Dräkten: ljusrandig kjol och gult lif med hvit fichu. Till h. på golfvet bredvid henne står en korg med garn.

Trä. 0,40 × 0,33 ½.

73. **Fruntimmer som syr.** I ett brunt kabinett sitter en yngre dam, klädd i helhvitt med ett blått band i det svarta håret framåtböjd

öfver ett grönt tygstycke, som hon har i famnen och hvarå hon ifrigt syr. Till v. bredvid henne står ett litet sybord, på en eldskärm till h. hänger en ridicul. På fondväggen ett rococour.

Motstycke till föreg.

70—73. *Enkefru Strokirk.*

74. **Vid ritbordet.** I ett elegant gustavianskt kabinett sitter en ung dam vid sitt ritbord. Hon bär en hög och yfvig hufvudbonad, håller ritstiftet i handen. Till h. ett annat bord med instrument och notbok. På fondväggen en förgyld spegel.

D. 0,49 × 0,43.

Finspong.

75. **Vid brasan.** Framför en öppen cheminée, hvars öfre del utgöres af en trymå, sitter en nästan naken ung dam nedhukad (endast ryggen är betäckt af linnet); hon ser upp emot en annan dam, som står bredvid henne, blickande ned i hennes sköte. Den senare damen (sannolikt konstnärens dotter) är iklädd hvit kjol och rödt lif samt en ljusgul fichu, knuten öfver bröstet. En liten hund smyger sig intill den nakna kvinnan.

D. 0,32 × 0,24.

Östergötlands museum.

76. **Porträtt af Ulrica Hilleström,** konstnärens dotter. Midjebild. Hufvudet vändt 1/4 profil åt v., blicken uppåt riktad med ett tankfullt uttryck. H. handen för hon till det bara bröstet, visande på ett ärr, som blixten bränt, den v. lyfter hon uppåt. Hon är iklädd grå, urringad klädning med svart spetsfichu och en stor bandrosett på bröstet samt engageanter, i det lockiga bruna håret ett band. Fonden är mörk.

D. 0,70 × 0,61.

På baksidan är präntadt med bläck:

»Åhr 1789 den 16 augusti hände, att åskan igenom tillslutna fenster i rummet intrengde, och på bröstet drabbade Demoiselle Charlotta Ulrica Hilleström med sådan kraft och tryckning at hon deraf i 2:ne timmars tid låg alldeles utan ringaste sansning och tecken till lif; hvarefter hon emot all förmodan åter tillkvicknade med ingen annan olägenhet än de märken, som åskan på bröstet kvarlämnat. Portraitet är målat af des k. fader Pehr Hilleström.»

Fru Sköldberg, Södertelge.

77. **Musikstudier.** I en elegant gustaviansk salong med gröna tapeter och guldornament befinna sig tvänne damer. Den yngre sitter midt i rummet, knäppande å en luta; hon är klädd i en elegant dräkt af violett siden med volanger, rosetter och engageanter samt en liten kokett halmhatt på den pudrade frisyren. Den äldre damen, som sitter något till h. i fgr. med ryggen vänd mot åskådaren, läser i ett notblad. Hon är iklädd hvit sidenkjol och svart mantilj, plymer i håret. Genom den öppna dörren i bgr. utsikt till ett annat kabinett.

D. 0,67 × 0,50.

Östergötlands museum.

78. **Strykerska.** I ett enkelt rum står en helt hvitklädd jungfru med mössa på hufvudet vid ett rundt bord och stryker ett stort linnetyg. Rummet upplyses blott svagt af ett ljus, som står på bordet och kastar sitt sken öfver det hvita linnet och strykerskan, men undanskymmes för åskådaren af en mörkklädd kvinna, som åser arbetet. Till v. en grön kakelugn, där en svag eld flammar. — Sign. Hilleström.

D. 0,54 × 0,44 1/2.

79. **Tvätterska.** I ett enkelt rum står framför en stol, på hvilken befinner sig en träbunke, en jungfru, klädd i hvitt lif och mörk kjol samt hvit mössa, och tvättar linne. Tvätterskans ansikte och bröst samt linnet i bunken belysas klart af ett ljus, som står på stolen, men undanskymmes för åskådaren af ryggstödet. Dörren till h. öppnas af en annan kvinna, som står i beråd att gå ut. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

78—79. *Öfverstinnan De Laval.*

80. **Äggprofvet.** Interiör af ett kök, svagt upplyst af ett ljus, som står på bordet nedanför en hylla till h. En jungfru, som skymmer ljuset för åskådaren, sitter vid bordet, med ryggen vänd mot åskådaren, och profvar ett ägg mot ljuset. En annan jungfru står till v. med en balja i handen och ser på.

Trä. 0,39 × 0,32.

81. **Köks-scen.** En jungfru, klädd i hvit rynkad mössa och hvit klädning, står i profil åt v. med ett talgljus i h. handen — hon skymmer ljuset med v. handen för åskådaren — och lyser på ett bord, där man ser ett stort messingskärl, ett par glasflaskor, en kopparkanna och en nyckelknippa.

Motstycke till föreg.

80—81. *Nationalmuseum nr:s. 1110 och 1111.*

82. **Damen vid fönstret.** Interiör af ett gustavianskt kabinett i grönt. En ung, hvitklädd dam sitter vid fönstret, som hon till hälften öppnar. Bakom henne till v. står en trymå med marmorskifva, på hvilken är uppstäld en byst jämte några böcker. I fgr. en jordglob, till h. en staty samt en stol.

D. 0,49 × 0,42.

83. **Morgontoalett.** I ett sofkabinett i rödbrunt sitter en ung dam i negligée, samt med en gul schal kastad öfver axlarna, dragande på sig ena strumpan. Till h. mot bgr. en säng med baldakin och röda draperier; till v. bredvid fönstret ett med diverse dosor och koppar rikt belastadt toalettbord. Till h. i fgr. en stol med damens kläder.

D. 0,49 × 0,42.

82—83. *Friherrinnan Carleson f. Fleetwood, Odensviholm.*

83 ½. **Kafferepet.** Interiör af ett litet rum med tre damer. Till v. vid ett rundt bord sitter en af dem sysselsatt med att spinna, de båda andra syssla med kaffepannan i den öppna spiseln. De äro alla klädda i tyllfichyer och stora spetshufvor på hufvudet. På bordet står ett brinnande ljus, som belyser den spinnandes ansikte. Till h. på den låga spiseln står en stor porslinsvas.

D. 0,29 × 0,24.

Herr C. Hammer.

84. **I parken.** En ung dam, iklädd ljusblå sidenkjol och väst samt gul redingot och hvit fichu, sitter på en sten och läser i en stor bok. Bredvid henne står en annan med schal på armen, hon är iklädd slät linonklädning. På marken ligger hennes sidenridicul. Mellan de lummiga träden framskymtar i bgr. en staty. — Sign. Hilleström.

D. 0,32 × 0,31.

85. **Den fåfänga trösten.** I en lummig park sitter på en sten en ung hvitklädd dam, gråtande häftigt, under det hon betraktar en medaljong, som hon håller i handen. Fåfängt synes hennes vännina, som står bredvid, iklädd hvit sidenkjol och violett redingot samt en liten halmhatt med rosenkrans på hufvudet, trösta henne. Mellan de lummiga träden synes en stor urna. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

84—85. *Fröken F. Stål.*

86. **Rivalerna.** I en lummig park stå tvänne unga damer. Den ena, som är klädd i hvit dräkt, har just mottagit ett kärleksbref och en bukett, den andra, i röd- och hvitrandig klädning, håller en guitarr och vänder sig misslynt bort. På marken ligger en öppnad ask, på hvars lock en lapp med inskrift: »Pour Camilla.» I bgr. skymtar fram ett lusthus.

D. 0,39 × 0,33. Retrosp. utst. nr. 87.

Öfverstekammarjunkar Grefve C G. v. Rosen.

87. **Konstruktionsritare.** Vid ett bord, klädt med brunröd duk, sitter en äldre gråhårig man af fint utseende, klädd i mörkblå rock och hvitt krås; framför honom å bordet en stor ritbok, i hvilken han med cirkel utfört konstruktioner. Till h. står en ung man, samtalande med den äldre. Han är iklädd brun frack, ljusrandig väst och gula byxor. På bordet ett par instrument. Bgr. helt grå, båda ansiktena i profil. — Sign. P. Hilleström pinx. 1792.

D. 0,46 × 0.33. På baksidan skrifvet med bläck: Förärd till Herr Capitain Flodberg af dess Wän och tienare P. Hilleström.

Heleneborgssamlingen.

88. **Musiktrio.** Vid ett bord, å hvilket står en flaska och ett krus samt noter, stödda mot en hatt, sitter en man i hvit långrock, spelande flöjt, på ömse sidor om honom stå två andra karlar. Den ena med fiolen

i hand sträcker sig fram för att kunna läsa noterna, den andra står något framåtlutad, blåsande flöjt. Alla karlarna i knäfig. På en stol närmast i fgr. ligger en luta, å karmen hänger en hatt. — Sign. Hilleström 1793.

D. 0,40 × 0,33 ½

Stadsmäklar A. Berg.

89. **Fiolspelare.** Knästycke. En gubbe i röd rock och gröna knäbyxor sitter vid ett bord, spelande fiol och sjungande därtill. Bakom honom står en gammal käring, klädd i gul tröja och hvit mössa. På bordet framför honom står ett nothäfte, lutadt mot ett lerkrus, där bredvid ligger hans hatt.

Trä 0,39 × 0,32.

Grossh. Joh. Bäckström, Steninge.

90. **Fiolspelare.** Brb. Han sitter vid ett bord, å hvilket ett supglas och en butelj, tjänande som notställare. Synes spela med vild fart och sjunga af full hals. Han är iklädd grön rock. Bgr. är grågrön i oval, infattad i svarta hörn.

D. 0,36 × 0,28.

Taflan skall enligt en gammal uppgift gifvits af Bellman åt prof. Fröberger såsom läkarearvode; på frånsidan skrifvet med bläck: »Blekingsbonde.»

Ingeniör C. J. Bolinder..

91. **Porträtt af en gumma.** Ett gammalt vissnadt och gulblekt gumm-ansikte. Några hvita hårtestar sticka fram under den hvita mössan med svart ullgarnsmönster. Den trötta blicken är vacker. Munnen fast och sluten. Kinderna skrynkliga.

D. 0,31 ½ × 0,24 ½.

Kapten O. Hilleström.

92. **Porträtt af en gumma,** samma ansikte i något ljusare färgskala. En replik eller en kopia.

Upsala univ. målningssamling.

92 ½. **Läsande gumma.** Half fig. i half profil. Den gamla gumman är iklädd mattblå kofta, en röd schal öfver axlarna samt ett hvitt hufvudkläde, knutet i pannan. Hon sitter nedlutad öfver en bibel, hvars blad hon vänder med ena handen, under det att hon i den andra håller en näsduk för att aftorka de frambrytande tårarna. — Sign. Hilleström.

D. 0,64 × 0,48.

Biskopinnan A. Strömberg, Strängnäs.

93. **Gumma som plockar fågel.** Knästycke. En äldre kvinna med skrynkligt ansikte sitter något framåtlutad öfver ett såll, i hvilket hon samlar fjädrarna från en plockad fågel. Hon är iklädd gul klädning, randigt förkläde samt hvit mössa och hvit fichu. Till h. i fgr. ett bord, å hvilket ligga ett par tjädrar; diverse kopparkärl. — Sign. Hilleström.

D. 0,38 ½ × 0,33.

Enkefru H. Bergman.

93 1/2. **Gumma med änder.** Half fig. Vid ett bord står en gammal gumma, klädd i grön kappa och dok öfver hufvudet. I den upplyftade v. handen håller hon en präktig gräsand, som hon pekar på med den h, handen. På bordet en korg med ägg samt en and. — Sign. Hilleström.

Trä. 0,39 × 0,33.

Enkefru E. Sirenius.

94. **Gumma som syr.** Knästycke. Samma gamla kvinna, nu iklädd brun klädning, svart förkläde och svart fichu, sitter vid ett bord, lutad öfver sin linnesömnad, som hon håller i famnen. På bordet står sykorgen med garnnystan samt en linneduk; å väggen en gravyr. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

Enkefru C. Scharp.

95. **Syende gumma.** Knästycke i oval infattning, målad grisaille. En gammal skrynklig kvinna i blå sidenkjol och svart mantilj sitter bredvid ett bord, på hvilket hennes sypåse ligger, framåtlutad öfver sin linnesömnad.

D 0,39 × 0,32.

Kopierad af Sparrgren.

96. **Läsande gumma.** Knästycke. En gammal fårad gumma i hel hvit klädning och hvit pälsbrämad kappa öfver axlarna samt stor tyllmössa på hufvudet sitter framåtlutad, läsande i en stor bok, som hon håller i famnen. Till h. bredvid henne ett bord, på hvilket ligga ett par böcker.

Trä. 0,39 × 0,32.

95—96. *Grefve Hamilton, Hedensberg.*

97. **Läsande gumma.** Samma fig. som å föregående, i samma ställning. Hennes pelisse är här fodrad med ljusgrönt. Bilden något mörknad. Möjligen en kopia.

Trä. 0,39 × 0,32.

Fröken L. af Ugglas.

98. **Konstnärens dotter.** Nästan hel fig. Hon sitter snedt framåtlutad mot ett skulpteradt bord, försjunken i läsningen af en bok, som hon håller med båda händerna. Ansiktet i profil åt h. Hon är iklädd hvit sidenkjol och ljusviolett redingot samt hvit fichu. På det lockiga hufvudet bär hon en schäferhatt med sidenband. Flera böcker ligga på bordet. I bgr. Voltairs byst på en kanellerad piedestal. — Sign. Hilleström.

D. 0,40 × 0,34 1/2. Retrosp. utst. nr. 96.

Enkefru M. Weber.

99. **Konstnärens dotter.** Nästan hel fig. af en ung dam på omkr. 20 år, klädd i hel hvit, djupt urringad linondräkt med fichu samt band i det ljusa, lockiga håret. Hon sitter framåtlutad öfver ett grönt tygstycke, å hvilket hon syr. Bredvid henne på bordet står en sykorg. Brun fond. — Sign. Hilleström.

D. 0,40 × 0,34.

Nordiska museet.

100. **Densamma.** Hon sitter vid ett skulpteradt gustavianskt bord med marmorskifva, försjunken i läsandet af ett bref, som hon håller i h. handen, med den v. gör hon en gest utåt. Hon är iklädd gul dräkt med mörkviolett fichu samt hvitt förkläde. På hufvudet bär hon en gul schäferhatt med hvita plymer. På bordet ligger en ridicul. Grå fond. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

Enkefru Cervin.

101. **Densamma.** Knästycke. Hon sitter i profil åt h. vid ett bord; har somnat in öfver boken, som hon håller i h. handen. På bordet i fgr. ligga flera andra böcker. Gul klädning med en mörkviolett sidenduk öfver axlarna, på hufvudet en grön duk.

Trä. 0,33 × 0,22.

Fröken Fehrman.

102. **Konstnärens dotter.** Knästycke inom oval grisailleram. Hon sitter läsande vid ett bord, å hvilket står en kaffeservis med blått mönster. — Sign. Hilleström.

D. 0,40 × 0,33.

103. **Nysterska som insomnat.** Knästycke inom oval grisailleram. Hon sitter vid ett bord, å hvilket står en låda med garnnystan samt en ljusstake. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

102—103. *Öfverste F. Everlöf, Köpenhamn.*

104. **Målarens självporträtt.** Bröstbild åt h. Han vänder ansiktet åt åskådaren och ser på honom med en leende min. En 62-års gammal man med obetäckt hufvud; det gråa håret, något lockigt, faller ned öfver ryggen. I skjortärmarna; hvitt krås, öppen väst af violett tyg med smal ljus kant och ljusa blomsterbroderier vid knapparna. Ljuset faller uppifrån v. Grå bgr. Hudfärgen skiftar i grönt.

D. 0,53 × 0,42.

Bakpå taflan är fästad en papperslapp med påskrift: »Skänkt till B. C. Alstedt af» samt därunder på själfva duken: »Pehr Hilleström, Kongl. Hofmålare och Professor vid Kongl. Målare- och Bildhuggare-Academien i Stockholm. Målat af honom sjelf 1794.»

Nationalmuseum nr. 1378.

105. **Hushållsbestyr.** Vid ett bord i en kökskammare sitter en yngre dam, klädd i gult lif och hvit duk öfver bröstet, stödjande hufvudet mot handen; blicken är spörjande riktad mot en jungfru, som står bredvid och förevisar diverse hushållsinköp: en köttskånka, ett par tjädrar m. m. På bordet stå flera glasflaskor, en kopparkittel, ett lerkrus; till v. en korg, till h. ligger på bordet en skrynklad handduk. — Sign. Hilleström 1794.

D. 0,61 × 0,47.

Grossh. S. Josephson.

Graverad af A. Tallberg i mezzotinto.

106. **Spinnerska.** I ett enkelt rum sitter en äldre kvinna och spinner tråd af en ullhärfva. Hon är iklädd grön kjol med hvitt förkläde och en violett duk, knuten öfver axlarna, på hufvudet en hvit mössa. Till h. står ett bord med kaffepanna och kopp, till v. en kista. På fondväggen hänga en blå skinnkantad kofta och en brun kjol, bredvid ett skåp med halföppen dörr, där glaskärl stå uppradade. — Sign. Hilleström 1795.

D. 0,38 1/2 × 0,31 1/2.

Enkefru Cervin.

107. **Gosse som ritar.** En liten gosse sitter på golfvet med en stor ritportfölj i famnen och tecknar efter en antik staty (Diodumenos). Han är klädd i violett dräkt. På golfvet bredvid honom ligger hatten. I bgr. en annan antik. — Sign. Hilleström.

D. 0,26 × 0,35.

108. **Gosse som täljer.** I ett enkelt rum sitter en liten gosse och täljer på en vedklabb. På en stol till v. ligger hans rock. I bgr. en hylla och ett skåp.

Motstycke till föreg.

107—108. *Nationalmusei förråd.*

109. **Tvisten om grötfatet.** Två halfvuxna pojkar ha råkat i häftigt gräl om ett grötfat. Den ena, som sitter på en pall, håller i fatet med v. handen och fattar med h. handen den stående i axeln. Till h. i fgr. ett par tunnor, på golfvet flera omkullslagna kastruller. I bgr. ett halföppet skåp.

Trä. 0,40 × 0,33.

110. **De unga snickarna.** Desamma pojkarna i lugnt samtal. Den ena sitter på en pall och täljer; den andra, som står med ryggen mot åskådaren, drager upp sina hasande byxor. Båda äro klädda blott i skjortan, bruna byxor och hvita strumpor. Till v. i fgr. står en söndrig stol; på golfvet klabbar och spånor.

Motstycke till föreg.

109—110. *Enkefru Cervin.*

110 a. **Snickare** arbetande vid sin hyfvelbänk. Värkstadsinteriör samt diverse träbitar på golfvet. — Sign.

D. 0,48 × 0,40. (Bukowski 1886).

Ryttmästar Tham.

110 b. **Snickare** synselsatt med att laga en söndrig vagga.
D. 0,39 × 0,50. (Från prinsessan Eugenies saml. Bukowski 1889 dec.)
Kapten Abelin.

111. **Den lille trumslagaren.** En gosse, iklädd grå hatt och gul dräkt, slår på en trumma. Bakom honom en byrå, på hvilken står en leksakssoldat.
D. 0,23 × 0,16.

112. **Flickan med dockan.** En flicka i blå klädning sitter på en pall och leker med sin docka. Bredvid henne på golfvet ett öppnadt skrin.
Motstycke till föreg.
111—112. *Grefve Trolle-Bonde, Säfstaholm.*

113. **Gosse som bygger korthus.**
D. 0,35 × 0,30.

114. **Flicka som leker med sin docka.**
Motstycke till föreg.
113—114. *Fru Forsberg.*

115. **Mormors glasögon.** En liten gosse i gul rock sitter i en stor stol och profvar med myndig min ett par glasögon.
D. 0,15 × 0,23.
Bukowski 1896.

116. **En gosse,** som ligger på knä på en stol framlutad öfver ett bord. Fötterna sticka ut genom stolkarmen. Han bär gul kostym.
D. 0,33 × 0,38.
Herr Nordin.

117. **Fiskhandel.** Vid en disk, på hvilken ligga några fiskar samt en balja, står en gammal fiskmånglerska, klädd i skinnkantad violett tröja och grönt förkläde. Hon håller en betsman under armen och utpekar med fingret för den midt emot stående jungfrun vägningens resultat; jungfrun synes vilja pruta. Hon är klädd i ljus kjol och grön duk med blå bård öfver axlarna samt hvit mössa med gula band på hufvudet. I h. handen håller hon en stor grön korg. Framför disken en omstjälpt träbunke och ett korglock. — Sign. Hilleström.
D. 0,52 × 0,43.
Enkefru Cervin.

117 1/2. **Läkarens besök.** Interiör af ett sjukrum. I en säng med gredelint förhänge och täcke ligger en dam med mattgula band i siu mössa. En läkare, klädd i grön syrtut, står bredvid bädden och känner sjuklingen på pulsen. En annan dam står helt nära och väntar med spänning att få höra läkarens utslag.
D. 0,51 × 41.
Herr L. Hector, Gefle.

118. **Vid morgontéet..** En elegant gustaviansk salong med väggar och möbler i gult samt dörrar, fönsternischer och paneler i grått

hos kommerserådet Jörgen Kristoffer Müller, Skeppsbron N:o 1. Kring det dukade tébordet äro församlade sex personer, däribland kommerserådet själf, klädd i brun nattrock och mössa, samtalande med vicepresidenten Mattias Holk, som sitter med ryggen åt åskådaren. På motsatta sidan af bordet sitta tre damer, en af dem (sannolikt kommerserådinnan) läsande tidningen; bakom damerna står en herre, drickande té. Framför bordet står den lilla fosterdottern Jeanette (sedermera gift med hofmarskalken Gustaf Ridderstolpe). Till v. i fgr. vid fyrfatet står husjungfrun och häller vatten i tékannan. På golfvet en dyrbar persisk matta, till h. ett skulpteradt bord, hvarå skrifsaker; ett par eleganta stolar. I bgr. tre antika statyer.

D. 1,09 × 1,38. Retrosp. utst. nr. 100.

Fru Olena Franckes sterbhus.

119. **Spelparti,** motstycke till den föregående. En salong hos statssekreteraren Elias Schröderheim i huset N:o 9 vid Nybrogatan. Bland de närvarande igenkännas grefve Gustaf Mauritz Armfelt, Baron Mannerheim, Erkebiskop Lindholm, prinsessan Sophia Albertina, som inträder med en ridicul på armen, »de tre gracerna» m. fl.

Denna tafla jämte sin pendant tillhörde musikdirektör C. E. Löwegren och var utstäld å Konstföreningens exposition af äldre svenska målares arbeten 1870, men såldes vid hans död till England, där den nu befinner sig i privat ego.

120. **Damer som granska sidentyg.** I ett mörkgrönt kabinett sitter en ung dam — mlle Ulrica Hilleström — helt hvitklädd, syende på ett skärt, långt sidenstycke, som i andra ändan granskas af en dam, hvilken satt sig upp på bordet med ena benet. Hon är iklädd hvit kjol och en mörk fichu. Till v. en petit-bonheur du jour. Genom den halföppna dörren i bgr. synes ett ljusare rum.

D. 0,50 × 0,41. Konstakademiens utst. 1798 nr. 14.

Förste sekr. i utrikesdepartementet Fr. Rappe.

122. **Den sönderslagna spilkummen.** I en handkammare äro tvänne kvinnor sysselsatta med att diska porslinskärl. Den ena, som är klädd i ljusrandig klädning, mörkviolett schal och hvit mössa, sitter på en enkel trästol, torkande en stor bål. Den andra något yngre står längre till h. bakom ett bord med en tvättbalja framför sig, med förtretad uppsyn visar hon en spilkum, som gått sönder. På bordet äro uppradade en stor mängd porsliner. — Sign. Hilleström 1798.

D. 0,52 × 0,42. Retrosp. utst. nr. 92.

Grossh. E. Cederlund.

123. **Vid toaletten.** I ett ljusgrönt sengustavianskt kabinett sitter en yngre, rätt välmående dam i hvit negligée med h. foten på en pall, knytande sitt strumpeband ofvanom knäet. Vid fönstret till v. står kammarjungfrun och renar kammen. Hon är iklädd hvit kjol samt en grön duk,

knuten öfver bröstet, närmare i fgr. det hvitbeklädda toalettbordet, å hvilket synas en puderask, några böcker, samt ett krusifix. Till h. en ljusröd klädningskjol, kastad öfver en stolkarm, i bgr. Apollo di Belvedere. — Sign. Hilleström 1798.

D. 0,51 × 0,42.

Östergötlands museum.

124. **Spinnerska.** I ett enkelt rum med gröna väggar samt en hög spegel i bgr. sitter en yngre kvinna sysselsatt vid spinnrocken. Hon är iklädd hvit kjol samt en mörk duk, knuten öfver bröstet; på det lockiga hufvudet har hon en liten hvit mössa. Till v. står en stol med ett rödt tygstycke öfver karmen. — Sign. Hilleström 1798.

D. 0,52 × 0,42.

125. **Linhäcklerska.** I ett rum sitter en äldre kvinna framför en kullstjälpt stol, på hvars karm linhäcklingsapparater äro fästade; på golfvet rundt omkring ligga högar af lin. Hon är klädd i randig kjol, ljusgrönt lif samt mörkviolett duk med blå bård öfver axlarna; på hufvudet en ljus mössa. Hon har skadat ett finger, från hvilket sipprar blod. Till v. står ett bord, hvarå kaffepanna och kopp samt en spegel; på fondväggen hänga en kofta och en kjol bredvid ett halföppet skåp, där glaskärl stå uppradade. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

124—125. *Bankiren A. Burman.*

126. **Köksinteriör.** Tvänne unga kvinnor i ett kök, af hvilka den ena står vid ett bord och sköljer buteljer i en balja. Hon är klädd i gul- och hvitrandig klädning, brun schalett med blå och hvit bård samt hvit florshufva med gult band. Den andra sitter på en stol och skurar knifvar, stödjande skurlådan mot en pall. Hon bär brunrandig kjol med hvitt förkläde, blått lif och blågrön bindmössa. I spisen står en kopparpanna på elden. På golfvet en balja, en kopparflaska, en knif m. m. — Sign. Hilleström.

D. 0.50 × 0,40. Konstakademiens utst. 1799 nr. 19.

Öfverintendenten friherre J. V. von Knorring, Göteborg.

127. **Porslinsdiskning.** Interiör af en kökskammare. En jungfru står vid ett bord och tvättar porslin i en balja. En annan kvinna står bredvid och torkar.

Motstycke till föreg.

Konstakademiens utst. 1799 nr. 18.

128. **Gamla bref.** Interiör af en bodoar. Ett fruntimmer sitter vid sitt morgonkaffe och ögnar igenom en hel hop gamla bref, som ligga på bordet. — Sign.

D. 0,50 × 0,41. (Ur Brogrens saml. Bukowski 1888 dec.)

Grefve Liljencrantz.

129. **Kafferepet.** Tvänne kvinnor sitta vid ett rundt bord den ena en face, den andra med ryggen mot åskådaren, drickande kaffe. Båda bära hvita mössor på hufvudet. Rummet, hvars väggar äro rödbruna, upplyses blott svagt af ett ljus på bordet, undanskymdt för åskådaren af den ena kvinnan. I fgr. ett fönster med blommor, på väggen ett porträtt.
D. 0,41 × 0,33.

Grosshandl. C. Olsson.

130. **Köksinteriör.** En kvinna sysslar med kokkärlen i spiseln.
D. 0,32 × 0,39.

131. **Glasdiskning.** Interiör af en handkammare. Tvänne kvinnor äro sysselsatta med rengöring af glas och porslin.
Motstycke till föreg.

130—131. *Häradshöfd. P. R. Dalén, Göteborg.*

132. **Köksinteriör.** Vid ett bord i fgr. sitter en kokerska skrapande morötter. Hon är klädd i gulrandigt förkläde och violett duk öfver bröstet samt hvit mössa och hvitt förkläde. Till h. i dörren den långa hvitklädda frun, som just vänder sig om talande till köksan. Vid spisen i bgr., där grytan kokar, står en annan piga och smakar på maten. På bordet i fgr. morötter och andra grönsaker, på golfvet ett kålhufvud och en kopparkastrull.
D. 0,49 × 0,40.

Grefve Hamilton, Hedensberg.

133. **Kopparskurning.** Interiör af ett köksrum. En jungfru står och skurar kopparkärl, hvaraf en hel del finnes på golfvet i fgr. Genom dörren till v. inträder frun. — Sign. Hilleström.
D. 0,50 × 0,41.

Fru Nachmansson.

134. **Glasdiskning.** Interiör af ett skänkrum. En jungfru står och diskar glas i en stor spillkum. Frun synar ett glas för att insätta det i skänken.
Motstycke till föreg.

Fru De Laval.

135. **Den sönderrifna biljetten.** En uppasserska, som under sopningen i ett rum betraktar och sammansätter upptagna bitar af en biljett.

136. **Den trassliga garnhärfvan.** En uppasserska som härflar och iordningsätter tråden.
Motstycke till föreg.

135—136. *Konstakademiens utst. 1798 nr:s 15, 16.*

137. **Morgontoaletten.** I en sängkammare, tapetserad i grönt, sitter en ung dam, omornad och i hvit negligé i sin säng, dragande strumporna på sig. Husjungfrun står bredvid just i beråd att gå ut med nattkärlet, som hon döljer under sitt stora, gulrandiga förkläde. Hon bär en

brun schal, knuten öfver bröstet och en hvit duk kring hufvudet. På en stolkarm hänger en blå sidenrob, på en taburett i fgr. ligger det gula täcket. — Sign. Hilleström.

D. 0,51 × 0,42 ½.

Stadsmäklar Alfred Berg.

138. **Brefläsning.** Interiör af ett kabinett. En ung dam sitter vid ett bord läsande ett bref.

139. **En månglerska,** som försäljer bakelser.

138—139. *Konstakademiens utst. 1799 nr:s 15, 16.*

140. **Smörgåsbredning.** En kvinna tillagar smörgåsar åt en liten flicka.

141. **Förmaningar.** Ett åldrigt fruntimmer, som varnar ett yngre.

142. **En man som låter raka sig.**

140—142. *Konstakademiens utst. 1800 nr:s 13, 14, 15.*

143. **Läsande dam.** Interiör af ett rum i antik stil med kannellerade pilastrar kring väggarna. Midt i rummet sitter en ung dam i gul empirdräkt läsande vid ett bord, v. armen lutar hon mot bordet. Möblerna äro beklädda med grönt, på en taburett till v. i fgr. en sypåse. I fondväggens nischer stå antika byster och statyer. — Sign. Hilleström.

D. 0,52 × 0,43.

Öfverståthållar Gust. Tham.

144. **Konstnärens själfporträtt.** Midjebild, hufvudet vändt något mot v., h. handen är instucken i västen. Han är iklädd blågrön rock med spetskrås och spetsärmar. Håret är hvitt, uppsatt vid öronen i kanonlockar. Gubben synes vara något öfver 60 år.

D. Oval 0,32 × 0,25. Vacker skulpterad ram, prydd upptill med en bandrosett och en rosenkvist. Sannolikt nr. 15 på Konstakademiens utst. 1801.

Bibliotekarien Segersteen, Linköping.

145. **Kvasthandel.** En dalkarl i grå långrock och bredskyggig hatt står vid sin kärra och bjuder ut kvastar åt en piga. Hon håller redan ett helt fång ruskor och kvastar i sitt förkläde. På hufvudet bär hon en hvit mössa, den gröna kjolen är så kort, att bara smalbenen blottas. Till v. invid kärran står dalmannens häst. I bgr. en husvägg. — Sign. P. Hilleström.

D. 0,50 × 0,41. Konstakademiens utst. 1800 nr. 12.

Grefve Hamilton, Hedensberg.

146. **Bonde som säljer kvastar.** Han sitter en face framför en stenvägg. Äldre man i svart hatt, ljusgrå rock, blå väst och gula knäbyxor; han håller en kvast i sin v. hand och en viska i den h. Löfruskor och kvastar ligga framför honom på marken. — Sign. Hilleström.

D. 0,52 × 0,42.

147. **Gumma som säljer svafvelstickor.** Hon sitter i half profil åt h. framför en stenvägg. Grön duk på hufvudet, svart schalett öfver axlarna, hvitt förkläde. Hon håller i hvardera handen en bunt stickor. På marken till v. en kruka och ett par vedträd. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg. Båda ha ingått i Litografiskt Allehanda 1865.

146—147. *Nationalmuseum nr:s 962, 963.*

148. **Toaletten.** Interiör af ett kabinett i grönt med taflor på väggarna. Framför den höga trymån står en dam i gul empirdräkt; hennes kammarjungfru står bakom och knyter till lifbandet. Till v. sitter en liten flicka på en stol, hon ser smått förlägen ut i sin fina, hvita klädning, som hon håller uti med båda händerna. Till h. står toalettbordet och bredvid detta en stol, öfver hvilken ligger fruns pelisse. — Sign. Hilleström 1800.

D. 0,50 × 0,40.

149. **Billet-doux.** Interiör af en enkel bodoar. Vid ett skulpteradt bord sitter en ung, hvitklädd dam; hon håller fjäderpennan i handen, men vänder sig om mot kammarjungfrun, som står bakom med en pelisse på armen och en biljett i handen. Till v. en stol, å hvars karm hänger en ridicul. I bgr. en Venusstaty. — Sign. Hilleström 1800.

Motstycke till föreg.

148—149. *Grossh. L. O. Smith 1894.*

150. **Toaletten,** samma tafla som nr. 148 Osignerad.

Hr F. Wiberg.

151. **Billet-doux.** En ung dam vandrar i en skogslund och erhåller genom sin suivante en biljett och en ring, hvilken senare med nyfikenhet betraktas, under det att damen läser biljetten.

152. **Spåscen.** En ung dam, som låter spå sig i handen af en lappska, medan hennes väninna står bredvid med boken i handen.

Professor H. Schück, Upsala.

153. **Hemscen.** En dam sitter vid sin söm och betraktar oskulden hos en liten flicka, som leker med sin docka.

154. **Läseundervisning.** En mor lär sin dotter läsa i en bok.

155. **Billet-doux.** I. En ung dam, som skrifvit en biljett, och därmed bortsänder sin kammarjungfru.

156. II. Korrespondensen upptäckes af ett åldrigt fruntimmer, som blir både brydd och bestört.

157. III. Den unga damen blir för sin brefväxling förebrådd af sin guvernant.

151—157. *Konstakademiens utst. 1801, nr:s 8—14.*

158. **Morgonstädning.** Tvänne kvinnor äro sysselsatta med att städa en enkel salong i grönt. Den ena, som är iklädd gul kjol och rödt underlif samt hvitt förkläde och hukle, sopar golfvet med en lång

borste; hennes bild återges i den höga spegeln på fondväggen. Den andra kvinnan torkar dam på ett spegelbord till h.; hon är hvitklädd. Flera stolar stå framdragna på golfvet.

D. 0,41 × 0,55.

159. **Kvällsprat.** Interiör af en sängkammare i grönt. Vid ett bord midt i rummet sitter en kvinna, kardande ull. Hon är iklädd hvit kjol och en brun schalett ofver axlarna. En annan kvinna i grå kjol och hvit schalett står vid bordet, stickande strumpa; de synas samtala. Till h. en säng med gröna omhängen, närmare fgr. en afdelningsskärm.

Motstycke till föreg.

158—159. *Enkefru H. Bergman.*

Den senare bilden jämte en annan, framställande en spinnerska, finnas kopierade i miniatyrformat (0,16 × 0,20) af J. M. Härstedt på ek.

160. **Kvinna som nystar garn.** I ett stort enkelt rum sitter en kvinna, sysselsatt vid en nystfot, bredvid denna står spinnrocken. Hon är klädd i hvit dräkt med en ljusblå duk öfver axlarna. Till h. något mot bgr. står ett rundt bord med kaffeservis. Dagern faller in genom fönstret till v., (endast gardinen är synlig). På fondväggen en porträttgravyr.

D. 0,55 × 0,45 1/2.

161. **Hvila under städningen.** En jungfru, som hållit på med sopning i en salong, har satt sig ned på en stol och betraktar sin bröstvårta, som hon söker fram under det öppnade klädningslifvet. Hon är klädd i gulrandig kjol, grönt lif med en svart schalett samt hvit duk på hufvudet; i h. handen håller hon en lång borste. Interiören är sengustafviansk i grått, på fondväggen en hög spegel framför hvilken en antik staty. — Sign. Hilleström.

D. 0,51 × 0,42.

160—161. *Enkefru Cervin.*

162. **Spinnerska.** Ett yngre fruntimmer, klädt i ett ljusrandigt djupt utskuret lif samt röd kjol och hvitt förkläde, sitter vid spinnrocken, men ser ut mot åskådaren. På hufvudet har hon knuten en om öronen tätt slutande hvit mössa.

D. 0,36 × 0,28 1/2.

163. **Nysterska.** En äldre kvinna, som ser upp från nystfoten Hon är iklädd blå och hvitrandigt stort förkläde samt ett rödviolett lif; på hufvudet en hvit duk.

Motstycke till föregående.

162—163. *Grossh. J. Settervall.*

164. **Glasdiskning.** Interiör af en hushållskammare. Tvänne kvinnor äro sysselsatta med att diska vinglas, bredvid dem står frun med sin lilla gosse och åser arbetet. — Sign. H.

D. 0,42 × 0,54.

165. **Kopparskurning.** Interiör af ett kök. Trenne jungfrur, af hvilka en skurar koppar, en annan håller en mässingsflaska och den tredje malar kaffe. Kopparkärl på golfvet.

Motstycke till föregående. Konstakademiens utst. 1803 nr:s 10, 11.

164—165. *Löjtnant Abelin.*

166. **Gatscen.** En jungfru står på gatan och läser dagpapper, dem hon lånat af en bredvid stående gosse. Gossen synes vilja tysta ned en gumma, som utropar svafvelstickor.

167. **Nyfikna.** Tvänne unga damer stå vid ett fönster och kalla på en äldre fru från tébordet för att se, hvad som passerar på gatan.

166—167. *Konstakademiens utst. 1803, nr:s 12, 13.*

168. **Spinnerska.** En medelålders kvinna sitter till hälften vänd från åskådaren, sysselsatt med att spinna lin. Hon är iklädd hvit klädning samt gul duk med blå bård öfver axlarna; håret är ombundet med ett ljust band. I rummet ett par stolar och en taburett, klädda med gult tyg samt ett fyrkantigt bord, hvarå ett par böcker. — Sign. Hilleström.

D. 0,51 × 0,42.

169. **Nysterska.** En medelålders kvinna, sysselsatt med att från en spole, som hon håller i handen, vinda upp garnet på en garnvinda. Hon är klädd i hvit dräkt och bär grön duk med blå bård öfver axlarna. Vid hennes sida står en spinnrock. Ett rundt bord, å hvilket en teservis af blommigt porslin. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

168—169. *Grossh. Christian Röhss. Göteborg.*

170. **Kvällsbestyr.** Interiör af ett sofrum, till v. sängen bakom en skärm. En ung dam i deshabillée står vid ett bord, ifrigt upptagen af jakt efter några pinsamma små djur i sitt lintyg. Ljuset döljes af skärmen; på fondväggen aftecknar sig en väldig skugga af damen.

D. 0,50 × 0,41.

Grefve Hamilton, Hedensberg.

171. **Kvällsbestyr.** Ungefär samma komposition, ehuru i större format. Sängen under gröna draperier står midt i bgr., skärmen längre till v. Den unga damen, som plågas af de små djuren, är här iklädd gul kjol och hvitt linne samt nattmössa. Till h. i fgr. en stol med damens kläder.

D. 0,70 × 0,60.

Kanslisten V. Gyllensvärd, Robertshill.

172. **Spinnerska.** Interiör af ett enkelt gult kabinett. Midt i rummet sitter en ung dam i slät, hvit klädning och gul fichu vid sin spinnrock. Till h. ett bord med några böcker.

D. 0,52 × 0,44.

Kanslirådet Schröderheim.

173. **Spinnerska.** En ung dam i hel figur, kallad målarens dotter, sitter vid spinnrocken i ett kabinett.

Trä. 0,38 × 0,32.

174. **Moder samtalande med sitt lilla barn.** Interiör.
Sign. Hilleström.
D. 0,53 × 0,44.

173—174. *Samlingen å Tidö.*

175. **Snickare.** En man, som lagar en gammal bristfällig vagga, under det en kvinna påskyndar arbetet.

176. **Kopparskurning.** En kvinna, som skurar kopparkärl vid ett vatten, och en annan, som ärnar tvätta kläder vid samma vatten.

177. **Strykerska.** Ett fruntimmer, som stryker kläder, under det att hennes jungfru inlägger varmt lod i ett strykjärn.

178. **Ett fruntimmer som märker** linneduk samt tvänne andra, som åse hennes arbete.

179. **Vid brasan.** En dam, som fet-tisdagsmorgonen står och värmer sig framför brasan, under det en gumma inkommer, utbjudande fastlagsris.

175—179. *Konstakademiens utst. 1805 nr:s 11, 12, 17—19.*

180. **Vid brasan.** En dam, som vid kall väderlek varit ute och vid hemkomsten aftagit sina lappskor, värmer sina fötter och ben vid eldbrasan, under det hon talar med sin kammarjungfru.

Konstakademiens utst. 1808 nr. 5.

181. **Hushållsscen.** En kvinna skär kött på ett bord, medan hon samtalar med en liten flicka, som sitter på en pall bredvid.
D. 0,50 × 0,42.

182. **Vid sömmen.** Interiör af ett enkelt rum. En dam sitter vid sin sömnad och talar vid en annan, som är på väg ut genom dörren, men vänder sig om för att säga något till den innevarande.
Samma storlek.

183. **Morgontoalett.** Interiör af en bodoar. En dam håller på att fullborda sin toalett. I bgr. sängen samt ett bord med kaffekopp, sockerskål och en bok uppå.
Samma storlek.

181—183. *Grefvinnan M. Hamilton, Örebro.*

184. **Mötet i gathörnet.** En jungfru, som varit ute och handlat kött, har i ett gathörn träffat en väninna, som varit och hämtat vatten med en stor kopparflaska. De stå ifrigt samspråkande. Båda äro iklädda mörka kjolar och ljusa förkläden, den ena bär duk på hufvudet, den andra en blå kapott. — Sign. Hilleström.
D. 0,49 × 0,41.

Grefve Hamilton, Hedensberg.

185. **Två jungfrur som träffas på gatan.** I hufvudsak samma komposition som den föregående. — Sign. Hilleström.

Grefvinnan M. Hamilton, Örebro.

186. **En jungfru som säljer mjölk åt en annan.**
Motstycke till föreg.
185—186. *Konstakademiens utst. 1807 nr:s 14, 14 b.*

187. **Hönsmatning.** På en bakgård en kvinna, som strör ut korn åt hönsen.
D. 0,58 × 0,46.
Friherrinnan M. De Geer, Norrköping.

188. **Hönsslakt.** På en bakgård två kvinnor, den ena skär hufvudet af en svart höna. På marken ligga ett par slaktade höns. I bgr. hus och en kärra.
Motstycke till föreg.
Protokollsekr. Wolffelt.

189. **Slipare.** Ute på en gård tvänne män; den ena drifver en slipsten, hvarå den andra slipar sin yxa. I bgr. träd samt en stuga.
D. 0,51 × 0,41.

190. **Snickare.** Interiör af en stuga; brasan flammar i den öppna spiseln. Midt i rummet en man, som yxar till en trädstam. Värktyg och träbitar ligga på golfvet. Hönsen vandra omkring i stugan. — Sign. Hilleström.
Motstycke till föreg.
189—190. *Grefve Ch. Em. Piper, Löfstad.*

191. **Hönsgård.** En jungfru och en liten flicka, som mata hönsen.
D. 0,57 × 0,50. Konstakademiens utst. 1804 nr. 13.
Fru Sundborg 1887.

192. **Gumma matande kycklingar.**
Trä. 0,38 × 0,31.
Grefve G. Wachtmeister, Tierp.

193. **Skrifvare.** Interiör af ett svagt upplyst rum. En ung man sitter vid ett bord och skrifver. På bordet står ett ljus. — Sign. Hilleström
Trä. 0,37 × 0,30.
Herr Ekengren.

194. **Läsundervisning.** I en grön salong sitter vid ett rundt bord en dam i peignoir, undervisande en liten flicka att läsa, flickan bär röd klädning. Till v. står en annan dam och syr. På bordet téservis. — Sign. Hillestöm.
Trä 0,40 × 0,31.
Agenten Victor Berg.

195. **I toalettrummet.** En dam står framför sin toalett, hennes kammarjungfru hämtar hatten.
Motstycke till föreg.
194—195. *Konstakademiens utst. 1809 nr:s 7, 8.*

196. **Hos hönsen.** På en gård, bevuxen med lummiga träd, står en kvinna, ströende ut korn ur sitt förkläde åt hönsen; närmare fgr. en liten gosse, som retar tuppen med en grötkräkla.

D. 0,42 × 0,36.

197. **Hos gässen.** På en gård, bevuxen med lummiga träd, står en dam, bannande en hund, som skäller på gäss, med sin solfjäder; bredvid henne en liten gosse, som retar gässen med sin hatt.

Motstycke till föreg.

196—197. *Fröken Fehrman.*

198. **Krogscen.** I ett svagt upplyst krogrum sitta tvänne karlar vid ett lågt bord; de synas redan supit försvarligt. Värdinnan vid disken vägrar att ge dem mera öl, pekande på väggskåpets dörrar, hvilka redan äro fullritade med krit-streck och kors, betecknande de konsumerade kvantiterna dryckesvaror.

D. 0,39 × 0,51.

Graverad af F. E. Martin under titeln: »Krogen».

199. **Spelparti.** I ett svagt upplyst krogrum sitta tvänne soldater, klädda i tvåkantiga uniformshattar jämte krogvärden och spela kort kring ett bord. Till h. står en ful kvinna i slarfvig klädsel, med hvilken de synas samtala. Mot bgr. ett öppnadt skåp, där en öltunna synes. På bordet ett ljus, som belyser personernas ansikten.

D. 0,39 × 0,51.

Graverad af F. E. Martin under titeln: »Ett sällskap som profiterar af värden».

Häradsh. Ljunggren.

200. **Krogscen.** Vid ett bord i ett svagt upplyst krogrum sitta tvänne gubbar och pokulera med glasen i händerna. Värden står vid bordets ända och röker pipa; han bär en röd toppmössa på hufvudet. Ljuset, som står på bordet, skymmes för åskådaren af den ena karlen. Genom dörren i bgr. utsikt till ett annat krogrum.

D. 0,39 × 0.51.

Graverad af F. E. Martin under titeln: »Klubb».

Bibliotekarien Segersteen, Linköping.

201. **Skrifvare.** I ett rum, svagt upplyst af ett talgljus, sitter en man och skrifver. Vid bordets ända står en gumma väntande.

Graverad af F. E. Martin med underskrift: »En kunnig man, som åt en gumma författar en — — —»

202. **Brefläserska.** Interiör af ett rum, svagt upplyst af ett ljus. Ett fruntimmer sitter vid ett bord, läsande ett bref.

203. **Den lille snickaren.** En gosse, som vid täljning skurit sig i fingret.

201—203. *Konstakademiens utst. juni 1809 nr:s 8, 9, 10.*

Stilleben och djurframställningar.

203. **Köksvaror.** På en stendisk ligga tre långa gäddor, bredvid dem står en hög kopparkittel, på fondväggen hänger en gris från ena bakbenet; till v. några äpplen.

D. 0,67 × 0,53.

Östergötlands museum.

204. **Stilleben.** På ett bord ligga ett par kokta humrar bredvid en hög ostron, på h. sidan står en messingsmortel; därtill en citron och en butelj.

D. 0,50 × 0,65.

Upsala univ. målningssamling.

205. **Stilleben.** På ett bord en sallatsskål, fyld med krusig hufvudsallat, garnerad med äggklyftor; bredvid skålen stå tvänne mindre glaskaraffiner med olja. Till v. ett äpple. — Sign. Hilleström.

Trä. 0,20 × 0,30.

Konsth. A. Hagander.

207. **Brinnande ljus** i en stake af mässing, stående på en grå bordskifva. Bredvid detta ett halffyldt dricksglas.

Trä 0,36 × 0,29.

Hr W. Schürer von Waldheim, Mellingeholm.

208. **Köksstycke.** På ett köksbord ligga två lårstycken af kalfkött, där bredvid två champignoner, en knippa hvitlök, en knif och ett kålhufvud. På den brungråa väggen till h. hänga två flundror.

D. 0,78 × 0,99.

Nationalmuseum nr. 1,096.

209. **Köksstycke.** På ett bord en kalfstek, lök och silleri.

D. 0,47 × 0,42.

Baron E. M. von Willebrand 1860.

210. **Stilleben.** På ett bord ligga uppradade en mängd grönsaker, två kronärtskockor, ett par kålhufvud, blomkål, rotfrukter, lökar, gurkor, ett äpple, tre päron m. m. samt ett köttstycke. Bakom står en soppterrin och en skål af blå-hvit Rörstrandfajans. Fonden är svart. — Sign. Hilleström.

D. 0,81 × 1,11.

Kungl. Akad. för de Fria Konsterna.

211. **Stilleben.** På ett bord med hvit dammastduk en stekt fågel, liggande på en tenntallrik med en gaffel, stucken i köttet, bredvid denna ett iskuret bröd; mot bgr. ett högt spetsglas med rödt vin samt en flaska. Till h. ett téfat med gurkor. Mörk bgr.

D. 0,52 × 0,32.

Grefve Hamilton, Hedensberg.

212. **Stilleben.** Ett garneradt och iskuret grishufvud på ett porslinsfat med knif och gaffel. Där bredvid på bordet en iskuren brödbulle samt en vinbutelj med ett spetsglas, fyldt med rödvin.

D. 0,52 × 0,32.

213. **Stilleben.** På ett bord ligger en plockad hjärpe (vingarna sitta kvar), bredvid denna en soppterrin af hvitt porslin med blå blommor; något mot bgr. en fläskbit och en brännvinsflaska.

Motstycke till föreg.

212—213. *Stadsgeologen Lindström.*

214. **Stilleben.** På ett bord, som delvis täckes af en hvit duk, ett tennfat, å hvilket ligger en stekt fågel med istucken gaffel, knifven ligger bredvid; därjämte en skål med gurkor, ett saltkar, ett glas rödvin, ett iskuret bröd och en liten porslinsskål, fyld med plommon. — Sign. Hilleström f.

D. 0,41 × 0,60.

Kabinettskammarh. Fr. v. Dardel.

215. **Skrifmaterial.** På ett bord ett bläckhorn med fjäderpenna uti, bredvid detsamma ett brutet kuvert och ett bref samt en almanacka af år 1796; å bordet ligga dessutom en lackstång, ett pitschaft, en fjäderpenna samt några kopparmynt.

Papp. 0,25 × 0,35.

216. **Diverse.** På ett bord en ljusstake med halfbrändt ljus, tvänne böcker, den ena uppslagen, ett glas vatten och en halt citron.

Motstycke till föreg.

215—216. *Östergötlands museum.*

217. **Ett kålhufvud och en lök.**

218. **En blomsterkorg.**

217—218. *ur konstnärens bouppteckning.*

219. **Hönsfamilj.** En stor brunspräcklig höna står på ett ben invid en rund vattenbunke, till h. något längre mot fonden en annan. Flere små kycklingar dels på marken dels på bunkens kanter.

D. 0,50 × 0,64.

Kapten O. Hilleström.

220. **Hönsfamilj.** Tuppen står på ett ben i fgr., vid hans sida en höna, som plockar korn, jämte två kycklingar. Närmare bgr. en vattenbunke, där tvänne kycklingar dricka, en tredje står bredvid.

D. 0,50 × 0,64.

Upsala univ. målningssamling.

221. **Två räfvar som tagit en tupp.** Ofvanför dem på ett trasigt, sluttande tak sitter en skata. — Sign. Hilleström.

D. 0,88 × 0,69. Har tillskrifvits J. van Streck.

Finspong.

222—229. **Hästar.** »Sju taflor, framställande hästar i åtskilliga ställningar, utan ramar».

222—229 *ur konstnärens bouppteckning.*

Karusell-, teater-, ceremoni- och arkitekturbilder.

---

230. **Stockholms ström den 7 Juli 1774 vid Hertiginnans af Södermanland ankomst.** Stockholms slott från n. med Skeppsbron och Catharina kyrka till v., Helgeandsholmen och den gamla bron öfver Norrström till h. Vid Logårdstrappan är uppförd en triumfport; nedanför slottet paradera trupper; å strömmen flagga en mängd större och smärre fartyg. Å kajmuren nedanför slottet läses: »den 7 Juli 1774.»

D. 0,52 × 0,76.

Rosersberg, inv. nr. 91.

231. **Middag på Stockholms slott 1779.** Vid bordets inre sida konungen och drottningen, till v. hertigarne i blå dräkt, till h. hertiginnan och prinsessan. Konungen samtalar med de utländska diplomaterna, till v. bakom honom en skara herrar i svenska dräkten, till h. en samling hofdamer; en herre framför bordet. — Sign. Hilleström 1779.

D. 0,72 ½ × 1,06.

Vacker gustaviansk ram, förgyld, med lagerkrans i blekgrönt och upptill krönt af en guirland med band och rosor.

Drottningholm, inv. nr. 499.

233. **Karusell på Drottningholm 1778.** Ett grönt, triangulärt träskrank, öppet på ena långsidan, omgifver rännarbanan i taflans h. del. Intill detsamma ett upprättstående vildsvin och ett vilddjurshufvud på en påle innanför skranket; på marken en drake med två hufvuden. Konungen, klädd i blekrödt och gult samt löfprydd, galopperar på en hvit, löfprydd häst längs afskrankningen, hållande rätt upp en löfprydd lans med ett vilddjurshufvud. Utanför skranket till v. ryttare, klädda som den föregående i bruna kappor, rikt prydda med löfruskor i håret samt ned öfver dräkten och hästarna, men bärande klubbor; de hålla, ordnade på 2 led, midt emot hvarandra. Till v. på marken, under en i trädet upphängd pell af rödt tyg med guldfrans hofvets herrar och damer åskådande och konverserande, herrarna klädda i Ekholmsundsdräkten, damerna i långa, svarta klädningar med puffärmar och högt uppstrukna, pudrade håruppsättningar med plymer. I midten drottningen (?) som Diana i grön kostym, med en krans af rosor kring bröstet, samt gröna löfguirlander, halfmåne och stor båge; hon talar med en lång kavaljer, som är ikládd röd mantel med pälskappa och röd turban med röda och hvita fjädrar. Längst in i

v. hörnet en estrad med utklädda hornblåsare. Mot bgr. till h. på en grönklädd höjd ett rundtempel, framför hvilket en Dianastaty. I fgr. till h. två samtalande män, den ena i gula byxor och röd rock, den andra i blå kostym.

D. 1,46 × 2,60.

Praktfull gustaviansk ram, öfverst krönt af en uppsats med fjäderprydd hjälm, svärd och lagerkvistar.

Drottningholm, inv. nr. 544.

234. **Karusell på Drottningholm 1778.** Samma fest som på föreg., men sedd från en annan plats i parken. I taflans midt synes konungen rida på en hvit häst; han bär blankt harnesk, hjälm med fjäderbuske, röd hermelinkantad mantel och röda stöfletter. Efter honom ryttare i blåa kostymer med pälsbesättning, hvilka äro beväpnade med lansar. Kungen rider fram mot hofvets herrar och damer, som befinna sig på marken under ett träd, i hvilket en röd pell med guldfrans är upphängd. Konungen talar med utsträckt hand till Diana (drottningen), som böjer sig fram, pekande med ena handen utåt och stödjande den andra på bågen. Bredvid Diana den långe kavaljeren i rödt med hvita fjädrar i hatten (se föreg.) Hofvets herrar och damer som förut, likaså musiken i hörnet. I fgr. till v. en dam och 4 herrar till häst, samtl. kostymerade med båge i handen, pilkoger på ryggen. I v. hörnet 2 herrar i svenska dräkten. I fgr. till h. en procession af kavaljerer och damer till fots, främst 2 härolder med sina långa stafvar. Bredvid härolderna det bruna skranket, innanför hvilket en drake ligger. Ett björnhufvud bäres på en stång. I bgr. Drottningholms slott och park.

Motstycke till föreg. Dylik ram.

Drottningholm, inv. nr. 545.

235. **Karusell på Drottningholm 1779.** Till h. på en kulle är uppbygd en väldig borg med krenelerade murar, rundt hörntorn och 5 spetsiga torn: »Le château de la Roche Galtare». Nedanför denna borg hålla i en rad de stridande riddarna jämte sina damer och följen: närmast i fgr. grefve Clas Horn (Madanille) och grefvinnan Hamilton (Erguinde), sedan: hertig Karl (konung af Skottland) och fröken Rosenstierna (la tendre Olive, dotter af konungen i Norge), sedan: grefve Bohlen (romerske kejsaren Pater) och fröken Cederström (la belle Sadamir, drottning af Sardinien). På rännarbanan i taflans midt spränger konungen (Esplandian, son af Amadis de Gaules) fram med ett hufvud på lansspetsen; hans motståndare, baron Essen (Dramis), synes på andra sidan barrieren. Framför ingången till slottet håller baron Rålamb (Darison). Båda de sistnämda äro klädda i skytiska dräkter med vilddjurshudar; de öfriga riddarna i brokiga fantasikostymer. Till h. om rännarbanan sitter grefvinnan Höpken (Leonorinne, dotter af grekiske kejsaren) på en skymmel, som hålles af en negerpage; bakom henne en grupp af ryttare med standar. Längst till h. under en röd baldakin åskådareläktaren; där befinner sig drottningen

jämte en hofdam; hon underhålles af hertig Fredrik Adolf (Amadis des Gaules). Bland åskådarne märkas turkiske ambassadören m. fl. kända personer. Närmast i fgr. bredvid läktaren sitter fru von Standen (fén Urgande) på en hvit häst. I bgr. en del af Drottningholms park.

D. 2 × 2,74. Praktfull, skulpterad ram, krönt af en stor uppsats med fjäderprydd hjälm, svärd och lager.

Drottningholm, inv. nr. 594.

236. **Karusell på Drottningholm 1779.** Samma fest som på föregående, ehuru andra afdelningen. En häftig strid pågår i den halfskumma belysningen på inre borggården. I midten 5 riddare, som med spjut och svärd anfalla en eldspyende drake. Längre till h. tränga en hop riddare fram mot förskräckliga furier, som rusa ut ur slottet, svängande facklor i händerna. På v. sidan om borgen befinna sig förtrollade, hvitklädda jungfrur, som »desenchanteras» af fén Urgande. I fgr. till v. en åskådaretribun; dessutom stå grupper af åskådare på marken däromkring. I h. hörnet ligger en redan dödad drake på rygg, faslig att skåda.

Motstycke till föreg. Dylik ram.

Drottningholm, inv. nr. 595.

237. **Gustaf III i riddarkostym.** Interiör af ett slottsgemak på Drottningholm. Konungen står midt på golfvet, sysselsatt med att göra sig i ordning till en turnering. Han ser mycket otålig ut, blickar åt sidan. Högra foten stöder han mot en taburett, en riddare fastsätter sporren. V. handen är stödd mot en ornerad bila, h. handen i sidan. På hufvudet bär kungen en mörk hatt med yfviga plymer. Till v. i fgr. en hofman i svenska dräkten, till h. tvänne dylika i samma dräkt. Rummet visar en stilfull gustaviansk inredning med kolonner och paneler i hvitt och guld. Till v. en fönsternisch, där kungens turnerlans står; genom den öppna dörren i fonden synas flere kostymerade personer.

D. 0,74 × 0,59 1/2. Vacker skulpterad ram.

238. **Gustaf III i riddarkostym.** Interiör af ett slottsgemak på Drottningholm. Klädd i bröstharnesk af silfver med gul underklädnad och röda tricoter samt hjälm med hvita plymer, hållande en turnerlans i h. handen, träder konungen fram mot en dam i grön, silfverbroderad dräkt med öfverklädning af purpursiden; hög pudrad frisyr. Hon öfverräcker åt konungen ett kort spjut. Bakom henne till h. i fgr. står en gul länstol, öfver hvilken hennes hermelinkantade, djupvioletta kappa ligger. Till v. en grupp af tre riddare i grönt och violett med harnesk och plymagerade hjälmar.

D. 0,50 × 0,40.

237—238. *Gripsholm.*

239. **En ryttare.** På en hvit häst i galopp mot h., iklädd karuselldräkt med röd och blå fjäderbuske samt dragen sabel i h. handen,

D. 0,35 × 0,28.

240. **En ryttare.** I karuselldräkt med hvit och violett fjäderbuske, stridsyxa i h. handen, på en brun häst i skridt mot h.

Motstycke till föreg. Båda sannolikt ur tornerspelet 1779.

239—240. *Gripsholm.*

241. **Öfversten friherre Carl Adam Wachtmeister — Fältherre Wrangel.** Helfig. af en ung man, klädd i en riddarkostym af blått och gyllentyg; knäbyxor, hvita tricoter, blåfordrad kappa. Han står bredbent, vänd åt v.; håller hatten i v. handen. Prosceniet i grisaille.

D. 0,49 × 0,34 ½. Denna jämte följande 17 bilder af samma storlek framställer uppträdande i »Gustaf Adolfs ädelmod».

242. **Grefvinnan Augusta Löwenhjelm (f. von Fersen) — hofdam** (dansande i sista akten). Helfig. en face af en ung dam, snörd, vida styfkjortlar med poscher, dräkten i svart och rödt är rikt silfverbroderad; hög pudrad hårklädsel. Hon håller en brinnande fackla nedåtvänd i h. handen, tar ett danssteg. Prosceniet i grisaille.

243. **Grefvinnan von Höpken (f. von Fersen) — hofdam** (dansande i sista akten). Helfig. en face af en ung dam; snörd och klädd i vida styfkjortlar med poscher; dräkten är af gult siden med rika blå orneringar, i det pudrade håret blå och hvita plymer. Hon håller i h. handen en brinnande fackla nedåtvänd. I dansställning på en fot med starkt böjd kropp. Prosceniet i grisaille.

244. **Ståthållaren friherre Bror Cederström — hofkavaljer** (dansande i sista akten). Helfig. en face af en ung man, klädd i en mörk, violett och brun, med silfver ornerad riddardräkt, kappa fodrad med mörkviolett siden, hvita tricoter. I h. handen håller han hatten. Prosceniet i grisaille.

245. **Hofstallmästaren friherre Clas Rålamb — Pehr Brahe.** Helfig. en face, maskerad i grått hår och skägg; iklädd svart dräkt med röda istyckningar, svart kappa med rödt foder, röda tricoter. Prosceniet i grisaille.

246. **Grefve Carl Bonde — Axel Oxenstjerna.** Helfig. en face, armarna i kors på bröstet, hatten i v. handen. Han är maskerad med brunt hår och skägg, iklädd guldbroderad, svart dräkt med röda isättningar, kappan svart med rödt foder. Prosceniet i grisaille.

247. **Öfverjägmästar Boltenstern — Riksrådet Soop.** Helfig. af en ung man i profil vänd åt v., klädd i rosafärgad riddardräkt med blå isättningar och hvita band, rosafärgad kappa med blått foder, hvita tricoter, svarta skor med rosetter. V. handen och armen håller han utsträkta. Prosceniet i grisaille.

248. **Ryttmästaren grefve Gustaf Sparre — Grefve Torstenson.** Helfig. en face; hufvudet vändt åt v. En ung man i ljusbrun dräkt med hvita kantband och istyckningar af svart, hvita tricoter, grön sidenfodrad

kappa. H. handen stöder han mot en silfverbeslagen fältherrestaf, den v. i sidan. Prosceniet i grisaille.

249. **Ryttmästar De Besche. — Den orätte Sparren.** Helfig. en face af en ung man i hvit riddardräkt med silfverbroderier. Han står bredbent, med den knutna h. handen gör han en våldsam gest, i den v. håller han den svarta plymagerade hatten. Prosceniet i grisaille.

250. **Friherre Gustaf Mauritz Armfelt — Erik Johansson.** Tvänne helfig. Riddaren till h. är Armfelt, klädd i brun dräkt med blå isättningar och blåfodrad kappa, hvita tricoter; öfver högra axeln bär han en blågul fältherrebindel. Den plymagerade hatten hålles i v. handen, högra armen upplyftad, två fingrar stödda mot fanstången till eds afläggande. Fanan hålles af en riddare i gul dräkt, hvita tricoter, stöflar med spetskragar, svart plymagerad hatt samt blågul bindel. Prosceniet i grisaille.

251. **Friherre G. M. Armfelt — Erik Johansson.** Helfig. i profil åt h. af en ung man, klädd i jacka och knäbyxor af mörkblått, ärmar och väst gula; hvita tricoter, stöflar med spetskragar. Prosceniet i grisaille.

252. **Hertig Carl af Södermanland — Gustaf Adolf.** Helfig. af en ung man, vänd ngt i profil åt. h. Klädd i mörkt, purpurfärgad kostym med hvita isättningar. Han står på en estrad, beklädd med blått kronkläde, bakom honom en blå tronstol, däröfver en tronhimmel, fodrad med blått kronkläde. Purpurfärgad kappa med hvitt foder, i hatten hvita plymer. H. handen är framsträckt till en befallande åtbörd, den v. i sidan. Prosceniet i grisaille.

253. **Hoffröken Christina Charlotta Sinclair — Grefvinnan Stenbock.** Helfig. en face af en dam, klädd i svart dräkt, snörd och med styfkjortlar; underdräkten är rikt guldbroderad. Hon står på en brokig (turkisk?) matta. Prosceniet i grisaille.

254. **Hoffröken Gyldenstolpe (gift Stierneld) — Elin.** Helfig. af en ung dam med pudradt hår, i grön klädning. V. handen gör en gest framåt, h. handens pekfinger höjdt. Prosceniet i grisaille.

255. **Kammarherren friherre Barnekow — Frigelius.** Helfig. i profil åt v. af en gammal utmärglad man med glest hvitt hår, hvit nedliggande ringkrage och manchetter; dräkten hel svart. I bgr. till v. ett bord och en stol; i ett mindre bokskåp stå några böcker. Rumsinteriören och prosceniet i grisaille.

256. **Ryttmästar De Besche — Den orätte Sparren.** Helfig. en face, vänd åt v., af en ung man i grön jägardräkt och jaktväska vid sidan. Geväret håller han bakvändt i h. handen, med v. handen leder han i koppel tvänne hundar. Bakgrundskulissen företer ett landskap med vatten och skog. Prosceniet i grisaille.

257. **Hoffröken Hedvig de la Gardie — Märta Banér.** Helfig. en face af en ung dam med pudradt, juvelprydt hår, klädd i en djupt ur-

ringad silfverbrokadklädning med styfkjortlar. Hon intager en tragisk pose; h. handen pressad mot barmen, den v. utsträckt. Scenen och prosceniet i grisaille.

258. **Friherrinnan Cederström (f. Woltemot) — Lucia.** Helfig. en face, något vänd åt h., maskerad till en gammal gumma med hvitt och svart dok. Kostym: Svart kofta, röd kjol med stort hvitt förkläde, spetsfichu, kring halsen dubbla guldkedjor med kors och medaljong. Prosceniet i grisaille.

259. **Bondehustru och dotter i Wärendsdräkt.** (ur »Tillfället gör tjufven».) Tvänne helfig., stående i samtal ute i ett landskap. Fig. till v. är klädd i svart lif och röd kjol med grönt förkläde, på hufvudet bär hon ett hvitt huckle, kring halsen en grön duk; röda strumpor och svarta skor. I h. handen håller hon sin näsduk. Fig. till h. har en krans på håret, ljus halsduk och såsom den andra svart lif, röd kjol med hvitt förkläde. Till v. i bgr. synes en kyrka.

D. $0,35 \times 0,26$.

260 **Friherre Gustaf Mauritz Armfelt och Grefve Carl Wrangel som Helmfelt och Dahlberg.** Scenen visar en slottsinteriör i gustaviansk stil. Till h. i fgr. står ett bord med skrifdon och papper, därvid sitter en ung man: Dahlberg—Wrangel. Han har just upphört att skrifva, lyfter papperet med v. handen; h. handen håller han stödd i sidan, ögonen följa med intresse Helmfelt—Armfelt, som, försjunken i monolog, står längre till v., vänd i profil mot åskådaren med blicken riktad ut genom fönstret och händerna utsträkta. Dahlberg är klädd i en grå, guldbroderad dräkt, Helmfelt i en grå jacka, röd väst och röda ärmar, grå hatt med blågula plymer samt ett blågult skärp öfver axeln. I h. handen håller han en fältherrestaf. Till v. i bgr. står ett bord, därpå ett bröstharnesk och en hjälm, i fgr. en stol.

D. $0,50 \times 0,40$. Bred skulpterad ram.

261. **Friherre G. M. Armfelt och Ryttmästar De Besche som Helmfelt och Grundel.** Scenen visar en slottsinteriör i gustaviansk stil med i guld ornerade väggar. Midt på golfvet böjer en ung man (Armfelt) knä för en gammal man (De Besche), som står bredbent med utbredda armar och ser ytterst förskräkt ut. Den unge mannen är maskerad med långt, blondt, lockigt hår, iförd guldbroderad riddarkostym med blågult skärp. Den gamla har hvitt hår och skägg, mörk dräkt, en svart kalott på hufvudet. Till v. i rummet står en blå stol i 1600-tals-stil och ett bord med blå duk, hvarpå ligga harnesk, hjälm och en plymagerad hatt; på högra väggen en dekoration af tre fanor.

D. $0,50 \times 0,40$. Bred skulpterad ram.

262. **Friherre Gustaf Mauritz Armfelt och Ryttmästar De Besche — Helmfelt och Borgmästar Grundel.** Scenen visar en slottsinteriör i gustaviansk stil. Midt på golfvet böjer den unge Helmfelt

(Armfelt) knä för en gråhårig gammal man, borgmästar Grundel (De Besche), som ser mäkta förskräkt ut, där han står bredbent med vidt utbredda armar och käppen hängande ned från v. handen. Hans kostym är svart med hvit krage och röda strumpor, på hufvudet en kalott. Armfelt är maskerad med ljusbrunt, lockigt hår, brun broderad riddardräkt med blågult skärp. Till h. på väggen en dekoration med tre fanor, till v. mot fonden ett bord och en stol. I fonden en öppen dörr, genom hvilken synas två män och två kvinnor, den ena af dem störtar upprörd in

D 0,69 × 0,60. Bred skulpterad ram med ett öfverstycke, sammansatt af en korslagd gitarr och zittra samt trumpeter och lager.

241—262. *Gripsholm, inv. nr:s 266—287.*

263. **Scen ur Helmfelt.** Interiör af ett rum med krigsemblem på väggen. Helmfelt som fältmarskalk i blå-gul dräkt ligger på knä framför sin gamle fader, som med förvåning lyfter sina händer; han är klädd i svart med knäbyxor. Den knäböjande fältmarskalken bär om halsen en guldkedja; pekande, på den, utbrister han: »se här den guldkedja» etc. (5 akt 4 scen). Till h. ett bord, hvarå en fjäderprydd hjälm och hatt samt en fältmarskalkstaf. Till v. tvänne bastrummor och ett horn. — Sign. Hilleström.

D. 0,69 × 0,60.

Grossh. S. Josephson.

264. **Scen ur Zemire och Azor** (Akt III, scen 6.) Interiör af en antik pelarsal. Azor (Karsten). som är förvandlad till ett förskräckligt odjur med lejonman, visar Zemire (Mlle. Baptiste), som är klädd i ljusröd kjol och grönt lif samt spetsslöja, bilden i den magiska spegeln, där Sander (Stenborg), omgifven af sina båda döttrar, Fatme och Lisbe, framträder.

D. 0,67 × 0,58.

265 **Scen ur Atys** (Akt II, scen 6) En österländsk trädgård med ett tempel och en obelisk. Med dolken i högsta hugg rusar den vansinnige Atys (Stenborg) efter sin älskade Cybele (fru Marcadet). Till h. står Celenius, konung i Frygien (Karsten), klädd i grön dräkt med krona på hufvudet, och åser jakten. Mot bgr. prinsessan Sangeride (Mlle Stading) i en ytterst upprörd ställning. I bgr. synes ett orientaliskt palats.

Motstycke till föreg.

264—265. *Häradshöfd. Gavelius.*

266. **Scen ur Orfeus** (Akt III, scen 1.) Klippigt skoglandskap med en grotta till h. Orfeus (Stenborg), klädd i röd burgundisk dräkt med kappa af guldtyg, står i en patetisk ställning med en gyllne lyra i den upplyftade h. handen. Eurydice (fru assessorskan Olin), klädd i hvit sidenklädning, synes hasta till för att hejda honom.

267. **Scen ur La belle Arsène** (Akt III, scen 8). Lummigt park landskap, till h. en öppen grotta. Framför denna står Alcindor (Karsten) iklädd röd och hvit burgundisk dräkt samt fén Aline (fru Olin), klädd i

svart sammetsdräkt med brodyr i rödt och guld, hon lyfter sitt trollspö, frambesvärjande kallsinnighetens ande ur underjorden. Till v. Arsène (Mlle Baptiste) i blommig sidenklädning; hon står i en tragisk pose vänd mot åskådaren.

Motstycke till föreg.

266—267. *C. Hammer.*

Arkivarien J. Flodmark, den kände forskaren inom Sveriges teaterhistoria, har välvilligt bistått mig vid bestämmandet af dessa teaterbilder.

268. **Scen ur Rasande Roland.** (Akt III, scen 4.) I ett lummigt parklandskap med blånande luft i bgr. står Roland (Karsten), klädd i blå stålrustning med gula fogar samt fladdrande blå kappa i vild anfallsställning, svängande med h. handen svärdet framför en Diana-staty, på hvilken han redan slagit af hufvudet och ena armen. Till h. en grotta samt höga träd.

Trä. 0,40 × 0,33.

På frånsidan står antecknadt: »Scene ur Orlando målad af Hilleström 1800.»

Direktör Gustaf Fredriksson.

269. **Samma scen ur Rasande Roland.** I hufvudsak samma komposition i större format.

D. 0,66 × 0,58.

Häradshöfd. Gavelius.

270—273. **Scener ur Gustaf Wasa,** 4 st. bilder, som egdes af Carl Stenborg.

Enl. utmätningsprotokoll i stadens arkiv.

274. **Karusell på Drottningholm 1785.** Fästningen med rundtorn och krenelerade murar är uppbygd till v. Utanför denna hålla flere riddare med sina följen, bland dem märkes hertig Karl på en hvit häst I midten af bilden synes rännarbanan, där ett par riddare göra sina »courser». Till h. läktaren med talrika åskådare, bl. a. drottningen; flere kavaljerer i svenska dräkten. I bgr. synes ett parti af parken. — Sign. Hilleström.

D. 0,38 × 1,33.

Konstakademiens utst. 1804, nr. 8.

Hr. V. von Heidenstam.

275. **Karusell på Drottningholm 1785.** Sannolikt skissen till den föregående.

D. 0,65 × 0,87.

Konstakademiens utst. 1802, nr. 9.

Grefve Ch. Em. Lewenhaupt, Norrköping.

276. **Karusell på Drottningholm.** I midten rännarbanan, på v sidan om denna kungl. läktaren med konungen och drottningen. Till h. åskådarläktaren. På v. sidan är uppbygd en hög mur och ett väldigt

rundtorn; åskådare synas uppe på tornet. I fgr. ett samtalande par till häst. I fonden smalare vatten. — Ofullbordad tafla.

D. 0,75 × 0,95.

Konsth. A. Mattsson.

277. **Festtåg i Stockholm efter segern vid Svensksund 1790.** Gustaf III och hans drottning begifva sig från kongl. slottet, hvaraf den s. k. kommendantsflygeln synes till v., i högtidligt tåg till Storkyrkan, hvars fasad upptager h. delen af taflan. Början af tåget med de i slaget tagna ryska örlogsflaggorna i spetsen har hunnit Storkyrkan. Trupper bilda häck. I fgr. och till h. skaror af skådelystna. — Sign. Pehr Hilleström.

D. 0,87 × 1,70.

Rosersberg, inv. nr. 90.

278. **Gustaf III mönstrar Stockholms stads borgerskap på Adolf Fredriks torg** den 30 sept. 1790. Infanteriet är uppstäldt i fyrkant längs torgets sidor i tredubbla led, de skyldra gevär. Kavalleriet rider fram i tre långa led mot den kongl. estraden, där Gustaf III står i gulddräkt och blått skärp samt kronprinsen i svenska dräkten, omgifven af sina högre befälhafvare. Schröderheim sitter skrifvande vid bordet. På ömse sidor om den kungl. estraden med dess höga, ljusblåa tronhimmel äro anordnade läktare, till h. för adeln, till v. för presterna. Bland menigheten i fgr. märkas ett par österländska dräkter och ett par realistiska hundar; till v. i fgr. hållas de kungl. hästarne. Borgerskapet är ifördt helblå uniformer, rytteriet med gula byxor, alla officerarne bära frihetsbindeln.

På frånsidan står: »Åhr 1790 den 30 September täcktes Konung Gustaf den tredje mönstra Stockholms Stads borgerskap till häst och fot å Adolph Fredriks torg.»

D. 1,32 × 2,37.

Stockholms stad, Börsen.

279. **Folkfest vid Svartsjö slott.** På den stora öppna terassen framför slottets långa fasad, som reser sig till v., är traktens allmoge samlad. Man fröjdar sig grundligt med dans och förplägning. I fgr. stå flera grupper af drickande och rökande bönder; några hafva redan fått för mycket till bästa och ligga druckna på marken. Till v. tre pojkar, som slåss, en hund skäller på dem. Midt på gården har en del män och kvinnor tagit i ring och dansa nu omkring i vild fart, så att rocksnibbarna och förklädena fladdra. Framför slottet till v. står herrskapet i två grupper och åser folknöjet, de flesta af dem bära svenska dräkten. Längs staketet på h. sidan äro öltunnor uppstälda, kring dem hafva karlar skockat sig. De särskilda grupperna betecknas af hvita vimplar med namn sannolikt på deras resp. hemorter; så läses: Svartsjö, Skå, Sånga, Hillersjö. I bgr. två flygelbyggnader; till h. nedanför terassen ett smalt vatten, begränsadt af en klippstrand till h. Längst i bgr. synes en kyrka. — Sign. Hilleström.

D. 1,03 × 1,57.

Öfverstinnan Boy.

280. **Konung Gustaf IV Adolfs besök i Kgl. Målare- och Bildhuggareakademien den 26 jan. 1797.** I akademiens sessionssal, som prydes af flere antika statyer, står konungen, iklädd Sveagardesuniform med frihetsbindeln om v. armen, åhörande det tal, hvarmed akademiens protektor, hertig Fredrik Adolf hälsar honom. Mot bgr. en mindre mattbelagd estrad, där konungens uppvaktande adjutant, generalmajor grefve Clas Horn, tagit plats bakom den kungliga stolen. Till h. befinner sig hela akademiestaten med praeses, öfverintendenten C. F. Fredenheim, vid fönstret närmast bakom konungen. Bland hedersledamöterna igenkännas exc. grefve Fredrik Sparre med serafimerbandet, öfverste Rosenheim med svärdsorden, m. fl. och bland ledamöterna: närmast bakom Fredenheim akademiens vice praeses, hofintendenten F. M. Piper (stöder sig på en käpp), vidare direktören Lorenz Pasch, professorerna Masreliez, Sergel med nordstjerne- och vasaordnarna, Elias Martin, Desprez och ytterst Hilleström. Därjämte en stor mängd ledamöter. En del äro iklädda akademiens uniform, andra svenska dräkten. I den till teckningsskolan öppnade dörren till h. synes vaktmästaren i sin granna uniform hålla tillbaka några nyfikna lärjungar. Den lilla landskapstaflan (i pastell) öfver dörren är hertig Fredrik Adolfs receptionsstycke. Genom fönstren ses Bondeska palatsets västra gafvel, tyska kyrktornet och Riddarholmen.

D. 1,02 × 1,77. Retrosp. utst. nr. 102.

Nordiska museet.

281. **Sal med antik småskulptur i Kongl. Museum å slottet.** Långt galleri, sedt i längdperspektiv något åt v. I fgr. stå marmorsaker: en trefot, en vattennymf och en vas (Nationalmusei skulptursaml. nr. 21, 176, 168). Till h. står en herre i svenska dräkten och betraktar några byster; en annan i mörkblå dräkt står i samtal med en dam i gul klädning. Längre bort till v. andra personer.

D. 0,88 × 1,20. Ram med hertiglig krona.

Rosersberg, inv. nr. 87.

282. **Idem.** Inskrift på baksidan: »Afmåladt af prof. Hilleström 1796.»
D. 0,44 × 0,61.

Nationalmuseum nr. 964.

283. **Musernas galleri i Kongl. Museum.** Utefter väggen till h. Apollo, Muserna m. fl. stoder. Midt i fgr. Endymion (Nationalmusei skulptursaml. nr. 1.) Till v. två herrar i svenska dräkten samtalande, till h. en herre i fotsid, grön rock, med händerna på ryggen, betraktande Kalliopes stod. — Sign. Hilleström.

Samma storlek och dylik ram som nr. 281.

Rosersberg, inv. nr. 88.

284. **Idem.** Inskrift på baksidan: »Afmåladt af prof. Hilleström 1796.»
Motstycke till nr. 282.

Nationalmuseum nr. 965

285. **Det yttre af Kongl. Museum.** Stockholms slott från s. o. med nordöstra flygeln, i hvilken Kongl. museum var inrymdt, samt Logården. Till h. Norrström med Fersenska palatset och Blasiiholmen. I Logården grupper af promenerande. — Sign. Hilleström.

Samma storlek och dylik ram som nr. 281.

Rosersberg, inv. nr. 89.

286. **Interiör af Kongl. Museum.** I fgr. tre unga damer, sysselsatta dels med att rita dels med att bese teckningar. I bgr. till h. utsikt åt ett inre rum, där en herre i svenska dräkten visar en dam (enl. uppgift fru Lenngren) Voltaires byst. — Sign. Hilleström.

D. 0,59 × 0,75.

Häradsh. Bergvall, Sollefteå.

287.* **Interiör af Kongl. Museum.** »Högstsal. konung Gustaf III granskar en byggnadsritning, som presenteras af framl. Öfverintendenten C. F. Fredenheim.»

Konstakademiens utst. 1803 nr. 9.

Gruf-, smedje- och eldsvådsbilder.

—

288. **Konung Gustaf III:s besök i Stora Kopparbärgs grufva den 20 sept. 1788.** Interiör af rummet »Rådsalen» i Fahlu grufva, festligt illumineradt. Längst in mot bgr. vid ett bord konungen, underskrifvande privilegier för Bergslaget å ett silfvervärk, benämndt »Gustaf III:s Silfvervärk». Bredvid kungen står bärgshauptmannen Bernh. Berndtson. Långa dukade bord på ömse sidor; där sitta bärgsmännen, samt konungens svit, bland hvilken märkes förste hofstallmästaren baron H. von Essen, förste kammarpagerna, major J. G. de Besche, fänrik O. R. Möllersvärd samt kapten E. A. Tersmeden. I fgr. en konst-stånggång och vinkelbrott. — Sign. Hilleström f. 1788.

D. 0,60 × 0,76.

Finspong.

289. **Idem,** i hufvudsak samma komposition.

D. 0,51 × 0,72.

(Tillhört grefve Sam. af Ugglas.)

Disp. E. J. Ljungberg, Fahlun.

290. **Idem,** i hufvudsak samma komposition.

Göteborgs museum.

291. **Idem,** skissartad.

Trä. 0,38 × 0,32.

Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag.

292. **Idem,** skiss till de föregående.
D. 0,25 × 0,18.
Hr. G. Åkerman.

293. **Konung Gustaf IV Adolfs och hertig Karls besök i Stora Kopparbärgs grufva den 14 juli 1794.** Interiör af rummet »Neptuni ort» i Fahlu grufva, festligt illumineradt; på fondväggen konungens och hertigens namnschiffer i transparent. Flera bord äro dukade till måltid. Vid ett bord i midten sitta konungen och hertigen. På h. sidan konungens svit, till v. bärgsmännen, som tagit sig väl till bästa. Inskr. på baksidan: »Åhr 1794 den 14 julii, täcktes Konung Gustaf Adolph, samt Hans Kongl. Höghet Hertig Carl af Södermanland; jämte Deras Suite nedgå till detta Ställe i Fahlu Grufwa, kalladt Neptuni-Ort på 164 famnars djup, hvarjemte en stor måltid för Dessa Höga Personer, och de i Grufwan warande Herrar och Bärgsmän war tillagad. Taflan är målad 1794 af Pehr Hilleström.» — Nederst står tillfogadt af annan hand: »Konungen synes tala till Stigaren Steffenburg».
D. 0,86 × 1,17.
Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag.

294. **Idem,** i hufvudsak samma komposition.
D. 0,59 × 1,05.
Hr. C. Hammer.

295. **Idem,** i hufvudsak samma komposition.
D. 0,50 × 0,72.
(Tillhört grefve Sam. af Ugglas.)
Disp. E. J. Ljungberg, Fahlun.

296. **Idem,** skiss till de föregående.
D. 0,18 × 0,25.
Hr. G. Åkerman.

297. **Prins Gustafs ort** i Falu grufva på 110 famnars djup. En afsats i grufvan, t. h. sitter en karl, iklädd byxor och skor samt hatt, på en skottkärra med en fackla i handen. Längs träställningarna, som leda uppåt, vandra åtskilliga arbetare med facklor i händerna. I bgr. en murad vägg som stöd för de urhuggna bärgväggarna.
D. 0,78 × 0,65.
Grufkartekontoret.

298. **Idem,** inskrift å frånsidan: »Prins Gustafs ort på 330 alnars djup, Fahlu grufva. Måhlat af Hilleström, 1784».
D. 0,51 × 0,44.
Finspong.

299. **Idem,** skiss 0,25 × 0,18.
Hr. G. Åkerman.

300. **Jenningsorten** i Fahlu grufva på 110 famnars djup. En afsats i grufvan, där man inrättat smedja för borrarnas hvässande. Två karlar

äro sysselsatta med att hamra vid städet, en tredje står vid den starkt flammande ässjan. Bärgväggar rundt omkring.

D. 0,78 × 0,65.

Grufkartekontoret.

301. **Idem,** inskrift: »Jenningsort i Fahlu grufva på 330 aln djup». D. 0,51 × 0,44.

Finspong.

302. **Idem,** skiss 0,25 × 0,18.

Hr. G. Åkerman.

303. **Myrbadet** i Fahlu grufva på 86 famnars djup. En afsats i grufvan. I fgr. t. h. sitter en halfnaken karl på en skottkärra och binder sig en fackla, en annan står och dricker, två arbetare mötas på trätrappan. I medelgr. äro resta stockvärk för att stödja de urhuggna klipporna; ofvan om dem synas stegar och åtskilliga arbetare, sysselsatta med att borra i bärget.

D. 0,78 × 0,65.

Grufkartekontoret.

304. **Idem,** inskrift: »En ort i Fahlu grufva kallad Myhrbadet». D. 0,51 × 0,44.

Finspong.

305. **Idem,** skiss 0,25 × 0,18.

Hr. G. Åkerman.

306. **Falktrappan** i Fahlu grufva på 118 famnars djup. I fgr. två halfklädda karlar, som kärra malm, och en tredje, som tömmer en nedhissad tunna i sin skottkärra. I medelgr. stödjande stockverk, längs hvilka trappor leda uppåt, där flera karlar vandra, bärande facklor. Bärgväggen i bgr.

D. 0,78 × 0,65.

Grufkartekontoret.

307. **Idem,** inskrift: »Falkbryggan, en ort i Fahlu grufva på 354 alnars djup».

D. 0,51 × 0,44.

Finspong.

308. **Idem,** skiss 0,25 × 0,18.

Hr. G. Åkerman.

309. **Nedre Bärgmästarorten** i Fahlu grufva på 126 famnars djup. På botten af grufvan tvänne karlar, klädda blott i byxor, skor och hattar, hvilka forsla råmalm i skottkärror. Till h. en s. k. stigare med fackla i handen. I bgr. en hästvandring för upphissandet af malm eller vatten ur grufvan.

D. 0,78 × 0,65.

Grufkartekontoret.

310. **Idem,** inskrift: »Nedre Bergmästar ort på 375 alnars djup i Fahlu grufva».

D. 0,51 × 0,44.

Finspong.

311. **Idem,** i hufvudsak samma komposition.
0,52 × 0,42.

Öfverstelöjtn. Mannerstråle.

312. **Idem,** skiss 0,25 × 0,18.

Hr G. Åkerman.

313. **En kopparhytta** vid Fahlu grufva. Höga byggnader, träställningar äro resta af stockvirke, öfver dem hvilar ett brädtak. Till v. den öppna stenhärden, där malmen smältes, tvänne bärgsmän i arbete, den ena bär malm i en korg; närmast i fgr. t. v. sitter en ung gosse och hvilar sig.
0,78 × 0,65.

Grufkartekontoret.

314. **Idem,** skiss. 0,25 × 0,18.

Hr. G. Åkerman.

315. **Fürstenarbetet** uti siren och torsken.
0,25 × 0,18.

316. **Allmänna vägen** genom Myrbads-sänkan.
0,25 × 0,18.

315—316. *Hr. G. Åkerman.*

317. **Herrskapets besök i smedjan.** Interiör af en ankarsmedja. Till v. den flammande härden, framför hvilken städet, där flera seniga smeder arbeta med ett glödande ankare. I fgr. till h. kommer en herre af förnämt utseende jämte ett par damer för att åse arbetet. En förman i grön rock står med ryggen mot åskådaren och samtalar med besökarna. Stark skugga under det höga taket. I bgr. utsikt inåt smedjan. — Sign. Hilleström.
D. 1,57 × 1,85.

Nationalmuseum nr. 961.

318. **Ankarsmedja.** Å städet framför härden till v. bearbeta 5 smeder ett glödande, väldigt ankare. Till h. en karl, som kärrar kol, till v. blåsbälgen. I bgr. två andra härdar samt arbetare. — Sign. Hilleström 1792.
D. 0,49 × 0,61.

319. **Hammarsmedja.** Tvänne smeder lyfta glödande smältor ur elden, en tredje rör om i härden. En karl kärrar kol, en annan vänder järnstycket under stora hammaren. — Sign. Hilleström.
Motstycke till föreg. Retrosp. utst. nr. 98.

320. **Masugnskrans.** Interiör med flera arbetare.
D. 0,52 × 0,32.

318—320. *Hr. G. Åkerman.*

321. **Hammarsmedjan å Forsmarks bruk 1793.** Interiör af en rymlig smedja. Till v. i fgr. en smed, smidande en järnstång under stora hammaren, en annan drager upp en smälta på ett städ. Till h. vid ugnen

en kolbärare. I bgr. en härd, vid hvilken en smed vänder en smälta. — Sign. Hilleström.

D. 0,44 × 0,60.

322. **Hammarsmedja å Forsmarks bruk 1793.** Ungefär samma interiör som föreg. Till v. en smed, formande en järnstång under stora hammaren. Till h. en kolbärare I medelgr. två härdar, vid hvilka smeder arbeta. I bgr. en öppen dörr. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

321—323. *Baron E. Cederström, Krusenberg.*

323. **Ankarsmedjan vid Söderfors.** I medelgr. två härdar, vid den till v. fem smeder, som hålla på att smida ett ankare. Till h. i fgr. en smed, samtalande med två herrèmän, samt en karl, som skjuter kol på en skottkärra. I bgr. flere smeder i arbete.

D. 0,51 × 0,48.

Baron E. Cederström, Krusenberg.

324. **Interiör af en smedja.**

D. 0,54 × 0,43. (Bukowskis kat. nr. 28, 1886.)

Brukspatron Stenberg.

324 a. **Smedja.** En groflemmad smed i skjortärmarna samt iklädd förskinn, står vid städkubben med lyft hammare. På väggen till h. på slåar ett par hammare och nedanför i »skolådan» ett par hoftänger; kring kubben släggor m. m. Från härden, som fyller bgr., sprider sig eldskenet, belysande arbetaren. — Sign. Hilleström.

D. 0,50 × 39.

324 b. **Arbetare sysselsatt med gräfning.** På en gårdsplan med ett plank i bgr. och begränsad till h. af en svinhusvägg med uppslagen dörr är en arbetare i färd med att spadvända en jordtäppa. Karlen är iklädd ljusblå långrock, och gula skinnbyxor, på hufvudet bär han bredskyggig hatt. En gris ligger vid väggen bakom den öppen stående svinhusdörren och en annan står tätt intill karlens spade. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föreg.

324 a—324 b. *Hr. Filip Mannerstråle, Strängnäs.*

325. **Stångjärnssmedja.** I taflans midt äro flera arbetare sysselsatta med att uttaga glödande järnmalm ur härden. Till v. den stora hammaren. En karl kommer, dragande en kolkärra. På marken i fgr. åtskilliga redskap.

326. **Masugn,** interiör från den s. k. »rådstun» under pågående »utslag». Den glödande järnmassan rinner från ugnen i en bassin. Till v. blåsbälgen. I fgr. syssla flere arbetare med kulstöpning, till h. ligger en kanon. En herre och 2 damer åse arbetet.

325—326. *Göteborgs museum.*

327. **Smedja vid Leufsta bruk.** I fgr. såväl till h. som till v. en s. k. räckhärd för wallonsmide. Framför den v. härden tre smeder, sysselsatta med ett smältstyckes uttagande. Framför den h. en smed, värmande ett smältstycke, öfver hvilket kamraten makar kol med ett järnspett. I bgr. till v. en skafthammare, hvarunder en järnstång utsträckes af en smed Härdarna och figurerna starkt belysta.

D. 0,33 × 0,40.

Inskrift å baksidan: »En smedja vid Leufsta bruk, af Hilleström».

Brukspatron K. Michaelson. Schebo.

328. **Smedjeinteriör.** Tre smeder med förskinn stå vid städet, hamrande ett järnstycke, de äro starkt belysta af skenet från härden bakom. En fjärde karl drar blåsbälgen.

D. 0,43 × 0,59.

Hr. C. Hammer.

328 1/2. **Smedja.** Interiör af ett stort rum med två härdar, en till h. och en till v. Vid båda härdarna arbeta smeder. I fgr. till v. står en arbetare, hamrande ett järnstycke på städet; i midten en karl, som med en tång lyfter en stor smälta. — Sign. Hilleström.

Trä. 0,20 × 33 1/2.

Inskrift på baksidan: Målat och skänkt af Professor Hilleström år 1804 till G. H. Mellin.

Grefve Taube.

329. **Klensmedja.** Till h. den kringbygda djupa, härden, där elden flammar, underhållen af blåsbälgen, som skötes af en dräng. Till v. befinner sig städestabben med städet, hvarpå smeden just är i färd att med hammaren gifva det gnistrande smidesstycket några slag, under det att den andra smeden står i afvaktande ställning. Vid väggen till v. ett par kärrhjul, i fgr. en släda. Kring städet hästskor, värktyg m. m. Öfver härden en planka, hvarpå smidesstänger äro upphängda. — Sign. P. H.

Trä. 0,19 1/2 × 0,24 1/2.

Inskr. å baksidan: Målat och skänkt af Professor P. Hilleström år 1805 till G. H. Mellin.

Disp. Tom Bergendal, Wikmanshyttan, Dalarna.

330. **En hofslagarevärkstad.**

Konstakademiens utst. 1809 nr. 12.

331. **Glasbruket i Stockholm.**

Ur konstnärens bouppteckning.

332. **Nattlig eldsvåda.** Ett smalt vattendrag omgifvet af kajbyggnad; på ömse sidor höga byggnader. Huset i bgr. står i ljusan låga. Brandsoldater klifva på stegar med slangar uppför väggarna. På marken står en hel rad människor. I fgr. på denna sida vattnet en grupp af kvinnor och män, som uttrycka våldsam ångest med sina åtbörder. Lågorna spegla sig i vattnet. Ur molnen bryter månen fram.

D. 0,72 × 0,65.

Fröken F. Stål.

333. **Eldsvåda** i en landtby om natten. I medelgr. äro flera byggnader totalt nedbrunna, andra hus fatta just eld. Till v. ett bärg och ett stort träd. I fgr. människor, som rädda saker. — Sign. Hilleström.

D. 0,52 × 0,59.

334. **Eldsvåda** i en kyrkoby på landet (nattscen). Till v. kyrktornet, några män bära en stege ditin; i medelgr. brinnande hus med halmtak. I fgr. synes prästen leda släckningsarbetet. — Sign. Hilleström.

Motstycke till föregående.

333—334. *Konsth. C. U. Palm.*

335. **Eldsvåda.** Bakom Katarina kyrka står ett hus i ljusan låga. Det är mörkt ute, men på kyrkan till h. falla eldskensreflexer. På kyrkogården befinna sig flere människor.

Trä. 0,32 × 0,21.

336. **Eldsvåda.** Ett långt tvåvånings stenhus belyses skarpt af skenet från ett brinnande hus, som likvisst undanskymmes för åskådaren af en annan byggnad till h. i fgr. På den öppna platsen framför huset skynda flere personer, bärgande saker.

Motstycke till föregående.

335—336. *Grossh. J. Lovén.*

337. **Eldsvåda vintertid.** Nattligt snölandskap, i fgr. till v. ett par stugor, som stå i ljusan låga, människor och djur rädda sig undan; medelgr. upptages af ett snöfält, å hvilket ses en skenande häst med släde och körsven.

D. 0,52 × 0,61.

Bibliotekarien Segersteen, Linköping.

338. **Eldsvåda på landet.** Vid en sjöstrand ett brinnande hus. Månskenet glänser på vattnet. I fgr. en båt med upprörda människor.

Trä. 0,15 × 0,19.

Kapt. O. Hilleström.

339. **Eldsvåda i staden.** En gata med höga hus på båda sidor. Från fjärde våningen af en byggnad till v. slå rök och flammor ut. Gatan är fyld af folk, som rädda och släcka.

Trä, 0,17 × 0,21.

Upsala univ. målningssaml.

340. **Nattscen vid hafsstranden.** I fgr. en låg strand, vid hvilken ligger en båt. Till v. invid klippväggen två karlar, som röra om en sprakande stockeld. På vattnet i medelgr. ligger en väldig brigg. Månskenet bryter fram mellan drifvande skyar.

Trä. 0,21 × 0,34.

341. **Ovädersnatt.** Öfver ett öppet slättlandskap spränga tvänne ryttare fram i full karrièr. Luften färgas dunkelt röd af en blixt, som bryter fram ur svarta moln. I bgr. synes en stad med kyrktorn.

Motstycke till föreg.

Konstakademiens utst. juni 1809 nr. 13.

340—341. *Fru Tham.*

345. **Skogssvedja,** belyst af månen.
D. 0,39 × 0,32.

Hr. G. Åkerman.

347. **Eldsvåda** i en bondgård.

Konstakademiens utst. 1800 nr. 10.

348. **Eldsvåda** i en kyrkoby.

349. **Vinterstycke,** föreställande ett värdshus uti en skogslund samt resande, som färdas dit och därifrån.

348—349. *Konstakademiens utst. 1804 nr:s 10, 11.*

350. **En vådeld,** flere byggnader synas nedbrända och andra ännu brinnande, hvarutur folk söker att utflytta och berga sitt husgeråd.

Konstakademiens utst. 1806 nr. 4.

Nationaldräktbilder.

Flera af de här upptagna kostymbilderna visa endast smärre olikheter i afseende å kompositionen, dock tillräckligt väsentliga för att icke kunna kallas kopior. Målaren synes vanligen hafva utfört serier om 8 à 10 bilder, så att då vi finna en framställning af allmogen i ett visst landskap, hvilken är olik andra framställningar af samma allmoge, så torde vi få antaga, att denna är en länk i en ny serie. Minst en 7 à 8 dylika serier af dräktbilder hafva sannolikt förefunnits — därjämte enskilda bilder — men på grund af sitt obetydliga värde hafva dessa taflor snabbare än andra fallit i glömska eller förstörts.

351. **Vingåkersflicka,** klädd som fästmö, i hvitt lif, röd kjol med grönt förkläde samt gula hängsel och röd nackahufva. Landskap.
D. 0,32 × 0,24.

Konsth. C. U. Palm.

352. **Vingåkersgumma med sin lilla flicka,** stående i ett flakt landskap.
Samma storlek.

Hr. C. Hammer.

353. **Vingåkersflickor,** klädda i gröna kjolar och svarta lif och hvita förkläden. Landskap med vatten i fgr.
D. 0,38 × 0,20.

Kanslirådet Becker.

354. **Vingåkersflickor,** klädda i vinterkostym.
Motstycke till föreg.

355. **Vingåkerskvinna vid spinnrocken,** iklädd röd kjol och hvit bröstduk samt hufvudvalk; sitter i profil mot åskådaren.
D. 0,32 × 0,24.

Baron C. C:son Bonde.

356. **Skånsk bondflicka,** stående i ett flakt landskap.
D. 0,32 × 0,24.

Hr. C. Hammer.

357. **Skånska gummor.** Interiör af en stuga. Två gummor stå i ifrigt samspråk.
D. 0,30 × 0,23.

Hr. C. Hammer.

358. **Vingåkersbor.** Stuguinteriör. Två kvinnor och en karl stå samtalande midt på golfvet. Mot bgr. sitta en gubbe och en gumma. Till v. säng med förhängen.

D. 0,41 × 0,53. Denna liksom de följande 8 bilderna af samma storlek finnas graverade af Elias Martin i groft punktermanér.

359. **Dala-allmoge.** Stuguinteriör. Midt i fgr. en karl och en kvinna i samspråk. En man träder in genom dörren till v. och välkomnas med handslag af en kvinna. Till h. mot bgr. två ätande och drickande karlar. Redskap och bänkar på golfvet.

360. **Smålänningar.** Stuguinteriör. Kring ett dukadt bord 3 män och 3 kvinnor. Männen iklädda grå rockar med gröna uppslag och gula långvästar, kvinnorna i gröna och röda kjolar och blå lif samt hvita hucklen eller grön valk. En af karlarna spelar fiol.

Rådman J. G. Siljeström, Göteborg.

361. **Blekingsbor.** Stuguinteriör. Två kvinnor och en karl sitta vid ett bord; en annan karl står midt på golfvet, drickande ur en ölstånka. Genom fönstret till h. tittar en karl in.

362. **Skåningar.** Stuguinteriör. Tre karlar, klädda i svarta rockar med röda sömmar samt blå västar och gula knäbyxor. En af dem sitter vid det långa bordet, rökande pipa, en annan står med stånkan i handen i begrepp att dricka; den tredje, som synes vara värd i huset, stoppar en pipa åt honom. På bordet dryckeskärl.

Rådman J. G. Siljeström, Göteborg.

363. **Skåningar.** Stuguinteriör. Vid ett dukadt bord stå två karlar; den ena dricker, den andra stoppar sin pipa. Genom dörren till venster skyndar en kvinna in med ett stenfat. Mot bgr. sitta en nystande och en spinnande kvinna.

364. **Lappar.** Granskog om sommaren. Till h. ett tält, där eld brinner. En karl står utanför, han vänder sig mot en kvinna i fgr. På marken sitter en annan kvinna med ryggen mot åskådaren, bredvid henne ligger ett lindebarn. Ett par renar synas mellan träden.

365. **Karelare.** Stuguinteriör. I fgr. stå en gubbe och en gumma i samspråk. På en bänk i bgr. en orkeslös gammal kvinna. En annan kvinna träder ut genom dörren. Midt på golfvet sitter en hund och loppar sig.

366. **Savolaxare.** Alldeles samma komposition.

367. **Lappläger.** En kåta är uppslagen i skogen. En gubbe i blå dräkt står framför densamma, rökande pipa; han synes samspråka med två kvinnor, af hvilka den ena leder en liten gosse. I fgr. en hund, som loppar sig.

D. 0,41 × 0,51.

368. **Dalfolk.** Interiör af en stuga. Kring ett matbord äro samlade två karlar och en kvinna, som matar en liten gosse. Genom dörren till v. inträder en karl. Till h. spiseln. Ved på golfvet.

Motstycke till föreg.

367—368. *Fru Kempe.*

369. **Skåningar.** En bondstuga med ett bord midt på golfvet, kring hvilket befinna sig fem personer, tre karlar, som spela tärningsspel med penningeinsats, samt tvänne kvinnor, åseende spelet, den äldre synes gräla häftigt. Karlarna och gumman äro klädda i gröna jackor, den yngre kvinnan bär röd kjol och väst med hvita ärmar och förkläde samt nackalufva. — Sign. Hilleström.

D. 0,41 × 0,51.

Hr. Robert Franke.

370. **Vingåkersbönder.** Interiör, kring ett bord sitta två kvinnor och tre karlar, af hvilka två sofva; bakom bordet stå två andra kvinnor, samtalande med en karl, som håller en stånka; till v. om bordet några barn, samt tre äldre betraktande varor, som en resande handelsman utbjuder. — Sign. Hilleström 1802.

371. **Bondstuga i Skåne.** Interiör, kring ett bord till h. en samling bondfolk, hvaraf tre med ölstånkor, de åhöra en kvinna, som sjunger, accompagnerad på fiol af en bredvid henne sittande man; bakom dem tre äldre personer, ett barn och en hund.

Motstycke till föreg.

372. **Lappfolk i en skog.** I en barrskog fem lappar och fyra appkvinnor, som språka och skämta; af dem sitta tre; till h. en lapp, som tar en kvinna om lifvet, samt i fgr. till h. en hvit hund. Karlarna i hvita ylledräkter och blå mössor med röda ränder, kvinnorna i gröna dräkter med blå kragar och mössor.

370—372. *Drottningholm, inv. nr:s 13, 15 och 16.*

373. **Lappläger.** I en skog äro uppresta tvänne lappkåtor till v. En gumma sitter på marken i fgr., en yngre kvinna står bredvid, båda klädda i grön dräkt, blå krage och kalott. Två karlar, den ena samtalande med kvinnorna, den andra vältande stenar, båda klädda i grå vadmal. I bgr. ett par renar.

D. 0,34 × 0,41.

Konsth. C. U. Palm.

374. **Vingåkersbor.** Stuguinteriör. I fgr. ett par; den unge mannen söker betvinga den motsträfviga flickan till en kyss. En annan karl åser leende uppträdet. På en bänk till h. sitta en kvinna och en karl; han med ölstånkan i händerna. Tomma korgar och träkärl på golfvet.

Denna jämte de 9 följande bilderna finnas graverade i akvatinta samt äfven kolorerade af J. F. Martin.

375. **Handlande Vestgötar.** På trappan till en byggnad står en handelsman med en påse under armen. Han sträcker fram en bundt band åt en kvinna, som står i den öppna dörren med uppsträkta armar; hon synes beskärma sig öfver priset. Till h. i husknuten står en annan man med ryggen åt åskådaren.

376. **Blekingsbor.** Stuguinteriör med vägghyllor, bord och stolar. I fgr. en karl och en kvinna, som dansa mot hvarandra. Till v. tappar en kvinna öl ur en tunna. Mot bgr. till h. sitter en karl och dricker, bredvid honom en kvinna, som vaggar sitt barn. På golfvet stå byttor samt en spinnrock.

376 1/2. **Sörmlänningar.** Interiör af en stuga; till v. den öppna spiseln och en stor säng. En gubbe och en gumma stå samtalande i fgr. till v. Ett par dansar till melodin från en gubbes fiol; han sitter i bgr. och spelar; framför honom en stor trumma.

377. **Skåningar.** Stuguinteriör. Midt i rummet stå en man och en kvinna, häftigt gestikulerande mot hvarandra. Till h. mot väggen sitter en gumma, bredvid henne en yngre kvinna. Till v. bakom en afplankning synes en sittande karl.

378. **Leksandsbönder.** Stuguinteriör. I fgr. en karl och en kvinna som hälsas med handslag; en annan karl går ut till v. med yxa, spade och käpp i handen. Till h. vid den väggfasta sängen sitter en kvinna vaggande sitt barn, bredvid henne två små gossar. Omvälta träkärl på golfvet.

379. **Morabönder.** En stuga med öppen spisel, där elden flammar. I fgr. står en äldre man, stödd mot en yxkäpp, samtalande med en kvinna. Till h. äro samlade kring ett grötfat på en bänk tre män och en kvinna. På golfvet diverse redskap samt en stubbe.

378-379. *Häradsh. P. A. Dalén, Göteborg.*

380. **Lappar i Härjedalen.** Två lappkåtor i ett landskap med fjäll i bgr. Midt i fgr. står en karl, samtalande med en kvinna, som leder en liten gosse. Bakom henne står en rökande gubbe och på marken intill sitter en gubbe, sysselsatt med att fläta videkorgar. I bgr. renar.

381. **Karelare.** En stuga med stor spis, bänkar och tunnor. Midt i rummet står en man, talande till en annan, som välter en tunna. På bänken till h. sitter en äldre kvinna, något mot bgr. en yngre, som synes intressera sig för samtalet. I bgr. vid ett bord sitter en karl och äter.

382. **Savolaxare.** Stuguinteriör. Midt i fgr. en kraftig karl, talande till en kvinna, som öppnat dörren för att gå ut. Till v. mot bgr. sitta en karl och en kvinna; framför dem står en annan kvinna, läsande för dem ur en bok. I bgr. säng och skåp; på golfvet byttor och en pall.

383. **Vingåkersbönder.** Interiör af en stuga med tre personer. Till v. står en äldre gubbe med lång hvit rock något framåtlutad, mot sin långa käpp, lyssnande till gumman, som står midt emot honom, ifrigt pratande och räknande på fingrarna. Hon är klädd i svart tröja och röd kjol. Mellan dessa personer något mot bgr. står en kvinna i hvitt lif, röd kjol med grönt förkläde samt stora hvita vantar, h. handen i sidan. Till h. i fgr. ett bord med hvit duk och en stor ölstånka.

D. 0,41 × 0,32.

384. **Blekingsbor.** Interiör af en stuga. En ung man i gul jacka och gula knäbyxor samt blå strumpor och svart filthatt håller armen kring en flickas midja; hon är klädd i hvit tröja och huckle, mörk violett kjol och förkläde, ansiktet är vändt från åskådaren. Midt emot henne står en annan kvinna i blått lif och röd kjol med hvitt förkläde och näsduk i v. handen samt mössa med hängande bandprydnad. Hon förefaller bedröfvad: hennes lyckliga rival bjuder till att förklara förhållandet för den andra.

Motstycke till föreg.

383—384. *Fru C. Stuart f. Palm.*

Nr. 383 och 384 egdes jämte 6 stycken andra dräktbilder af samma storlek, framställande 385. **Smålänningar,** 386. **Skåningar,** 387. **Väst=götar,** 388. **Lappar,** 389. **Savolaxare,** och 390. **Karelare,** af grosshandlar S. U. Palm. Serien skingrades vid hans död.

390 1/2. **Gårdfarihandlande.** Knäst. i nat. storlek. En äldre man med brunt lockigt hår och i brun rock står till v. i profil åt h. och visar fram en hop smala band för en flicka. Hon är klädd i hvit mössa med ett rödt band öfver hjässan, röd- och blårutig halsduk, blå kofta och röd kjol. På bordet i fgr. ligga band samt skedar och askar af trä.

D. 1,07 × 0,86.

Nationalmuseum nr. 1424.

391. **Allmogestuga.** Vid ett dukadt bord stå två kvinnor. Till v. vid den öppna spiseln tre män, af hvilka en spelar fiol, en snusar och den tredje röker pipa.

D. 0,50 × 0,59.

Grefvinnan M. Hamilton, Örebro.

392. **Blekingsbor.** Interiör af en stuga, en kvinna breder smörgås åt en liten flicka, en annan står bredvid och nystar.

D. 0,35 × 0,44.

C. Dahlgren 1876.

393. **Skånsk allmoge;** frieriscen.
D. 0,37 × 0,30.

394. **Karelsk allmoge.**
Motstycke till föreg,

393—394. *Ryttmästar Tham.*

395. **Interiör af en bondstuga.** Till v. vid spiseln står gumman och rör om i en gryta; något närmare fgr. sitter gubben och yxar ett trästycke. Mot högra sidan står matbordet, vid hvilket tvänne yngre män slagit sig ned i samspråk. Midt i fgr. en liten pojke och en stor katt. Längst bort mot fondväggen sitter en spinnande kvinna.
Trä. 0,22 × 0,33.

Hr. C. Hammer.

396. **Blekingsbor.** Interiör af en stuga. Två män och två kvinnor sitta samspråkande kring ett bord.
D. 0,21 × 0,28.

Hr. G. Åkerman.

397. **Bondesamkväm** i Skåne. Interiör af en stuga. Kring matbordet flere drickande, rökande och spelande o. s. v., några stå i den öppna dörren. Karlarna i röda och svarta dräkter samt svarta hattar. Kvinnorna i brokiga klädningar och hvita hucklen. En karl spelar fiol i fgr., till h. tager en annan karl en kvinna i famnen.
D. 0,41 × 0,53.

Nationalmuseum nr. 966.

398. **Bondesamkväm** i Vingåker. Interiör af en stuga med flere personer i brokiga dräkter; karlarna i långrockar. Sannolikt samma tafla, som på auktionen 1857 (efter kamrer Grubb) gick under benämning: »Julbockslek i Vingåker».
Motstycke till föreg.

Konstakademiens utst. 1799 nr:s 11, 12.

399. **Bondesamkväm i Blekinge.**

400. **En västgötahandlande,** som utbjuder band åt en kvinna.
Konstakademiens utst. 1801 nr:s 10 a, 10 b.

401. **Tvänne skånska bönder,** som dricka och röka tobak.
Konstakademiens utst. 1805 nr. 10.

402. **Vingåkersbor.** Interiör af en stuga med flere personer, tvänne dansa och spela på harpa.
Konstakademiens utst. 1807 nr. 15.

403. **Tvänne bärgskottar i ett dalkarlskvarter.**
Konstakademiens utst. juni 1809 nr. 11.

Religiösa och historiska taflor.

De följande historiebilderna (så när som på nr:s 404 och 427) hafva varit utstälda på konstakademiens expositioner under början af 1800-talet, och är det ur katalogerna öfver dessa utställningar, jag lånat de flesta beskrifningarna, då jag själf varit i tillfälle att se blott ett mindre antal af dessa målarens ålderdomsförsyndelser.

404. **Gustaf III vid Uttis malm.** Konungen till häst och ledsagad af tvänne adjutanter pekar med värjan mot h., i det han mottager rapport af en från v. framsprängande officer; bakom denne synas tvänne drabanter; i bgr. pågående strid. Å taflans frånsida är skrifvet: »Uttis malm d. 28 Junij 1789». — Sign. Hilleström f.

D. 0,43 × 0,58.

Rosersberg, inv. nr. 92

405. **Konung Gustaf III** i afsikt att sätta sig ned bredvid en soldat. — »Då Konung Gustaf III den 21 juli — —».

D. 0,42 × 0,52. — Samma mått gälla äfven för alla de följande historietaflorna.

406. **Konung Gustaf III** träffar sin generaladjutant grefve Wachtmeister, sårad uti affären vid Valkiala — »Attaquen samt segern vid Valkiala — — — —»

405—406. *Konstakademiens utst. 1804 nr:s 6, 7.*

407. **Engelbrekt inför Erik XIII i Köpenhamn.** Interiör af en pelarsal. Till h. sitter konung Erik på sin tron, hållande böndernas klagoskrift i handen med den andra afvisande Engelbrekt. Bakom tronen danska hofmän. Till v. Engelbrekt, iklädd daladräkt; han står i begrepp att aflägsna sig. I dörren tvänne dalkarlar. — Sign. Hilleström f. 1805.

Rådman J. G. Siljeström, Göteborg,

408. **Kristina Gyllenstjerna,** riksföreståndaren Sten Stures enka, försvarar inför konung Kristian tyrann sin aflidne gemål emot ärkebiskopen Gustaf Trolles klagomål. — »Konung Christjern II förordnade en domstol — — — — —».

409. **Gustaf Eriksson Wasas** ankomst i dalkarlskläder till Arendt Pehrsson på Ornäs.

410. **Gustaf Eriksson Wasa** vid Mora kyrka, hållande tal till allmogen.

411. **Göran Pehrsson och Hans Klasson Bjelkenstierna** förkunna hertig Johan och dess gemål deras förestående arrestering — »Då Hertig Johan med sin gemål anländt från Åbo — — —»

412. **Sturemordet.** I ett fängelse Nils Sture på knä, blödande, återlämnar dolken till Erik. I bgr. Peder Welamsson samt drabanter. — Sign. Hilleström f. 1805.

Rådman J. G. Siljeström, Göteborg.

413. **Hertigarna Johan och Karl** ingå förbund emot konung Erik. — »Hertigarna ingingo 1568, med hvarandra ett muntligt förbund»

414. **Arfprinsen Karl Gustaf,** samtalande med drottning Kristina angående deras tillärnade förmälning. — »Innan Carl Gustaf begaf sig till kriget i Tyskland — — —».

415. **Konung Karl XI** bifaller och besluter Karlskrona stads anläggning — »År 1678 behagade Konung Carl XI — — —».

f. d. riksdagsman H. Eriksson, Uttersberg.
407—415. *Konstakademiens utst. 1807 nr:s 4—12.*

416. **Ingiald Illråda** till bords med fylkes- eller underkonungarna, dem han sammankallat till arföl efter sin fader, den då nyligen aflidne konung Amund.

417. **Konung Olof Skötkonung** döpes af biskop Sigurd vid Husaby-källa.

418. **Margareta Fredkulla** inför de tre nordiska konungarna i Kungahäll. I en pelarsal sitta till h. konungarna Inge och Erik Ejegod; den förra iklädd purpurfärgad dräkt med skinnbräm samt plymagerad hatt, den senare i blå dräkt och stålhjälm. Bredvid dem står Magnus Barfot i blå mantel, svagt bugande inför den hvitklädda Margareta, som inträder, åtföljd af sina tärnor. Vid dörren och bakom konungarnes stolar stå män i fantastiska dräkter.

419. **Birger Jarl och Iwar Blå.** I en pelarsal sitta vid ett långt bord 7 män, iklädda olikfärgade fantasikostymer med skinnbräm, bland dem en biskop. I midten Birger Jarl, som ser trotsig upp mot Ivar Blå, hvilken står talande bredvid och just lyfter på sin kappa. Till v. en grupp af män i 1600-talets officerskostymer.

418—419. *Konsth. Hagberg.*

419 a. **Samma komposition** eges äfven af öfverste Mannerstråle.

420. **Konung Waldemar i Ramnaboda** underrättas genom en sårad krigare, att hans krigshär lidit nederlag emot hertig Magnus.

421. **Konung Birgers förlikning** med sina bröder, hertigarna Erik och Waldemar.

422. **Drottning Margareta** besvarar högmodigt de svenska män som beropa sig på hennes gifna privilegier.

423. **Konung Karl Knutsson** utnämner på sin sotsäng Sten Sture till riksföreståndare.

424. **Drottning Kristina,** erbjudande hertigetitel åt grefvarna Oxenstjerna och Brahe, hvilken nådebevisning Oxenstjerna på bägges vägnar afrådde. — »Ett nytt prof på särdeles nåd — — —»

425. **Konung Adolf Fredrik på färd till Loka brunn** upptager i sin egen vagn en af mattighet vid vägen neddignad sjukling. — »När denne i ypperlig måtto hulde och godhjertade Konung — —»

Loka kungl. brunns- och badinrättning.

426. **Konung Gustaf den III i beråd att börja revolutionen.** Interiör af ett vaktrum på slottet. Trädande ut genom dörren till h., vänder sig konungen hastigt om mot kammarherren i brun frack, hvilken står midt i fgr. med ryggen mot åskådaren. Genom dörren till v. komma en hel mängd officerare i blågula uniformer, hvilken dräkt äfven konungen bär. — »Då konung Gustaf gick uti sin vakt för att börja revolutionen den 19 aug. 1772 äskade han säga till sin kammarherre — —»

Hr. C. Hammer.

416—426. *Konstakademiens utst. 1808 nr:s 2—11.*

427. **Gustaf III under revolutionen.** Konungen står vid ett bord i fgr., vänd i profil mot åskådaren. Han talar lifligt och sträcker ut h. handen mot de församlade officerarna, som uppfylla taflans vänstra del, alla klädda i blågul uniform. — »Konung Gustaf infinner sig i dess lifgardes raportsal för att göra sig försäkrad — — —»

Hr. C. Hammer.

428. **Karl XII i Stralsund.** Konungen står midt i fgr. vid ett rundt bord, pekande med en befallande gest på några handlingar på bordet. Sekreteraren, som tappat pennan, slår ihop händerna och vänder sig förskräckt bort. Genom dörren i bgr. ses en bomb, som kreverar. — »Under belägringen af Stralsund hände en dag, då Karl XII dikterade ett bref för sin sekreterare, att en bomb föll på huset, slog igenom taket — — »

Hr. C. Hammer.

Konstakademiens utst. juni 1809 nr. 6.

429. **Kristus med den samaritanska kvinnan.** I ett landskap till v. om en brunn Frälsaren, iklädd blå kappa och violett underklädnad. Han samtalar med den unga samaritanskan, som står på andra sidan brunnen och håller en kruka i sin v. hand. Hon är bararmad och barhalsad. I bgr. löfträd, till h. staden. — Sign. Hilleström.

D. 1,18 × 0,96.

Konstakademiens utst. 1799 nr. 12. Jmfr. Fredenheims journal 1797, 12 nov.

Grefve Trolle-Bonde, Säfstaholm.

430. **Nikodemi besök hos Frälsaren.**

Konstakademiens utst. 1798 nr. 13.

431. **Kristi förklaring.**

Konstakademiens utst. 1803 nr. 9.

ANVÄNDA KÄLLOR.

BIOGRAFISKA.

Klerckers genealogiska anteckningar. K. B. H. S.
Upsala Ärkestifts herdeminnen. Tredje delen. Upsala 1845.
Böneskrifter från kapten Hilleström till Kongl. Maj:t och Sekr. Handels- och Manufakturdeputationen.
Roslags nationsmatrikel. Uplands nations arkiv.
Gahm Pehrssons manuskriptsamling. Upsala univ. bibl.
St. Claræ och St. Mariæ Magdalenæ församl. dop- och död-böcker.
Mantals- och uppbördslängderna. S. S. A.
Taxeringslängderna. K. A.
Dödsattest och Bouppteckningsinstrument. Förmyndarkammarens arkiv.

VÄFVAREN. OTRYKTA KÄLLOR.

Slottsbyggnadsdeputationens (efter 1765 direktionens) protokoll 1747—1773; ofullständiga konceptprotokoll 1773—78; 1778—82 saknas; sedermera ofullständiga konceptprotokoll. S. A.
Slottsbyggnadsdeputationens Riksdags Relationer 1741—69 S. A.
Ankomne bref från diverse stater och personer 1727—1760 samt Ankomne handlingar 1767—1782 och
Inkomne handlingar 1785—95 (allt till S. B. D.) S. A.

ANVÄNDA KÄLLOR.

BIOGRAFISKA.

Klerckers genealogiska anteckningar. K. B. H. S.
Upsala Ärkestifts herdeminnen. Tredje delen. Upsala 1845.
Böneskrifter från kapten Hilleström till Kongl. Maj:t och Sekr. Handels- och Manufakturdeputationen.
Roslags nationsmatrikel. Uplands nations arkiv.
Gahm Pehrssons manuskriptsamling. Upsala univ. bibl.
St. Claræ och St. Mariæ Magdalenæ församl. dop- och dödböcker.
Mantals- och uppbördslängderna. S. S. A.
Taxeringslängderna. K. A.
Dödsattest och Bouppteckningsinstrument. Förmyndarkammarens arkiv.

VÄFVAREN. OTRYKTA KÄLLOR.

Slottsbyggnadsdeputationens (efter 1765 direktionens) protokoll 1747—1773; ofullständiga konceptprotokoll 1773—78; 1778—82 saknas; sedermera ofullständiga konceptprotokoll. S. A.
Slottsbyggnadsdeputationens Riksdags Relationer 1741—69 S. A.
Ankomne bref från diverse stater och personer 1727—1760 samt Ankomne handlingar 1767—1782 och
Inkomne handlingar 1785—95 (allt till S. B. D.) S. A.

Kongl. Slotts Byggnadens Cassa-Räknings-Böcker. S. A.
Riksens Ständers Sekr. utskotts protokoll 1755—56. Sekr. Handels- och Manufakturdeputationens protokoll och acta 1747 och 1755—56 samt Manufakturkontorets handlingar 1755—56. R. A.
Böneskrifter från kapten Hilleström, ingifna till Kongl. Maj:t. R. A. Biografica, H.
Gahm Pehrssons manuskriptsaml. Ups. univ. bibl.
En kortfattad lefnadsbeskrifning af anonym hand. K. B. H. S. Svenska Konstnärer.

TRYKTA KÄLLOR.

J. Böttiger: Svenska Statens Samling af Väfda Tapeter, del II. Stockholm 1895.
L. Looström: Konstväfvarne på Stockholms Slott under 1700-talet. Bihang till Meddelande från Nationalmuseum nr. 6. (1886).
Manufakturkontorets förordningar.
L. Looström: Svenska Konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro 1735—1835. Stockholm 1887.
Henry Havard et Marius Vachon: Les manufactures nationales. Paris 1889.

MÅLAREN. OTRYKTA KÄLLOR.

Gahm Pehrssons manuskriptsaml. Ups. univ. bibl.
Den anonyma lefnadsbeskrifningen. K. B. H. S.
Chr. Eichhorns manuskriptsaml. och anteckningar. K. B. H. S. samt hos fru Eichhorn.
Kongl. Målare- och Bildhuggareakademiens protokoll och handlingar. A. A.
C. F. Fredenheims själfbiografi och diarier. K. B. H. S. och N. M.
Bref från Pehr Hilleström. K. B. H. S. Nord. Museets arkiv. Kassör Barthelsson och Konsth. Palm.
Div. kvittenser, K. B. H. S. Statsgeologen Lindström.

TRYKTA KÄLLOR.

Oscar Levertin: Niclas Lafrensen d. y. och förbindelserna mellan svensk och fransk målarkonst på 1700-talet. Stockholm 1899.
L. Looström: Svenska Konstakademien.
Georg Göthe: Johan Tobias Sergel. Hans lefnad och verksamhet. Stockholm 1898.
Fredrik Sander: Nationalmuseum. Bidrag till Tafvelgalleriets historia I—IV.
John Kruse: Från den Retrospektiva Konstutställningen 1898.
Aug. Hahr: Pehr Krafft d. ä. och hans verksamhet i Sverge. Stockholm 1898.
Chr. Eichhorn: Svenska Studier I—II. Stockholm 1872.
Olof Granberg: Konsthistoriska Studier och Anteckningar. Stockholm 1895.
Edmond & Jules de Goncourt: L'art du dix-huitième siècle. Tome premier. Paris 1873.
Lady Emilia F. S. Dilke: French Painters of the XVIII:th Century. London 1899.
Emil Hannover: Antoine Watteau. Kjøbenhavn 1888.
Adolf Rosenberg: Antoine Watteau. Leipzig 1896.
Paul Seidel: Friedrich der Grosse und die Französische Malerei seiner zeit.
Aug. Schmarsow: Barock und Rokoko. Leipzig 1897.
Wilhelm von Oettingen: Daniel Chodowiecki. Berlin 1895.
Ludvig Kaemmerer: Daniel Chodowiecki. Leipzig 1897.
Tidskriftsartiklar: Gazette des Beaux Arts 1899. (Lady Dilke m. fl.)
Jahrbücher des K. Preussischen Kunstsamlungen 1883. (R. Dohme) Tidskrift for Kunstindustri (E. Hanover o. a.) Ord och Bild 1898 (J. Kruse) m. fl.
Kataloger öfver tafvelgallerierna i Petersburg, Dresden, Paris, Berlin och Stockholm.

Bland de förnämsta kulturhistoriska källorna må nämnas:

Lars von Engeströms: Minnen och Anteckningar I—II. Stockholm 1876.

Gustaf Johan Ehrensvärd: Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof I—II. Stockholm 1878.

Portia och Boigelin: Voyage de deux Français en Allemagne, Danemark, Suède. Paris 1796.

Acerbi: Reise durch Schweden und Finland 1798—1799, Berlin 1803.

Artiklar i Dagligt Allehanda och Stockholmsposten.

O. Levertin: Från Gustaf III:jes dagar. Stockholm 1896.

Reiset: Modes et Usages au Temps de Marie Antoinette, Livre Journal de M:e Eloffe. I—II. Paris 1885.

91- B30687

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00122 6907

ANVÄNDA FÖRKORTNINGAR.

K. B. H. S. = Kongl. bibl. handskriftssamling.
S. A. = Slottsarkivet.
R. A. = Riksarkivet.
A. A. = Kungl. Akademiens för de Fria Konsterna arkiv.
K. A. = Kammararkivet.
S. S. A. = Stockholms Stads arkiv.
N. M. = Nationalmuseum.